

dr. Sziklay Júlia

**Az információs jogok kialakulása, fejlődése és társadalmi hatása
doktori értekezés**

Pécsi Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Kar Doktori Iskolája

Kézirat lezárva: Budapest, 2011. július 1.

Témavezetők:

Prof. Dr. Bihari Mihály egyetemi tanár és

Dr. Balogh Zsolt György tanszékvezető egyetemi docens

Tartalom:

I. Bevezetés	5.o.
II. Értelmezési keret: az állam információpolitikája	10.o.
III. A köz- és magánszféra szétválásának története	13.o.
IV. A közszféra nyilvánossága	20.o.
IV. 1. A sajtó szerepe a nyilvánosság szolgálatában	24.o.
IV.2. A politikai marketing a politikai nyilvánosság szolgálatában	26.o.
IV.3. A nyilvánosság korlátai	29.o.
V. A magánszféra védelme	32.o.
V.1. Eltérő privacy-modellek	37.o.
V.1.1. Az EU és az USA privacy-felfogása közötti különbségek	39.o.
V.1.2. A privacy-kutatás mérőszámai	44.o.
V.1.3. Privacy-szkepticizmus	45.o.
V. 2. A magánszféra korlátai	49.o.
VI. A jogi szabályozás, mint az állami irányítás legfőbb eszköze	50.o.
VI.1. A közjog-magánjogi felosztás	50.o.
VI.2. Alkotmányos (alapjogi) védelem	52.o.
VI.3. Az információs jogok megjelenése Nyugat- és Kelet-Európában	59.o.
VI.4. Az Európai Unió legfontosabb jogi iránymutatásai	61.o.
VI.4.1. Adatvédelem	61.o.
VI.4.2. Információszabadság	66.o.
VII. A magyar jogi szabályozás rendszerének alkotmányos háttere	68.o.
VII.1. Személyes adat	72.o.
VII.2. Közérdekű adat	76.o.
VII. 3. Elektronikus információszabadság	80.o.
VII.4. Közérdekből nyilvános adat	82.o.
VII.4.1. A közszereplők kategóriája	83.o.
VIII. A magánjog keretein belüli értelmezés	89.o.
VIII.1. A személyiségi jogvédelem helye a magyar jogrendszerben	90.o.
VIII.2. Az általános személyiségi jogra vonatkozó jelenleg hatályos előírások	91.o.
VIII.3. A személyhez fűződő jogok megsértésénél követelhető polgári jogi igények	95.o.

VIII.4. A személyes adatok védelméhez való jog és a Ptk.-ban szabályozott egyes (különös) személyiségi jogok kapcsolata	98.o.
VIII.5. Az adatvédelmi biztos és a bírósági jogértelmezés közötti különbségek	103.o.
VIII.6. Az új – de hatályba nem lépett - Polgári Törvénykönyv	109.o.
IX. Az információs jogok büntetőjogi védelme	111.o.
IX.1. Büntető törvénykönyvi tényállások	111.o.
IX.2. Szabálysértési alakzatok	120.o.
IX.3. A számítógépes bűnözés	120.o.
X. Új jogi kihívások	124.o.
X.1. Magyarországi információs szabadság perek	124.o.
X.2. Biometrikus adatok	127.o.
XI. Az állami irányítás korlátai – „fékek és ellensúlyok”	131.o.
XI.1. Az Európai Bíróság információs jogokkal kapcsolatos ítélkezési gyakorlata	131.o.
XI.2. Az Európai Emberi Jogi Bíróság ítélkezési gyakorlata	137.o.
XI.2.1. A genetikai adatok kezelésének kérdésköre a strasbourgi bíróság gyakorlatában	143.o.
XI.3. A német alkotmánybíróság döntései	146.o.
XI.4. A magyar alkotmánybíróság döntései	149.o.
XI.5. Az adatvédelmi biztos	156.o.
XI.5.1. Az ombudsman intézménye	156.o.
XI.5.2. Adatvédelmi ombudsman	159.o.
XI.5.3. Rendszerváltó adatvédelem	161.o.
XI.5.4. Átmenet az ombudsman és hatóság között	169.o.
XI.6. Az Európai Ombudsman és az Európai Adatvédelmi Biztos	173.o.
XI.7. Az adatvédelmi audit	176.o.
XII. Az információs jogok fejlődését érintő társadalmi környezet és egyes társadalmi jelenségek	179.o.
XII.1. Az információs társadalom	179.o.
XII.2. Az Internet	186.o.
XII.2.1. Hálózati közösségek	190.o.

XII.3. Az információrobbanás társadalmi veszélyei 193.o.

XII.4. Biztonság versus szabadság? 198.o.

XII.4.1. Szeptember 11. – új világregend vagy világregendetlenség? 199.o

XII.4.2. Bekamerázott társadalom 210.o.

XIII. Összegzés: a kiegyensúlyozott állami információpolitika szerepe a demokratikusan működő állam- és társadalom viszonyrendszerében

214. o.

Irodalomjegyzék: 217.o.

Összefoglaló (magyar)

Summary (angol)

I. Bevezetés

Az értekezés tárgya és célja

Az információs jogok kifejezés két, az információk kezelését szabályozó, egymással szoros koherenciában létező alkotmányos jogot (jogpárt) és a hozzájuk kötődő jogterületet fedi le. Az adatvédelem fogalma a személyes adatok védelméhez való jogot takarja - bár a (főleg amerikai) szakirodalomban ugyanúgy használatos a tradicionális magánszféra-védelem (*privacy-protection*), vagy még pontosabban az információs *privacy* vagy személyes *privacy* kifejezés is. Ennek információs oldala az egyénre vonatkozó információk feletti ellenőrzés jogának garantálása, az adatvédelem nyelvére lefordítva ez nem más, mint az információs önrendelkezési jog. A magánszféra védelmével való összefüggést több nemzetközi jogi dokumentum is deklarálja, így a 95/46/EK¹ és a 2002/58/EK irányelv² 1. cikke egyértelműen meghatározza az adatvédelmi irányelvekbe foglalt szabályok végső célját: védeni a természetes személyek alapvető jogait és szabadságait, különösen a magánélet tiszteletben tartásához való jogukat a személyes adatok feldolgozása tekintetében. A szoros kapcsolódás mellett azonban fontos megjegyezni, hogy a magánszféra védelmével nem teljesen azonos az adatvédelem, - „*twins but not identical*”³ - elég, ha csak arra gondolunk, hogy számos személyes adat nem tartozik a magánélethez, ezért fontos indokok szólnak az önálló jogi megjelenítés mellett.

Az „érem másik oldala”, az információs szabadság ugyanakkor jog és igény a (tág értelemben vett) kormányzati dokumentumok nyilvánosságára, a hivatalos iratok titkosságának feloldására, a közélet működésének átláthatóságára. Patrick Birkinshaw professzor gondolatmenete⁴ szerint: *a kormányok közérdekből léteznek, az információkat a köz érdekében használják fel, elszámoltathatóságukhoz pedig információra van szükség. A megalapozott információ előfeltétele a hatékony kormányzásnak, hiszen az a kormány működésének minőségi javítását szolgálja. Az információhoz jutás joga állampolgári jog. Az információ hatalom, különösen az információ kizárólagos birtoklása eredményez hatalmi pozíciót. A titkosság bűnsegédként leplezi az önkényt, a rossz működési hatékonyságot és a korrupciót.*

¹Az Európai Parlament és Tanács 1995. október 24-i 95/46/EK Irányelve a személyes adatok feldolgozása vonatkozásában az egyének védelméről és az ilyen adatok szabad áramlásáról

² Az Európai Parlament és a Tanács 2002. július 12-i 2002/58/EK irányelve az elektronikus hírközlési ágazatban a személyes adatok kezeléséről, feldolgozásáról és a magánélet védelméről

³ Paul De Hert és Eric Schreuders: *The Relevance of Convention 108* in.: Proceedings of the Council of Europe Conference on Data Protection, Warsaw, 19-20 November 2001, 42.o.

⁴Birkinshaw, Patrick: *Government and information*, 1990, Butterworths (London, Austin, Tex)

Az információszabadság tehát az államhatalom *átláthatóságának követelményét*, az adatvédelem pedig a polgárok magánéletének az állammal és másokkal szembeni (mások alatt a közhatalom és intézményei, a piac, a szervezetek, de a másik polgár is értendő) *védelmének biztosítását* szolgálja. Ma már mindkét érték egyaránt építőköve a modern alkotmányos állami berendezkedésnek. Az állam és az egyén viszonyának kétféle állapotára utaló, a *Georg Jellinek* által *status negativus* és *a status positivus*-ként leírt elméletet elfogadva a személyes adatok védelméhez való jog egyfajta passzív védelmi alapjogként, a közérdekű adatok nyilvánosságához való jogot pedig aktív részvételi jogként értelmezhető, de fontosnak tartom megjegyezni, hogy az *Isaiah Berlin*-féle pozitív- és negatív szabadság (szabadság valamitől-szabadság valamire) elméletet követve az adatvédelem egyre inkább „információs önrendelkezési jogként”, vagyis pozitív szabadságjogként is definiálható.

Bár a mögöttes igények ősi eredetűek, a normatív forma késői megjelenése miatt az információs jogok az alapjogok fiatal generációjához tartoznak és az életre hívó technikai-történelmi-politikai környezet fejlődésének kihívásaira igen érzékenyen reagálnak, ezért egyfajta konstans alkalmazkodás-fejlődés jellemző rájuk. Míg Nyugat-Európában főleg a technikai, addig Magyarországon (és a többi volt szocialista országban) a politikai rendszerváltáshoz kötődő történelmi tapasztalatok igen erős befolyást gyakoroltak fejlődésükre. A jogtörténeti szempontból késői, az 1970-es évektől kezdve (belső vagy nemzetközi) normatív formában megjelenő információs jogok helyi-nemzeti- és nemzetközi szintereken egyaránt mindig is sok vitát, összeütközést generáltak. Meglátásom szerint ennek fő okai a következők:

- egyértelműen komoly (országos vagy helyi szintű) üzleti és/vagy politikai, hatalmi érdekeket sérthet a közérdekű adatok nyilvánosságának kikényszerítése,
- a személyes adatok minden emberi megnyilvánulás szükségszerű kísérői, ezért az adatvédelem személyiségvédelmi funkciójából eredően kénytelen mindenféle döntésbe „beleszólni”, sok mindent „fékezni”, akadályozni (akár más gazdasági, célszerűségi, biztonsági vagy kényelmi szempontok ellenében is),
- nemzetközi vagy globális szinten a „biztonság versus szabadság” konfliktus a new york-i ikertornyok ellen intézett támadás óta állandósult és a hatalmi játszmák részévé vált.

Dolgozatomban megkísérlem azt a tételt kibontani és megindokolni, hazai és nemzetközi példákkal alátámasztani, hogy a Balogh Zsolt György-féle *állami információpolitika* értelmezési keretében a két vizsgált jog egyfajta indikátorként hogyan szolgál a jogállamiság

minőségi mércéjeként, a társadalom különféle alrendszerein belül miképp alapozza meg a kiegyensúlyozott állami információpolitikát – vagyis végső soron a demokrácia alapelveinek érvényesülését, az emberi közösségek érdekeit és az egyes személyek életminőségének, emberi méltóságának garantálását. Az információs alapjogokat a habermasi gondolat mentén a politikailag működő nyilvánosságnak és a politikától emancipált magánszférának jogállami összefüggésében⁵ interpretálom és ezért kiemelten foglalkozom a köz- és magánszféra egymáshoz való viszonyával. A dolgozat alkotmányjogi „vezérfonala” az információs jogok filozófiai alapját jelentő köz – és magán (vagy más megfogalmazásban: a nyilvánossághoz kötődő és attól elválasztott) elemek fejlődésének nyomon követése és jogdogmatikai szempontból való rendszerezése és elemzése.

Az értekezés tagolása

Majtényi László megfogalmazásában „*az információs jogok jogintézmények sorozata, de kulturális jelenség is*”.⁶ Ezt a gondolatot kibontva álláspontom szerint még helyesebb társadalmi jelenségről beszélni. A téma feldolgozása során több társadalomtudomány területe is érintett, így az elkülönült részekben különböző súllyal szerepelnek az egyes tudományos eredmények. Politológus képzettségem okán kiemelten foglalkozom a politikatörténeti környezettel, jogászként pedig részletes figyelmet szentelek az egyes jogágakon belüli szabályozási elveknek – hiszen a jogon belül is felmerül az alkotmányjog, polgári jog, büntetőjog, nemzetközi jog relevanciája. A történeti rész elsősorban a filozófia (jogfilozófia, morálfilozófia, filozófiai antropológia, történetfilozófia), politológia és antropológia, a társadalompolitikai rész pedig a szociológia és politológia neves képviselőinek munkáiból merít.

A dolgozat három, ún. történeti-jogi-társadalompolitikai fő részekre osztható, ezen belül pedig az egyes fejezetek több esetben külön alfejezetekre is tagolódnak attól függően, hogy mennyiben láttam szükségesnek az adott témához tartozó jelenség vagy intézmény kiemelését vagy független tárgyalását.

Az első fő rész az információs jogok **történeti-filozófiai háttérével** foglalkozik, elfogadva a privacy-elmélet alaptételét, miszerint az adatvédelem-információs szabadság a magánélet – közélet dichotómájából következik, illetve azon alapul.

⁵ Jürgen Habermas: A társadalmi nyilvánosság szerkezetváltozása, Századvég. Gondolat, Bp. 1993, 147.o.

⁶ Majtényi László: Az információs szabadságok, Complex Kiadó Budapest, 2006, 13.o.

A dolgozat második része az információs jogok **különböző jogágak** oldaláról történő jogi elemzéseket tartalmazza, ideértve a részletes alkotmányjogi, polgári jogi és büntetőjogi megközelítéseket.

A harmadik, **társadalompolitikai rész** az információs jogok védelmére hivatott intézményeket, azok társadalmi elfogadottságát, valamint az információs jogok fejlődését nagymértékben érintő globális események hatásait mutatja be.

A kutatás módszere

Az értekezés többretegű tagolódásának megfelelően a tudományos feldolgozáshoz is multidiszciplináris (történeti, jogtörténeti, komparatív, leíró/kutató, analitikus) tudományos módszereket hívtam segítségül. Az elemzéshez a vonatkozó szakirodalom mellett statisztikai adatok, közigazgatási dokumentumok, tudományos konferenciák anyagai és az Adatvédelmi Biztos Irodájában nyilvántartott konkrét panaszok, beadványok mellett az ombudsmanok mellett eltöltött másfél évtized év munkájából fakadó saját tapasztalataimra is támaszkodom.

A kvalitatív, gondolatstruktúrákra, motivációkra és érzésekre építő „szoft” eszközök túlsúlyát a közvélemény-kutatások, felmérések és bűnügyi statisztikák *explicitebb* adataival operáló kvantitatív metódusok alkalmazásával próbáltam kiegyensúlyozni.

Megjegyzem, hogy a nemzetközi példák csak kitekintő jellegűek a dolgozatban, részletesen csak ott taglalom őket, ahol a külföldi gyakorlat vagy felfogás ismertetése a fejezet tartalmi lényegéhez kapcsolódik (például az amerikai *privacy*-felfogás eltérő adatvédelmi filozófiájának ismertetésénél). Továbbá a szakirodalom bővelkedik kiváló minőségű technikai-technológiai alapú elemzésekben, tőlem azonban bevallottan távol áll ez a fajta természettudományos megközelítés, ezért kísérletet sem tettem ilyen jellegű munkára.

Az értekezés jelentősége, hasznosíthatósága

A közelmúltban számos (elsősorban) adatvédelmi tárgyú értekezés, monográfia jelent meg Magyarországon. Ezek azonban elsősorban szigorúan jogi alapon, az adatvédelmi jogszabályok rendelkezéseit elemzik, illetve az egyes szektorális adatkezelési kérdésekre koncentrálnak. Az általános megközelítések közül szubjektív okok miatt hozzám sokkal közelebb áll a Majtényi László által képviselt ún. „kulturális” nézőpont, mely a történelmi, filozófiai gyökerek, művészi korrelációk és a társadalmi hatások tágabb spektrumát vonultatják fel az érdeklődők előtt. Az információs jogok kialakulásának és társadalmi hatásainak komplex vizsgálatánál, a rendelkezésre álló nemzetközi tanulmányok, elemzések és az emberi jogok védelmével kapcsolatos több éves gyakorlati és kutatómunka alapján a

jelen értekezés reményeim szerint adekvát megközelítési keretet biztosít a téma érdekes és szakszerű feldolgozásához.

Végül, de nem utolsósorban szeretnék köszönetet mondani Prof. Dr. Bihari Mihály elnök úrnak és PhD. Balogh Zsolt György dékánhelyettes úrnak, akik abban a megtiszteltetésben részesítettek, hogy elvállalták a témavezetést, valamint Dr. Majtényi László, Dr. Péterfalvi Attila és Prof. Dr. Szabó Máté ombudsmanoknak szakmai és emberi támogatásukért.

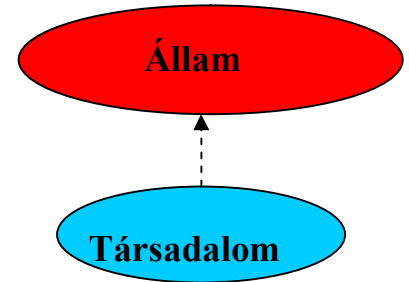
II. Értelmezési keret: az állam információpolitikája

Minden államnak szükségszerűen volt és van információpolitikája⁷, mely az egyes társadalmi alrendszerek (beleértve az állami igazgatást is) működéséhez szükséges adatok gyűjtését, tárolását, rendszerezését, nyílt bemutatását vagy éppen elrejtését és egyéb felhasználását rendszerezi és szabályozza.

Az állami információpolitika modellje (1.ábra, saját forrás) történelmi koronként változik:

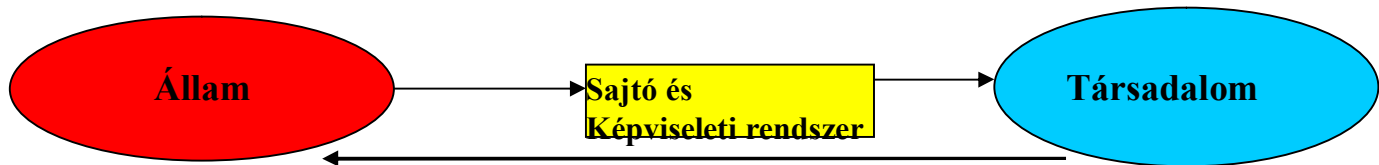
Tradicionális modell – információáramlás:

esetleges, manipulált,
kontrollált, közvetett,
nem intézményesült

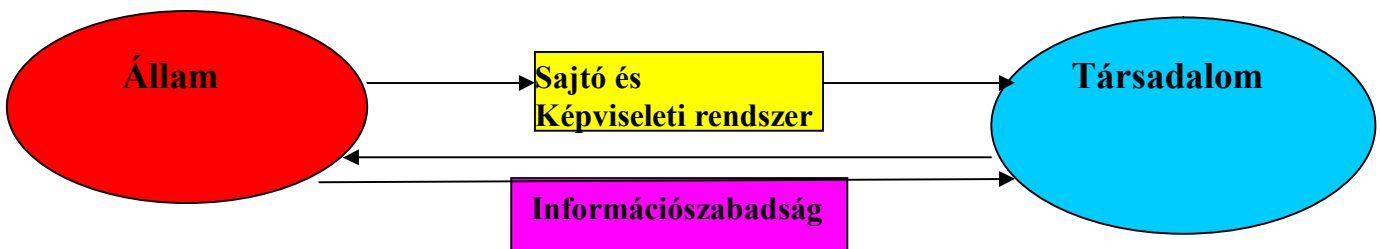
Klasszikus modell – információáramlás:

intézményesült és rendszeres,
egyik oldalon közvetett (sajtó és képviselők közvetítésével),
manipulálható

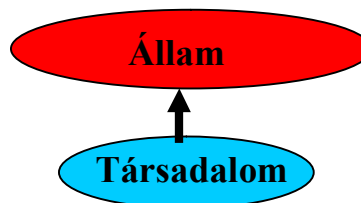
Posztmodern modell – információáramlás:

intézményesült és rendszeres, törvényi korlátok közé szorított,
közvetett (manipulálható) és közvetlen (információszabadság),

Diktatúra modellje - információáramlás:

egyoldalúan intézményesült,
manipulálható

A tradicionális modellben az államnak a központi hatalom fenntartása, az adók behajtása és a hadsereg feltöltése miatt szüksége van az alattvalókról információkra (a bibliai népszámlálás

⁷ Balogh Zsolt György –féle terminológia in.: Balogh Zsolt György: Jogi informatika, Dialóg Campus Kiadó, Bp.-Pécs, 1998, 166.o.

indoka Jézus születésekor pontosan ez), de a szervezettség alacsony foka miatt az egyirányú adatáramlás még esetleges és manipulált. Az alattvalók ugyanakkor kizárólag kötelezettségeikről kapnak némi tájékoztatást, az állam működése titok marad. A klasszikus vagy liberális modell a polgári társadalom-politikai állam szétválásához köthető⁸, mikor működik ugyan a kétirányú adatáramlás, de a nyilvánosság számára az információk kizárólag a sajtó közvetítésével (és szűrésével) érhetőek el. A posztmodern korban az információs szabadság jogintézményének köszönhetően az állam működéséről az információk már nem csak a sajtó közvetítésével, de közvetlenül is lekérhetőek. Ugyanakkor a diktatúrára az eltorzult, egyenlőtlen információs egyensúly a jellemző, a hatóságok mindent tudnak a polgárokról, míg azok a hatalmi játszmákról semmilyen tudomást nem szerezhetnek. A nyilvánosság fórumai nem működnek, ugyanakkor a társadalom véleményéről fontos az állandó információgyűjtés az állambiztonsági szervek munkáján és a hatalomhoz hű (párt)szervezetek ún. „hangulatjelentésein” keresztül⁹.

Az információkezelés két szélső pólusa a nyíltság és a titkosság, de a játéktér a keretek között igen tág. Az államnak, mint szervezetnek természetes szervezeti érdeke fűződik ahhoz, hogy saját működéséről minél kevesebbet áruljon el, ugyanakkor a társadalomról minél több adatot kíván megtudni és ezekből az adatokból csoportosított ismérvek szerint következtetéseket levonni. A képet pedig csak tovább bonyolítja az államtól elkülönült „Kis Testvérek” – profitorientált gazdasági társaságok, vállalkozások - működése, melyeknek alapvető gazdasági érdeke fűződik a fogyasztókról megszerezhető minél szélesebb körű adatgyűjtéshez.

⁸ „Die Privatsphäre in ihrer heutigen Bedeutung und ihr Gegenstück, die moderne Öffentlichkeit, sind ein Produkt der bürgerlichen Gesellschaft.” in: Peter Schaar: Das Ende der Privatsphäre- der Weg in die Überwachungsgesellschaft, Bertelsmann Verlag, München, 2007, 16.o.

⁹ „A hírek szállításáról, értelmezéséről, az egyénhez eljuttatásáról, az információáramlás mechanizmusának kialakításáról, sőt, a hírek közhangulatra gyakorolt hatásának ellenőrzéséről a legfelsőbb szervektől a pártalapszervekig terjedő agitációs és propagandahálózat felelt. Az agitációnak két iránya volt. A felülről lefelé irányuló tájékoztatás elméletileg a párttagság tájékoztatását szolgálta, elősegítve, hogy a felsőbb szintről érkező információ a megfelelő személyekhez a megfelelő formában jusson el. A szóbeli tájékoztatás eszközei a kommunista aktívák, taggyűlések, pártnapok, szakterületi tájékoztatók, egyéni és csoportos beszélgetések stb. voltak. A tájékoztató jelentések, az üzemi lapok és általában a sajtó, a plakátok, a karikatúrák az írásbeli tájékoztatást szolgálták. A vonatkozó tájékoztatók felhívták az agitátorok figyelmét arra, hogy nem csak a kényes kérdésekről kellett beszámolniuk, de a hétköznapi fontosabb eseményeiről is. A tapasztalatszerzés és a továbbítás eszközei az írásos jelentések, a szóbeli jelentések, vizsgálatok, felmérések, a különböző rendezvényeken való részvétel és az emberekkel való beszélgetések voltak.” Forrás: Katona Csaba-Rácz Attila: Hangulatjelentések a fővárosból 1988 októberétől 1989 októberéig. Bp., 2010. Budapest Főváros Levéltára, Magyar Országos Levéltár. 320 p. (Budapest Főváros Levéltára Forráskiadványai XI. ISBN 978-963-7323-81-2) Bevezető tanulmány. (5) 7.o.

Egy alkotmányos és demokratikus berendezkedésű jogállamban a természetes hatalmi érdek ellenében (azt kvázi megerősokolva) az információs egyensúly elvileg megfordul. Az ellenőrző mechanizmusok közvetítésével az állami működés átláthatóvá, az állampolgár átláthatatlanná válik, és további védelmet élvez a magánszférájába történő minden egyéb illetéktelen beavatkozás ellen is. Az ellenőrző mechanizmusok alapja pedig az információs jogok normatív és intézményi megjelenésének és társadalmi támogatásának biztosítása.

III. A köz- és magánszféra szétválásának története

Az állami információpolitika alapvető kérdése, hogy az állam mennyi és milyen minőségű információt árul el saját működéséről, ugyanakkor milyen mélységben és minőségben gyűjthet adatot saját állampolgáiról? Amennyiben elfogadjuk azt az axiómát, hogy az adatvédelem a magánszféra-védelem, míg az információszabadság a közélet ellenőrzésének sajátos jogi szabályozási eszköze, bevezetésként mindenképpen tanulságos a két terület kapcsolatának történeti-filozófiai hátterét feltárni és nyomon követni.¹⁰

A filozófiai gyökerek az ókori **görög városállamokig** nyúlnak vissza. *”Végül is be kellett látnom, hogy a mostani államokat, még hozzá valamennyit, gyalázatosan kormányozzák: törvényeik állapotán ugyanis – ha csak valamilyen szerencsés véletlen nem nyújt csodálatos gyógymódot – éppenséggel nem lehet segíteni. Így nem maradt más hátra, mint hogy az igazi filozófiát dicsőítve kijelentsem, hogy csakis belőle kiindulva lehet felismerni mi is hát az igazságosság mind a magán-, mind az államélet szempontjából.”* - írja Platón¹¹ A *poliszokban* a szabad polgárok számára a közös (*koine*) élesen elválik az egyes ember sajátjától (*oikosz*). A közéleti diskurzus, a közösségi témák - *biosz politikosz* - fő fóruma a piactér, az *agóra*, az egyenrangú polgárok szabad kommunikációjának, véleménycseréjének színtere, de a *biosz politikosz* témái bárhol felbukkanhatnak, baráti beszélgetésekben, a bíráskodás során, a városállam vezetőinek tanácskozásában vagy más közéleti aktusokban, legyen szó akár hadviselésről vagy az olimpiai játékokról. A *poliszokban* a teljes jogú polgár státusza társadalmi ranghoz kötött tisztség, melynek előfeltétele egy bizonyos szintű magánautonómia - vagyis megfelelő vagyon, emellett a család és háztartás feletti hatalom megléte. A magánélet részletei még homályban maradnak, a mulandóság és szükségszerűség birodalmához tartoznak, ezzel szemben *„a nyilvánosság úgy emelkedik a görögök öntudatában, mint a szabadság és maradandóság szigete. Az, ami van, csak a nyilvánosság fényében tűnik elő, csak itt válik mindenki számára láthatóvá”*.¹² - az arisztotelészi erények is csak a nyilvánosság előtt teljesehetnek ki és igazolódhatnak maradéktalanul. A hellén bölcsek és Arisztotelész számára is a *polisz* közössége a legfőbb érték – *létrejöttének célja az élet, fennmaradásáé a boldog élet, ugyanakkor az állam elsőbbsége nem gátolja az egyének szabadságát, mert az egyéni szabadságban gyökerezik az állam tökéletessége is*¹³. A nyilvánosságnak ez a modellje

10Jürgen Habermas: A társadalmi nyilvánosság szerkezetváltozása c. könyvében leírt nyilvánosság-modell alapján, Századvég Gondolat Budapest, 1993.

¹¹ Platón Összes Művei, Magyar Filozófiai Társaság, Bp., 1943, 2.k. 1077-78.o.

¹²Jürgen Habermas: A társadalmi nyilvánosság szerkezetváltozása, Századvég Gondolat Budapest, 1993, 54. o.

¹³ Nyíri Tamás. A filozófiai gondolkodás fejlődése, Szent István Társulat, 1973, Bp. 98.o.

napjainkig ideológiai és ideáltipikus mintaként szolgál – így a magánélet-közélet elemzésénél a *privatus-publicus* dichotómájának hellén modelljéből számos német szociológus, többek között Hannah Arendt¹⁴ vagy Hans Paul Bahrtdt¹⁵ is merít.

Latinul a *privatus* szó a köztársaság korában azt a magánembert jelöli, aki nem visel semmilyen hivatalt, a császárság korában pedig minden alattvalót a császárral szemben¹⁶.

Római közvetítéssel mindenekeelőtt a *res publica* (eredetileg a *populus*, a római szabad polgárok összessége számára általánosan hozzáférhető tulajdon), a *privatus-publicus*, köz és magán kategóriája örökítődött át a római jogi definíciókban a pandektisták munkáján keresztül, és tökéletesedett jogtechnikailag is a polgári társadalom és modern állam szétválásának folyamatában.

Az **európai középkorban** a *publicus* és *privatus* kategóriái szinte értelmezhetetlenek, a feudális hűbéri tulajdonviszonyokra nem is alkalmazhatóak, mert nincsenek olyan társadalmi - magánjogi - státusok, melyből a magánszemélyek bármilyen nyilvánosságba előléphetnének. Szűk körben, a lovagi kultúrkörhöz kapcsolódva létezik egy ún. reprezentatív nyilvánosság - az uralom jelképeit (például fejedelmi pecsét) is nyilvánosnak nevezik -, de ez inkább státuszhoz kötődik és személyi szimbólumok formájában nyer alakot. XIV. Lajos korában, elsősorban Franciaországban a reprezentatív nyilvánosság szűk köre az uralkodó udvarába koncentrálódik és elsősorban a monarcha reprezentációját szolgálja.

A **XVI. századtól** a latin *privatus* szóból kifejlődik az angol *private*, a francia *privé* és végül a német *privat* - "közhivatal nélküli" jelentés-tartalommal. A *private* jelenti az államapparátustól való elkülönülést, elkülönítést, mert a köz fogalma az abszolutizmussal kialakult államra szűkül le, ami az uralkodó személyétől is elválik és objektíválódik. A *public* vagy közönség nem más, mint a "magánüggyel szemben a közhatalom". Az állami szolgálatban álló emberek a közszolgák (*public servants*), akik középületben munkálkodnak, közhivataluk van, hivatali ügyeik közügyletek. Tőlük elkülönülnek a magánszemélyek, magánházak, magánhivatalok és magánügyletek¹⁷.

A **XVIII. század** végére a feudális hatalmi központok, az **egyház- fejedelemség-nemesség triásza**, melyekhez a reprezentatív nyilvánosság eddig kapcsolódott, a polarizáció folyamatában felbomlanak: az egyik oldalon magán-, a másikon nyilvános elemekre. A sorban első az egyház, mely a reformációval elveszíti lelki és ideológiai monopóliumát az

¹⁴ „A nyilvánosság a szabadság birodalma” írja Hannah Arendt *Vita activa oder Vom tätigen Leben*, c. művében (Piper, München: 1981, 40.o.)

¹⁵ Laura Lambert: *Der öffentliche Raum als soziale und politische Sphäre von Öffentlichkeit* in.: *Studentische Untersuchungen der Politikwissenschaften & Soziologie*, Jg. 2, Heft 1, April 2010, 5-12.o.

¹⁶ Finályi Henrik: *A latin nyelv szótára*, Akadémia Kiadó 2002, 1576.o.

¹⁷ Jürgen Habermas: *A társadalmi nyilvánosság szerkezetváltozása*, Századvég Gondolat Budapest, 1993, 62. o.

isteni tekintélyre való támaszkodásban és a vallásszabadság (gyakorlásának) előbb helyi, majd általános biztosításával a vallás magánüggé válik. A fejedelmi hatalom polarizációját először az államkincstár és az uralkodó magánvagyonának szétválasztása jelzi. A bürokrácia kialakulásával, a központi hatalom támaszaként szolgáló hadsereg megszervezésével és az igazságszolgáltatás elkülönülésével a közhatalom intézményei kiválnak az uralkodó egyszemélyes irányítású udvarának árnyékából. A rendek közül a rendi-uralmi elemekből intézményesül a parlament és igazságszolgáltatás, a foglalkozás-rendi elemekből pedig a városi céhek és társaik nyomán kibontakozóban van a polgári társadalom világa.¹⁸

A polgári társadalom-politikai állam teljes szétválásának társadalmi előfeltétele a **liberalizált gazdaság** megteremtése a **XIX. század elején**. A társadalmi újratermelés során az érintkezés, amennyire csak lehetséges, a magánemberek egymás közötti ügyévé változik és így lehetővé válik a polgári társadalom teljes privatizálódása. Az árutulajdonosok a piaci viszonyok felszabadításával tesznek szert magánautonómiára, így a "magán" pozitív értelemben a magántulajdon feletti teljes szabadság és rendelkezés jogának felel meg. Nem véletlen, hogy a **marxi társadalom-kritika** éppen a magántulajdonat okolja azért, hogy az egyénekből önző egyedek lettek, akiket a közösségtől elválaszt a magánérdekük és magánönkényük és „*az úgynevezett emberi jogok, a droits du citoyen-től megkülönböztetett droits de l'homme, nem egyebek, mint a polgári társadalom tagjának, azaz az önző embernek, az embertől és a közösségtől elvált embernek a jogai.*”¹⁹ A marx-engels-i vízió szerint a magántulajdon megszüntetésével a társadalomban feloldódó állam tervszerűen alakíthatóvá válik és ezzel a magánviszonyok végre kikerülnek a társadalmi kényszerek alól. A gyermek-szülő, nő-férfi viszony letisztul és tisztán magántermészetűvé válik, „*mely csak a részt vevő személyekre tartozik, és amelybe a társadalomnak semmilyen beleavatkozni valója nincs*”.²⁰

A XIX. század közepén jelentkező polgári forradalmak alkotmányos követelése (törvény előtti egyenlőség, jobbágyság megszüntetése, közteherviselés, sajtószabadság) a forradalmak bukása ellenére meggyorsították a társadalmi modernizációs folyamatokat, a kikövetelt polgári jogrendek keretében szolgáló **polgári jogi kodifikációk**, a jogtörténeti értelemben is klasszikusnak mondott nagy polgári törvénykönyvek²¹ a **XIX. század közepén** megteremtik a normarendszert, mely a magánszférát védi és sérthetlenségét garantálja, vagyis a polgárok között a rendi és állami kikötésektől felszabadított érintkezés lehetőségét biztosítja. A magántulajdon sérthetlensége nyomán kivirágzik a szerződés, foglalkozás és öröklés

¹⁸ Jürgen Habermas: A társadalmi nyilvánosság szerkezetváltozása, Századvég Gondolat Budapest, 1993, 63. o.

¹⁹ Karl Marx és Friedrich Engels művei, összkiadás, Bp., 1957, I. kötet 365.o.

²⁰ Engels: A kommunizmus alapelvei. Marx és Engels Művei 4. kötet, Budapest, 1959. 361.o.

²¹ Poroszország 1794, Franciaország 1804, Ausztria 1811

szabadsága is. A magánjog alapvető eleme az általános jogképesség – melyet többé nem korlátoznak születési és rendi előjogok, a magánjogi kódexek pedig a szigorú értelemben vett magánszférát óvják az állami beavatkozásoktól.²² A XIX. század polgári forradalmi megtagadják a feudalizmus születési előjogokon alapuló viszonyrendszerét és a szabadság általános ígéretével szabad magántulajdont, szabad polgárt és szabad társadalmat ígérnek. (Ugyanakkor a valóságban a születési előjogokat - Bibó István megfogalmazásában: a született uralmakat²³ – a született vagyonok uralma váltotta fel.) A gazdasági-politikai emancipációval párhuzamosan sor kerül a patriarchális kiscsalád keretein belül az egyének pszichológiai felszabadulásra is és ezzel megjelenik az igény a „tiszta emberi” alapú értékteremtésre. Ezzel összefüggésben a XVII-XVIII. századtól kidolgozásra kerülnek az emberi jogok alaptételei is, melyeket – elsősorban Amerikában és Franciaországban – általános érvényű deklarációkban²⁴ rögzítenek.

A **XIX. században** a piacgazdaság viszonyainak elterjedésével tehát létrejön az autonóm "társadalmi" szféra, és egy időben szükségessé válik a hatósági közigazgatás megteremtése is. A termelés felszabadul a hatósági irányítás alól, a másik oldalon pedig az adminisztráció mentesül a produktív munkától, a központosított közhatalom ernyőként a magán társadalom fölé emelkedik.

Ezt a függetlenedési folyamatot kezdetben az intervencionista állami politika törekvései sem törlik meg, mert az állami beavatkozás ekkor még szigorúan elkerüli a polgárok egymás közötti érintkezésének területeit. Az állami intervencionizmus a **XIX. század végén** Németországban azért jelentkezik olyan súlyosan, mert azokat az érdekkonfliktusokat, melyeket már a magánszférán belül nem lehet megoldani, a központi hatalom erői politikai síkra terelik és - a győzelem csekély reményével - politikai eszközöket vetnek be a megoldás érdekében. A társadalom, mint magánszféra léte akkor válik kérdésessé, mikor az állami mindenhatóság nevében maguk a társadalmi hatalmak kezdenek hatósági szerepeket felvenni (ennek szélsőséges megvalósulási formája a proletárdiktatúra).

Ahogy az állam és a társadalom kölcsönösen áthatja egymást, a család kiválik a társadalmi újratermelés folyamataiból. A liberális korszak polgárai magánéletüket még a **hivatásban** és a **családban** élik ki, melyhez az áruforgalom és a társadalmi munka éppúgy hozzátartozott, mint a közvetlen intim szféra.

²²Jürgen Habermas: A társadalmi nyilvánosság szerkezetváltozása, Századvég Gondolat Budapest, 1993, 137.o.

²³ Bibó István: Az európai társadalomfejlődés értelme. Válogatott tanulmányok, 3. kötet, Magvető Könyvkiadó Bp., 1986, 93.o.

²⁴ Függetlenségi Nyilatkozat 1776, Emberi és Polgári Jogok Nyilatkozata 1789

A **XX. század elejétől** aztán a **család** színtere mindinkább magánjellegűvé, a munka és szervezet világa pedig mindinkább nyilvánossá válik. Már a polgári típusú patriarchális kiscsalád sem termelési közösség, bár a tulajdon megszerzésében és örökítésében a vérségi kötelék szerepe a kapitalizmus időszakában vitathatatlan.

A **XX. században második felétől** - különös tekintettel a szélsőséges magántulajdon-ellenes szocializmus időszakára - a családi tulajdon helyett a bérből és fizetésből élő családtagok individuális rendszeres jövedelme vagy állami segélyezése a tipikus („bérmunka társadalma”). A család gazdasági funkciói helyett annak érzelmi funkciói kellene, hogy felerősödjének, de az összefüggés csak látszólagos. A család minél inkább kiesik a társadalmi újratermelés folyamataiból és termelő egység helyett fogyasztói egységgé alakul, annál inkább elveszti védelmi jellegét és atomjaira hullik szét.

Napjainkban a magánszféra általánosan **individualizálódott**, egyénekre szabott, és főleg a munkaidőn túl eltöltött **szabadidőre** koncentrálódik vagy korlátozódik. (Tipikus területei az erotika, párválasztás, a legszűkebb tárgyi környezet alakítása, kulturális javak élvezete, vallásos élet²⁵). A magánszféra zsugorodását a jogi szabályozás taxatív megfogalmazása is egyértelműen jelzi. Az 1960-as évektől a tömegkommunikáció²⁶, az 1990-es évektől pedig az információs társadalomhoz kötődő virtuális nyilvánosság térhódítása következtében sokan ösztönösen félnek attól, hogy az egyes emberek magánélete egyre inkább sebezhetővé, átláthatóvá és követhetővé válik mások számára - a magánszférát védő falak lassan, mintha üvegből készülnének.²⁷ Ráadásul ezt a folyamatot manapság számos esetben az emberek önként, a következményeket kellően fel nem mérve még meg is könnyítik, fel is gyorsítják – elég, ha a közösségi oldalakon nyilvánosságra hozott személyes információk mennyiségére és minőségére gondolunk.

Jürgen Habermas végső következtetése szerint a magánélet - kritikai nyilvánosság kategóriái a szociális jóléti államok működésénél már eredeti jelentőségüket el is veszítették, sőt, szinte értelmezhetetlenek. Ennek oka, hogy az állam gondoskodó és redisztributív funkciói miatt

²⁵ H.P. Bahrdt: Die moderne Grosstadt, Rowohlt, Hamburg, 1961, 36.o.

²⁶ Helmuth Plessner: Das Problem der Öffentlichkeit und die Idee der Entfremdung, Göttingen, 1960. c. könyvében utal arra, hogy az írott nyilvánosság eszközei (újság, könyvek) még nem voltak képesek „házon belüli nyilvánosságot” teremteni, vagyis teljesen kitérni az otthonok kapuját a nyilvánosság előtt, erre az elektronikus média azonban már minden további nélkül alkalmas - ennek egyik következménye a magánszféra válsága.

²⁷ „Über die ganze Gesellschaft legt sich nach und nach ein unsichtbares Überwachungsnetz” – Az egész társadalom köré egy láthatatlan megfigyelői háló fonódik – fogalmazza meg a veszélyt Peter Schaar német információs biztos, in: : Peter Schaar: Das Ende der Privatsphäre- der Weg in die Überwachungsgesellschaft, Bertelsmann Verlag, München, 2007, 14.o.

egyre inkább a magánszférába nyúlik bele, ugyanakkor a nyilvánosságot már olyan szervezetek (például pártok) és intézmények (például sajtó) közvetítik, melyek közhatalmi igényekkel lépnek fel és legfőbb céljuk nem az állam korlátozása a közvélemény formálásán keresztül, hanem saját érdekeiknek megfelelően a tömegek manipulálása. A habermasi következtetéssel nem tudok egyetérteni, hiszen a történeti kitekintésből is egyértelmű, hogy a köz- és magánszféra egymáshoz viszonyított fejlődésének egyes fázisai az adott történelmi kor és társadalmi berendezkedés függvényei. Ugyanakkor a védett magánszféra – kritikai (politikai) nyilvánosság klasszikus kategóriapár minden létező emberi társadalom és az ehhez kapcsolódó állami információpolitika leírására eredményesen használható mutató, melynek attribútumai a demokratikus jogállamiság alapfeltételeihez tartoznak. Karl Friedrich Bahrtdt megfogalmazása szerint *"... a nyilvánosság és a magánszféra között mindig kölcsönhatás áll fenn. Védelmesítő és megtámasztó magánszféra nélkül az egyént felszívja a nyilvánosság, mely viszont maga is éppen e folyamat következtében torzul el. Ha megszűnik a distanciának a nyilvánosság szempontjából konstitutív mozzanata, ha tagjai egymáshoz igazodnak, akkor a nyilvánosság tömeggé változik... A köz- és magánszféra kölcsönhatása meg van zavarva. Nem azért, mert a nagyvárosi ember persze tömegember, és ezért nincs már érzéke a magánszféra ápolása iránt, hanem mert nem sikerül neki az egész város egyre bonyolultabbá váló életét úgy áttekintenie, hogy az számára nyilvánossá váljék."*²⁸

Az információs technológiák térhódítása miatt a magánszféra-nyilvánosság mellett napjainkra megjelent egy új elméleti kategória: „*privacy in public*”- magánélet védelme a nyilvános tereken. Ha a valóságos köztereken működő térfigyelő kamerákra, a mobiltelefonok automatikus helymeghatározó tulajdonságára vagy akár a virtuális térben működő Facebook üzenőfalakra gondolunk, egyértelmű, hogy a magánszféra abszolút elhatárolása (és az igény, hogy a személyes adatok megmaradjanak kizárólagosan az adatalany ellenőrzése alatt) ezeken a tereken már nem megvalósítható. Ennek megfelelően a klasszikus adatvédelmi elvek és tiltások sem alkalmazhatóak a maguk tiszta formájában. A köz- és magánélet kényes egyensúlyának megteremtése vagy megtalálása azonban az egyén és a társadalom harmonikus fejlődésének egyik kulcsa. A legtöbb „normálisan” gondolkodó ember egyetért abban, hogy valamilyen egészséges egyensúly a magánélet és közszféra között elengedhetetlen, mert az egyénnek testi és lelki szükséglete fűződik az ilyen jellegű védelem és oltalom garantálásához, de elengedhetetlen ahhoz is, hogy a társadalomról, mint szabad és nyitott

²⁸ H.P. Bahrtdt: Von der romantischen Grossstadtkritik zum urbanen Städtebau. Schwizer Monatshefte, 1958., 44.o.

demokratikus szerveződésről beszélhessünk.²⁹ Ehhez a megfelelő (de nem elégséges) háttérrel a demokratikus államhatalmi berendezkedés és az alkotmányos alapjogok – köztük az információs jogok – tisztelete biztosítja.

²⁹ Politikai filozófiák enciklopédiája, Kossuth Könyvkiadó 1995, 307.o.

IV. A közsféra nyilvánossága

"Szabad országban mindenki azt hiszi, hogy minden közügy rátartozik: hogy ezekről joga van véleményt formálni és ezt kifejezni. Ezeket megbeszélik, megvitatják és megvizsgálják. Kíváncsiak, figyelmesek, buzgók és éberek, és mivel az ilyen ügyeket nap, mint nap gondolataik és felfedezéseik tárgyává teszik, sokan közülük ezekről egészen tűrhető tudást szednek össze, néhányan pedig nagyon komolyat."

/Edmund Burke/

A politikai nyilvánosság feladata, hogy az állami információpolitika „output” oldaláról információkat közvetítsen az államhatalomtól a polgári társadalom felé és „input” információként jelezze a társadalom igényeit a döntéshozók számára – ezáltal demokratikus korlátok közé szorítsa a hatalom gyakorlását. Hozzá kell tenni, hogy a nyilvánossággal összefüggésben a politikai jelzőt bibói értelemben érdemes csak használni, vagyis nem a napi politikai történések szűk színterével, hanem az egyes embernek a közösséghez való viszonyával összefüggésben: *„Azonban az a politikum, amiről itt szó van, nem az, amit az emberek a „politikus” nevével szoktak összekapcsolni, s amivel szemben valóban többnyire közönyösek vagy ellenségesek, hanem a 'polisz', a közösség ügye, helyzete és viszonya az egyes emberekhez. Ez pedig az emberek túlnyomó részét nagyon is érdekli. Különösen érdekli a XVIII-XIX. század fordulója, vagyis a modern közösségi érzés megjelenése óta, amióta a közösséghez való viszonyulás magának az állami közösségnek a működése, a milyensége és presztízse mindenkinek a közös és személyes ügyévé lett.”*³⁰

Francois Guizot (liberális gondolkodó, de kevésbé liberális francia miniszterelnök) szerint a nyilvánosság – a társadalmat és az államot összekapcsolva - talán legfontosabb eleme a képviselői demokráciának, mert arra indít minden szereplőt, hogy szünet nélkül kutassa a valóságot, igazságot, jogosságot³¹. Természetesen az optimális működés előfeltétele a megfelelő fogadókészség mindkét oldalon, vagyis egy demokratikusan működő, önmagát korlátok közé szorítani képes és akaró államhatalom és a szükséges politikai kultúrával rendelkező társadalom. A közügyek iránt érdektelen, politikai témákban „analfabéta” közösségben ugyanis semmilyen igény vagy akarat nincs arra, hogy a közhatalmat működéséről beszámoltassa vagy egyáltalán ilyen információkat meghallgasson. Az ókori athéni és római demokráciák bukása után a középkorban a nemesség, illetve egyes oligarchák (például lengyel részfejedelemségek a XIII. században) a „közt” képviselve az országgyűléseken ugyan részt kértek az ország irányításából, de a közügyek iránti érdeklődés általánossá válása a polgári társadalom megjelenésének előfeltétele.

³⁰ Bibó István: Az európai egyensúlyról és békéről in.: Válogatott tanulmányok, Bp., 1986.i. 372.o.

³¹ Francois Guizot: The History of the Origins of Representative Government in Europe, Liberty Fund, Indianapolis, 2002

A polgári nyilvánosság első törekvései az abszolútizmussal szemben a XVIII. században nem politikai, hanem morálfilozófiai köntösben jelentkeznek, így a kanti nyilvánosság-eszme célja is a politika morállá való átalakítása egy tökéletesen igazságos rendben.

Az "okoskodó közönség" kifejezést Habermas Kanttól vette át és azokra a polgári körökre alkalmazta, akiknek véleménye már nem egyszerűen valamilyen tárgyban kialakított vélekedés (*opinion*), közhangulat (*public spirit*), hanem a közügyek (*public affairs*) feletti elmélkedés és ennek nyilvános megvitatása (*public opinion*).

A folyamat, hogy az "okoskodó közönség belenőjön a politikai ellenőrzés funkciójába"³² először **Angliában** kezdődött, de ott is csaknem másfél évszázadig tartott. (A folyamatot jól példázza az újságírók szó szoros értelemben vett térhódítása az angol parlamentben, mely teljes tiltással indult. A XVII. század közepétől még parlamenti rendeletekben tiltották meg a parlamentben elhangzottak nyilvánosságra hozatalát, 1738-ban az ülésszakok közötti viták megjelentetését is büntették "előjog megsértése" (*breach of privilege*) okán. A képviselőház elnöke csak 1803-ban biztosított a sajtónak a karzaton helyet, előtte egy évszázadon keresztül az újságírók csak illegálisan lehettek jelen. 1832-ben az első *Reform Bill* a parlamentet már deklarálta a közvélemény szervévé változtatta, két évvel később egy tűzvész után pedig a megnyitott új épületben pedig már tribünöket is berendeztek kifejezetten a tudósítók számára.³³) 1523-ban Morus Tamás a parlament ülésén VIII. Henriktől a szabad szólás jogát követelte, mivel ennek hiánya hallgatást eredményez, és ezzel „akadályát képezi a közügyek intézésének”.³⁴ 1640-ben az ún. „rövid parlament” idején a parlament követelte, hogy a király nevezze meg azokat, akik gonosz tanácsaikkal döntéseit rossz irányba befolyásolták – egy évvel később aztán a király főtanácsadóját, Thomas Straffordot le is fejezik. A XVIII. század elejétől szokássá vált, hogy a hivatalos (grófsági) választási eredményekből következtetéseket vonjanak le a „*sense of people*”, vagyis a népezületre vonatkozóan. Az ellenzék ezt követően előszeretettel hivatkozik a hasonló tartalmú „*common voice*” vagy „*public spirit*” hangjaira, majd 1792-ben jelenik meg először egy alsóházi felszólalásban a „*public opinion*”, vagyis közvélekedésre való hivatkozás a végrehajtó hatalom korlátjaként jelentkező kritikai funkcióban.³⁵ A XVIII. századtól kezdődően az önálló politikai újságírás már képes arra,

³²Jürgen Habermas: A társadalmi nyilvánosság szerkezetváltozása, Századvég Gondolat Budapest, 1993. 122.o.

³³ „*A Morning Chronicle c. újságot egy Woodfall nevezetű nagy emlékezőtehetségű ember azzal tette vezető londoni napilappá, hogy tizenhat hasábnyi parlamenti beszédet szó szerint vissza tudott adni anélkül, hogy az alsóház jegyzeteket készített volna, ami tiltva volt.*”Jürgen Habermas: A társadalmi nyilvánosság szerkezetváltozása, Századvég Gondolat Budapest, 1993, 121.o.

³⁴ Elton G.R.: The Tudor Constitution – Documents and Commentary. Cambridge, 1960. 254.o.

³⁵ Jürgen Habermas: A társadalmi nyilvánosság szerkezetváltozása, Századvég Gondolat Budapest, 1993, 124-

hogy a kormánnyal szemben egyrészt anyagilag fenntartsa magát, másrészt a kritikai kommentálást és a kormánnyal szembeni nyilvános ellenzékét rendszeres státusszá emelje.³⁶

A sajtó és az államhatalom közötti konfliktus kezdettől fogva súlyos áldozatokat is követelt: így például Angliában a Times (1785, eredeti neve *The Daily Universal Register*) alapító főszerkesztője, id. John Walter 16 hónapot töltött sajtóvétség miatt börtönben, a felvilágosult német zurnaliszta, Wilhelm Ludwig Wekherlin (1778, Felleisen) írásaiban elkövetett felségárulás miatt börtönben hal meg és írásaiban a jezsuiták ellen fellépő, szintén német Christian Friedrich Daniel Schubartot (1774, *Deutsche Chronik*) 10 év várfogság után engedik csak szabadon.

Az információszabadság elveit ugyan a francia felvilágosodás eszméihez társítja a szakirodalom, de a világon először 1766-ban **Svédországban** mondja ki a sajtószabadság törvény, hogy minden svédnek joga van a hivatalos iratokat megismerni. Az időpont nem véletlen, hiszen 1718-1772 között Svédországban parlamenti uralom volt, vetélkedő pártokkal.

Franciaországban a szigorú cenzúra és a rendi gyűlések hiánya a politikai nyilvánosságot sokáig nem engedte kibontakozni, 1774-ben a király még meneszti Neckert a kormányból, mert a miniszter nyilvánosságra merete hozni az állami költségvetés mérlegét. A Nagy Francia Forradalom azonban egy csapásra megteremtette a működő politikai nyilvánosságot, kialakulnak a klubpártok és megszületik a napi politikai újságírás, az általános rendek pedig biztosítják tárgyalásaik nyilvánosságát. Az 1789-es Polgári és Politikai Jogok Nyilatkozatának 14. és 15. cikkelyei deklarálják: „*A polgároknak saját személyükben vagy képviselők útján joguk van e közös hozzájárulás szükségszerűségét megállapítani s azt szabadon megszavazni, valamint felhasználását nyomon követni, s meghatározni mennyiségét, alapját, elosztását, behajtását és időtartamát. A társadalomnak joga van a közigazgatás minden tisztviselőjét számadásra vonni.*”³⁷

Németországban - az államszerkezeti és államszervezeti sajátosságok miatt - a politikai nyilvánosság sajátos formája alakult ki a XVIII. század végén magán- és üzleti olvasótársaságok, klubok formájában. A közel 3000 egyesület tagjainak takarékos módon alkalmat nyújtott folyóiratok és újságok olvasására, valamint ezt követően az olvasottak megbeszélésére. A legrégebbi olvasókörök előfizetői társaságokként az újságok olcsóbb

126.o.

³⁶ K. Kluxen: *Das Problem der politischen Opposition*, München, 1956

³⁷ *Déclaration des droits de l'homme et du citoyen*

beszerzése miatt szerveződtek, de az egyesületek már alapszabállyal rendelkeznek, az új tag felvételéről a többség szavaz, a vitás kérdéseket demokratikusan oldják meg és közreműködnek annak a megfogalmazásában, amit az 1890-es évektől már közvéleménynek nevezhetünk. **Kant** a nyilvánosságot a jogrend alapvető, a politikát és morált egyedüli összekapcsoló elveként és a felvilágosodás, a "tisztá ész használatának" módszereként definiálta. **Hegel** – Kant nyomdokain haladva - a nyilvánosság szerepét a hatalom racionalizálásában jelöli meg, de amíg Kantnál az „ész nyilvános használata” a tudóstársadalom ügye (és mint ilyen, korlátozhatatlan – szemben az „ész magánhasználatával”, mely alá-fölérendeltségi viszonyokban minden további nélkül korlátozható), addig Hegel számára a közvélemény már kiesik a tudomány szférájából és népi előítéletek formájában terjedve fontos, de szubjektív jogpolitikai elemként jelentkezik.

A **XX. században** a társadalmi nyilvánossággal kapcsolatos jogok kiemelt alkotmányjogi jelentőséggel bírnak, mert - éppen politikai töltetük miatt - már nem csak az államtól való negatív, hanem az állammal kapcsolatos pozitív szabadságot is biztosítják, vagyis a polgárok beleszólhatnak a hatalom gyakorlásába és cserébe legitimálják is azt. A Jürgen Habermas-féle társadalmi nyilvánosságról szóló tannak egyik legfőbb konklúziója, hogy a *nyilvánosság fő szervező elve a demokratikus politikai rendszernek*. A kifejezés szabadságát szolgáló kommunikációs jogok közös sajátossága, hogy egyfelől védelmet nyújtanak az állami beavatkozás ellen, másfelől fontos szerepet játszanak a nyilvános akaratképzésben, mert lehetővé teszik az egyén számára a közügyekben való tájékozódást és azt, hogy külső befolyást gyakoroljanak a politikai folyamatokra. A védelmi jelleg e jogok "negatív", a részvételi pedig "pozitív" szabadságára utalnak. Parlamentáris demokráciákban az egyéneknek társadalmi igényeiket kollektíven kell képviselniük. Azok a döntések azonban, melyekkel mi, mint fogyasztók vagy választópolgárok egyénileg rendelkezünk, ugyanolyan mértékben kerülnek gazdasági és politikai fórumok befolyása alá, ahogy közfontosságra tesznek szert. Amennyiben a társadalmi újratermelés még függ a fogyasztók döntésétől, a politikai hatalomgyakorlás pedig a szavazatoktól, gazdasági vagy hatalmi érdek fűződik ezek befolyásolásához. A magándöntések szociális háttérét meghatározza az egyén társadalmi és gazdasági státusa, de ezen mozgástéren belül a befolyásolásnak óriási tétje van.

A tömegtájékoztatásnak tehát kiemelt szerepe van a társadalmi nyilvánosság megteremtésében. *"Az egyéni véleménynyilvánítási szabadság szubjektív joga mellett tehát az Alkotmány 61. §-ából következik a demokratikus közvélemény kialakulása feltételeinek és működése fenntartásának biztosítására irányuló állami kötelezettség. A szabad véleménynyilvánításhoz való jog objektív, intézményes oldala nemcsak a sajtószabadságra,*

oktatási szabadságra stb. vonatkozik, hanem az intézményrendszernek arra az oldalára is, amely a véleménynyilvánítási szabadságot általánosságban a többi védett érték közé illeszti. Ezért a véleménynyilvánítási szabadság alkotmányos határait úgy kell meghatározni, hogy azok a véleményt nyilvánító személy alanyi joga mellett a közvélemény kialakulásának, illetve szabad alakításának a demokrácia szempontjából nélkülözhetetlen érdekét is figyelembe vegyék." 30/1992. (V. 26.) AB határozat

Ugyanakkor a politikai nyilvánosság két ága, a demonstratív és a manipulatív nyilvánosság közötti határmezsgye igen szűk (demonstratív nyilvánosság a hír önmagáért való közzététele, míg a manipulatív nyilvánosság a hírt eszközként használja a közönség befolyásolására a fontosabb végső, kitűzött cél elérése érdekében). „Mert nem a média az üzenet. A média csak eszköz. Az igazi kérdés az, hogy mit kezdünk vele, milyen üzeneteket küldünk vele egymásnak.”³⁸ - vallja Hankiss Elemér.

IV.1. A sajtó szerepe a nyilvánosság szolgálatában

*„Megromlottak az erkölcsök! - Hirdetik a hírlapok –
A fejétől búzhódt a hal, lesznek-e még jobb napok?
Lesznek bizony, csak kezdjétek Magatok a javulást:
Írjatok lélek hevéből, csak igazat, semmi mást,
S hagyjatok fel így azonnal hízelgéssel, rágalommal,
És ne legyen végre fő üzlet s előfizető.”
Gyulai Pál: A népszerűség*

Az információpolitika és a tömegkommunikáció hagyományos jogi megközelítése közjogi alapú. A szabadságjogok oldaláról közelítve a szabályozás alapvető zsinórmértéke a gondolatvélemény és sajtószabadság hármasszentsége. Az információs társadalom korában azonban ez a hagyományos közjogi szemlélet egyre inkább a magánjogi szabályozók felé terelődik és olyan új tendenciák érvényesülnek egyre erősebben, mint a tulajdonosi érdek, a gazdasági reklám vagy az ingyenes tömegtájékoztatás. A polgári társadalom - politikai állam kategóriáin kívül a XX. század nyugati demokráciáinak rendszerében megjelent a politikai pártok, érdekegyesületek mellett hatalmi tényezőként működő politikai sajtó, mint *kommunikatív hatalmi tényező* intézménye is.

I. Az újságírás a **magánlevelezések rendszeréből** jött létre és eleinte kézműves kisüzemi formában szerveződött két főszereplővel: a kiadóval és az újságíróval. A kiadó tevékenysége kizárólag a hírek felkutatására, a hírforrások összeköttetésének megszervezésére és az adatok

³⁸Hankiss Elemér: 2001. szeptember 11.: Fordulópont? In.: Magyar Tudomány 2002/6

összevetésére irányult. (Érdekesség, hogy a XIV. században a tőzsde-sajtó-posta intézményei egyszerre, egymásra hatva alakultak ki.³⁹)

II. A következő fejlődési fok a XIX. században a hírsajtó szellemi sajtóvá érése - az újságok hasábjain a hírek mellett megjelenik a **zsurnalisztika** is. A sajtó így a hírek pusztá publikálásának eszközéből a közvélemény hordozójává és alakítójává, vagyis a pártpolitika fegyverhordozójává vált, a hírek összegyűjtése és publikálása közé pedig új szereplő - a szerkesztő(ség) ékelődik be. A nyilvánosság tartós legalizálásáig a szellemi sajtó a vitatkozó közönség intézményeként elsősorban azzal foglalkozott, hogy a világnézetileg hozzá közel álló közönség kritikai véleményének szócsöve legyen.

III. A fejlődés harmadik szakában, a XIX. sz. közepétől a polgári és politikai nyilvánosság megalapozásával a sajtó már felfedezi a kereskedelmi működésben rejlő anyagi lehetőségeket is. A hirdetésekkel a tetemesen csökkentett árak és a megsokszorozódott vevőszám alapján létrejön a **modern üzleti sajtó** és már a század közepén újságvállalkozások egész sorát szervezik meg részvénytársasági alapon. A XIX. század végi nagy napilapok története kapcsán világosan látható, hogy a sajtó kommercializálódásának mértékében maga is manipulálhatóvá válik: már nem a tömegeknek nyit kaput a világ felé, hanem privilegizált magán- vagy csoport- (esetleg párt)érdekek kapujaként működik a nyilvánosság felé. Ennek megfelelően megváltozik a szerkesztőség és a kiadó viszonya is. A technikai fejlettségnek köszönhetően már nem a hírek felkutatása, hanem a hírözön valamilyen, a kiadó által meghatározott elv szerinti válogatása lesz a szerkesztőség feladata. Az újságnak többé már nem tehetséges publicisták, hanem ügyes kiadók szereznek rangot és nevet. A kiadók és tulajdonosok - üzleti érdekeik miatt - pártokhoz és politikusokhoz kötődnek, a független újságírás pedig az oxigénhiányos közéleti légkörben vegetál.

"...Én viszont azt mondom, közhangulat kérdése az egész, ugyanis nehezebben volna támadható az az újságíró, aki mögött "ott áll a társadalom": az olvasói szeretet és tisztelet, a presztízs, az úgynevezett "pozitív társadalmi nyomás". Ami viszont hiányzik mostanában a sajtó mögül, de még a díjazottak viszonylatában is. És hát pontosan azért, mert az újságírók az újságot ma jobbára egymásnak írják, továbbá a szponzoroknak, a politikusoknak s legújabbban az ügyvédi irodák szája szerint. Ezt úgy szokás mondani, másképpen, hogy "a 29 sajtó társadalmi elfogadottsága katasztrofális mértékben zuhant az elmúlt nyolc-tíz esztendő során." – írja Vágréti László publicista 1998-ban⁴⁰. A kommunikatív hatalom ebben az

³⁹ Jürgen Habermas: A társadalmi nyilvánosság szerkezetváltozása, Századvég Gondolat Budapest, 1993, 67.o.

⁴⁰ Magyar Hírlap 1998. március 31.

esetben már közelít a közhatalomhoz, hiszen *"plurális tömegkommunikáció és egymást kiegészítő politikai vélemények helyett monolit és egyszólamú tömegmédiák"*⁴¹ alakulnak ki.

IV. A XX. században a hatalmas tőkét igénylő és hatalmas nyilvánosságot megcélzó elektronikus média (és nemzeti hírügynökségek⁴²) megjelenésével ezek a tendenciák még inkább felerősödnek. Az állami reakció erre pedig az, hogy - néha roppant ügyetlen módon - igyekszik valamilyen állami vagy államigazgatási kontroll alá vonni az elektronikus média intézményeit. Ez a tendencia a magyar "médiaháború" kapcsán jól felismerhető. A magyarországi rendszerváltás idején formálódó sajtószabadság-felfogás a sajtó (és elektronikus média) függetlenségét, mozgásterének határait mindenekelőtt az államhatalommal és a pártpolitikával szemben deklarálta. Az ilyen, a sajtó feladatait a civil társadalom képviselője mentén megfogalmazó programok az 1990-es évek közepétől néhány részlet kivételével - pl. a közszolgálati médiaelnökök megválasztásának procedúrái - a szélesebb nyilvánosságot már kevésbé izgatták. *"A sajtószabadság-koncepciók alkalmas nyelvnek tűntek az évtized közepén felélénkülő médiatőke-mozgás, s a sajtó és média-befolyási övezetek ebből következő újrafelosztása, az újságírói kifejezési lehetőségek és munkaerő-piaci mozgások új kereteinek kritikája számára is. Manapság számunkra ezért a sajtószabadság most elsősorban nem politikai-közjogi probléma (bár elismerjük, hogy így is kezelhető), hanem újságírói attitűdök, sajtótőke-szerkezeti reáliák és a szerkesztőségi, vagy a szervezeten belüli autonómiák háromszögében kialakuló mozgásformák összessége."*⁴³

IV.2. A politikai marketing a politikai nyilvánosság szolgálatában

*„Adatvédelmi aspektusból az országgyűlési választások és az azt megelőző kampány kiemelkedő jelentőségű, hiszen rövid idő alatt akár több millió érintett személyes adatai kerülhetnek a pártok, jelölő szervezetek és jelöltek birtokába részben a kapcsolattartáshoz összegyűjtött adatok révén, részint pedig az ajánlószelvények által. A választás tehát a jogállamiság fokmérője az adatvédelemben is. A politikai kampány történésein keresztül megmutatja, hogy az állampolgárok információs önrendelkezési jogukat miként érvényesíthetik s e jogukban korlátozzák-e őket."*⁴⁴

⁴¹ Pokol Béla: Médiahatalom, Windsor Kiadó Bp., 1995, 80.o.

⁴² Az Agence France Press állami vállalat, melynek főigazgatóját a kormány nevezi ki, a Deutsche Presseagentur korlátolt felelősségű társaság, melynek törzstőkéjében 10%-nál nagyobb tőkével bírnak az állami ellenőrzésű rádiótársaságok, a Reuter Ltd. viszont az egyesült brit sajtó tulajdona.

⁴³ Tamás Pál: A hatalmi viszonyok átalakulása a szerkesztőségekben in.: Médiakritika Osiris Kiadó MTA-ELTE Kommunikációelméleti Kutatócsoport Bp., 1997, 94. o.

⁴⁴ *Idézet az adatvédelmi biztos ABI 750/H/2006 sz. állásfoglalásából. A politikai marketinggel számos adatvédelmi biztosi állásfoglalás foglalkozik pl. 1713/A/2004 , 1871/A/2004, 927/K/2005, 328/A/2006, 342/A/2006, 391/A/2006, 484/A/2006, 496/K/2006, 560/J/2006, 697/A/2006, 750/H/2006*

A politikai nyilvánosság átmenetileg nagy erővel mozgósított rendszeres újraéledésének időszaka a képviseleti rendszerben a parlamenti választásokat megelőző néhány hónap, illetve hét. A választóról feltételezik, hogy bizonyos fokú ismeretekkel és érdeklődéssel vesz részt magában a választási aktusban, bár ez a fajta politikai nyilvánosság egyre inkább a politikai marketing eszközei által manipulált. A régi stílusú pártagitátorok és propagandisták átengedik helyüket a pártpolitikai szempontból semleges hirdetési szakembereknek, akiknek ténykedése következtében informált közvélemény helyett a manipulált nyilvánosságon belül helyeslésre kész hangulat, véleményklíma alakul ki. A demonstratív és manipulatív módon kifejtett nyilvánosság természetesen csak az ingadozó, határozott pártpreferenciákkal nem rendelkező választók esetében fejt ki hatását, akiknek voksa azonban általában meghatározó az eredmények szempontjából.

Habermas "előállított egyetértésnek"⁴⁵ nevezi a *public relation* politikájának "véleményformáló szolgáltatások" segítségével elért, a tömegekre gyakorolt hatását, aminek kevés köze van ahhoz a közvéleményhez, mely komoly, kölcsönös felvilágosítás hosszadalmas folyamatának eredményeképp jön létre, és amely a felvilágosított és felelős polgárok tudatában ésszerű, de nem manipulatív döntéssé formálódik. Ez a folyamat habermasi értelemben a nyilvánosság refeudalizálódása. Másik igen jelentős probléma, amit pesszimista elemzők igen gyakran vetnek fel, hogy ma, a tömegtársadalom és a tömegtájékoztatási eszközök korában, vajon közöttünk él-e az a kritikus és tájékozott állampolgár, akit a habermasi és dahlgreni⁴⁶ ideáltípus feltételez? Az amerikai állampolgárok hírhedt politikai passzivitása a választások során alátámasztja azt a pesszimista nézőpontot, hogy egy társadalom átmediatizálása nem egyenlő a nyilvánosság kiterjesztésével. Több nyugat-európai országra is jellemző a Benjamin Barber által leírt „vékony állampolgárság” (*thin society*) elmélete, mely a nagy ideológiák összeomlására és a tömegpártok hanyatlására fogja a nagyfokú politikai tájékozatlanságot és az érdeklődés hiányát⁴⁷.

E tendenciák ellen azonban – elsősorban a politikai szocializáció⁴⁸ terepén – fel lehet felvenni a harcot. "*A véleménynyilvánítás szabadságának alkotmányos alapjoga az a biztos támpont,*

⁴⁵ Jürgen Habermas: A társadalmi nyilvánosság szerkezetváltozása, 303.o.

⁴⁶ A habermasi nyilvánosság-fogalom továbbbontása kulturális és politikai nyilvánosságra.

⁴⁷ Benjamin Barber: A passion for democracy, Princeton University Press, 1998

⁴⁸ A politikai szocializáció során a gyerekek elsajátítják a jövőbeni állampolgár szerepüknek megfelelő magatartás- és viselkedésmódokat, és így a politikai értékek egyik generációról a másikra hagyományozódnak. In.: Yali Peng: Intellectual Fads in Political Science: The Cases of Political Socialization and Community Power Studies, Political Science and Politics, American Political Science Association Vol. 27, No. 1 (Mar., 1994), 100.o.

amelyre építve megteremthető a politikai kiegyensúlyozottság mind az írott sajtóban, mind az elektronikus tömegmédiákban."⁴⁹

A tömegtájékoztatási eszközök működése és a nyilvánosság közé nem szabad egyenlőségjelet tenni. Részük van ugyan a megszületésében és működésének legfontosabb motorját képezik, de a nyilvánosság fórumának két legfontosabb szereplője, az állampolgárok és a politikusok mellett optimális esetben csak kiegészítő szerepet játszanak. Míg Mazzoleni szerint *„Ám elvontan nézve akár hiányozhatnának is, ahogyan valóban nem voltak jelen a demokrácia hajnalán, és ahogy a digitális világgal kapcsolatos valószerűtlen vízió szerint a jövőben is hiányozhatnának akkor, amikor a tömegtájékoztatási eszközöket majd a személyes kommunikációs eszközök váltják fel.*"⁵⁰ – más kutatók azonban épp ennek az ellenkezőjét vallják, így Lawrence Lessig a független, szabad és kritikus sajtó a jelenkori (erkölcsi válságba került nyugati) társadalmakat összetartó szerepét hangsúlyozza⁵¹.

A közérdekű adatok nyilvánosságához való jog védnökeként az információs jogok felügyeletével megbízott intézmény is sokat tehet, illetve tesz a nyilvánosság értékeinek érvényre juttatása érdekében. A kiegyensúlyozott és demokratikus tájékoztatás igénye azonban elsősorban a sajtó szereplőiben kell, hogy megerősödjön vagy feléledjen, és erre pozitív magyar példák is felhozhatók. Ennek illusztrálására álljon itt egy, a közvéleményhez intézett szerkesztőségi bocsánatkérés 1998-ból:

"Arról, hogy a Postabank elnökének kéréséről - hogy tudniillik a cikk ne jelenjen meg - tudomást vegyen-e a lap, sokat és keservesen vitakoztunk a szerkesztőségben. Végül addig őrlődtünk, amíg az ÉS lehozta a sztorit, de ez mellékkörülmény. Rosszul döntöttünk. Ezen nincs mit szépíteni. A Szekeres-házaspár tette a dolgát: befolyásolni akarta a sajtót. A de facto tulajdonos tette a dolgát: azt, amit a maga szempontjából a leghasznosabbnak ítélt. (Azon, hogy nekik pont az-e a dolguk, amit tettek, és hogy meddig érzik még azt, hogy igen, el lehet persze merengeni.) Csak mi nem tettük a dolgunkat, és mi nem cselekedtünk a magunk szempontjából leghasznosabb módon. Ezt mérhetetlenül sajnáljuk, és elnézést kérünk az olvasóinktól."⁵²

⁴⁹ Pokol Béla: Médiahatalom, Windsor Kiadó, Budapest, 1995, 195. o.

⁵⁰ Gianpetro Mazzoleni : Politikai kommunikáció in.: Osiris Könyvkiadó, Budapest, 2002., 21. o.

⁵¹ http://index.hu/belfold/2011/11/09/rohad_a_demokracia/, 2011-11-09

⁵² Magyar Narancs, 1998. IV. 16.-i szám

IV.3. A nyilvánosság korlátai

„Igazolhatóak-e az állam titkai? Nyugtalanító kérdés. Mintha az európai gondolkodásban a felvilágosodás óta mindenekelőtt a szuverének titkai állnának a harmónia, az örök béke útjában. Ha minden nyilvános lenne, menten beköszöntene az aranykor. Tán nem csak a zsarnokság, az ármány, a hazugság, de még a betegség és a csalfaság is eltűnne. Ez a megközelítés, mai ésszel, amennyire rokonszenves, annyira gyerekes is, mert olyan emberképhez kötődik, amelyre a történelem rácsáfolt.” Majtényi László⁵³

Az állami információpolitika vonatkozásában még a legradikálisabb liberális felfogás is elismeri, hogy az állam működésére vonatkozó információk nyilvánossága előtt vannak természetszerű korlátok, melyekre egyrészt az állam, mint a közösség érdekeit képviselő szervezet biztonságos működése, másrészt embertársaink magánéletének védelme miatt van szükség. A felvilágosodás korában a közéleti nyilvánosságra nem csak célként, de eszközként is tekintettek a „leviathan állam” elleni küzdelemben. Immanuel Kant megfogalmazásában „az ész nyilvános használatának mindenkor szabadnak kell lennie, mert egyedül ez képes megvalósítani az emberek között a felvilágosodást⁵⁴”. Napjainkra a nyilvánosság erejének mindenhatóságába vetett hit igencsak meggyengült, sőt, a Majtényi László által „morális közéleti tekintélyek”⁵⁵ által közvetített időszaknak nevezett átmeneti szakasz is lezárult. A pesszimista és kiábrándult alaphangulat mellett is azonban vitathatatlanul fontos, hogy a közéleti nyilvánosság korlátai alkotmányos megalapozottsággal rendelkezzenek és az állam csak kivételes esetekben – és nem általános jelleggel – zárja ki a nyilvánosságot működésének áttekintéséből, hiszen a birkinshaw-i gondolatot ismételten idézve: „*Secrecy is a cloak for arbitrariness, inefficiency, corruption and other vices of power*”.⁵⁶

Az állami információpolitikának egy igen fontos kérdése, hogy az állam közérdekből, megfelelő működésének és nemzetközi kötelezettségvállalásainak optimalizálása érdekében mely információkat zár el a nyilvánosság elől, illetve mely adatok vonatkozásában tartja fenn a kizárólagos hozzáféréshez és kezeléshez való jogot. Egy jogállamban azonban ebben az esetben is a szükségesség és arányosság alkotmányos elve kell, hogy zsinórmértékül szolgáljon, hiszen a „közérdekű titkolózás” nem lehet eszköze állami bűnök takargatásának. Ezért az állam titkainál kiemelten fontos a titkosítás tartalmi és proceduális megalapozottsága, valamint a társadalom nevében eljáró független ellenőrző hatóságok (bírószág, adatvédelmi biztos) kontrollja. Az „állam titkainak” a hatályos magyar jog szerint több jogi kategóriája

⁵³ Majtényi László: A titkaink in.: <http://www.nol.hu/archivum/archiv-507933>, 2010-08-13

⁵⁴ Immanuel Kant: A vallás a pusztá ész határain belül szerk: Hermann István, Gondolat, 1974, 25.o.

⁵⁵ Majtényi László: A titkaink in.: <http://www.nol.hu/archivum/archiv-507933>, 2010-08-13

⁵⁶ „A titkosság leplezi az önkényességet, a rossz működési hatékonyságot, a korrupciót és a hatalom más torz megnyilvánulásait.”, Patrick Birkinshaw: European Public Law, Butterworths Laxis Nexis, London, 2003, 258.o.

létezik, ezek közül a minősített adatokról szóló szabályokat (felváltva a korábbi államtitok-szolgálati titok felosztást) a minősített adat védelméről szóló 2009. évi CLV. törvény, a döntés-előkészítő adat szabályozását pedig az adatvédelmi törvény szabályozza.

A nemzetközi kötelezettségvállalások alapján történő titkolózás is szükségszerűen korlátozza a nyilvánosságot, amire ráadásul sokszor „idegen” érdekek miatt kerül sor - tipikusan ilyenek a nemzetközi társulási megállapodások (például NATO) miatti titkosítások. Ebben az esetben is azonban elengedhetetlenül fontos a megfelelő jogalap megléte, történjék a titkosítás akár belső, hazai normára vagy a magyar jogrendben közvetlen hatállyal bíró nemzetközi norma (pl. EU rendeletek, egyedi ügyekben EK határozatok) alapján.

Mások magánéletének védelme szintén korlátozhatja a nyilvánosságot. A magyar adatvédelmi törvény⁵⁷ *expressis verbis* – ráadásul szövegszerkesztési szempontból is kiemelt helyen (ami kodifikálási szempontból és ezáltal a jogalkotó szándékai szerinti értelmezésnél igen fontos tényező) leszögezi, hogy *a személyes adatok védelméhez fűződő jogot és az érintett személyiségi jogait - ha törvény kivételt nem tesz - az adatkezeléshez fűződő más érdekek, ideértve a közérdekű adatok nyilvánosságát is, nem sérthetik.*⁵⁸ Ez a megközelítés máshol korántsem ilyen egyértelmű, több országban is az információs szabadság fogalmába beleértik, annak alárendelik a polgár információs önrendelkezési jogát is⁵⁹. A magyar megoldás azonban a jogalkotó szándéka szerinti egyfajta súlyozásként is értékelhető, aminek a közérdekből nyilvános adatok esetében – ahol az adat személyes és a köz érdeklődésére méltó is egyben – jelentősége van. Az adatvédelmi biztos gyakorlatának egyik legérdekesebb kérdésköre pontosan a két információs jog közötti kollízió feloldása. Az esetek többségében a közszereplők magánszféráját érintő ügyek nyilvánosságáról kellett állást foglalni (így például a Magyar Televízió vagy a Magyar Nemzeti Bank elnökének fizetése, az országgyűlési képviselők hiányzási adatai az adatvédelmi biztosi állásfoglalások alapján nyilvános adatok).

Köztes jogi kategóriaként a nyilvánosság korlátja lehet a gazdasági élethez tartozó üzleti titok is, melyet elsősorban a Polgári Törvénykönyv⁶⁰ szabályoz. Itt kiemelkedően fontos ismerv az érintett személynek vagy szervezetnek – például egy gazdasági társaságnak – az adat titokban tartáshoz fűződő méltányolható érdeke, valamint az, hogy a felhatalmazott titokbirtokos a tőle elvárható lépéseket megtegye az információ védelme érdekében. Értelmezési nehézségeket okoz azonban, ha az üzleti titok közpénzek elköltésével köthető össze. Ezzel összefüggésben előállhat olyan jogi helyzet is, amiben az információs szabadság érdekében fellépő adatvédelmi biztos állásfoglalása ellenében a polgári törvénykönyv alapján eljáró polgári bíróság megítéli

⁵⁷ A személyes adatok védelméről és a közérdekű adatok nyilvánosságáról szóló 1992. évi LXIII. törvény (Avtv.)

⁵⁸ Avtv. 4.§

⁵⁹ Kerekes Zsuzsa: Az információs szabadság az ombudsman gyakorlatában, in.: Az odaáttra nyíló ajtó, ABI, Bp. 2001, 124. o.

⁶⁰ A Polgári Törvénykönyvről szóló 1959. évi IV. törvény

a kártérítést az üzleti titok megsértése – nyilvánosságra hozatala – miatt.

V. A magánszféra védelme

"...De legfőképp: mi megy végbe a telefonlehallgató úgynevezett pszichéjében? Mire gondol egy feddhetetlen tisztviselő, aki csak a kötelességét teljesíti, aki úgyszólván, ha nem is parancsra, de kétségtelenül kenyérkereseti kényszerhelyzetben végzi a maga (esetleg utálatosnak érzett) kötelességét, mire gondol, ha végig kell hallgatnia, hogy az ismeretlen lakótárs, akit nevezünk most röviden gyöngédségkínálónak, mit telefonál egy olyan igazán helyes, rendes, majdnem feddhetetlen nőnek, mint Katharina Blum?..."

/Heinrich Böll: Katharina Blum elvesztett tisztessége/

Az állami információpolitika másik oldala a társadalomról, mint egészről és annak csoportjairól, valamint egyedeiről gyűjtött információk lehetőségei, technikák használatának kérdésköre. A magánélet - ez a nehezen definiálható, ám mindenki által világosan átélt és tudatosan megélt létter - problematikája lényegében egyidős a társadalmak életével, sőt, a háborítatlan elvonulásra való készítés és igény jelei az állatvilágban is egyértelműen megfigyelhetők. Ennek ellenére a magánélet értelmezéséről és védelméről szóló viták viszonylag új keletűek. Mindez összefüggésben áll azzal, hogy a magánélet védelme az új és igen hatékony információk technológiák megjelenésével – először a XIX. században, de még inkább a XX. század végén - rendkívül sérülékenyvé vált, másrészt pedig az emberekben egyre inkább tudatosul, hogy a magánélet értelmezése szorosan összefügg a személyiség, a társadalom és az egyén szerepéről, helyéről vallott eszmékkel. Antropológusok megfigyelései alapján⁶¹ a természeti környezetben élő, kis létszámú társadalmi közösségekben az egyéneknek igen szűkre szabott a magánszférájuk szoros spirituális függésük (vallás, babona) és a szomszédok, rokonok állandó fizikai és pszichikai jelenléte vagy közelsége miatt. A modern ember városias, „anonim” és mobil – egyszersmind gyökértelen és fogyasztásra koncentráló – életmódja miatt egyre inkább kiszabadul ezekből a béklyókból. Így nem véletlen, hogy a személyiségvédelem központi kategóriájává a privátszféra vált, hiszen a modern korban ez az a szűk terület, mely még az egyén fennhatósága alatt maradt és amelyet védeni igyekszik minden külső behatástól. Egyet kell értenünk Charles Fried-del, mikor a privacy önrendelkezési joggal való kapcsolatának elemzésénél kiemelte, hogy érdemi (alkotmányos) értékről van szó és nem pusztán a másról szóló információk birtoklásának formális tiltásáról: *„Privacy is not simply an absence of information about us in the minds of other: rather it is the control we have over information about ourselves”*⁶² vagy más megfogalmazásában a magánélet (*privacy*), mint mozgástér lényegi része az adott személyről szóló információk megszerzésének és felhasználásának problémája: milyen mértékben marad

⁶¹ Alan Westin: The origins of modern claims of privacy in.: Philosophical Dimensions of Privacy, szerk.: Ferdinand Schoeman, Cambridge University Press, 1984, 69.o.

⁶² Charles Fried: Privacy, in.: Yale Law Journal 77 (1968), 482.o.

"ura" az egyén a róla szóló információknak, mennyiben rendelkezhet velük szabadon, kizárhatja-e életének meghatározott részéből a külvilágot vagy köteles eltérni a világ szemét és száját. „*A paradoxon az, hogy a szabályozás szükségessége és az ellen való védekezés egybefolyik, a szabályozás úgy nyer el mindent, hogy sokszor maga is, és önmaga ellen is véd. A 'szabályozás' nem oka, csak velejárója (rendezője, legitimálója stb.) az integrációs folyamattal járó 'beavatkozásoknak', a sokféle függőségnek – amelyeknek ma már csak egy része ered az államtól. Másrészt szaporodnak a személyt legközvetlenebbül érintő új tényállások – amelyeket, amint technikailag lehetővé válnak, rögtön alkalmaznak is (szervátültetés, a születésszabályozás új módjai, számítógépes nyilvántartások). Ezeket be kell építeni a társadalom rendjébe, szabályozni kell.*”⁶³

- A „*privacy*” vagy magánélet fogalmának értelmezésére a jog keretein belül 1890-ben Lewis Brandeis és Samuel Warren amerikai jogtudósok tették először tudományos kísérletet a Harvard Egyetem jogi folyóiratában⁶⁴. (Érdekesség, hogy William L. Prosser szerint a híres cikk megírását közvetlenül kiváltó személyes ok az volt, hogy a bostoni elithez tartozó Mrs. Warren társasági eseményeiről és lányuk esküvőjéről a helyi sajtó szemtelen modorban tudósított⁶⁵). Brandeis és Warren az angolszász jog precedens jellegére utalva azt bizonyítják, hogy a személyeket ért újfajta – így a XIX. század végén elterjedőben lévő fényképezőgép és egyéb „*masinák*” (*numerous mechanical devices*) segítségével nagy nyilvánosság előtt elkövetett, a privátszférát és a személyiségi jogot addig nem ismert módszerekkel sértő⁶⁶ - helyzetekre a jogfejlődésnek reagálnia kell és már nem feltétlenül kielégítő a jogi védelmet a becsületre, magántulajdonra, szellemi alkotásokra alapuló jogokra vagy bizalmas kezelést előíró szerződéses kitételekre alapozni, hanem szükséges egy új jog-jogalap megnevezése. A *privacy* védelmével azonosítható a „*right to be let alone*”, azaz a háborítatlansághoz való jog, mely fogalmat egyébként Cooley bírótól vették át. Részletesen foglalkoznak a *privacy* korlátaival is, mely szerint közérdeklődésre számot tartó ügyek nem tarthatók titokban, törvény előírhatja az egyébként bizalmas információk nyilvánosságra hozatalát, az önkéntes

⁶³ Sólyom László: A személyiségi jogok elmélete, Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó Bp., 1983. 315. o.

⁶⁴ Brandeis Lewis D. – Warren Samuel: The Right to Privacy. Harvard Law Review 193/1890 in.: <http://www.louisville.edu/library/collections/brandeis/node/226#13> – 2010-04-04

⁶⁵ William L. Prosser: Privacy in.: Philosophical Dimensions of Privacy szerk.: Ferdinand Schoeman, Vambridge University Press, 1984, 104.o.

⁶⁶ Egy akkoriban nagy vihart felvert eset: Marion Manola ünnepelt Broadway színésznő szerepe miatt egy feszes, testhez simuló trikóban lépett fel, de a színpadi fények takarásában testének kontúrja csak igen diszkrét módon volt látható. A művésznőt ugyancsak felzaklatták az újságban róla megjelent, vakuvál készített és így „domborulatait” egyértelmű megmutató fényképek. *Marion Manola v. Stevens & Myers*, N.Y. Supreme Court, *New York Times* of June 15, 18, 21, 1890 in.: <http://www.entertainmentlawchicago.com/broadlaw/THE%20RIGHT%20TO%20PRIVACY.pdf>, 2010-07-07

beleegyezés feloldja a korlátozást és a jogsértés megállapításához szükséges egy bizonyos fokú ártó szándék, valamint maga a sérelem bekövetkezte is. Ugyanakkor a közlés valóságtartalma nem befolyásolja a jogsértés megállapítását, hiszen ezekben az esetekben nem a becsületen, a személy közmegítélésén, hanem a magánszférájához való jogán esik sérelem.

A Brandeis-Warren-féle úttörő cikknek kezdetben nem volt hatása a joggyakorlatra, sőt az 1902-es *Roberson v. Rochester* ügyben⁶⁷ – egy lisztreklámban a fiatal hölgy képét beleegyezése nélkül használták – az amerikai bíróság ítéletében ki is mondta, hogy a *privacy*-hez való jog nem létezik, mert nincs rá precedens, nem lehet világos vonalat húzni a civil- és közszereplők között, egy ilyen jog érvényesítése túl hosszú pereskedést vonna maga után, nem is történt anyagi kár, és egyébként is féltő, hogy az új jog a sajtószabadságot korlátozná. Vagyis: a magánélet megsértése ellen nem jár jogi védelem. A bírói döntés olyan közfelháborodást keltett, hogy ezt követően először New Yorkban, majd később egyre több USA tagállamban külön törvény született a névvel vagy képpel való visszaélések megakadályozására és megbüntetésére.

William L. Prosser a *privacy* komplexitását emeli ki és azt állítja, hogy a magánülethez való jogot négy különböző irányú és célzatú cselekménnyel lehet megsérteni:

- betolakodás a sértett intim szférájába, magányának megzavarása
- kellemetlen magánéleti információk nyilvánosság előtt történő megszellőztetése
- a sértett közéleti képének megzavarása úgy, hogy őt a nyilvánosság előtt hamis színben tüntetik fel
- a sértett nevével vagy más, hozzá kapcsolható személyes tulajdonságával való visszaélés.⁶⁸

Ferdinand Schoeman amerikai jogfilozófus *privacy*-ről írt antológiájában⁶⁹ a társadalmi érintkezés, illetve az autonómia alapján az ettől való távolságtartás („*an issue about social distance*”) keretében részletezi a magánszféra fogalmát:

- **erkölcsi alapú igény vagy jogcím arra, hogy az érintett meghatározza, másokhoz milyen információk juthatnak el róla** („*moral aspect of life, a claim or entitlement*”),
- **ellenőrzési képesség vagy pozíció az érintettre vonatkozó információkhoz való hozzájutás felett** („*an understanding of the ability to control access to one's information*”),

⁶⁷ *Roberson / Rochester Folding Box Company*, 171 NY 538

Forrás: <http://www.law.ed.ac.uk/ahrc/personality/uscases.asp#Roberson>, 2011-03-03

⁶⁸ William L. Prosser: *Privacy in.: Philosophical Dimensions of Privacy* szerk.: Ferdinand Schoeman, Vambridge University Press, 1984, 105-107.o.

⁶⁹ Ferdinand David Schoeman: *Philosophical Dimensions of Privacy: An Anthology*, Cambridge University Press, 1984

- állapot, melyben az érintett személyéhez (közvetve: a hozzá kapcsolódó információkhoz) csak korlátozott módon lehet hozzáférni („a state of limited access to a person”).

A fogalom érvényességi köre nehezen definiálható és bár maga az igény ősi, a megélésének módzatai igen erősen kultúrafüggők. Gondoljunk csak az arab viselkedési és életmód szabályokra, melyek a törzsi társadalom-szervező elv alapján a vérségi kapcsolatok előtt nem ismernek zárt ajtókat (itt tehát egy igen erős privacy-korlátozás érhető tetten), ugyanakkor az idegenek előtt a magánélet szféráját a legszigorúbb módon védik (öltözködési, építkezési szokások stb.⁷⁰). Robert Murphy kiemelten foglalkozott például a tuareg férfiak arc-fátylával, melynek viselési módzatait a privacy-védelem fontos eszközeként mutatja be⁷¹. Hasonlóan érdekesek azok az 1960-as években folytatott antropológiai megfigyelések, melyek két indonéz szigeten élő közösség – Bali és Jáva – lakosainak viselkedését hasonlította össze: a jávai bambuszházaknál hiányoznak a falak vagy kerítések, ezért az emberek egy kötött, finom hangolású viselkedési kódex alapján jelzik, hogy mikor van elégük a másik társaságából, Balin viszont az idegeneket távol tartó magas kőkerítések mögött a nagycsaládok szabadon élik magánéletüket, és „viselkedniük” csak akkor kell, ha kilépnek a társas terekre.

Általános konszenzus alakult ki abban a kérdésben, hogy a magánélet védelme összefügg az információ és információvédelem, az elrejtőzés és a figyelem középpontjába kerülésének kérdéseivel. A magánszféra totális elvesztésének érintettre gyakorolt hatását megrázó módon írja le könyvében a gyerekrablás áldozata, Natascha Kampusch, aki a „tettes” által tökélyre fejlesztett állandó megfigyelést még a tetteles bántalmazásnál is sokkal súlyosabb traumaként élte meg⁷². Az anonim módon nem végezhető AIDS-szűrés, a kötelező orvosi vizsgálat, a telefonlehallgatás, munkahelyi drogteszt, a házkutatás és a személyes holmik elkobzása, a számítógépes adatfeldolgozás, a személyi szám használata, a köztéri videózás, a

⁷⁰ Barakat, Halim. *The Arab World: Society, Culture, and State*. Berkeley: University of California Press, 1993

⁷¹ „The veil, though providing neither isolation nor anonymity, bestows facelessness and the idiom of privacy upon its wearers” in.: Murphy, R. F. (1964), *Social Distance and the Veil*. *American Anthropologist*, 1966, 1257.o. A tuareg férfiak (a nők és gyerekek illet nem viselnek) egy indigóval kékre festett 6-8 méter kendővel csavarják be fejüket és arcukat, ami egyrészt védelmet nyújt az időjárás ellen, másrészt hitük szerint ha a kendőt idegenek előtt levetik, az ártó szellemek bosszút állnak rajtuk. Éjszaka, sőt étkezés közben is viselik, ilyenkor bal kézzel elhúzzák a szájuk előtt és jobb kézzel takarják az arcukat.

⁷² „Minden pillanatban, még alvás közben is úgy érzem, hogy megfigyelés alatt állok. Talán még egy éjjellátó kamerát is beépített, hogy akkor is ellenőrizhessen, amikor teljes sötétben fekszem az ágyamon. Ez az érzés lebénított, éjszakénként már attól is félttem, hogy megforduljak az ágyon...A faburkolat legkisebb repedését is fogkrémmel tömtem be, míg biztos nem lettem abban, hogy nincs több rés. De nem múlt el az érzés, hogy állandóan megfigyelnek.” in.: *Natascha Kampusch: 3096 nap*, Scolar Kiadó Bp., 2010. 106.o.

rendőri igazoltatás stb. mind-mind egyértelmű példák a magánélet területéről és - tegyük hozzá - az Adatvédelmi Biztos Irodájának ügyköréből.

Az információs technológiák tökéletesedése a számítógépek számára határtalanná teszi az információhalmozást és keresést, ráadásul egyre nagyobb (hatalmi és kereskedelmi) érdek fűződik az adatok feldolgozásához és továbbításához. Másfelől viszont a modern társadalmak a szűk értelemben vett privátszférát egyre szigorúbb (jogi) eszközökkel igyekeznek óvni minden illetéktelen behatoló ellen. Hozzá kell tenni, hogy ez a fajta felfokozott érzékenység sok pszichológus és szociológus szemében csupán az elidegenedés folyamatának egyik szembetűnő bizonyítéka, szélsőséges nézetek szerint a magánélet fokozott védelme kifejezetten káros össztársadalmi szinten, mert az aszociális és antiszociális magatartásformák terjedését segítik elő.

Mire alapul az a tendencia, mely a magánéletünket próbálja szűkíteni, és ki az, aki egyáltalán e mögött áll? Majtényi László volt adatvédelmi biztos egy interjúban a modern kor új veszélyére figyelmeztet, mikor felhívja a figyelmet a „kis testvéreknek” nevezett cégek által történő fenyegetettségre: *„Az állam elveszítette a privacy megsértésének monopóliumát, a szabadság megsértésének monopóliumát: nagyon sok nagy cég sok vonatkozásban hasonlóan látszik működni, mint maga az állam. Nagyon fontosak vagyunk számukra, az állam számára azért, mert adófizetők vagyunk, azért, mert katonáskodni tudunk; a magáncégek számára pedig mindenekelőtt azért, mert fogyasztók, illetőleg munkavállalók vagyunk, és ez a két olyan minőség, amely az elmúlt évtizedekben kitüntetett tárgya a privacysérelemnek és privacyvédelemnek is.”*⁷³

A szélsőséges példák szerint léteznek már „chipelt munkatársak”⁷⁴: a munkahelyen működtetett beléptető rendszerhez, a munkavállalók azonosításához alkalmaz bőr alá beépíthető mikrochipeket (rádiós jeladó, RFID) egy amerikai biztonsági cég. Az amerikai CASPIAN polgári jogi szervezet kiderítette, hogy a Cincinnatiiban működő cég felszólította munkatársait az érintésmentesen leolvasható VeriChip jeladók - hasonló eszközöket Európában háziállatok megjelölésére használnak - testükbe injektálására. A hírek szerint több személy a felkérésnek eleget is tett és egy helyi orvosnál elvégezték a beavatkozást.

⁷³ „Rajtunk a világ szeme” in.: Kossuth Rádió Tizenhat óra, 2003-05-09.

⁷⁴ <http://index.hu/tech/hardver/chip603/> Index, 2006-02-13.

Egy másik példa szerint⁷⁵ számítógépes nyomtatókat gyártó amerikai cégek az USA titkosszolgálatának kívánságára gépeikbe olyan automatikus láthatatlan nyomtatási jeleket kódolnak be, mely alapján követhetővé válik, hogy ki és hol nyomtatott egy dokumentumot.

2. ábra

Négy pontoszlop az óra, három a dátum és három a szériaszám rögzítésére. Forrás: <http://www.heise.de/newsticker/meldung/65010>, valamint <http://www.eff.org/news/#004063>, 2010-03-02

Az EFF polgári jogi szervezet felismerte és dekódolta ezeket és fellépett a jelenség, mint a szólásszabadságot aláásó tendencia ellen.

V.1. Eltérő privacy-modellek⁷⁶

Nemzetközi összehasonlításban a jogalkotók többféle szabályozási modellt vagy módszert alkalmaznak a *privacy* különböző területeinek, mint jogi tárgyakként a védelmére⁷⁷ az adott nemzeti jogrend (és az annak alapjául szolgáló alkotmányos értékválasztás) jellegére tekintettel akár kizárólagos, akár kiegészítő módon.⁷⁸

Földrajzilag is jól elkülöníthetően az alábbi modellek különböztethetők meg:

- egységes szabályozási modell („*comprehensive law*”): az Európai Unió és tagállamaiban követett gyakorlat a köz- és magánszféra egységes adatvédelmi szabályozására általában egyetlen adatvédelmi kódex alapján. 1970-ben Németország Hessen tartományában fogadták el a világ első adatvédelmi törvényét, ezt követte Svédország (1973), Németország (1977) és Franciaország (1978). Mára több, mint 30 országnak van hatályos adatvédelmi kódexe és sokban most készítik a szövegezését. Az adatvédelmi törvények elterjedésére döntő hatással volt az 1995-ös uniós adatvédelmi

⁷⁵ <http://www.heise.de/newsticker/meldung/65010>, valamint <http://www.eff.org/news/#004063>, 2010-03-02

⁷⁶ David Banisar: A privacy védelmének modelljei in: Az odaát nyíló ajtó, ABI Bp. 2001 9-31.o. tanulmánya szerinti felosztás alapján

⁷⁷ Ferenczy Endre: Az adatvédelem külföldi szabályozása in.: Jogtudományi közlöny 2010. március, 135-146.o.

⁷⁸ Models of Privacy Protection in.: http://www.privacyinternational.org/survey/phr2003/overview.htm#Models_of_Privacy_Protection, 2010-04-15

irányelv⁷⁹, mely alapvetően meghatározta a normaszöveg által alkalmazott standardokat és paneleket (az Irányelv felülvizsgálata jelenleg folyamatban van).

- az egységes szabályozási modell Ausztráliában és Kanadában kifejlesztett változata a kifejezetten az ipari szektorra alkalmazott együtt-szabályozó („*co-regulatory*”) modell, melynek lényege, hogy a szabályokat a gazdaság szereplői fogalmazzák meg és tartatják be az adatvédelmi hatóság felügyelete mellett
- technológiákhoz kötődő szabályozás („*technologies privacy*”), mely különösen a határon átnyúló adatforgalom szabályozására alkalmazható például az Internet vagy a nemzetközi pénzügyi tranzakciók esetében
- önszabályozási modell („*self-regulation*”): az USA-ban elsősorban a nagy vállalatkomplexumok által alkalmazott technika, melynek során Kötelező Vállalati Szabályok keretében (*Binding Corporate Rules*) részletesen szabályozzák és magukra nézve kötelezőnek ismernek el részletes adatkezelési szabályzatokat
- szektorális modell („*sectoral law*”): szintén az USA-ra jellemző módon az egyes nagy adatkezelő szektorokra – például telekommunikáció, bankszektor, rendőrség, fogyasztói hitelek – önálló szabályozási kódexek érvényesek, melyek nem állnak egymással koherens kapcsolatba.

Önmagában egyik modell sem jelent garanciát a hatékonyságra. Az átfogó adatvédelmi törvény ellenére az adatvédelmi elvek megfelelő végrehajtás vagy felügyelet nélkül önmagukban nem sokat érnek⁸⁰. A szektorális túlszabályozottság könnyen vezethet rugalmatlansághoz - ami a technológia rohamos fejlődésére épített iparágaknál (például kommunikáció) hatékonyságromláshoz is vezethet, az önszabályozási modellnél az adatvédelem szintjét gyöngítheti a profitérdekeltség, a technológiai megoldások túldimenzionálása pedig elfedheti a valódi veszélyeket⁸¹.

A megoldást az egyes modellek helyi igényeknek megfelelő ötvözése, párhuzamos alkalmazása jelenti, illetve legoptimálisabb megoldás az átfogó törvényi szabályozás megfelelően átgondolt végrehajtási rendszerrel és a törvény betartását ellenőrző hatékony felügyeleti mechanizmusokkal.

⁷⁹ Az Európai Parlament és Tanács 1995. október 24-i 95/46/EK Irányelve a személyes adatok feldolgozása vonatkozásában az egyének védelméről és az ilyen adatok szabad áramlásáról. A továbbiakban: Irányelv

⁸⁰ David Banisar az orosz és a chilei negatív példákat emeli ki tanulmányában, lásd David Banisar: A privacy védelmének modelljei in: Az odaátra nyíló ajtó, ABI Bp. 2001, 17.o.

⁸¹ Az American Express által kifejlesztett, egyszeri internetes vásárlásra tervezett hitelkártya-szám megelőzi ugyan a lopott kártyákkal való visszaélést, de a tulajdonos személyes adatait a rendszer ugyanúgy rögzíti.

V.1.1. Az Európai Unió és az USA privacy-felfogása közötti különbségek

„American law is sporadic and partial — incomplete, from the perspective of data privacy in Europe, and inconsequential for most real protections.”⁸²

Az egyes privacy- modellek elemzésénél érdemes egy rövid kitérőt tenni az Amerika Egyesült Államokhoz, mert a magánélet védelmének jogi megközelítése teljesen eltérő az európai mintától, ennek megfelelően az USA adatvédelmi szabályozása is más elvek és gyakorlat mentén szerveződik. Ennek alapja az eltérő alkotmányos értékválasztás: az európai alkotmányosság központi elemévé az *emberi méltóságot*, míg az amerikai legfontosabb alkotmányos értéként az *emberi szabadságot* állítja. James Q. Whitman privacy-kutató szerint az amerikai privacy-felfogás nem gyengébb, mint az európai, csak más alapjogi felfogásra épül⁸³. A piacgazdaság mellett elkötelezett amerikaiak szerint a szabadságra az állam tevékenysége jelenti a legnagyobb veszélyt, ugyanakkor Európában a személyiséget nem csak az állam ellen kell védeni. Az amerikai magánélet az „otthon szentségének” elvére épül, míg Európában az egyénről kialakított nyilvános kép feletti kontroll elvesztésétől tartanak leginkább. Az USA-ban a magánszféra védelme a (rabszolga-tartás történelmi hagyatékából fakadó) diszkrimináció tilalmára fókuszál és nem enged teret a magánfelek közötti viszonyok korlátozására, az európai alapjogvédelem felfogás szerint ugyanakkor az alapjogoknak az egész jogrendszert át kell hatniuk,⁸⁴ kiemelkedő „anyajogként” legfeljebb az emberi méltósághoz való jog értelmezhető.

Az 1776-os Függetlenségi Nyilatkozat szerzője, Thomas Jefferson alapvető igazságként és emberi jogként fogalmazta meg az élethez, a szabadsághoz és a boldogságkereséshez (egyéni boldoguláshoz) való jogot. 1787-ben megszületett az USA alkotmánya, melyhez 1791-ben a tíz alkotmánymódosítással csatlakozott az alapvető szabadságjogokat tartalmazó *Bill of Rights*, és azóta mindössze 17 alkalommal történt alkotmánymódosítás.⁸⁵ Az USA alkotmánya közvetlenül nem nevesíti a magánélet védelméhez való jogot, bár számos meghatározott privacy-szegmens áll kifejezett (szövetségi szintű) alkotmányos védelem alatt a vonatkozó alkotmány módosítások és a Legfelsőbb Bíróság konkrét döntései alapján. Így megfelelő jogalapi hivatkozás lehet az első (szólás-, sajtó- és vallásszabadság), a negyedik

⁸² Lessig, Lawrence: *The Architecture of Privacy* in: 1 Vanderbilt Entertainment Law and Practice, 1999

⁸³ James Q. Whitman: *The Two Western Cultures of Privacy: Dignity versus Liberty*, *Yale Law Journal*, Vol. 113, April 2004 in.: http://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=476041, 2010-07-07

⁸⁴ Szigeti Tamás: *Az információs hatalom korlátozása tengeren innen és túl* in: Infokommunikáció és jog, HVGorac Lap és Könyvkiadó Kft. 33. sz. 2009. aug. 159.o.

⁸⁵ U.S. Department of State Publication, *Human Rights in Brief* in.: <http://www.america.gov/st/hr-english/2008/March/20080325141735myleen0.5100214.html>, 2010-03-02

(megalapozatlan házkutatás elleni védelem) és az ötödik (magántulajdonhoz való jog, önrendelkezés) alkotmány-kiegészítés⁸⁶ és a következő legfelsőbb bírósági ítéletek:

- jog a hatósági megfigyelés alóli mentesülésre olyan helyeken, ahol ez elvárható /„*right to privacy from government surveillance into an area where a person has a reasonable expectation of privacy*”/
- intim magánügyek, mint házasság, szexuális élet, gyermeknevelés, családi viszonyok
- névtelenséghez való jog /„*right to anonymity*”/
- politikai csoportok joga, hogy az állami hatóságok előtt a tagok nevét titokban tartsák /„*right of political groups to prevent disclosure of their members' names to government agencies*”/

Megjegyzendő, hogy tíz tagállam alkotmányában a magánélethez való jog explicit módon is szerepel és két állam ismeri el a polgári jogi keresetindításhoz való jogot privacy-sérelem esetén.⁸⁷

A személyes adatok védelméhez való jog tehát – az európai megközelítéssel ellentétes módon – a magánélet védelmének alkotmányos jogából nem vezethető le közvetlenül és általános érvénnyel. Ennek egyik fontos következménye, hogy az amerikai adatvédelem általános szintje nem éri el az Európai Unió (és a magyar adatvédelmi törvény) által előírt ún. megfelelő védelmi szintet („*level of adequacy*”), mert hiányoznak azok a fontos kritériumok – pl. az adatkezeléseket felügyelő független ellenőrző fórum, adatvédelmi jogsértés esetén az általános jogorvoslathoz való jog stb. – , amiket az Európai Bizottság, az európai törvények és adatvédelmi hatóságok az ún. harmadik országok számára kötelező feltételként előírnak az EU-n kívüli adattovábbítások esetén. Az USA-ban nem működik általános hatáskörrel a polgárok magánéletét vagy információs jogait védő megbízott személy vagy szervezet sem, bár a kereskedelmi célú adatkezelések, illetve a gyermekek internetes jogaival kapcsolatban a Szövetségi Kereskedelmi Bizottság (*Federal Trade Commission*) ellát hasonló védelmi feladatokat. A hozzájuk beérkezett panaszok között első helyen a személyiség-lopás (*identity-theft*) szerepel, ami a hitelkártyákra alapozott amerikai hétköznapiakban komoly jog- és érdeksérelemet jelent egyéni szinten.

Ugyanakkor a személyes adatok kezelésének számos területét lefedik az egyes szektorális jogszabályok⁸⁸. Ezek közül is kiemelendő az 1974-es *Privacy Act*⁸⁹, mely a hatósági

⁸⁶ Ferdinand Schoeman: Privacy: philosophical dimensions of the literature in.: *Philosophical Dimensions of Privacy: An Anthology*, Cambridge University Press, 1984, 10.o.

⁸⁷ Privacy International PHR 2006-USUnited States of America in.: <http://www.privacyinternational.org/>, 2010-03-02

adatkezelések („*records held by United States government agencies*”) általános szabályait tartalmazza ugyan, de a számos kivétel az adatvédelem szintjét igen meggyengíti (az eredetitől eltérő célra is fel lehet az adatokat használni, az 1936 óta használatos Társadalombiztosítási Szám (*Social Security Number*) egyre inkább általános PIN-szám funkciókat tölt be az egyes hatósági adatkezeléseknél, az adatkezelés minőségi követelményei alól sok a törvényi kivétel stb.). A magánszféra adatkezeléseire a törvény egyáltalán nem alkalmazható. 2003 márciusában az Igazságügyi Minisztérium bejelentette, hogy a Nemzeti Bűnügyi Nyilvántartás (*National Crime Information Center* - melynek 39 millió bűnügyi adatához több, mint 80 000 jogalkalmazó szerv férhet hozzá) a *Privacy Act*ben lefektetett, az adatkezelés minőségére vonatkozó követelmények alól mentesülést élvez.

A szövetségi törvényhozás szintjén a szektorális szabályozás keretében megemlítendő még a 2000-től hatályos gyermekek internetes jogainak védelméről szóló ún. COPPA (*Children's Online Privacy Protection Act*⁹⁰) törvény, valamint a hitel-nyilvántartásokkal kapcsolatos szabályozás.

A jogi aktusok sorában rendkívül fontos helyet foglal el a (modellértékű) 1966-os Információszabadság Törvény (*Freedom of Information Act*⁹¹), ami a Fehér Ház iratai és a bírósági ügyek kivételével a szövetségi szintű dokumentumokat főszabályként mindenki számára elérhetővé teszi, függetlenül attól, hogy ezek a dokumentumok tartalmazznak-e személyes adatokat vagy sem. Ugyanakkor egy 2004-es legfelsőbb bírósági ítélet szerint az Információszabadság Törvény hatálya alól kivételt jelent a magánélethez való jog tiszteletben tartása.⁹²

Az Információszabadság Törvény szellemében született az 1996-os (szintén úttörő szerepet játszó) Elektronikus Információszabadság Törvény (*Electronic Freedom of Information*

⁸⁸ A legfontosabb szektorális jogszabályok az USA-ban: APEC Privacy Framework, Bank Secrecy Act, Cable Communications Policy Act, California Breach Notification Statute, California's SBI, CAN-SPAM Act, Children's Online Privacy Protection Act, Computer Fraud and Abuse Act, DNA Identification Act, Drivers Privacy Protection Act, Electronic Communications Privacy Act, Employee Polygraph Protection Act, Fair Credit Reporting Act, Family Educational Rights and Privacy Act, Foreign Intelligence Surveillance Act, Freedom of Information Act, FTC Act, Gramm-Leach-Bliley Act, HIPAA Regulations, Identity Theft Assumption and Deterrence Act, Privacy Act, Privacy Protection Act, Real ID Act, Right to Financial Privacy Act, Telecommunications Act, Telephone Consumer Protection Act, Video Privacy Protection Act

⁸⁹ Privacy Act of 1974, 5 U.S.C. § 552a, Public Law No. 93-579, (Dec. 31, 1974)

⁹⁰ Children's Online Privacy Protection Act of 1998 (COPPA) 15 U.S.C. §§ 6501–6506 (Pub.L. 105-277, 112 Stat. 2581-728, enacted October 21, 1998)

⁹¹ Freedom of Information Act (FOIA) 5 U.S.C. § 552 (Pub L 89-554, 80 Stat. 383; enacted 4 July, 1966, Amended 1996, 2002, 2007),

⁹² *National Archives & Records Administration v. Favish-ügy* – lásd vonatkozó legfelsőbb bírósági ítéletet

*Act*⁹³), amely az adatok elektronikus úton történő kötelező és napi szintű nyilvánosságra hozatalát írja elő. 2002-ben az Információszabadság Törvény hatálya alól kivették a Belbiztonsági Minisztérium által kezelt alapvető hálózati adatok („*critical infrastructure information*”) adatkategóriát és egy új titkosítási hullámban elnöki utasításra újból titkosítottak olyan dokumentumokat is, amik sok éve már nyilvánosan elérhetők voltak. Az amerikai jog nem érthető és értelmezhető az alkotmánybíróság szerepét is betöltő Legfelsőbb Bíróságnak az angolszász esetjogban rendkívül fontos ítélkezési tevékenysége nélkül. A *privacy* körét érintő döntések⁹⁴ közül kiemelkedő jelentőségűnek ítélem azt a 2003-

⁹³Electronic Freedom of Information Act (EFOIA) 110 STAT. 3048 (Pub L104–231—enacted Oct. 2, 1996)

⁹⁴- *Reno v. Condon eset: a közlekedési hatóság által nyilvántartott jogosítvány adatok (drivers' records) kereskedelmi értékkel bírnak, ezért a szövetségi kormány szabályozhatja kezelésüket. (2000)*

- *Kyllo v. USA: hődetektorok magánházaknál történő titkos alkalmazása sérti a zavartalan magánélethez való jogot (2001)*

- *City of Indianapolis v. Edmond: megalapozott gyanú nélkül, illegális kábítószeres felkutatásának okából jogsértő a közlekedési ellenőrzési pontok működtetése (2000)*

- *Ferguson v. City of Charleston: állami kórházakban a beteg hozzájárulása nélkül nem lehet diagnosztikus tesztet végezni bűnügyi bizonyítékszerzés végett. (2001)*

- *Watchtower Bible v. Village of Stratton: a névtelenséghez való jogot sérti, ha Jehova Tanúinak „házaló” hittérítő tevékenységét előzetes állami regisztrációhoz kötik (2001)*

- *Bord of Education v. Earls: diákok véletlenszerű, megalapozott gyanú nélküli drogtesztelése sérti a zavartalan magánélethez való jogot. (2002)*

- *Owasso Independent School District v. Falvo: a tanulótársi nyilvános osztályozás (peer grading) nem jogsértő (2001)*

- *Gonzaga Univ. V. Doe: az oktatási jogokról szóló törvény megsértése miatt nem lehet privacy-sérelemre hivatkozva perelni (2002).*

- *Connecticut Dept. of Public Safety v. Doe: a szexuális bűncselekmények elkövetőinek nyilvános regisztere (illetve egy korábbi döntés szerint fényképük és címük Interneten való közzététele) nem alkotmányos sértő (2003)*

- *Lawrence v. Texas: felnőttek homoszexuális viselkedése – a Legfelsőbb Bíróság saját korábbi döntéseit felülbírálva – a szigorú magánszférához tartozik, amit az állam nem ellenőrizhet vagy minősíthet bűncselekményként. (2003)*

- *Doe v. Chao: a Privacy Act alapján indított keresetnél a felperesnek bizonyítania kell a tényleges kárát. (2004)*

- *National Archives & Records Administration v. Favish: az Információszabadság Törvény hatálya alóli kivételt jelent a magánélethez való jog tiszteletben tartása. Clinton elnök tanácsadójának öngyilkosságával kapcsolatban öt lefolytatott vizsgálatot követően az elhunytól készült fényképek újbóli kiadását a bíróság megtiltotta. (2004)*

- *Hiibel v. Sixth Judicial District Court: a rendőri igazoltatáshoz szükséges egy konkrét bűncselekményhez kapcsolható gyanú, de az igazoltatott kötelezettsége csak a nevének bemondására terjed, igazoló iratokat nem köteles átadnia. (2004)*

as ítéletet, mely szerint a szexuális bűncselekmények elkövetőinek nyilvános regisztere, fényképük és címük Interneten való közzététele nem alkotmányosértő (sőt, Kaliforniában például maga az ügyészség vezet ilyen on-line elérhető listát).

Elsődleges elv tehát a nyilvánosság és az információkhoz való hozzáférhetőség, és e tekintetben a személyes adatok tulajdonképpen nem jelentenek korlátot, sőt, sokszor kifejezetten maguk a polgárok igénylik, hogy megtudhassák, szomszédjuk vajon büntetett előéletű-e, vagy, hogy előző nap a rendőr kit büntetett meg a kisvárosban randalírozása, verekedése vagy gyorsajtása miatt. Ezen a helyzeten pedig csak rontott a terrortámadás utáni kormányzati akciótervek és cselekvési programok sorozata (melyek részletesen később kerülnek bemutatásra). Az USA-ban így nem alakult ki univerzális adatvédelmi jogi szabályozás az amerikai alkotmányos jogi tradíció, az állampolgárok millióinak személyes adatait „adathalász” módjára rendszeresen felhasználó kormányzati gyakorlat, a liberális gazdasági érdekek és a kulturális ellenérzések miatt.

Még a privacy-érzékeny társadalomtudósok is legfeljebb addig mennek el, hogy az információs technológiák által felkínált abszolút nyilvánosság elé kompromisszumos alapú korlátot állítsanak – így Helen Nissenbaum „*privacy in context*”-elmélete az adatkezelés céljától⁹⁵, Lawrence Lessig „*architecture of privacy*”-elmélete az adatáramlás helyétől és módjától⁹⁶, míg Irwin Altman „*people environment unit*”-elmélete az adott emberi környezettől⁹⁷ teszi függővé, hogy a személyes adatok mások által történő megismerése a konkrét helyzetben helyes-e vagy sem. Az állami információpolitika egyensúlyhiányos

- *Illinois v. Caballes: egy autó nyomozókutyával való „átszimatoltatása” nem sérti a magánélethez való jogot, mert a csempészáru nem tartozik a magánélet védendő tárgyai közé. (2003)*

- *Brendlin v. California: egy jármű utasának magánszféráját ugyanúgy korlátozza egy rendőri igazoltatás, mint a vezetőét, ezért az utasnak is joga van megkérdőjelezni az igazoltatás jogszerűségét. (2007)*

Forrás: <http://www.privacyinternational.org/articéle.shtml?cmd{x-347-559478}>, Privacy & Human Rights, an international survey of privacy laws and developments , 2003 by the Electronic Privacy Information Center and Privacy International, 2007-05-02

⁹⁵ „*What people care most about is not simply restricting the flow of information but ensuring that it flows appropriately, and an account of appropriate flow is given here through the framework of contextual integrity*” in: Nissenbaum, Helen: Privacy in Context, Technology, Policy, and the Integrity of Social Life, Stanford University Press, 2009, 2.o.

⁹⁶ „*Thus understanding the technologies of these two different ideas — understanding, as it were, their architecture — is to understand something of the privacy that any particular context makes possible.*” In: Lessig, Lawrence: The Architecture of Privacy in: 1 Vanderbilt Entertainment Law and Practice, 1999, 56.o.

⁹⁷ „*the appropriate unit of study is the people-environment unit*” in: Altman, Irwin: The Environment and Social Behaviour, Belmont, Wadsworth Publishing Co, 1975, 60.o.

voltára a társadalmi, közhatalmi viszonyok nyilvánossága ugyanakkor valamelyest ellensúlyt vagy elégtételt jelent az adatvédelem mellőzöttsége mellett is.

V.1.2. A privacy-kutatás mérőszámai

A privacy-kutatás fontos mérőszámai a különböző állampolgári reakciókat, felfogásokat vizsgáló közvélemény-kutatási adatok. Az Európai Unió közvélemény-kutató szervezete, az Eurobarometer meghatározott időközönként 1991 óta (1991, 2003, 2008) teszteli az uniós polgárok adatvédelmi ismereteit, érzékenységét. A kérdezőbiztosok 27 000 uniós állampolgárt kérdeznek meg a 27 uniós országban, köztük hazánkban is, az elemzések az országokéinti, a társadalmi-demográfiai, az életkor, a foglalkozás és iskolai végzettség szerinti különbözőségeket és hasonlóságokat is bemutatják. A legutóbbi, 2008-as mérés⁹⁸ az adatvédelem iránti általános elkötelezettséget, az egyes adatkezelők és a nemzeti adatvédelmi hatóság felé megnyilvánuló bizalmat, az Internet adatbiztonságáról való vélekedést, valamint azt kutatta, hogy az uniós állampolgárok egyetértenek az adatvédelmi jogok korlátozásával a terrorizmus elleni harc érdekében. A felmérés általános megállapításai közül a legfontosabb, hogy a polgárok többsége (64%) változatlanul aggódik a személyes adatai sorsa miatt. A legnagyobb a bizalmi index az egészségügyi szolgáltatók és a közintézmények adatkezelésénél, legkisebb pedig a csomagküldő szolgáltatóknál. A saját ország adatkezelési szabályait és gyakorlatát a válaszadók fele (48%) nem sokra becsüli, különösen nagy az aggodalom az Internettel összefüggésben. A polgárok meglehetősen jól ismerik az általános adatvédelmi szabályozást, de a konkrét jogosultságokkal csak kevesen vannak tisztában. Az internetezők döntő többsége (82%) aggódik az adatbiztonság miatt, ugyanakkor csak 22% tesz ez ellen valamit biztonsági eszközök (tűzfal, szűrők stb.) használatával. A nemzeti adatvédelmi hatóságok kevéssé ismertek, az átlag válaszadók 28%-a hallott csupán munkájukról és ez az eredmény(telenségi) mutató évek óta változatlan. A két kivétel Görögország (51%) és Magyarország (46%), ahol 2008-ban kiugróan pozitív eredmények születtek.

A legtöbb válaszadó szemében a terrorizmus elleni küzdelem megfelelő indok a személyes adatok védelméhez való jog korlátozására: a légiutasok adatainak elemzése (82%), a telefonhívások, hitelkártya adatok és Internetes szokások hatósági megfigyelése a többség számára (70% fölött) megengedett eszköz ennek a célnak a szolgálatában.

⁹⁸ http://ec.europa.eu/public_opinion/archives/eb_special_en.htm, 2010-03-02

A 2008-as Eurobarometer-felmérés Magyarország számára pozitív eredményeket hozott, a magyar állampolgárok adatvédelmi ismeretei kiemelkedők voltak uniós szinten. Az adatvédelmi jogokra vonatkozó kérdések több, mint felénél a 27 tagállam között az első három helyen végeztünk. A felmérésben szereplők közül a magyarok tudták a legtöbben, hogy bizonyos esetekben tiltakozhatnak személyes adataik kezelése ellen, továbbá azt, is, hogy személyes adataik védelméhez fűződő joguk megsértése esetén az adatkezelő ellen bírósághoz fordulhatnak. Második helyen végeztünk a különleges adatok (pl. az egészségi állapotra vagy pártállásra vonatkozó személyes adatok) szigorúbb védelmére és az Unión kívüli országokba történő adattovábbítások speciális feltételeire vonatkozó ismeretek terén. A megkérdezett magyar állampolgárok 46%-a hallott már az Adatvédelmi Biztos Irodájáról, és ezzel a tagállami adatvédelmi hatóságok ismertségének rangsorában második helyen végeztünk, magasan az uniós átlag fölött, és a magyar válaszadók 54%-a érzi úgy, hogy személyes adatai megfelelő védelmet élveznek, de csak 20%-a hagyja bizalommal személyes adatait a világhálón, ami az uniós átlaghoz hasonló eredmény. A közvélemény-kutatási adatokat elemezve megállapítható, hogy az európai kultúrkörben a háborítatlan magánélethez való jog és igény erősen benne rejtőzik egy „átlag” uniós polgár személyiségében, ez még inkább igaz egy olyan közismerten „individualista” nemzetnél⁹⁹, mint a magyar. Ráadásul a magyar adatvédelmi biztos 2008-as ismertségére vonatkozó adatok (ebben természetesen benne van az első adatvédelmi biztos „munkája” is) kifejezetten pozitívnak értékelhetők. Tudomásom szerint hasonló átfogó felmérés 2008 óta nem történt, az Európai Alapjogi Ügynökség által 2010-ben összeállított, az európai adatvédelmi hatóságok hatáskörével, függetlenségével, ismertségével foglalkozó komparatív tanulmány is a korábbi felmérések eredményeit használja fel.

V.1.3. A *privacy*-szkepticizmus

1995 óta számos olyan véleménnyel lehet találkozni, melyek a *privacy* – pontosabban az adatvédelmi – filozófiák és szabályozások túlzását, szélsőségességét támadják.

Egyes kételkedők jogforrási oldalról vizsgálva teszik fel azt az alapvető kérdést¹⁰⁰, hogy az adatvédelemhez való jog univerzális emberi jog-e vagy „csupán” egy periférikus jog a digitális társadalom korában? Ennek a kérdésnek fontos gyakorlati aspektusa, hogy ha a

⁹⁹ „A magyar társadalom individualista. Egy ilyen társadalmat pedig nem lehet autokratikus módon vezetni, és emiatt okoz gondot az anómiás állapot. Közös értékek alapján egy individualista társadalom - Amerikában vagy Angliában - nagyon is jól szervezhető.” Dr. Kopp Mária: Nem boldog a magyar - minden ötödik honfitársunk depressziós, in http://www.mok.hu/index.php?pg=news_1_26881, 2008-01-15

¹⁰⁰ Bergkamp L., Dhont J.: Data protection in Europe and the Internet: An Analyses of the European Community's Privacy Legislation in the Context of the World Wide Web = EDI Law Review 2000, pp. 71-114.

személyes adatok védelméhez való jogot emberi jogként értelmezzük, a védelme során felmerülő (sokszor rendkívül magas) költségek másodlagos tényezők, melyek mind a szabályozásnál, mind a jogalkalmazásnál tulajdonképpen figyelmen kívül hagyhatók.

A kritikusok egy része a személyiségi jogvédelem oldaláról a klasszikus, mellérendeltségen alapuló magánjogi jogviszony egyensúlyának felborulását rója fel¹⁰¹, mások szerint egyszerűen nem igazságos, hogy a magánjogi jogviszony értelmezési keretében a személyes adat feletti rendelkezési jogot kizárólag az adatalanynak biztosítják, figyelmen kívül hagyva az adatkezelő jogos érdekeit (például az adatok pontosítása, szűrése, rendszerezése, csoportosítása során végzett anyagi és egyéb „befektetések” során).

A pragmatikus oldalról támadók a gazdasági gyarapodás kifejezett fékezőjeként tekintenek az Európai Unió adatvédelmi politikájára. Az adatvédelem kiterjesztő értelmezését ellenzők szerint a szigorú adatvédelmi programokat semmilyen gyakorlati hatásvizsgálat nem előzi meg, az állandóan hivatkozott, a magánéletet fenyegető veszélyek úgyszintén túlzottak és – legalábbis a magánszektorból jövő „fenyegetéseket” illetően – megalapozatlanok. Ráadásul a globalizációnak és a technológiai fejlődésnek köszönhetően az információ már nem ismer nemzeti vagy kontinenshez kötődő határokat, ezért az eltérő privacy-modellekből fakadó különbségek – a skála két szélső pontján elhelyezkedő Európai Unió és az USA privacy rezsimeit összehasonlítva – óriási hátrányokat jelentenek a nemzetközi versenyben.

Az amerikai Lucas Bergkampf, a privacy-szkeptikusok vezető alakja szerint¹⁰² az információs társadalom korában egyenesen vétek az információáramlás útjába az adatvédelmet, mint mesterséges gátat beépíteni. A fogyasztói társadalomban a fogyasztóknak minél több információt kellene biztosítani ahelyett, hogy adatvédelmi megszorításokra hivatkozva a tájékoztatás lehetőségét és forrásait elzárnánk előttük. Mindez a fogyasztói jogok csorbulásához, a termékek és szolgáltatások minőségének romlásához, végső soron visszaélésekhez és csalásokhoz vezethet, globális viszonylatban pedig a gazdasági növekedést egyértelműen visszaveti. Az e-kereskedelem szintjén különös versenyhátrányt jelent, ha – adatvédelmi korlátok miatt – a piaci szereplők nem szólíthatják meg olyan módon célcsoportjaikat, mint USA-beli partnereik, személyre szabott szolgáltatásokat kínálva fel számukra. A munkáltatóknak szintén egyszerűbb lenne, ha a munkavállalóikról szóló információkat – ideértve nemcsak az adminisztrációt, hanem bármely munkavállalói tevékenységet, például a munkahelyi e-mail forgalmat is – minden korlátozás nélkül

¹⁰¹ Erről az évről a dolgozat magánjogi részében részletesen is szó esik

¹⁰² Bergkampf, Lucas: The costs of privacy: Paradoxical and adverse effects of Europe's misconceived data protection policy in an information-driven economy, presented at the seminar *Data Flows and Individual Autonomy: The Benefits of Free Flow and the Cost of Privacy*, Brussels, May 22, 2001

szervezhetnék és monitorozhatnák. Ráadásul – és ebben igazat kell adnunk – a szigorú európai adatvédelmi előírásokhoz általában gyenge hatósági és jogalkalmazói hatáskörök járulnak, vagyis még jogsértés esetén sem lehet megfelelő eréllyel a végrehajtást kikényszeríteni, ami az adatvédelmi szabályozást a végrehajtás szintjén eleve gyengíti. Az adatvédelmi szabályozás túl bonyolult és bürokratikus, egy átlagember számára nehezen érthető, ezért az adatvédelem „*egy luxusjog*”, mely a gazdag és képzett rétegek számára válhat csak valósággá – véli Bergkamp, aki szerint az adatvédelmi korlátozások közvetve gazdasági és társadalmi kirekesztéssel is járnak. Példaként a katalógusból rendelhető ruházati cikkek árának emelkedését említi, melynél a vásárlók személyes adatainak opt-out rendszerből való opt-in rendszerre való átváltása az árak 11%-os emelkedését vonta maga után¹⁰³ és ez aránytalanul hátrányosabban érintette a vidéki és külvárosi vásárlókat. Szintén állandó hivatkozás történik a hitelrendszerhez kötődő pozitív adólisták hitelköltségcsökkentő hatására.

Marc Zuckerberg, a Facebook fiatal alapító tulajdonosa egyenesen az adatvédelem és *privacy* új korszakáról beszél, melyben már nem érvényesülnek a régi elvárások. A modern megváltozott társadalmi kommunikációs környezetben (melyet nem utolsósorban maga a Facebook hozott létre) az adatalányok önkéntes kitárulkozása egy olyan új társadalmi attitűd, ami elé nem lehet és nem is szabad adatvédelmi korlátokat építeni – mondta egy élő interjúban 2010-ben.¹⁰⁴

A privacy-szkeptikusok szerint az információs társadalom korában az adatot – ideértve a személyes adatot is – nem szabad az adatalány akaratától, „önzésétől” függően elzárva tartani, hanem forgalomképes dologként, értéként kell megfogalmazni. A piaci szemlélet¹⁰⁵ önkorlátozó módon automatikusan védi a fogyasztó adatait, hiszen ha nem jön létre üzlet, a profitorientált adatkezelő – az állami adatkezelői viselkedéstől eltérően – azonnal önként megszünteti az adatok kezelését, vagyis sor kerül a felesleges személyes adatok törlésére. A magánszféra védelmét garantálja egyrészt az önkorlátozó reflex, mely kizárólag a gazdasági értéket képviselő személyes adatra koncentrál, valamint az érintett adatalány felelős és tudatos

¹⁰³ Turner, M. A. "The Impact of Data Restrictions On Consumer Distance Shopping," 2001. <http://www.privacyalliance.org/resources/turner.pdf>, 2010-12-12

¹⁰⁴ Marshall Kirkpatrick: Facebook's Zuckerberg Says The Age of Privacy is Over in: http://www.readwriteweb.com/archive/facebook_zuckerberg, 2011-02-02

¹⁰⁵ Bergkamp, Lucas: Data Protection Policy: The Privacy Fallacy: Adverse Effects of Europe's Data Protection Policy in an Information-Driven Economy, Computer Law & Security Report Volume 18, Issue 1, 31 January 2002, Pages 31-47 in.: <http://www.sciencedirect.com/science?>, 2010-12-12

magatartása¹⁰⁶, mellyel elkerülhetők a visszaélések is. A személyes adatoknak az adatalany rendelkezési jogától való függetlenítéséhez nem csak a gazdaságban, de a politikában vagy a közéletben is közösségi előnyök (szólásszabadság, sajtószabadság, közélet tisztasága) járulhatnak. A megoldás tehát a privacy-szkeptikusok szerint az lenne, ha közelítenénk az USA privacy-modelljéhez, mely a kommunikációs jogok (és a liberális piacgazdaság) elsőbbségét hirdeti akár a magánszférával szemben is¹⁰⁷. Ezzel egyidejűleg szakítani kellene az Európai Unió kifejezetten izolációs és paternalista szemléletével, mely megakadályozza az adatok szabad áramlását és üzleti célú felhasználását.

Egy ezzel ellenkező vélemény szerint¹⁰⁸ a gyakorlatban az adatalanyok valójában igen kevés ráhatása van arra, hogy személyes adatai hogyan kerülnek felhasználásra, ezért megoldást jelenthetne az információs jog kvázi „tulajdonosítása” a szellemi javak feletti rendelkezési jogosítványokhoz hasonlóan.

A privacy-szkeptikusoknak valóban igazuk van abban, hogy az Európai Unió 1990-es évek állapotát tükröző adatvédelmi rezsimje átgondolásra szorul. Az Európai Bizottság 2010 novemberében közleményében már elkötelezte magát az 1995-ös Adatvédelmi Irányelv felülvizsgálatára. Azonban rendkívül helytelen volna a már ismertetett modellek közti alapjogi különbségek okait figyelmen kívül hagyva a jóval gyengébb USA-felfogást ráerőltetni az európai országokra. Az európai szemlélet a később bemutatásra kerülő alapjogi fejlődésnek köszönhetően a személyes adatok védelméhez való jogot egyértelműen az emberi méltósághoz való jogból levezetett alapvető emberi jogként definiálja, amit önmagában sem politikai, sem gazdasági vagy célszerűségi indokok miatt nem lehet korlátozni. A merkantilista szemléletű privacy skeptikusok figyelmen kívül hagyják azt a tényt, hogy az adatvédelem fő célja nem a személyes adatok hasznosítása, hanem az adatalany érdekeinek a védelme az adatkezelés során és az önformációs önrendelkezési jog jogosultjának a legnagyobb szabadságot kell biztosítani abban, hogy eldöntse: a hozzá kapcsolódó személyes adatoknak alapvetően mi legyen a sorsa.

¹⁰⁶ „Americans accept personal responsibility for protecting their privacy, and that they are prepared to exercise that responsibility when given the tools to do so.” Privacy leadership initiative. Americans Accept Responsibility for Privacy Protection. New York, July 10, 2001

¹⁰⁷Maxeiner JR. Freedom of Information and the EU Data Protection Directive. www.law.indiana.edu/fcl/pubs/v48/no1/maxeiner.html. 2010-12-11

¹⁰⁸ képviselői: Kenneth Laudon, Lawrence Lessig, Richard S. Murphy

V.2. A magánszféra korlátai

„If privacy is a constitutional right it is immediately apparent that it cannot be an absolute right.”

Robert S. Gerstein

A magánszféra abszolút védelme egy szervezett társadalomban elképzelhetetlen utópia lenne, hiszen az állami információpolitika végrehajtása során akár közérdekből, akár magánérdekből szükség van bizonyos személyes információk kezelésére. Ez azonban korántsem jelenti azt, hogy az adatkezelés alkotmányos jogalapjától el lehetne tekinteni.

A magánszféra korlátainak különféle alapjai lehetnek:

- a korlátozás lehet egyfajta önkorlátozás, mikor az érintett személy – információs önrendelkezési jogát gyakorolva – önkéntesen és szabad elhatározásából felhatalmaz bizonyos állami vagy nem állami szerveket, szervezeteket vagy személyeket a róla szóló információk kezelésére. Tipikusan ilyen a szerződéses kapcsolat, amikor akár ráutaló magatartással, akár írásos felhatalmazással, ellenszolgáltatás, esetleg annak reménye fejében vagy ingyen az adatalany jogot biztosít az adatkezelésre (pl. direkt marketing adatkezelés vagy az érintett kezdeményezésére induló eljárások során)
- ha az érintett ideiglenesen vagy állandó jelleggel nincs olyan helyzetben vagy állapotban, hogy hozzájárulását be lehessen szerezni, de erre az ő vagy a vele kapcsolatba kerülő személyek magánérdekének védelme miatt szükség van, a magánszférára vonatkozó döntési kompetenciák szintén korlátozhatók (például beszámítási képességgel nem rendelkező vagy eltűnt személyek esetében).
- a legsúlyosabb korlátozást – és az ezzel együtt járó kötelező adatkezelést – végül indokolhatja a közérdekből fakadó alkotmányos korlátozás is, ebben az esetben az érintett érdekei alárendelődnek a közösség érdekeinek (például bizonyos fertőző betegségben szenvedő betegek különleges adatai meghatározott körben továbbíthatóak az érintett tiltakozása ellenére is). A kötelező adatkezelés feltételei – a joghátrányok miatt – igen szigorúan szabályozottak, a jogalkotó csak törvényben és indokolt esetben rendelkezhet az érintett információs önrendelkezési jogának csorbításáról és a korlátozás jogszerűségének kérdésében a szükségesség-arányosság alkotmányjogi tesztjének eredménye alapján az alkotmánybíróság mondja ki az utolsó szót.

VI. A jogi szabályozás, mint az állami irányítás legfőbb eszköze

Az állami információpolitika legerősebb szabályozója a jogi norma, mely a jogalkotó által választott történelmi-filozófiai alapon konkrét módon szabályozza – vagyis tiltja, bünteti vagy védi, megengedi – az információs jogokkal kapcsolatos magatartásokat, tényállásokat. Az információs jogok rendszerszintű elhelyezése (közjog-magánjog) sem egyszerű feladat és a képlet csak tovább színesedik a különböző jogágakkal való közvetlen érintettség okán. Mégis, érdemes a normatív rendszerezésre nagyobb figyelmet fordítani egyrészt a szabályozás logikájának, másrészt a köz- és magánelemek kiemelt szerepének megértése és nyomon követése miatt.

VI.1. A közjog-magánjogi felosztás

A jogrendszer közjog-magánjogra való felosztása ugyan korábbról származik, de a tudományos kifejtés a XIX. század jogtudományi fejlődés eredménye.¹⁰⁹ A történeti-társadalmi fejlődés során ekkorra a polgári társadalom-politikai állam, és ezzel összefüggésben a közélet-magánélet, a köztevékenység-magántevékenység szétválása sikeresen végbement. A polgári társadalomban – a korábbi antik vagy feudális berendezkedéstől eltérően – a közügyekben való részvétel joga és lehetősége már nem függ születési előjogoktól, rendi tagolódástól, hanem a polgári léthez (és a magántulajdonhoz kapcsolható polgári autonómiához) kapcsolódik. A közjog territórium a történelmi fejlődés során terjeszkedik, hiszen eredetileg a büntetőjog mellett csak a kormányzásra, a szűk értelemben vett végrehajtó hatalomra vonatkozó szabályokat tartalmazta, de a XIX. század második felétől már ide tartozik a közigazgatás (mint tág értelemben vett végrehajtó hatalom) is. Napjainkra a közjog magába foglalja a büntetőjog (és büntető eljárási jog, végrehajtási jog) mellett a közigazgatási jogot, nemzetközi (köz)jogot, pénzügyi jogot, polgári perrendtartást és az alkotmányjogot is, míg a magánjoghoz tartozó jogágak a polgári jog, munkajog, társasági jog és családjog.

Az elhatárolás nem egyszerű. Grosschmid Béni magyar jogtudós is az 1900-as évek elején a magánjogról szóló előadásaiban kiemelte¹¹⁰, hogy a két jogi terület közötti határvonal sohasem éles, hanem „csipkés” vagy inkább kesztyűujjszerűen kapcsolódik egymásba. A közjog és magánjog szétválasztása eszmeileg kategorikus, megvalósulásában esetleges, a modern társadalomra jellemző differenciálódás miatt így sem elméletileg, sem gyakorlatilag nem lehet kizárólagos érvényű vagy változatlan tartalmú. A büntetőjog például ma tipikusan

¹⁰⁹ Kállai Gábor: A közjog alapjai, Új Mandátum Könyvkiadó, Zsigmond Király Főiskola, Bp., 2005, 39-42.o.

¹¹⁰ Prof. Lenkovics Barnabás egyetemi tanár szóbeli közlése

közjogi jellegű, a rómaiak azonban még megkülönböztettek közrendet és magánérdeket sértő bűncselekményeket, vagy a középkori úriszék, mint igazságszolgáltatási fórum a földesúri magánbirtokhoz tartozott. De a magyar ombudsmani esetjogból is lehet példákat hozni, ahol a „hatóság” vagy „közfeladatot ellátó szerv” fogalmába adott esetben beletartozhat a szerzői jogokat védő, általános magánjogi formában működő jogvédő szervezet is (például ARTISJUS Magyar Szerzői Jogvédő Iroda Egyesület vagy Magyar Reprográfiai Szövetség). A jogi normák esetleges „kétarcúságát” még inkább fokozza *„az uniós jogi szabályozás, amely természeténél fogva inkább közjogi jellegű és a tagállamok kettős elkötelezettségével magyarázható.”*¹¹¹

Amíg a közjogi normák tipikusan imperatív, parancsoló, kötelezettséget megállapító vagy tiltó jellegűek, addig a magánjogi normarend alapja a magánautonómia tiszteletben tartása és az alanyi jogosultságok biztosítása. Az elhatárolás alapvető kritériuma a szabályozott életviszonyokban és a szabályozás tartalmában jelentkezik.

3. ábra: A közjog-magánjog alapvető elhatárolási szempontjai (saját forrás)

	Közjog	Magánjog
Szabályozás tárgya és célja	Közhatalom kiépítése, fenntartása, gyakorlása, a közösség, a társadalmi rend, az állami szervezetrendszer és az egyes polgárok viszonyának meghatározása	Magánjogi viszonyok rendezése, szabad tulajdonosok autonóm cselekvési lehetőségeinek körülhatárolása
Normák jellege tipikusan	Kogens és imperatív	Megengedő, választható
Relációk tipikusan	Hierarchikus (de az alá-fölérendeltség nem lehet korlátlan)	Mellérendelt, a jogilag egyenrangú és szabad akaratú jogalanyok jogi kapcsolatba lépnek egymással és döntésüknek megfelelően viszonyaikat szabadon alakítják
Közvetlen kényszer alkalmazható?	Általában igen, az állami erőfölény kikényszeríthet, tilthat, szankcionálhat magatartásokat (legitimációs alap a népszuverenitás)	Nem, vagy csak kivételesen. Állam és jog általában nem tilt, csak a mozgástér határait jelöli ki (legitimációs alap a magánautonómia)

Az elhatárolás különösen nehéz a személyiségi jogvédelem relációjában – ahová a személyes adatok védelméhez való jogot sorolni szokás –, melynek jelenlegi fejlődési iránya valóban feszíti a közjog-magánjog felosztás dogmatikai kereteit.

¹¹¹ Lenkovics Barnabás: Alkotmányosság a magánjogban, szerkesztette Sajó András, Complex Kiadó, Bp. 2006, 115.o.

VI.2. Az alkotmányos (alapjogi) védelem

"Az első modern alkotmányokban a XIX. század második felétől az alapjogok katalógusának egyes csoportjai a polgári nyilvánosság liberális modelljének másolatát alkotják: szavatolják a társadalmat, mint a magánautonómia szféráját, vele szemben a néhány funkcióra korlátozott közhatalmat és mintegy a kettő között a közönséggé összegyűlt magánszemélyek szféráját, akik mint állampolgárok a polgári társadalom szükségleteit közvetítik az állam felé."

Jürgen Habermas

Az adatvédelem és információszabadság alapjogi szabályozása kiemelkedő fontosságú a téma szempontjából. Az alkotmányjog alapjogágként a jogrendszer egészének érvényességére kihat, a társadalom alapvető viszonyait szabályozza, így különösen a közhatalom gyakorlását, az állam és egyén viszonyrendszerét, az alapjogokat és a hozzájuk rendelt intézményeket. *„Az alkotmány - és a hozzá kapcsolódó joganyag - jogi-normatív keretbe illeszti a közhatalmat, a közjog kereteibe illeszti a politikai küzdelmeket, és meghatározza azokat az alkotmányos követelményeket, melyeket a politikai rendszer, a gazdasági-tulajdoni rend és a jogrendszer egészének működése során tiszteletben kell tartani, érvényesíteni szükséges.”*¹¹²

Az alapjogok minden esetben olyan kiemelt jogok, melyeket a jogalkotó nélkülözhetetlennek minősít az ember, az állampolgár, az emberi és állampolgári közösségek létre és aktivitása szempontjából. A politikai és társadalmi küzdelmek, a nemzetközi együttműködés eredményeképp a történelmi fejlődés során a XX. században már a nemzeti és nemzetközi okmányokban is megfogalmazást nyertek az ember, a polgár, az állampolgár, a különböző természetes vagy céltudatosan létrehozott emberi közösségek létét, méltóságát, szabadságát, kibontakozását és fejlődését szolgáló legfontosabb jogok. (Korábban az „univerzális jogok” vallási vagy erkölcsi köntösben jelenhettek csak meg.) Az alapvető állampolgári jogok kodifikálása, az államhatalom és az állampolgárok viszonya az alkotmány(jog) kulcsfontosságú kérdése.

Az alapjogok kontinentális európai fejlődésének mérföldköve az emberi és polgári jogok 1789. augusztus 26-án a Francia Nemzetgyűlés által elfogadott, 17 cikket tartalmazó deklarációja, mely az *"ember természetes, elidegeníthetetlen és megszentelt"* jogait fogalmazza meg többek között azzal a céllal, hogy *"a polgárok követelése már világos és megdönthetetlen elvekre alapozva, mindig az alkotmány és a közjólét fenntartását szolgálják."*¹¹³ Itt nyilvánították ki először egyetemes érvénnyel, hogy e jogok biztosítása és tisztelete a demokrácia működésének, az alkotmányos hatalomgyakorlásnak szükségszerű

¹¹² Kállai Gábor: A közjog alapjai, Új Mandátum Könyvkiadó, Zsigmond Király Főiskola, Bp., 2005, 40.o.

¹¹³ <http://mek.oszk.hu/00000/00056/html/228.htm>, 2010-03-02

előfeltétele és az ezt követő polgári alkotmányok (majd 1928-tól még a szocialista alkotmányok is) külön fejezetben rögzítették az állampolgárok alapvető jogaira vonatkozó tételket.¹¹⁴ A nyilatkozat a minden embert megillető, többek között a magánszférát óvó, védelmező jogok biztosítása mellett tartalmazza a polgárt (*citoyen*) a közhatalom gyakorlásában való közreműködésre felhatalmazó jogokat is. A 14. cikkely szerint a polgároknak saját személyükben vagy képviselőik útján joguk van a közpénzek felhasználását nyomon követni, a 15. cikkely a társadalmi közösséget jogosítja fel arra, hogy a közigazgatás minden tisztségviselőjét számadásra vonja.¹¹⁵

A nemzetközi dokumentumok sorában meg kell még említeni az 1948. december 10-én az ENSZ által elfogadott és kihirdetett (de egyébként jogi értelemben nem kötelező) Emberi Jogok Egyetemes Nyilatkozatát¹¹⁶, az 1950-es Emberi Jogok Európai Egyezményét¹¹⁷, az 1966-os Polgári és Politikai Jogok Nemzetközi Egyezségokmányát¹¹⁸. Az Európai Unió fejlődésének kezdeti szakában még alapjogvédelemmel nem foglalkoztak, de mikor a közösségi jog elsődlegessége egyértelművé lett, szükségessé vált a jogalkalmazásnál alapjogi korlátok beépítése¹¹⁹ és kidolgozásra került az Európai Unió alapjogi kartája¹²⁰. A karta eredetileg az Unió Alkotmányának része lett volna, jelenleg a 2007-es Lisszaboni Szerződés¹²¹ által kötelező erejűvé tett nemzetközi jogi dokumentum, mely nevesítve

¹¹⁴ Holló András: Az emberi és az állampolgári jogok alkotmányozása, a francia Deklaráció, mint elévülhetetlen örökség in.: Emberi és állampolgári jogok, Alkotmányjogi füzetek, felelős szerkesztő: Dr. Kilényi Géza, Építésgazdasági és Szervezési Intézet, Bp. 1989, 3.o.

¹¹⁵ Dr. Ádám Antal: Az alapjogokra vonatkozó alkotmányi rendelkezések továbbfejlesztésének lehetőségei in.: Alkotmányfejlődés és jogállami gyakorlat, Hanns Seidel Alapítvány Bp. 1994, 10.o.

¹¹⁶ 12. cikk: *Senkinek magánéletébe, családi ügyeibe, lakóhelye megválasztásába vagy levelezésébe nem szabad önkényesen beavatkozni, sem pedig becsületében vagy jó hírnevében megsérteni. Minden személynek joga van az ilyen beavatkozásokkal vagy sértésekkel szemben a törvény védelméhez.* in.: www.ohchr.org, 2010-03-03

¹¹⁷ 8.cikk: *Mindenkinek joga van arra, hogy magán- és családi életét, lakását és levelezését tiszteletben tartsák. E jog gyakorlásába hatóság csak a törvényben meghatározott, olyan esetekben avatkozhat be, amikor az egy demokratikus társadalomban a nemzetbiztonság, a közbiztonság vagy az ország gazdasági jóléte érdekében, zavargás vagy bűncselekmény megelőzése, a közegészség vagy az erkölcsök védelme, avagy mások jogainak és szabadságainak védelme érdekében szükséges*”, Magyarországon kihirdette az 1993. évi XXXI. törvény

¹¹⁸ Magyarországon kihirdette az 1976.évi 8. tvr.

¹¹⁹ Weller Mónika: Az alapjogi karta és a polgárok Európája in.: *Fundamentum*, 2000/4.sz. 77-82.o.

¹²⁰ 2007/C 303/01

¹²¹ 2007. évi CLXVIII. Törvény az Európai Unióról szóló szerződés és az Európai Közösséget létrehozó szerződés módosításáról szóló lisszaboni szerződés kihirdetéséről

tartalmazza a személyes adatok védelméhez való jogot.¹²² Az Európai Unió Irányelvéből később részletesen is szó esik.

Az információszabadságot érintő nemzetközi dokumentumok közé tartozik szintén az Emberi Jogok Európai Egyezménye¹²³, az Európa Tanács Parlamenti Közgyűlésének 584. (1979.) számú ajánlása a kormányzati dokumentumok nyilvánosságáról és az információszabadságról, valamint az Európai Unió alapító (amszterdami) szerződése¹²⁴ (az Európa Parlament, a Tanács és Bizottság dokumentumai vonatkozásában).

Európában - Angliával ellentétben, ahol a jogállamiság rendje a gyakorlatban, a precedensjog segítségével bontakozott ki egy organikus fejlődés eredményeképp - az alkotmányos jogokat írott alkotmányok, alaptörvények tartalmazzák, védve és biztosítva többek között a magánszférát és a magánautonómia bázisát (család és tulajdon), valamint a nyilvános közszférát és a közönség intézményeit (sajtó, pártok). *„A szabadságjogok eredendően az állam indokolatlan beavatkozásának akarnak határt szabni azokon a területeken, amelyeket fenn kell tartani a jogi kapcsolat általános szabályaihoz kötött állampolgárok és közösségeik autonómiája számára. A szabadságjogok abból a felfogásból indulnak ki, hogy a társadalom akkor fog az elvárásoknak megfelelően működni, ha ott szavatolva van az állampolgárok autonómiája. Az állampolgári szabadságjogok egyedüli határai következképpen nem az állam érdekei, hanem csak mások törvényes jogai és szabadságai lehetnek.”*¹²⁵

Az alkotmány legfontosabb feladata, hogy korlátok közé szorítsa az állami közhatalmat. Az alapjogok alkotmányba foglalása esetében az állam címzettként és egyben kötelezettként, az intézmények rendszerének biztosítójaként jelenik meg. Alanyi jogi normaként az egyén szabadságát védi az állam jogtalan beavatkozásával szemben, tárgyi jogi normaként pedig

¹²² 8. cikk: Mindenkinnek joga van a rá vonatkozó adatok védelmére. A személyes adatokat méltányosan, meghatározott célból, és az érintett beleegyezésével vagy törvény által meghatározott jogos célból lehet kezelni. Mindenkinnek joga van a róla gyűjtött adatokat megismerni, és azokat helyesbíteni. E szabályok teljesítése független hatóság ellenőrzése alatt áll.

¹²³ 10. cikk: a véleményszabadság magában foglalja „az információk, eszmék megismerésének és közlésének szabadságát országhatárookra tekintet nélkül és anélkül, hogy ebbe hatósági szerv beavatkozhasson.” In.: www.echr.coe.int, 2010-03-03

¹²⁴ Amszterdami Szerződés az Európai Unióról szóló szerződés, az Európai Közösségeket Létrehozó Szerződések és egyes kapcsolódó okmányok módosításáról, 1997. október 22. in.: <http://irm.gov.hu/>, 2010-03-03

¹²⁵ Tölgyessy Péter: Az alapjogok valóban állami szabályozásáról, in.: Emberi és állampolgári jogok, Alkotmányjogi füzetek, felelős szerkesztő: Dr. Kilényi Géza, Építésgazdasági és Szervezési Intézet, Bp. 1989, 38.o.

megfelelő orientációt biztosít a jogrend kialakításához, de a két funkció között is igen differenciált a kölcsönhatás.¹²⁶

Az alapjogok *alanyi jogi jellege* azt jelenti, hogy az alapjogi normák a jogalanyokat feljogosítják, ugyanakkor a címzetteket (általában állami szervcsoportokat) kötelezik valamire. A német alapjogi elmélet az állam és az alanyi alapjog (Georg Jellinek ezt alanyi közjognak nevezi) közötti viszonyban megkülönbözteti a tevésre, nem tevésre, aktivitásra, passzivitásra, állami elismerésre, védelemre, támogatásra jogosító alapjogokat.¹²⁷ A funkciók meghatározására Georg Jellinek dolgozta ki 1900-ban híres státuselméletét¹²⁸: az állam és az egyén viszonyának kétféle állapotát, a *status negativust* és a *status positivust*. A klasszikus liberális felfogás szerint az alapjogok mindenekelőtt védelmi jogok, melyek az államot negatív cselekvésre, minden beavatkozástól való tartózkodásra kötelezik. A negatív státus a polgár számára az állami aktivitástól mentes magánszférát jelenti, melyben a személyes adatok feletti önrendelkezési jog kiemelt védelmet élvez. A liberális állam szociális állammá alakulásának folyamatával párhuzamosan azonban növekszik a közösség számára fontos alapjogok pozitív jellegének hangsúlyozása. Az államnak már nem csak tartózkodnia kell a szabadságjogok érvényesülésének zavarásától, hanem kiterjedt intézményvédelmi aktivitással¹²⁹ elő is kell mozdítania és fenn is kell tartania az alapjogok megvalósításának struktúráját – ez az információszabadság esetében különösen hangsúlyos állami feladat. Az alanyi közjogi ún. védekezési jogok az állammal és nem-állammal szemben is meg kell, hogy védjék az alapjoghordozó személyiséget, az állam hatalmi monopóliuma ugyanis az egyes embert - a jogos önvédelem konkrét esetétől eltekintve - megfosztja a hatékony védelem lehetőségétől.

Az alapjogokat különféle rendező elv mentén **csoportosíthatjuk**, például az alapjog tárgya (gazdasági-kulturális-szociális jogok stb.), vagy a jogalanyok szempontjából (individuális-kollektív stb.). A csoportosítás elvi alapja azonban általában az egyén és a közhatalom közötti viszony.

¹²⁶ Dr. Eckart Klein: Az alapjogok meghatározása az alkotmányban in.: Alkotmányfejlődés és jogállami gyakorlat, Hanns Seidel Alapítvány Bp. 1994

¹²⁶ Holló András: Az emberi és az állampolgári jogok alkotmányozása, a francia Deklaráció, mint elévülhetetlen örökség in.: Emberi és állampolgári jogok, Alkotmányjogi füzetek, felelős szerkesztő: Dr. Kilényi Géza, Építésgazdasági és Szervezési Intézet, Bp. 1989, 5.o.

¹²⁷ Ádám Antal: Alkotmányi értékek és alkotmánybíráskodás, Osiris, Bp., 1998, 50.o.

¹²⁸ Die Allgemeine Staatslehre

¹²⁹ Ádám Antal: Előszó in: Alapjogok és alkotmányozás, az emberi jogok szabályozása az új alkotmányban, szerkesztette: Ádám Antal, Közgazdasági és jogi Könyvkiadó MTA Állam- és Jogtudományi Intézet, Bp, 1996, 13.o.

1. eszmetörténeti alapon történő felosztás¹³⁰ szerinti „generációs” emberi jogok:

- első generációs egyéni szabadságjogok: a XVIII. sz. második felétől az egyéni cselekvési szabadság és az állami beavatkozás határának megvonása során alapvető szándék az állam hatalmának korlátozása (ún. negatív jogok) és a szabadság megvédése (személyes szabadság, szólás- és vallásszabadság stb.) *Ide sorolhatók az információs jogok is.*

- második generációs jogok: XIX. sz. második felétől aktívabb állami szerepvállalást igénylő gazdasági, szociális és kulturális jogok (művelődéshez, munkához való jog stb.)

- harmadik generációs jogok: a XX. sz. második felétől az emberiség jövőjére kiható ún. globális jogok (egészséges környezethez, békéhez való jog stb.)

2. Karel Vasak szlovák származású francia emberi jogász¹³¹ a Nagy Francia Forradalom szabadság-egyenlőség-testvériség jelszavaihoz kapcsolva megkülönböztette a

- a szabadságjogokat,

- az egyenlőségi jogokat és a

- szolidaritási jogokat. Ez utóbbihoz kapcsolta a békéhez, a fejlődéshez, az egészséges környezethez és az emberiség közös örökségéhez való globális jogokat. 1980-ban pedig az UNESCO által Mexikóvárosban tartott kollokviumon a katalógust tovább bővítette a

- kommunikációhoz való joggal. *Ebben a felosztásban az információs jogok a kommunikációs jogokhoz tartoznának.*

3. Jürgen Habermas az alapjogok differenciálásánál¹³² az érintett jogalanyok és a nyilvános-magánszférához kapcsolódva a következő kategóriákat használja:

- az „okoskodó közönséghez” (pl. vélemény- és szólásszabadság) és a magánembereknek a nyilvánosságban betöltött politikai szerepéhez kötődő (pl. egyenlő választójog) jogok. *Ide sorolható a közérdekű adatok nyilvánosságához való jog.*

- az egyénnek a szűk értelemben vett (intim) magánszféráját védő jogok (pl. személyi szabadság, lakás sérthetlensége) *Ide sorolható a személyes adatok védelméhez való jog.*

¹³⁰ Bitskey Botond: Az alkotmányosság alapelvei in: Alkotmányjogi alapismeretek, szerk.: Schanda Balázs, Csokonai Kiadó Debrecen, 1997, 33.o.

¹³¹ Karel Vasak: A 30-Year Struggle: The sustained Effort to Give Force of Law to the Universal Declaration, (1977 UNESCO Serial Article) in.:<http://unesdoc.unesco.org/>, 2010-12-10

¹³² Jürgen Habermas: A társadalmi nyilvánosság szerkezetváltozása, Századvég. Gondolat, Bp, 1993, 147.o.

- a polgári társadalom szférájában a magántulajdonosok érintkezését szabályozó jogok (pl. törvény előtti egyenlőség, magántulajdon védelme)

4. Az alkotmányjogi irodalomban leginkább elterjedt csoportosítás¹³³ szerint az alapjogokat tárgyuk szerint az alábbi módon osztályozhatjuk:

- **egyéni szabadságjogok: az egyén magánszféráját, autonómiáját, személyes szabadságát védő alapjogok. Ide sorolható a személyes adatok védelméhez való jog.**
- **politikai jogok: a közéleti ember (*homo politicus*) közélettel kapcsolatos tevékenységét védő jogok (ideértve a demokratikus államhatalom gyakorlásában való részvételt biztosító állampolgári jogokat is). Ide sorolható a közérdekű adatok nyilvánosságához való jog.**
- **az egyén gazdasági, szociális, kulturális létezését biztosító jogok**
- **eljárási jogok**

Az egyéni szabadságjogok biztosítják az egyéni autonómia jogi védelmét mindenféle illetéktelen közhatalmú beavatkozással szemben (az általános személyiségi jog - az élethez, az emberi méltósághoz való jog - mellett a magánautonómia védelméhez való jogok tartoznak ide). A politikai jogok ugyanakkor az állam működéséhez képest, ahhoz viszonyítva szabályozzák az állampolgárok szabadságát és lehetőségeit a közhatalom gyakorlásában, a közügyek intézésében, az állami szervek civil ellenőrzésében. Bár a legtöbb alapjog kettős természetű, a személyes adatok védelméhez való jog egyértelműen a magánautonómia védelmét garantáló egyéni szabadságjogokhoz tartozik. A közérdekű információkhoz való jog esetében az elhatárolás már nem ilyen egyértelmű, hiszen van olyan szerző, aki mindkét információs jogot az egyéni szabadságjogokhoz sorolja¹³⁴, de a védendő jogi tárgyra való tekintettel én helyesebbnek tartom az információs szabadságot a politikai közéletben való részvétel eszközeként szolgáló jogintézményként definiálni.

- Az alkotmányjogi rendszerezés kérdésköréhez tartozik még a **származtatott versus önálló jog** kérdésköre is, mikor is egy konkrét jognál felmerül az ún. anyajog alá történő besorolás szükségessége. A magyar alkotmányjogi érvelés szerint az adatvédelem a magánélet védelméhez való joggal közvetlen, az emberi méltósághoz való joggal közvetett kapcsolatban áll. A magyar alkotmánybírói gyakorlatban¹³⁵ az emberi méltósághoz való jog, az ún. általános személyiségi jog egyik megnyilvánulása, mely az általános személyiségvédelmi

¹³³ Emberi jogok szerk.: Halmai Gábor és Tóth Gábor Attila, Osiris Kiadó, Bp. 2003, 82. o.

¹³⁴ Holló András in.: Az emberi és az állampolgári jogok alkotmányozása, a francia Deklaráció, mint elvülhetetlen örökség in.: Emberi és állampolgári jogok, Alkotmányjogi füzetek, felelős szerkesztő: Dr. Kilényi Géza, Építésgazdasági és Szervezési Intézet, Bp. 1989, 12.o.

¹³⁵ 8/1990. (IV. 23.) AB határozat

funkciójából eredően további külön nevesített jogokat - részjogosítványokat - is magában foglal, így az önazonossághoz, a személyiség szabad kibontakozásához, az önrendelkezéshez való jogot, az általános cselekvési szabadságot és a magánszféra védelméhez való jogot. Az Alkotmánybíróság a külön nevesített jogokkal kapcsolatban hangsúlyozta, hogy az emberi méltósághoz való jog csak az emberi státus meghatározójaként, az élethez való joggal fennálló egységben korlátozhatatlan, az anyajogból levezetett egyes részjogai azonban korlátozhatóak¹³⁶. Az információszabadság ugyanakkor a politikai részvételi jogokhoz közvetetten, a szabad véleménynyilvánításhoz való joghoz közvetlen módon, cél-eszköz viszonyban kötődik. Az Alkotmánybíróság 34/1994. (VI.24.) AB határozatában kimondja, hogy a közérdekű adatok nyilvánosságához való jog *"- az alkotmányos korlátok megítélésével összefüggésben - legalább annyi alkotmányos védelmet élvez, mint az "anyajog", a véleménynyilvánítás szabadságjoga"*. A véleménynyilvánítás joga mára gyűjtőfogalommá vált, nem csak a vélemény szabadságát – vagy Ádám Antal megfogalmazásában a kifejezés szabadságát¹³⁷ - jelenti (statikus állapot), hanem az információk és vélemények szabad áramlásának alkotmányos követelményét is (dinamikus állapot). Ezt a követelményt a kommunikációs jogok elégítik ki, az egyik oldalról biztosítva az információ szabad kiadásának jogát (szólás és sajtószabadság), másik oldalon pedig az információhoz való szabad hozzáférés jogát (információszabadság). Ez az információs output-input rendszer komplex módon teszi lehetővé az egyén megalapozott részvételét a politikai-társadalmi folyamatokban¹³⁸, hiszen a szabad kommunikáció alapján az egyén informált módon, szabadon alakíthatja ki egyéni véleményét, az egyéni véleményekből aztán összeáll egyfajta demokratikus közvélemény, melyből újonnan meríthet majd az egyén véleményének továbbformálásánál.

¹³⁶ 1234/B/1995. AB határozat

¹³⁷ A kifejezés tágabb halmaza magában foglalja az állásfoglalások mellett az egyszerű információktól kezdve a hit, intuíció, érzés stb. kommunikációját is. in.: Ádám Antal: Alkotmányi értékek és alkotmánybíráskodás, Osiris, Bp. 1998, 122.o.

¹³⁸ Bitskey Botond: Az alkotmányosság alapelvei in: Alkotmányjogi alapismeretek, szerk.: Schanda Balázs, Csokonai Kiadó Debrecen, 1997, 44.o.

Általában a nemzeti alkotmányok követik a Nemzetközi Polgári és Politikai Egyezségokmány által felállított rendszert, ami alapján az információszabadság származtatott jogként a véleménynyilvánítás szabadságához kötődik. A Dél-Afrikai Köztársaság alkotmánya¹³⁹ azonban kivételes módon a közérdekű adatokhoz való hozzáférés alkotmányos jogát önálló („*Stand-alone*”) jogként határozza meg¹⁴⁰.

VI.3. Az információs jogok megjelenése Nyugat-Európában és Kelet-Európában

Az információs jogok lényegére – a magánélet védelmére és a közélet átláthatóságára – már évezredekkel ezelőtt megfogalmazódott az igény az emberi és társadalmi tudatban. Vitathatatlan tény azonban, hogy normatív formában csak későn, Nyugat-Európában az 1970-es években, Kelet-Európában pedig csak az 1989-et követő rendszerváltás éveiben formálódtak meg alapjogi szinten. A számítástechnikai fejlődés az 1970-es évektől kezdve az adatfeldolgozás és adattárolás korlátlan lehetőségeit nyitotta meg egyre szélesebb (elsősorban állami) körben, nyugati polgárjogi mozgalmak és néhány „jövőbelátó” értelmiségi pedig elkezdett arról gondolkodni, hogy ennek milyen negatív következményei lehetnek a polgárok magánéletére vonatkozóan. Ennek a kezdeti korszaknak a jogi termékei a számítógépes vagy automatizált nyilvántartásokra vonatkozó jogi dokumentumok¹⁴¹.

A nyolcvanas-kilencvenes években a jogalkotás már nem a technikára összpontosít, hanem az adat, vagyis az információ megjelenési formája mögött álló személyre, az adatalany személyhez fűződő jogaként definiálva a személyes adatok védelméhez fűződő jogot.¹⁴² A gondolkodásbeli váltás mozgatórugója a német alkotmánybíróság 1983. december 15-i ún. népszámlálási-ítélete (*Volkszählungsurteil*), mely explicit módon kimondja, hogy az egyén általános személyiségi jogának védelmével – ezen belül információs önrendelkezési jogával -

¹³⁹ Constitution of the Republic of South Africa, 1996, *Article 32*: *Access to information : Everyone has the right of access to any information held by the state; and any information that is held by another person and that is required for the exercise or protection of any rights. National legislation must be enacted to give effect to this right, and may provide for reasonable measures to alleviate the administrative and financial burden on the state.* In.: <http://www.info.gov.za/documents/constitution/>, 2011-02-02

¹⁴⁰ Dr. Kristina Bentley and Prof. Richard Calland: *Using Access to Information Legislation to Advance Social and Economic Rights in South Africa – in Pursuit of a New Theory of the Right of Access to Information.* Draft paper in *Symbols or Substance? Socio-economic rights strategies in South Africa* to be published by the Norwegian Centre for Human Rights in late 2010, kézirat formában a szerzőtől

¹⁴¹ Például: Az Európa Tanács 1981. január 28-i Egyezménye az Egyének Védelméről Személyes Adatok Gépi Feldolgozása Során, Magyarországon kihirdette az 1998. évi VI. törvényt

¹⁴² Például: Az Európai Parlament és a Tanács 1995. október 24-i 95/46/EK Irányelve a személyes adatok feldolgozása vonatkozásában az egyének védelméről és az ilyen adatok szabad áramlásáról (Irányelv)

és a demokratikus társadalmi berendezkedéssel, valamint az ezt szolgáló jogrenddel egyaránt összeegyeztethetetlen egy olyan információs helyzet, melyben a polgár nem tudhatja, kik, mikor és milyen célból rendelkeznek róla információval: „*Mit dem Recht auf informationelle Selbstbestimmung wären eine Gesellschaftsordnung und eine diese ermöglichende Rechtsordnung nicht vereinbar, in der Bürger nicht mehr wissen können, wer was wann und bei welcher Gelegenheit über sie weiß*”¹⁴³. Ez a bizonytalanság félelmet kelt benne és megakadályozza abban, hogy alapvető állampolgári jogaival éljen. Az automatikus adatfeldolgozási módszerek ezen kívül lehetőséget adnak arra, hogy integrált információrendszerekben nyilvántartásokat összekapcsoljanak és az adatkezelő ellenőrizhetetlen módon egy személyről teljes személyiségképet nyerjen anélkül, hogy az érintett annak helyességét vagy felhasználását ellenőrizhetné.

Napjainkban – különösen az uniós bővítések hatására – egy jogi standardizálási törekvés és hatás érezhető a jogalkotásban európai és nemzeti szinten egyaránt.¹⁴⁴

Kelet-Európában a posztkommunista országok alkotmányai nem csupán állampolgári, de emberi jogként definiálták a személyes adatok védelméhez való jogot, így vált az adatvédelem (és az információs szabadság) a rendszerváltás egyik, ha nem is a leglényegesebb szimbólumává: *"Az információs szabadságjogok, az adatvédelem és az információs szabadság eszméi és értékei jelentős szerepet játszottak a rendszerváltás szellemi előkészítésében. Mind az individuum tisztelete, mind pedig az államélet nyilvánosságának követelése a pártállam intézményi és legitimációs alapját bontotta meg."*¹⁴⁵ A Sólyom László által a demokráciát megelőző hőkornak nevezett időszakot a szabadságjogok kikényszerítésének szenvedélyes akarása jellemezte¹⁴⁶, a lendület és az időzítés egyik fontos következménye, hogy a volt szocialista országok rendszerváltáskor szükségszerűen módosított alkotmányai minden esetben alkotmányos jogként határozzák meg az információs jogokat és az ekkor született adatvédelmi kódexek szabályozása is (például Magyarország és Csehország esetében 1992-ben) időben megelőzte és szigorúságában felülmúlta több nyugat-európai országét¹⁴⁷.

¹⁴³ 65 BverfGE Az. 1 BvR 209, 269, 362, 420, 440, 484/83

¹⁴⁴ Például: e-privacy irányelv - Directive 2002/58/EC of the European Parliament and of the Council of 12 July 2002 concerning the processing of personal data and the protection of privacy in the electronic communications sector (Directive on privacy and electronic communications)

¹⁴⁵ Az adatvédelmi biztos beszámolója 1995-96, ABI Bp. 1997. 23.o.

¹⁴⁶ Sólyom László levele a 2006-os budapesti Európai Adatvédelmi Hatóságok Tavaszi Konferenciájához, kézirat

¹⁴⁷ Olaszország:1996, Görögország:1997

4. ábra: Nemzetközi kitekintés: az adatvédelem és információszabadság alapjogként szerepel-e az alkotmányban? (Forrás: saját gyűjtés)

Ország	Az adatvédelem és információszabadság alapjogként szerepel-e az alkotmányban?	Mióta?	Paragrafus száma
Spanyolország	Csak adatvédelem	2000	Section 18.4
Egyesült Királyság	Nincs írott alkotmány! Human Rights Act Data Protection Act Freedom of Information Act	1998 1998 2000	Articles 8 and 10
Luxemburg, Dánia, Franciaország	Nem	-	-
Finnország	Igen, mindkettő	1999	Section 10 Section 12
Németország	Nem Viszont a szövetségi alkotmánybíróság alapjognak nyilvánította a személyes adatok védelmét	-	-
Szlovénia	Igen, mindkettő	1991	Article 31
Szlovákia	Adatvédelem nevesítve Információszabadság utalásképp	1992	Article 19,22 Article 26
Lengyelország	Igen, mindkettő	1997	Article 47, 51 Article 61
Románia	Igen, mindkettő (illetve adatvédelem helyett privacy)	1991	Article 26 Article 31
Észtország	Igen, mindkettő (illetve adatvédelem helyett privacy)	1992	§26 §44

VI.4. Az Európai Unió legfontosabb jogi iránymutatásai

VI.4.1. Adatvédelem

I. A Gazdasági Együttműködési és Fejlesztési Szervezet¹⁴⁸ (OECD) Irányelvei¹⁴⁹:

Az információs technológia és a számítógépes adatfeldolgozás elterjedését észlelve a gazdaságpolitikai fórumként működő OECD 1980-ban kiadta nemzetközi irányelveit a magánélet védelmének és a személyes adatok határokon átvitelő áramlásának tárgyában,

¹⁴⁸ Magyarország 1996. május 7. óta hivatalos tagja a koordinatív szervezetnek

¹⁴⁹ OECD Irányelvek a magánélet védelméről és a személyes adatok határokon átvitelő áramlásáról, in.: <http://www.oecd.org/dataoecd/16/9/15590228.pdf>, 2010-03-11

melyek a később megalkotott nemzeti normákra is nagy hatással voltak. A nemzeti és nemzetközi szinten egyaránt alkalmazható – de nem kötelező - elvek az egyénekről szóló adatok számítógépes feldolgozásának minden médiumát (a helyi számítógépektől az összetett nemzeti és nemzetközi leágazásokkal bíró hálózatokig), a személyes adatfeldolgozás minden típusát (a munkaező-adminisztrációtól a fogyasztói profilok összeállításáig), valamint minden számba jöhető adatkategóriát felölelnek (a változó természetű adatoktól az aktuális tartalmi adatokig, a leghétköznapibbtól a legérzékenyebbig). A nemzeti alkalmazásnál irányadó alapelvek a következők:

- *korlátozott adatgyűjtés*: korlátozni kell a személyes adatok gyűjtését, valamint bármilyen személyes adatot csak törvényes és tisztességes eszközökkel lehet beszerezni, lehetőleg az érintett tudtával és beleegyezésével.

- *adatminőség*: a felhasznált személyes adatok kötődjenek a megadott felhasználási célhoz, legyenek pontosak, teljesek és aktualizáltak.

- *célmegjelölés*: a személyes adatok beszerzésének célját legkésőbb a gyűjtéskor meg kell határozni, de a későbbi felhasználást is ezen célokra, vagy az ezekkel összeegyeztethető célokra kell korlátozni.

- *felhasználási korlátozás*: személyes adatokat nem szabad nyilvánosságra hozni, rendelkezésre bocsátani vagy bármilyen más módon felhasználni az eredeti célokra kívül, kivéve az adatalany beleegyezésével vagy törvény erejénél fogva.

- *biztonsági garancia*: a személyes adatokat ésszerű biztonsági garanciákkal kell ellátni az adatok elvesztése, elpusztítása, felhasználása, megváltoztatása, nyilvánosságra hozatala vagy azokhoz engedély nélkül való hozzáférésre vonatkozó kockázatokkal szemben.

- *nyitottság*: nyitottnak kell lenni az adatvédelemre vonatkozó új fejleményekkel, gyakorlatokkal és elvekkel kapcsolatban. Könnyen hozzáférhetővé kell tenni olyan eszközöket, amelyek meghatározzák a személyes adatok létezését, természetét és azok felhasználásának főbb céljait, valamint az adatkezelő személyét és szokásos fellelhetőségét.

- *személyes részvétel*: biztosítani kell az adatalany

a) tájékozódáshoz való jogát,

b) betekintési jogát belátható idő belül, elfogadható díjért, ésszerű módon és könnyen érthető formában,

c) kérése megtagadása esetén az indokoláshoz és a fellebbezéshez való jogot; valamint

d) panasztételi, adott esetben a törléshez, kiegészítéshez, helyesbítéshez való jogát

- *adatkezelői felelősség*: az adatkezelő legyen felelős a fenti elvek betartásáért.

II. Az Európa Tanács 1981-es adatvédelmi egyezménye a személyes adatok gépi feldolgozásának tárgyában. Az egyezmény 1998 óta a magyar jog része (kihirdette az 1988. évi VI. törvény). Az egyezmény (és az OECD Irányelvek) nagy érdeme, hogy nemzetközi jogi dokumentumokban itt szerepel először a magánélet védelméből levezetve, de attól függetlenül a személyes adatok védelméhez való jog. A függetlenítésnek fontos jogi indokai vannak: bizonyos személyes adatok kívül esnek a magánszférán, így ezek jogi védelem nélkül maradnának, az Európai Emberi Jogi Egyezmény 8. cikkelye alapján pedig nem volt biztosítható a saját személyes adatokról való tájékoztatáshoz való jog gyakorlása, ahogy a személyes adatok magánszektorban történő kezelésének adatvédelmi garanciái sem.

III. Az Európai Parlament és Tanács 1995. október 24-i 95/46/EK Irányelve a személyes adatok feldolgozása vonatkozásában az egyének védelméről és az ilyen adatok szabad áramlásáról. Fontos hangsúlyozni, hogy megszületésének dátuma 1995, vagyis három évvel későbbi a magyar adatvédelmi törvényéhez képest. A definíciók, alapelvek és a szövegezés tekintetében az Avtv.-vel összehasonlítva kisebb-nagyobb különbségek kiemelhetők:

- a definícióknál: (például, „*azonosítható személy*”: *közvetlen vagy közvetett módon azonosítható, különösen egy azonosító számra vagy a személy fizikai, fiziológiai, mentális, gazdasági, kulturális vagy társadalmi identitására vonatkozó egy vagy több tényezőre történő utalás révén*”)

- a célhoz kötöttség elvét az Irányelv csak az adatok minősítésnél tárgyalja

- az Irányelv az adatkezelőtől megkülönbözteti a "*címzettet*": *az a természetes vagy jogi személy, hatóság, intézmény vagy bármely más szerv, akinek vagy amelynek a részére az adatot továbbítják, függetlenül attól, hogy harmadik személy-e vagy sem; mindazonáltal azok a hatóságok, amelyek egyedi megkeresés alapján kapnak adatokat, nem tekinthetők címzettek.*

- a különleges adatok szabályozásánál kifejezetten nagy az eltérés. Az Irányelv szerint tilos az olyan személyes adatok feldolgozása, amelyek faji vagy etnikai hovatartozásra, politikai véleményre, vallási vagy világnézeti meggyőződésre, szakszervezeti tagságra, az egészségi állapotra vagy a szexuális életre vonatkoznak, kivéve ha

a) az érintett kifejezett hozzájárulását adta az említett adatok feldolgozásához és ezt az adott állam törvényei szerint megteheti, vagy

b) az adatfeldolgozás az adatkezelő kötelezettségei és meghatározott jogai gyakorlása érdekében szükséges a munkajog területén, amennyiben a megfelelő biztosítékokról rendelkező nemzeti jogszabályok ezt lehetővé teszik,

c) az adatfeldolgozás az érintett vagy más személy létfontosságú érdekeinek védelméhez szükséges abban az esetben, ha az érintett fizikailag vagy jogilag képtelen a hozzájárulását adni,

d) az adatfeldolgozás valamely alapítvány, egyesület vagy bármely más nonprofit szervezet megfelelő biztosítékok mellett végzett jogszerű tevékenysége keretében történik, politikai, világnézeti, vallási vagy szakszervezeti céllal, azzal a feltétellel, hogy a feldolgozás kizárólag az ilyen szervezet tagjaira, vagy olyan személyekre vonatkozik, akik azzal rendszeres kapcsolatban állnak a szervezet céljainak megfelelően, és az adatok nem adhatók ki harmadik fél részére az érintettek hozzájárulása nélkül,

e) az adatfeldolgozás olyan adatokra vonatkozik, amelyeket az érintett egyértelműen nyilvánosságra hozott, vagy amelyek valamely jog bíróság előtti megállapításához, gyakorlásához vagy védelméhez szükségesek.

A fenti szabályok nem alkalmazhatók, ha az adatok feldolgozása megelőző egészségügyi, orvosi diagnosztikai célból, gondozás vagy kezelés alkalmazása vagy egészségügyi szolgáltatások igazgatása céljából szükséges, és ha az adatokat a nemzeti jog vagy az illetékes nemzeti testületek által meghatározott szakmai titoktartási kötelezettség alá eső egészségügyi szakember vagy azzal egyenértékű titoktartási kötelezettség alá eső más személy dolgozza fel. Megfelelő garanciák nyújtása mellett a tagállamok, fontos közérdekből, nemzeti jogszabályaikban vagy a felügyelő hatóság határozatában további kivételeket állapíthatnak meg. A büncselekményekre, büntetőítéletekre vagy biztonsági intézkedésekre vonatkozó adatok feldolgozása kizárólag a hatóság ellenőrzése mellett történhet, vagy ha a nemzeti jog megfelelő külön biztosítékot nyújt, az olyan eltérésekre is figyelemmel, amelyet a tagállamok a megfelelő külön biztosítékot nyújtó nemzeti rendelkezések alapján engedélyezhetnek. Mindazonáltal a büntetőítéletekről teljes körű nyilvántartást csak a hatóság ellenőrzésével lehet vezetni. A tagállamok rendelkezhetnek arról, hogy a közigazgatási szankciókkal vagy polgári ügyekben hozott határozatokkal kapcsolatos adatokat szintén csak a hatóság ellenőrzésével lehessen feldolgozni. Az említett eltérésekről a Bizottságot értesíteni kell.

- érdekes még az Irányelvben a szólásszabadság szerepeltetése. A 9. cikk a személyes adatok feldolgozása és a szólásszabadság kapcsolatát úgy rendezi, hogy a tagállamok a kivételekről, illetve rendelkezéseitől való eltérésekről kizárólag a személyes adatoknak újságírás, vagy irodalmi, illetve művészi kifejezés céljából történő feldolgozása esetén rendelkezhetnek, amennyiben azok a magánélet tiszteletben tartásához való jognak a szólásszabadságra vonatkozó szabályokkal való összeegyeztetéséhez szükségesek.

A korábban már említett privacy-szkeptikusok igen erősen támadják az Irányelvet, felröva annak sikertelenségét és alkalmazhatatlanságát. Az eredetileg kitűzött két cél - az egyének védelme a személyes adataik kezelése során és a személyes adatok szabad áramlása a közös piacon – csak részben teljesült. Az elvek és szabályrendszer nemzeti jogokba történő átültetése a nemzeti sajátosságok (intézményrendszerek) különbözőségének figyelembevételével napjainkra mindenhol megtörtént, de az adatvédelmi jogok és kötelezettségek vonatkozásában a teljes jogbiztonság uniós szinten mégsem valósult meg. Az Irányelv alapvetően tiltó jellegű norma, aminek – a számos adatkezelőt sújtó tiltás és korlátozás mellett - egyik súlyos következménye, hogy az adatkezelő viseli a bizonyítási terhet. Az általában szektorális jellegű EU jogalkotástól eltérően az Irányelv általános, a privát és állami szektorokra egyaránt kiterjedő hatályú és alapesetként az opt-in (vagyis az adatalany előzetes hozzájárulásától függő adatkezelési) modellt preferálja.

Az Európai Bizottság 2010 novemberében eldöntötte, hogy az Irányelvet az új technológiák és a globalizációs kihívások miatt felül kell vizsgálni¹⁵⁰, azonban a hivatalos közlemény hangsúlyozza, hogy az új szabályozás a jelenlegihez hasonlóan technológia-semleges marad. Az erőteljesebb harmonizáció az adatalanyok és egyéb érintett szereplők számára azonos (vagy majdnem azonos) jogokat és kötelezettségeket, kiszámítható jogi környezetet hoz az egységes piac nyújtotta lehetőségek jobb kihasználhatósága érdekében. Mindez magával hozza a jelenleg még igen eltérő jogosítványokkal operáló nemzeti adatvédelmi hatóságok munkájának egymáshoz való igazítását is. Továbbra is nyitott kérdés azonban, hogy az új szabályozás pontosan milyen formában (irányelv? rendelet?) és milyen elveket fog követni (a régi Irányelv reformja? általános vagy szektorális szabályozás?).

IV. Munkacsoporti formában működik a tagállamok nemzeti adatvédelmi felügyelő hatóságainak vezetőiből, biztosaiból áll, független tanácsadó szerv, az ún. 29-es Munkacsoport¹⁵¹, mely nevét az Irányelv 29. §-áról kapta. A munkacsoport adatvédelmi ügyekben az egységes értelmezést segítő munkaanyagokat állít össze, véleményt nyilvánít a Bizottság felé a Közösség és a harmadik országok védelmének szintjéről; tanácsot ad a Bizottságnak az egyes közösségi intézkedésekkel kapcsolatban és véleményt nyilvánít a közösségi szinten kidolgozott etikai szabályzatokról. Megalakulása óta már több fontos

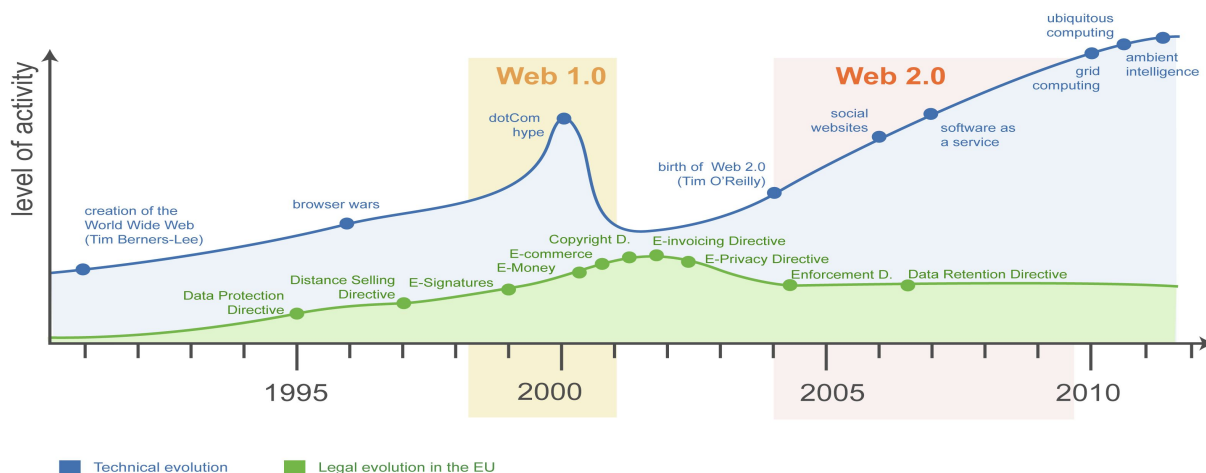
¹⁵⁰ A comprehensive approach on personal data protection in the European Union European Commission, Brussels, 4.11.2010 COM(2010) 609 final COMMUNICATION FROM THE COMMISSION TO THE EUROPEAN PARLIAMENT, THE COUNCIL, THE ECONOMIC AND SOCIAL COMMITTEE AND THE COMMITTEE OF THE REGIONS A comprehensive approach on personal data protection in the European Union in.: http://ec.europa.eu/health/data_collection/docs/com_2010_0609_en.pdf, 2010-12-11

¹⁵¹ Art.29 Data Protection Working Party, http://ec.europa.eu/justice/policies/privacy/workinggroup/index_en.htm, 2010-02-02

munkanyagot tett közzé (pl. a személyes adatok elektronikus egészségügyi nyilvántartással kapcsolatos kezeléséről, a PNR légi-utasadatoknak az USA hatóságai felé történő továbbítás esetében adandó tájékoztatásról). Kiemelkedő gyakorlati jelentőségű a 4/2007 sz. munkacsoporti vélemény a személyes adat fogalmáról (részletesen lásd a személyes adat fogalmáról szóló részben).

A tények egyértelműen azt mutatják, hogy az uniós jogalkotás nem képes lépést tartani a technikai fejlődéssel.

5. ábra: A technikai és jogalkotási fejlődés egybeesése az EU-ban (Forrás: Legal analyses of a Single Market for the Information Society in: <http://goo.gl/sS4f1>)

Különösen a jogérvényesítés-végrehajtás-szankcionálás szintjén mutatkoznak hiányosságok, ami az egyébként jól kimunkált és szigorú elvi alapra is árnyékot vetít. Álláspontom szerint az emberi méltóság sérthetlenségéből levezetett európai adatvédelmi jogi felfogás elvi alapjainak szigora mellett egy könnyen, olcsón és hatékonyan alkalmazható eljárási rendet kellene uniós szinten kidolgozni, adott esetben az adatvédelmi hatóságok aktívabb bevonásával vagy a bírósági jogalkalmazás különös eljárási szabályainak standardizálásával annak érdekében, hogy az adatvédelmi jogfejlődés hatékonyan tudjon reagálni az újabb technikai kihívásokra.

VI.4.2. Információszabadság

Az Európai Unió intézményeinek átláthatóságát és a közérdekű információikhoz való hozzájutást számos uniós jogszabály írja elő – ezekre később részletesen az Európai Bíróság és az Európai Emberi Jogi Bíróság esetjogának bemutatásánál tér ki a dolgozat. A két bírói

szerv mellett az Európai Ombudsman is foglalkozik információszabadsággal kapcsolatos ügyekkel.

Az üzleti titok és az információszabadság közötti ütközések szabályozásánál a magyar jogi megoldások jóval határozottabbak, bátrabbak, mint a sokféle nemzeti szabályozásra tekintettel lévő – és ezért óvatosabb - uniós szabályozás:

- a vonatkozó irányelvek nemzeti hatáskörbe utalják a kereskedelmi információk kezelésének szabályozását.
- az Európa Parlament és a Tanács 2003/4/EK Irányelve a környezeti adatokhoz való nyilvános hozzáférésről és a 90/313/EGK Irányelv hatályon kívül helyezéséről csak a környezetbe történő károsanyag kibocsátással kapcsolatban írja elő a környezeti adat nyilvánosságának elsőbbségét az üzleti titokkal szemben (ez része is lett a környezet védelmének általános szabályairól szóló 1995. évi LIII. törvénynek).
- az Európai Parlament és a Tanács 2003/98/EK Irányelve a közzféra információinak további felhasználásáról kiveszi a hozzáférés köréből a kötelező kereskedelmi titoktartás alatt álló információkat.¹⁵²

Szintén ugyanezt az óvatos hozzáállást figyelhetjük meg a 2009. június 18-án az Európa Tanács 12 tagja által Tromsø-ban elfogadott, a közérdekű adatot tartalmazó iratokhoz való hozzáférésről szóló ún. Tromsøi Egyezménynél (Magyarországon kihirdette a 2009. évi CXXXI törvény). Az egyezmény ugyan a világ első általános információszabadság-tárgyú nemzetközi szerződése, korábbi előzményként azonban meg kell említeni a környezeti információk nyilvánosságát biztosító 1998-as Aarhusi ENSZ Egyezményt (Magyarországon kihirdette a 2001. évi LXXXI. törvény) is. Mivel a Tromsøi Egyezmény nem érinti a nyilvánosságot szélesebb körben garantáló hazai szabályozást, a hatályos magyar szabályokra tulajdonképpen nem volt érdemi hatással.¹⁵³

¹⁵² Kerekes Zsuzsanna: Az Európai Unió normái in: Adatvédelem és információszabadság a gyakorlatban, Complex Kiadó Kft., főszerkesztő Dr. Jóri András, Budapest, 2010, 3.3.2., 411.o.

¹⁵³ Komanovics Adrienne: Információszabadság Európában: Az Európa Tanács egyezménye a közérdekű adatot tartalmazó iratokhoz való hozzáférésről, in.: Közjogi Szemle 2010/2, 17-25.o.

VII. A magyar jogi szabályozás rendszerének alkotmányos háttere

„A nemzetközi szakirodalomban többször javasolt megoldásra a magyar jogállami forradalom kedvező pillanatot teremtett. A törvény a rendszerváltás jogi filozófiáját fejezi ki azzal, hogy szakított azzal, ami az állam és polgára közötti viszonyt korábban jellemezte. Az egypárti rendszerben az állam átláthatatlansága és a polgár áttetszősége nyilvánult meg. A törvény kifejezett célja ennek megfordítása, átláthatatlanná kívánja tenni a polgárt és áttetszővé az államot.”

Majtényi László¹⁵⁴

Az 1946. évi I. törvénnyel elfogadott ún. kis alkotmány az alapjogokat csak a preambulumban deklarálta, de részleteiben nem szabályozta. Magyarország első írott alaptörvénye, az 1949. XX. törvénnyel elfogadott alkotmány az 1936-os szovjet alkotmány mintájára készült. A szocialista alkotmányozási koncepció szerint *„a Magyar Népköztársaságban az állampolgári jogokat a szocialista társadalom érdekeivel összhangban kell gyakorolni”* (Alkotmány 54. § (2) bekezdés, hatályos 1972. 04.26-1989.10.23. között), vagyis a közhatalmat gyakorló állami szervekre (a gyakorlatban: a politikai hatalmat gyakorló pártszervekre) bízta a mérlegelést abban a kérdésben, hogy az állampolgár visszaélt-e jogaival vagy sem. Az állam etatisztikus szerepét túlhangsúlyozó filozófia az állam-állampolgár alkotmányjogi viszonylatában az állami dominanciából, a „jogot adó állam” szerepéből indul ki. Az 1989-es rendszerváltás előkészítésének folyamatában azonban már széles körben elfogadottá vált az a Kulcsár Kálmán által megfogalmazott vélekedés, miszerint a szocialista országokban a klasszikus alapjogok korlátozása erősen hozzájárult nem csak a társadalom, de a gazdaság működési zavaraihoz és az ezek nyomán kibontakozó társadalmi-politikai válságokhoz.¹⁵⁵ Pozsgay Imre ugyanakkor megjegyzi, hogy a magyar társadalomnak az elmélyülő gazdasági, pénzügyi és szociális feszültségek ellenére sem volt igazi válságtudata, *„a letűnt rendszer torzult és korlátozott nyilvánossága miatt a társadalom nem látott tisztán”*¹⁵⁶. Somogyvári István visszaemlékezésében a rendszerváltozást folyamatként írja le, amely 1989-ben Nagy Imre újratemetésével, a Nemzeti Kerekasztal-tárgyalásokkal, az ott kialakított kompromisszumokkal kezdődött, és az 1990. évi szabad országgyűlési választásokkal érte el csúcspontját. *„Az Ellenzéki Kerekasztal elsősorban az ideologikus részeket szerette volna megtisztítani az Alkotmányt (a párt vezető szerepe, szocialista államcélok, az alapjogoknak a dolgozó nép érdekében való gyakorlása stb.). Döntő fordulatot hozott a harmadik tárgyaló fél magatartásában, hogy magukra vállalták az emberi jogokra vonatkozó szabályok*

¹⁵⁴ Majtényi László: Az információs szabadságok, Complex Kiadó, Bp. 2006, 104. o.

¹⁵⁵ Ádám Antal: Az emberi és állampolgári jogokról, Alkotmányjogi füzetek, Emberi és állampolgári jogok, szerkesztő: Dr. Kilényi Géza, kiadja az Építésgazdasági és Szervezési Intézet, Bp., 1989, 18.o.

¹⁵⁶ Pozsgay Imre, Polgár Tibor: A rendszerváltás (k)ára, Kossuth Kiadó, 2003, 11.o.

korszerűsítését, és így a tárgyalásokban való részvételük kezdeményezővé vált. Az MSZMP tárgyaló delegációjában részt vevő kormányzati tisztviselők is kibővítették a maguk javaslatát a demokráciát és a jogállamiságot szolgáló új elemekkel, és elfogadták – feltételesen, egyelőre felsőbb szintű politikai jóváhagyás nélkül – a másik két oldal javaslatait.”. Az SZDSZ és a Fidesz végül nem írta alá a záró megállapodást, de nem is emelt vétót ellene.¹⁵⁷

A jogállami alkotmány szakít az államcentrikus megközelítéssel, a jogállam alkotmánya alapvetően nem az állam polgárait, hanem az államot kívánja korlátozni. Az alapjogok viszonylatában a jogot „adományozó állam” helyett a jogot „szolgáltató állam” szerepét célozza, így válnak az alapjogok az államhatalmat (ön)korlátozó jogállami struktúra szerves alkotórészeivé. Az alapvető jogok egyrészt az államhatalommal szemben biztosítják a polgár szabadságát, másrészt a jogok érvényesülésének elősegítésére aktív állami cselekvést írnak elő a Jellinek-féle elméletnek megfelelően. Az 1989-es „jogállami forradalom” az alkotmány tekintetében alapvető jelentőségű volt, a formai és tartalmi változások alapjogi szempontból is egyértelműek. Az alapjogok emberi jogként való felfogása a természetjogi elv újraéledésére utal, mely alapján az emberi lét „természetes állapota” a személyi autonómia, a társadalmi és politikai boldogulás, önmegvalósítás, valamint az ehhez szükséges társadalmi-jogi környezet biztosítása. (Az emberi jogok eredetéről folyó alkotmányjogi viták tárgya, hogy e jogok forrása az örökérvényű és változatlan *ius divinum*, a természeti rend, az ésszerűség, vagy a változó erkölcsi norma, illetve a népek és nemzetek erőfeszítéseiként létrehozott nemzetközi deklarációk, egyezmények, esetleg az alkotmány, a bírói esetjog stb. Jelen dolgozatnak nem célja, hogy ebben a vitában állást foglaljon, bár véleményem szerint az információs jogok „isten eredetéről” legfeljebb az emberi méltósággal való közvetett összefüggés keretén belül lehetne beszélni. Egyetértek Ádám Antallal, aki szerint a természetjogi, az erkölcsi, a politikai fogantatású alapjogi koncepciók és törekvések „az érvényes, hatályos és kötelező nemzetközi okmányokba foglalásuk révén, illetve alkotmányba, törvénybe iktatásukkal nemzetközi, illetve belső tárgyi jogi rangra emelkedtek és így a pozitív jog összetevői és a címzettek közvetlenül jogosító alanyi joggá váltak.”¹⁵⁸)

Az 1989-es alkotmánymódosításnál felmerült a kérdés, hogy a magyar szabályozás melyik alapjogi modellt válassza: az úgyszólván minden korlátozást elvető amerikai vagy a

¹⁵⁷ Somogyvári István: Magyar alkotmányozás 1988–2008 in: Magyarország politikai évhuzadkönyve: A magyar demokrácia kormányzati rendszere (1988-2008) megjelent CD-n, Demokrácia kutatások Magyar Központja Alapítvány, szerkesztő: Sándor Péter, Stumpf Anna, Vass László, 2009

¹⁵⁸ Ádám Antal: Előszó in: Alapjogok és alkotmányozás, az emberi jogok szabályozása az új alkotmányban, szerk.: Ádám Antal, Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, MTA Állam- és Jogtudományi Intézet, Bp, 1996, 12.o.

szigorúbb, alkotmányos korlátokat beépítő nyugat-európaiak. A módosítások első verziója szerint valamennyi alapjog gyakorlása csak minősített többséggel elfogadott ún. alkotmányerejű törvényben megállapított módon volt korlátozható az állam biztonsága, a belső rend, a közbiztonság, a közegészség, a közérköles vagy mások alapvető jogainak és szabadsága védelmének érdekében. 1990 tavaszán az MDF-SZDSZ Paktum eredményeképp módosított Alkotmányból elhagyták a nemzetközi egyezményekben szokásos korlátokat és helyükre a német alkotmánynak megfelelő olyan rendelkezés került, mely megtiltja az alapjogok lényeges tartalmának módosítását. Ez utóbbi meghatározás gyakorlati kialakításának terhe az Alkotmánybíróság értelmezésére hárul(t). Az Alkotmányban az információs jogok az alapvető jogok és kötelességek fejezetében kaptak helyet. Az emberi jogok fenti csoportosítása megfelel a magyar alkotmányos megoldásnak, hiszen az egyéni szabadságjogok, a politikai szabadságjogok, az állampolgári jogok és kötelezettségek, valamint a gazdasági-szociális-kulturális jogok az alapvető jogokat és kötelességeket tárgyaló XII. fejezetben egymástól jól elkülöníthetők. (Érdekesség, hogy az alkotmánykonceptióról folytatott vitában még a Münnich Ferenc Társaság képviselője is elismerte a személyes adatok védelméhez való jog alkotmányos alapjogként történő definiálásának szükségességét.)¹⁵⁹

A Magyar Köztársaság Alkotmányáról szóló 1949. évi XX. törvény 59. § (1) bekezdése alapján a *Magyar Köztársaságban mindenkit megillet a jóhírnévhez, a magánlakás sérthetlenségéhez, valamint a magántitok és a személyes adatok védelméhez való jog.*

(2) A személyes adatok védelméről szóló törvény elfogadásához a jelenlévő országgyűlési képviselők kétharmadának szavazata szükséges.

61. § (1) *A Magyar Köztársaságban mindenkinek joga van a szabad véleménynyilvánításra, továbbá arra, hogy a közérdekű adatokat megismerje, illetőleg terjessze.*

(2) A Magyar Köztársaság elismeri és védi a sajtó szabadságát.

(3) A közérdekű adatok nyilvánosságáról szóló törvény, valamint a sajtószabadságról szóló törvény elfogadásához a jelenlévő országgyűlési képviselők kétharmadának szavazata szükséges.

Az alapjogok *alanyi jogi* érvényesülését szolgálja az általános jogorvoslathoz való jog, a bírósági jogvédelemhez való jog és az állampolgári jogok ügyészégi védelme. Bár eljárása

¹⁵⁹ „A számítógépes nyilvántartás számos előnye mellett jelentős problémaként jelentkezik azok védelme, hiszen – mint számtalan külföldi példa mutatja – még az igen jól védett banki vagy netántán NATO-beli számítógéprendszerekbe is történtek már illetéktelen beavatkozások.” - Bognár Ferenc: A teljesség igénye nélkül, gondolatok az emberi és állampolgári jogokról az alkotmánykonceptió tükrében, Alkotmányjogi füzetek, Emberi és állampolgári jogok, szerkesztő: Dr. Kilenyi Géza, kiadja az Építésgazdasági és Szervezési Intézet, Bp., 1989, 52.o.

nem formalizált és ajánlása nem minősül jogorvoslatnak, az alkotmányos jogokat védik az országgyűlési biztosok is, valamint az alapjogi tartalmú normák és alkotmányos jogok, szabadságok tekintetében többszörös hatásköre van az Alkotmánybíróságnak is.

A magyar adatvédelmi szabályozás legfontosabb állomása az 1992-es adatvédelmi törvény megszületése volt. *”Az általános törvényt azért is vállalni kell, mert le kell szögezni valahol azt az értékrendet, amelyet a speciális jogszabályok konkretizálhatnak, de nem gyengíthetnek. Az informatikai törvény modellszerepére annál is inkább szükség van, mert semmilyen más témában nincs napirenden az állampolgári szabadságot illetően ilyen alapvetően érintő törvényalkotás. Számolni kell továbbá azzal, hogy a konkrét hozzáférhetési, helyesbítési stb. jogok tényleges érvényesítési területét a bírói gyakorlat fogja kiépíteni. Ez a személyiségi jogokra általában jellemző, sőt szükségeszerű.”* - írta Sólyom László 1988-ban az „informatikai törvény” előkészítésénél.¹⁶⁰

A Központi Statisztikai Hivatal Számítástechnika-alkalmazási Főosztályán - a Minisztertanács elnökének jóváhagyásával – már az 1980-as évek elején hozzáfogott egy lelkes szakértői csapat (többek között Könyves-Tóth Pál) az adatvédelmi törvény megszüvegezéséhez. Ebben az időben az állami szervek állampolgárokra vonatkozó adatkezelését semmilyen jogszabály nem korlátozta, a szervezett és nyilvános adatgyűjtés pedig leginkább az állami néesség-nyilvántartás körére volt jellemző. Nem véletlen, hogy az Alkotmánybíróság a vonatkozó jogszabályt 1991-ben egyértelműen alkotmányellenesnek nyilvánította és megsemmisítette.

A Minisztertanács 1989-ben határozatot hozott a személyes adatok kezeléséről és a közérdekű adatok nyilvánosságáról szóló jogszabály elkészítéséről, információs szempontból haladó, de még a „szocialista demokrácia” szellemében. 1990 elején elkészül a törvénytervezet és a közigazgatási egyeztetés során beérkezett vélemények hatására már feltűnik a független ellenőrző szerv, az adatvédelmi biztos intézménye is.

1992 tavaszán az első szabadon választott kormány az Igazságügyi Minisztérium által előkészített 4544. számú törvényjavaslatot sürgős tárgyalást kérve nyújtja be az Országgyűlésnek, melyhez összesen 140 módosító indítvány érkezik (ezek többségét azonban a határozathozatal során elutasítják)¹⁶¹. A törvény végül 1992. november 11-én kihirdetésre kerül és hat hónappal később hatályba is lép. A normaszöveget azóta tizenhét alkalommal módosították.

¹⁶⁰ Sólyom László: Adatvédelem és személyiségi jog in.: Világosság 1988/9. szám. 1988. január

¹⁶¹ Könyves Tóth Pál: Az adatvédelmi törvény metamorfózisai in.: Fundamentum 2010/2.sz. 53-43.o.

Az adatvédelmi biztosi intézmény új alkotmányos alapokra történő helyezése az információs önrendelkezési jogról és az információszabadságról szóló 2011. évi CXII. törvény megszületésével alapvető változásokat hoz. (Mivel a 2011. július 26-án született törvény legtöbb rendelkezése csak 2012. január 1-vel lép hatályba, a kézirat lezárást követően már nem kívántam az új normára és jogvédő intézményre a jelen értekezésben részletesen kitérni.) Az Avtv. unikális sajátossága az európai szabályozáshoz képest, hogy szokásosan használt címével ellentétben nem "adatvédelmi" norma, hanem az információs szabadságjogok törvénye, vagyis a személyes adatok védelmén túl az információszabadság garanciáit is tartalmazza és a két szabadságjog „örzésének” feladatával az adatvédelmi biztost bízza meg. A magyar jogalkotást e tárgyban dicséret illeti, hiszen Európában először itt állították párba a két információs jogot és például az olasz parlament is csak négy évvel később, 1996 decemberében alkotta meg a hasonló tárgyú törvényét. A két szabadságjog magyar szabályozásának kapcsolata megfelel a már említett Jellinek-féle pozitív- és negatív szabadságeszme elméletének, melyet Isaiah Berlin nyomán e körben úgy pontosíthatunk, hogy a *privacy*, a személyes adatok védelme a *negatív*, a valamitől való szabadság védelmét jelenti, míg az *információszabadság* a *pozitív*, a valamire való szabadságra vonatkozik. Berlin kiemeli, hogy a szabadság e két formája között, vagyis *"hogyan magam ura vagyok, és a között, amelynek lényege, hogy mások nem szólnak bele a döntéseimbe a különbség csupán annyi volna, hogy ugyanazt a dolgot negatív és pozitív módon is megfogalmazhatom."*¹⁶² Ennek megfelelően az adatvédelmet egyre inkább információs önrendelkezési jogként, vagyis pozitív szabadságként emlegetjük.

VII.1. Személyes adat

Az Avtv. szerint *személyes adat* az érintetthez személyéhez fűződő, arra utaló vagy ahhoz kapcsolható minden információ, mely személyes jellegét mindaddig megőrzi, míg a kapcsolat az érintett személlyel helyreállítható. A tágran megvont fogalomhatárnak köszönhetően a személyes jelleg kiterjesztően értelmezendő, vagyis bármilyen információ ide tartozik, ami egy élő, természetes személyre utal. A személyes adatok köre természetesen nem feltétlenül korlátozódik a polgár magánéletére: szakmai életében, sőt közszereplése során is keletkezhetnek olyan információk, melyek védelméhez vagy akár eltitkolásához alkotmányos joga fűződik.

¹⁶² I. Berlin: Négy esszé a szabadságról, Európa Könyvkiadó, 1990

A *különleges vagy szenzitív adat* a személyes adatoknak egy speciális kategóriája, mely a privát szféra intimebb tartományaiba tartozó információkat próbálja szigorúbb szabályozással védeni minden illetéktelen vagy jogosulatlan felhasználás és hozzáférés ellen. *Különleges adat* az egészségi állapotra, kóros szenvedélyre, szexuális életre, a faji eredetre, nemzeti és nemzetiségi hovatartozásra, a politikai véleményre vagy pártállásra, a vallásos vagy más meggyőződésre vonatkozó valamint a bűnügyi személyes adat. A felsorolás taxatív, vagyis ezeken a tágan értelmezendő kategóriákon kívül más adatok nem minősülnek különleges adatoknak és így nem élveznek az általánostól eltérő különleges (szigorúbb) védelmet sem. A különleges adatok esetében az adatvédelmi törvény az adatkezeléshez megköveteli vagy az érintett személy írásban történő hozzájárulását - személyes adat esetében elegendő a szóbeli beleegyezés vagy a ráutaló magatartás is -, vagy az adatkezelésre vonatkozó megfelelő, kifejezett és konkrét törvényi felhatalmazást. Ezek hiányában az adatkezelés önmagában jogellenes. Alkotmányos jogok érdekes kollíziós helyzetéről hozott döntést az Alkotmánybíróság 58/1995. (IX. 15.) AB határozatában, mikor a különleges adatok védelméhez és a büntető tárgyalás nyilvánosságához való jogok összeütközésénél kimondta, hogy nem sérti sem a magántitok, sem a különleges adatok védelméhez való jogot, ha a terhelt elmeállapotáról szóló szakértői véleményt – a szakértő távollétében - a tárgyaláson felolvassák még abban az esetben sem, ha a terheltet végül bűncselekmény hiányában felmentik, mert a beszámítási képesség vizsgálata a büntethetőség fontos eleme: „*ennek tisztázása a büntetőeljárás jelenlegi rendszerében sem a bűncselekmény súlyától, sem a várható büntetés mértékétől, sem pedig a terhelt, illetve védője szándékától nem tehető függővé*”.¹⁶³

Az uniós állampolgárok adatvédelmi kérdésekhez való hozzáállását vizsgáló legutóbbi, 2008-as Eurobarometer jelentés szerint a megkérdezetteknek 29%-a volt tisztában a különleges adat fogalmával és fokozottabb védelmével¹⁶⁴, a legjobb ismereteket Szlovénia (44%) és Magyarország (43%) produkálta.

A 29-es Munkacsoport 2007. június 20-án 4/2007. számon véleményt fogadott el a személyes adat fogalmáról. A dokumentum¹⁶⁵ igen hasznos megállapításokat és gyakorlati példákat is

¹⁶³ 58/1995. (IX. 15.) AB határozat

¹⁶⁴ http://ec.europa.eu/public_opinion/flash/fl_225_en.pdf, 2010-03-29

¹⁶⁵ http://ec.europa.eu/justice/policies/privacy/docs/wpdocs/2007/wp136_hu.pdf - 2010-03-29

tartalmaz, melyek a magyar adatvédelmi törvény értelmezésénél is sikeresen felhasználhatóak. A definíciót négy összetevőre bontották:

- a. „bármely információ”,
- b. „vonatkozó”,
- c. „azonosított vagy azonosítható”,
- d. „természetes személy”.

a. Az információ természetének szempontjából a személyes adat fogalom meghatározása a személyre vonatkozó állítások valamennyi fajtáját felöleli, függetlenül az állítás szubjektív vagy objektív jellegétől, valós vagy igazolatlan mivoltától. Az adatvédelmi jog tehát az érintettet a valótlan adatok jogellenes kezelése ellen ugyanúgy védi, mint a valós adatok esetében. Személyes adat nem csak a szűk értelemben vett magánéletre, családi körülményekre, hanem az egyén által végzett bármilyen (gazdasági, munka, vagy társas) viselkedésével vagy státuszával összefüggő információ, tekintet nélkül az egyén helyzetére vagy képességeire *(például ha egy adott orvos által felírt recepten található adatokat – gyógyszer erőssége, generikus mivolta, ártámogatása stb. – továbbítják az adott gyógyszer gyártójának, úgy az orvos személyes adatait is átadják).*

Az adathordozó forma vagy az adathordozó jellege teljesen közömbös, lehet az információ alfabetikus, numerikus, grafikus, képi vagy akusztikus, papíron, számítógépes memóriában bináris kóddal, vagy videoszalagon tárolt. *(Például call-centeres szolgáltatásoknál az ügyfél hangja, videokamerás megfigyelőrendszerrel felvett képek esetében a felismerhető egyénekről készült felvétel, a gyermekrajzok vagy biometrikus adatok személyes adatként minősülnek – ugyanakkor a biometrikus adatot szolgáltató humán testszövet legfeljebb adathordozó lehet).*

b. Az információ az adatalanyra vonatkozik, amennyiben az információ vele kapcsolatba hozható – ez a kapcsolat azonban bizonyos esetekben nem egyértelmű. *(Például egy autójavító műhely számláján az autó tulajdonosát a javított autó forgalmi rendszámával azonosíthatják).*

Az adatalannal való kapcsolat (vagyilagosan) „tartalom”, „cél” vagy „eredmény”-jellegű. A tartalom jellegű kapcsolat könnyen bizonyítható, hiszen az adat egyértelműen az adatalanyra vonatkozik *(például az RFID chip vonalkódja)*. A cél-jellegű kapcsolatnál a kérdéses adatot arra használják fel, hogy segítségével az adatalanyt minősítsék, értékeljék *(például telefonos hívás-log)*. Az eredmény jellegű kapcsolatnál kritérium, hogy az adat információtartalma az eset összes körülményének figyelembevételével hatással legyen az érintett jogaira, érdekeire *(például a taxik műholdas helyzet-meghatározó rendszere által képzett információ alkalmas a taxisok munkájának értékelésére is)*.

c. Az Irányelv meghatározása alapján a természetes személy „közvetlen vagy közvetett módon azonosítható, különösen egy azonosító számra vagy a személy fizikai, fiziológiai, szellemi, gazdasági, kulturális vagy társadalmi identitására vonatkozó egy vagy több tényezőre történő utalás révén”. Az adott személyt azonosítani lehet közvetlenül a neve, vagy közvetett módon a telefonszáma, autója rendszáma, társadalombiztosítási száma, útleveleszáma vagy olyan jellegzetes kritériumok kombinációja révén, amelyek alapján a jellemző csoportismérvek (kor, foglalkozás, lakóhely stb.) miatt őt fel lehet ismerni. Az azonosító adatok az adott helyzet körülményei függvényében értékelendők, így például Magyarországon önmagában egy Tóth vagy Kovács családi név alapján egy ember nem azonosítható sikeresen, ugyanakkor a „jelenlegi külügyminiszter” megnevezés egy megadott időpontban biztosan egy személyhez vezet. A „közvetett módon” történő azonosítás többféle információ kombinációjával is történhet akár úgy, hogy bár az egyes információk csak igen távoli kapcsolatba hozhatók a célszeméllyel, a töredékes információk összevetése azonban biztos találathoz vezet. Ez utóbbi módszerre jellemző példa az internetes keresés, amiről az Európai Bíróság úgy nyilatkozott, hogy „*valamely internetes oldalon a különböző személyekre történő utalás, és nevük révén vagy egyéb módon, például a telefonszámukat, munkakörülményeiket vagy szabadidős tevékenységüket érintő információ megadásával történő azonosításuk személyes adatoknak a 95/46/EK irányelv értelmében vett [...] feldolgozásának minősül*” (C-101/01. sz. Lindqvist-ügyben 2003. november 6-án hozott ítélet 27. pontja¹⁶⁶.)

Főszabályként, amennyiben az adatkezelés célja magában hordozza az egyének azonosítását, feltételezni lehet, hogy az adatkezelőnek vagy bármely más, beavatott személynek vannak vagy lesznek olyan módszerei, amelyeket valószínűleg felhasználnak majd az érintett azonosítására, így ezek az adatok – még ha a személyes adatokat elkülönítve tárolják is – személyes jellegüket megsemmisítésükig megőrzik (*például konstans kódok – vagyis pszeudonim adatok - humán gyógyszerkísérletek alanyainál*).

d. A személyes adatok védelméhez való jog elvileg kizárólag élő természetes személyeket illet meg, bár nincs annak sem jogi akadálya, hogy az egyes nemzeti adatvédelmi hatóságok saját adatvédelmi törvényüket követve kiterjesztő értelmezéssel éljenek (*például a szlovén információs biztos, Natasa Pirc Musar saját nyilatkozata szerint a halottak adatait is védi vagy Olaszországban és Ausztriában az adatvédelem a jogi személyekre is vonatkozhat*). Általában a polgári jog határozza meg a jogképesség fogalmát, ez a magyar jogrendben is így van, így az adatvédelmi jogok alanyává válhat – feltételesen – már a megfogant magzat is.

¹⁶⁶ <http://eur-lex.europa.eu> , 2011.03.03

VII.2. Közérdekű adat

„Az információszabadság nem politikai jelszó, hanem szakkifejezés, azoknak a jogintézményeknek az összefoglaló neve, amelyek a mai viszonyok között akarnak valódi esélyt adni a vélemény- és sajtószabadságnak, valamint a polgárok „informált részvételének” a társadalom ügyeiben, és ezért az államapparátus információit nyilvánossá teszik.”
Sólyom László¹⁶⁷

A kommunikációs jogok biztosítják, hogy az emberek megalapozott véleményüket szabadon kinyilváníthassák. Ez egyrészt szükséges az egészséges személyiségű polgári öntudat kifejlődéséhez, másrészt kritikai funkciójában az államhatalom törvényes kontrolljához. A világ első (svéd) sajtószabadság-törvényének elfogadása 200. évfordulóján, 1966. szeptember 6-án Johnson elnök aláírta az Amerikai Egyesült Államok információszabadság törvényét¹⁶⁸. (Svédországban egyébként a média tájékoztatásának szabadságát garantáló jogszabály kimondja, hogy közhivatalt betöltő személy akár anonim módon is adhat információt az újságíróknak, az informátorok leleplezése pedig bűncselekménynek minősül.¹⁶⁹)

Napjainkban a világban több, mint 85 országban létezik információszabadság-törvény, többek között Kolumbiában (1985), Izraelben (1998) vagy Kínában (2007) is. Az Európa Tanácsi Egyezmény a Hivatalos Dokumentumokhoz való Hozzáférésről 2009-ben született meg, az Európai Unió legfontosabb szerveinek irataihoz való hozzáférés pedig 2011-től biztosított¹⁷⁰.

A személyes adatok védelméhez való jog "párja", kiegészítője a közérdekű adatok nyilvánosságának elve. A korszerű jogi szabályozás azért köti össze ezt a két területet, hogy egyfelől kifejezze összetartozásukat és közös szerepüket a demokratikus információpolitika alakításában, másfelől pedig azért, hogy az egyik jog gyakorlása ne nyújthasson hivatkozási alapot a másik kivételeire való hivatkozásnál, ha ez ellentétes lenne a szabályozás céljával és szellemével. Az Alkotmánybíróság 34/1994. (VI.24.) AB határozatában hangsúlyozza, hogy *"A nyílt, áttetsző és ellenőrizhető közhatalmi tevékenység, általában az állami szervek és a végrehajtó hatalom nyilvánosság előtti működése a demokratizmus egyik alapköve, a jogállami államberendezkedés garanciája. A nyilvánosság próbája nélkül az állam polgáraitól "elidegenedett gépezetté", működése kiszámíthatatlanná, előreláthatatlanná, kifejezetten veszélyessé válik, mert az állam működésének átláthatatlansága fokozott veszélyt jelent az alkotmányos szabadságjogokra."*

¹⁶⁷ Sólyom László: Egy új szabadságjog: az információszabadság in: Valóság, 1998/9.

¹⁶⁸ Public Law 89-554, 80 Stat. 383; Amended 1996, 2002, 2007

¹⁶⁹ <http://index.hu/tech/jog/infoszab1026/>, 2010-03-02

¹⁷⁰ Regulation (EC) No 1049/2001 of the European Parliament and the Council of 30 May 2001 regarding public access to European Parliament, Council and Commission documents

Megjegyzendő, hogy a közérdekű információkhoz való hozzájutás jogának nem kizárólag politikai vagy közéleti aspektusai vannak. Leginkább indiai és dél-afrikai példák¹⁷¹ állnak a kutatók rendelkezésére a jog gyakorlásának szocio-gazdasági aspektusainak elemzéséhez, különös tekintettel a szegényebb társadalmi rétegek lehetőségeire, akik számára a lakhatással, egészséges ivóvízzel és népjóléti ellátásokkal összefüggő információk – talán nem túlzás azt állítani, hogy – életfontosságúak.

„*Nem új házakat követelünk most, csak azt akarjuk tudni, hogy a hatóság mikor és hol fog házakat építeni?*” – teszi fel a kérdést Sbu Zikode, az eredetileg (1990-es években) a vidéki indiai nyomorgó lakosság gazdasági felemelkedéséért, és egyben az információkhoz való hozzájutásért küzdő, a kategóriájában igazi úttörő szerepet vállaló indiai mozgalom, a Mazdoor Kisan Shakti Sangathan képviselője. Az alacsony bérükkel elégedetlen parasztok a hatóságoktól helyben és tömegesen elkezdtek követelni, hogy azok mutassák be a bérük elszámolására, valamint a szegényes vidéki infrastruktúra fejlesztésére fordított pénzek iratanyagainak a másolatát¹⁷². A mozgalom Indiában olyan sikeressé vált, hogy hatására egyrészt 2005-ben megszületett az Információhoz való jogról szóló törvény (*Right to Information Act*¹⁷³), de ami ennél is fontosabb: a szegény és tanulatlan rétegeket is arra ösztönözte, hogy nagyobb önbizalommal merjenek jogaikkal élni (pl. követelni a számukra járó kötelező minimálbért) és ezzel a módszerrel nem utolsósorban a korrupció és egyéb visszaélések szoros hálóján is sikerült lazítani.

Egy másik kontinensről származó példánál a dél-afrikai alkotmánybíróság az „*Olivia Road*”-ként hivatkozott, illegális lakók kiköltöztetésével kapcsolatos ítéletében¹⁷⁴ 2008-ban kimondta, hogy az államnak (illetve az önkormányzatnak) kötelessége a városépítési tervekről

¹⁷¹ Dr. Kristina Bentley and Prof. Richard Calland: Using Access to Information Legislation to Advance Social and Economic Rights in South Africa – in Pursuit of a New Theory of the Right of Access to Information. Draft paper in Symbols or Substance? Socio-economic rights strategies in South Africa to be published by the Norwegian Centre for Human Rights in late 2010, kézirati forma a szerzőktől

¹⁷² Neelabh Misra: The Right to Information Discourse in India (*Experiences of the MKSS and other organisations*) in.: <http://mkssindia.org/writings/mkssandrti/the-right-to-information-discourse-in-india-%e2%80%93-neelabh-misra/>, 2010-09-14

¹⁷³ The Right to Information Act, 2005 No. 22 of 2005, [15th June, 2005]: An Act to provide for setting out the practical regime of right to information for citizens to secure access to information under the control of public authorities, in order to promote transparency and accountability in the working of every public authority, the constitution of a Central Information Commission and State Information Commissions and for matters connected therewith or incidental thereto.

¹⁷⁴ Occupiers of 51 Olivia Road, Berea Township and 197 Main Street Johannesburg v. City of Johannesburg and Others (2008) ZACC 1. in.: <http://www.saflii.org/za/cases/ZACC/2008/1.html>, 2010-09-15

való folyamatos és korrekt tájékoztatás, függetlenül a jogcím nélküli lakásfoglalás tényétől és attól, hogy ilyen irányú igényt az érintettek egyáltalán nem terjesztettek be a hatósághoz.

A tudományos kutatások egyik fontos kérdése, hogy az információszabadsághoz való jog mennyiben gyakorolható egy átlag polgár számára hétköznapi érdekeinek védelmére, illetve, hogy mennyiben szükséges ehhez speciális – jogvédő szervezetek által kifejlesztett – jogi tudás? A dél-afrikai *Open Democracy Advice Center* civil jogvédő szervezet kutatásai szerint az átlag állampolgár mindenképpen valamilyen segítségre szorul a hatályos jogszabály által egyébként garantált információs jogok kikényszerítéséhez. A legnagyobb problémát a megkeresett hatóságok „néma elutasításként” („*mute refusals*”) bélyegzett reakciója jelenti, mikor az adatkérésre még a törvényben előírt határidő után sem reagálnak. A gyakorlatban így igen fontos szerepe van a speciális jogorvoslati eszközöknek és a jogvédő szervezeteknek (például különbíróóság vagy információs biztos).¹⁷⁵

A "*Freedom of Information*", magyarul információszabadság elvont jogi struktúrája három pillérrre épül: az alapelvre, a törvényben meghatározott kivételekre és a független ellenőrző fórumra.¹⁷⁶ A jog realizálásakor felmerülő legfontosabb kérdés, hogy milyen adatokat minősít a törvényalkotó közérdekűnek. A szabályozás alapja, hogy az állami, vagy helyi önkormányzati feladatot ellátó, valamint jogszabályban meghatározott egyéb közfeladatot ellátó személy vagy szerv birtokában lévő, bármilyen formában rögzített információ mindenki számára legyen hozzáférhető - mind az ismeretek, mind azok felhasználása váljék nyilvános közkinccsé. Minden állampolgár alkotmányos joga, hogy a közérdekű adatokat megismerje.¹⁷⁷ A 32/1992. (V.29.) AB határozat szerint "*Állami szerv vagy önkormányzat által kezelt azok az adatok, amelyek nem személyesek és amelyeket törvényi rendelkezés alapján az erre jogosult szervek nem nyilvánítanak titkossá, bárki számára hozzáférhetőnek minősülnek. Ezáltal valósítható meg az a követelmény, hogy a polgárok minden közérdekű adathoz hozzájussanak. Nem a polgárnak kell az információszerzéshez érdekeltségét*

¹⁷⁵ Alison Tilley: The Usage of the Promotion of Access to Information Act Experiences: Achievements and challenges in: http://www.opendemocracy.org.za/index.php?option=com_content&view=category&layout=blog&id=29&Itemid=74, 2010-09-15

¹⁷⁶ Sólyom László: Egy új szabadságjog: az információszabadság, Valóság 1988/9

¹⁷⁷ A közérdekű adatot igénylők lehetőségei:

Az Avtv. 21. §-a alapján a közérdekű adat megtagadása esetén a kérelmező 30 napon belül bírósághoz fordulhat, mely határozatában kötelezheti az adatkezelő szervet a kért adat közlésére. A megtagadás jogszerűségét és megalapozottságát az adatkezelő szerv köteles bizonyítani. Amennyiben a panaszos nem a bírói utat választja, úgy lehetősége van alkotmányos jogán esett sérelme miatt az adatvédelmi ombudsmannál vizsgálatot kezdeményezni, aki a vizsgálat lezárásakor javasolhatja az adatkezelő szervnek vagy annak felügyeleti szervének az adott ügyben egy újabb vizsgálat lefolytatását, vagy felszólíthat a jogellenes adatkezelés megszüntetésére. Amennyiben ez nem történik meg, az ombudsman a felügyeleti szervhez, a nyilvánosságához vagy kirívó esetben az Országgyűléshez is fordulhat.

igazolnia, hanem a köz szolgálatára rendelt szervnek kell indokolnia - törvényi okok fennállását bizonyítva - az igényelt információ esetleges megtagadását."

A megismerés történhet közvetlenül, saját kezdeményezés alapján, vagy az Internet, a tömegtájékoztatás, egyéb hasonló fórum útján történő közvetett módon is. A joggyakorlás történhet egyénileg vagy csoportosan (ahogy ez Indiában és Dél-Afrikában előfordult). A gyakorlatban a közérdekű információkhoz való hozzájutás alkotmányos jogával és lehetőségével természetesen elsősorban a professzionális tájékoztatók, vagyis az újságírók, valamint a jogvédelem tág keretein belül is elsősorban az információszabadság kikényszerítésére szakosodott civil szervezetek élnek.

Az információs törvények általában pontosan előírják, hogy milyen jellegű adatok közzétételéről kell az adatkezelő szervnek saját hatáskörében, erre irányuló külön megkeresés nélkül is gondoskodnia. A magyar adatvédelmi törvény nevesíti ebben a körben a a tevékenységgel kapcsolatos legfontosabb adatokat (pl. hatáskör, illetékesség, szervezeti felépítés, birtokukban lévő adatfajták, működésükről szóló jogszabályok), a gazdálkodással összefüggő ügyeket és kimondja, hogy a szervek hatáskörében eljáró személyek neve és beosztása - ha törvény másként nem rendelkezik - bárki számára hozzáférhető, nyilvános adat. A fogalom tartalmi része – a köz- és magánszféra határai közötti elmosódásnak, így az újfajta kormányzati beruházási konstrukcióknak (például PPP beruházások) és a közfeladatok profit- vagy non-profit szervezeteknek való átruházásának köszönhetően - Magyarországon érezhető átalakuláson megy keresztül. 2008-ban már megfogalmazódik az adatvédelmi biztos részéről, hogy *„Ez, az állami és magánszervezetek együttműködésének sokféle kombinációját mutató szervezeti pluralizmus az információszabadság filozófiájának újragondolása nélkül könnyen annak kiüresedéséhez vezethet. De a szervezeti átalakulásoktól függetlenül is egyre nyilvánvalóbb, hogy az információs kiszolgáltatottságból fakadó veszélyek nem pusztán a közhatalom részéről fenyegetnek. Elég utalni a cégek környezetromboló működésére, a politikai pártokhoz kötődő világszerte ismétlődő korrupciós botrányokra, az embereken végzett életveszélyes gyógyszer-kísérletekre, a cégek ellenőrizetlen lobbitevékenységére.*¹⁷⁸

Mint általában minden alkotmányos alapjog, az információszabadság sem korlátoktól mentes. Az Alkotmány 8.§ (2) bekezdésében foglaltak itt is irányadóak, vagyis a korlátokról is csak törvényi szabályozás szólhat, alapvető jog lényeges tartalmát azonban még törvény sem

¹⁷⁸ Az országgyűlési képviselőcsoportok szervezetére és működésére vonatkozó szabályzatok nyilvánosságáról szóló adatvédelmi biztosi ajánlás, ABI: 206/K/2008, 2008. ápr.4.

korlátozhatja. Bár első pillantásra talán túl sok a nyilvánosságot megbontó kivétel¹⁷⁹, a valóságban a nyilvánosság kontra titkosság konfliktusában az ellenérdekeket mindig szigorúan kell mérlegelni, és a korlátozást általában megszorítóan, a közérdekűséget pedig kiterjesztően kell értelmezni. A mérlegelés az állam és a polgár viszonyában viszonylag egyszerű. Ám ahogy közeledünk a magánszféra felé, a határok elmosódnak és egyre inkább nehezebb a döntés az érdekek konfliktusában. Ez eredetileg különösen igaz volt az üzleti titok esetében, de a 2005. június 1-től hatályos törvénymódosítás óta a közszolgáltatásokat nyújtó szervezetek vagy személyek üzleti titokra hivatkozva már nem zárhatják ki a nyilvánosságot a (részben vagy egészben közpénzből ellátott) tevékenységükre vonatkozó információk megismeréséből.

VII.3. Elektronikus információszabadság

Az információszabadság törvények a közérdekű információkhoz való, általában az adatkérő aktív fellépését igénylő hozzájutást, az ehhez képest a fejlődés következő fázisát jelentő elektronikus-információszabadság törvények pedig a közzétételi kötelezettség automatikus (vagyis az érdeklődő aktivitását nem igénylő) útját garantálják. Nemzetközi bírói fórumon először az Amerika-közi Emberi Jogi Bíróság mondta ki 2006-ban egy chilei természetvédők által indított perben (*Claude Reyes and others vs. Chile*), hogy a kormányzati információkhoz való hozzájutás alapvető emberi jog.¹⁸⁰

¹⁷⁹Természetes módon a megismerés korlátját jelenti, ha a kérdéses adat minősített (Minősített adat védelméről. Szólv 2009. évi CLV.törvény). Az adatkezelő törvényi felhatalmazás alapján a nyilvánosságot honvédelmi, nemzetbiztonsági, bűnüldözési vagy bűnmegelőzési, központi pénzügyi vagy devizapolitikai érdekből, külügyi vagy nemzetközi szervezetekkel való kapcsolatokra vagy bírósági, közigazgatási eljárásra tekintettel korlátozhatja vagy kizárhatja. Ha törvény másként nem rendelkezik, a belső használatra készült, a döntéselőkészítéssel összefüggő adat a keletkezését követő 10 éven belül nem nyilvános. Kérelemre az adatok megismerhetőségét a szerv vezetője e határidőn belül is engedélyezheti. A méltányolható magánérdekek védelme szintén fontosabb lehet az információszabadság feltétlen érvényre juttatásánál. Az Avtv. 4. §-a alapján a személyes adatok védelméhez fűződő jogot és az érintett személyiségi jogait - ha törvény kivételt nem tesz - az adatkezeléshez fűződő más érdekek, ideértve a közérdekű adatok nyilvánosságát is, nem sérthetik. Az ún. közszereplők kategóriájánál a magánjellegű személyes adatokról való tájékoztatásra is joggal tarthat adott esetben igényt a közvélemény (pl. az államfő halálos betegsége a kór előrehaladt stádiumában már közügynek számít). A fenti csoportokon kívül léteznek egyéb, köztes kategóriák is. Az orvosi, ügyvédi, gyónási titoknál az információ általában könnyen besorolható a személyes adat fogalma alá. Az üzleti titok esetében fontos ismérv az érintettnek az adat titokban tartáshoz fűződő méltányolható érdeke, függetlenül attól, hogy az érintett pl. egy cég, amelyre természetesen nem vonatkozik a személyes adatok védelmének elve.

¹⁸⁰ <http://www.rtiindia.org/forum/183-inter-american-court-finds-fundamental-right-access-information.html>, 2010-09-13

1996-tól az USA-ban az Elektronikus Információszabadság Törvény¹⁸¹ alapján a kormányzati dokumentumok már elektronikus úton ("*electronic reading rooms*") is elérhetővé váltak az állampolgárok számára és az eredeti tíz napos válaszadási határidő megnövekedett húsz napra. Az amerikai *Electronic Privacy Information Center* civil jogvédő szervezet beszámolója szerint a törvény segítségével több eltitkolt információhoz is hozzájutottak, például bizonyítani tudták, hogy a 2001. szeptember 11-e után létrehozott Belbiztonsági Minisztérium (*Department of Homeland Security*) népszámlálási adatokat kért és kapott az USA-ban élő arab nemzetiségű személyekről¹⁸² (ilyen adatkérés utoljára a második világháború alatt történt japán származású amerikaiak terhére, akiket ezt követően hamarosan ún. háborús áttelepítő központokba internáltak).

Az EU-országok többségében létezik elektronikus információszabadság-törvény, Magyarországon az Országgyűlés 2005. július 4-i ülésnapján fogadta el az elektronikus információszabadságról szóló 2005. évi XC. törvényt, melynek célja és legfontosabb hatása, hogy lényegesen megkönnyítse a közérdekű adatokhoz való hozzáférést a világhálón, szélesítse az igénylés nélkül hozzáférhető adatok körét, és meghatározza a közfeladatot ellátó szervek rendszeres közzétételi kötelezettségét. Tágabb értelemben „*a törvényre a társadalom bizalmának visszaszerzése céljából volna a legnagyobb szükség, hiszen a rendszerváltás óta eltelt 15 év alatt ezt a bizalmat a politikai elitnek nem sikerült megszereznie.*”¹⁸³

A közfeladatot ellátó szervek személyzetére, szervezetére, tevékenységére, működésére, valamint gazdálkodására vonatkozó legfontosabb adatokhoz való hozzáférést mindenki számára díjmentesen és személyazonosítás nélkül kell biztosítani. A világhálón keresztül történő véleményezés lehetőségének megteremtésével elméletileg nyitottabbá válik a jogalkotás is, és elérhetővé válnak a jogszabályok. A törvény 2007. július 1-től biztosítja a bírósági gyakorlat alakításában legfontosabb szerepet játszó ítéltáblák és a Legfelsőbb Bíróság határozatainak Interneten keresztül történő megismerését. A határozatokat az Országos Igazságszolgáltatási Tanács Hivatala által vezetett, Bírósági Határozatok Gyűjtemény elnevezésű adatbázisban digitális formában, bárki számára, személyazonosítás nélkül, korlátozástól mentesen, díjmentesen teszik közzé.

83

¹⁸¹ Electronic Freedom of Information Act - The Freedom of Information Act 5 U.S.C. § 552, As Amended By Public Law No. 104-231, 110 Stat. 3048 (igazából nem külön törvény, hanem az Információszabadság Törvény módosítása)

¹⁸² <http://epic.org/privacy/census/foia/>, 2011-03-03

¹⁸³ Részlet Kovács Kálmán informatikai és hírközlési miniszter beszédéből, elhangzott a "Napfényre a közérdekű adatokkal" címmel tartott budapesti konferencián, 2004. október 26-án.

A közzéteendő közérdekű vagy közérdekből nyilvános adatok egyes kategóriáit a törvény melléklete (általános közzétételi lista), más vonatkozó jogszabályok (különös közzétételi lista), illetve az adatvédelmi biztos véleményének kikérését követően a közfeladatot ellátó szerv vezetője, valamint egyéb jogszabály határozhatja meg (egyedi közzétételi lista). A közzétételi kötelezettség teljesítése nem mentesíti az adatkezelőket az egyedi adatigénylések teljesítésétől. Fontos előírás, hogy az érintett közérdekű adatkezelőknek meg kell alkotniuk a közérdekű adatok megismerésének rendjéről szóló szabályzatukat, valamint ki kell jelölniük a megfelelő szakértelemmel rendelkező kapcsolattartó személyeket. Ez az adatvédelemből ismert ún. „kanadai modell” (az egyes állami adatkezelők szervezetén belül kijelölnek egy adatvédelmi kérdésekben kompetens és felelős személyt) eszmeiségének megfelelő, a jogállamiságot és az adatvédelmi kultúrát egyaránt szolgáló megoldás. Emellett az illetékes minisztérium feladata, hogy létrehozza és működtesse az ún. közadat-kereső elektronikus rendszert, mely a közzéteendő adatokhoz való egységes szempont szerinti hozzáférést, valamint a közzéteendő adatok közötti keresést szolgálja.

Az Eötvös Károly Közpolitikai Intézet átfogó vizsgálatának¹⁸⁴ megállapítása szerint *„Magyarország példás információszabadság-szabályokkal rendelkezik, szabályozási megoldásai sok más ország számára szolgálnak mintaként. A szabályozás korszerűsége többek között abban áll, hogy nem az akták, még csak nem is a dokumentumok, hanem az azokban szereplő adatok nyilvánosságára koncentrál, függetlenül a hordozójuktól vagy az adatok önálló vagy gyűjteményes jellegétől. Korszerű az is, hogy a nyilvánosságot előíró szabályok nem csupán a bizalmasságot korlátozó szabályokként kerültek megalkotásra, hanem a magyar jogrendszerben a nyilvánosság és a bizalmasság egymásra tekintettel érvényesül, e szinoptikus megközelítésben született szabályok egymást kölcsönösen korlátozzák, kiegészítik.”* Az elektronikus információszabadság alapvetően helyes szabályai azonban a gyakorlatban mégsem érvényesülnek mindenhol megfelelően a hivatalok nyilvánosság-ellenes attitűdjének köszönhetően.

VII.4. Közérdekből nyilvános adat

A közfeladatot ellátó szervek közérdekű adatok mellett gyakran olyan személyes adatokat is kezelnek, melyek nyilvánosságra hozatalát törvény közérdekből elrendeli. Nevesítetten ilyen az előbbi szervek nevében eljáró személyek feladatkörükkel összefüggő adata. Nagyon fontos hangsúlyozni, hogy személyes adat *ex lege* nem lehet közérdekű adat, amennyiben egy

¹⁸⁴ „A megfelelés az elektronikus információszabadságról szóló törvény követelményeinek 2007–2008” című tanulmány in.: www.ekint.hu, 2010-03-02

személyes adat nyilvánosságához közérdek fűződik és a nyilvánosságra hozatalról törvényi rendelkezés született, csak és kizárólag ekkor veszíti el a személyes adat azt a jogi védelmet, ami egyébként az Avtv. 4. §-a alapján megilleti. A törvény 2005. június 1. előtt csak az érintettek nevét, beosztását vagy besorolását és munkakörét nevesítette közérdekből nyilvános adatnak, 2005-től viszont – egyfajta „konceptióváltásként” a határ lényegesen kitágult. Több alkotmánybírói beadvány kifejezetten támadta és a jogbiztonság elvével ellentétesnek tartotta azt a megfogalmazást, mely a „feladatkörrel összefüggő adat” fordulatot használja. Az Alkotmánybíróság 2010. december 7-i határozatában megállapítja, hogy csak a jogalkalmazó számára eleve, *ab ovo* értelmezhetetlen jogszabály sérti a jogbiztonságot, ebben az esetben azonban erről szó sincs. Ez a valóban absztrakt módon definiált tényállás is alkalmas arra, hogy a jogalkalmazó a jogi norma parancsát konkrét, egyedi ügyekre vonatkoztassa (szubszumció), és a „*jogalkalmazó mérlegelését segíthetik egyebek mellett az adatvédelmi biztosnak a tárgyat érintően született ajánlásai is.*”¹⁸⁵

VII.4.1. A közszereplők kategóriája

„There are others who, in varying degree, have renounced the right to live their lives screened from public observation.”

*S.D. Warren and L.D. Brandeis*¹⁸⁶

A közérdekből nyilvános adatok kérdéskörének legfontosabb kihívását a közszereplők adatainak nyilvánossága jelenti: az információs szabadság alkotmányos célja a közszféra átláthatósága, ezért az információs szabadság területének egyik sok vitát provokáló alkotmányos kérdése az ún. közszereplők közérdekből nyilvános adatainak kezelése. Ezzel a problémával már 1890-ben Brandeis és Warren is foglalkozott, akik a magánélethez való jog természetes korlátjaként értelmezték a közszereplői létet. A közszereplők lemondtak az átlagembereket megillető háborítatlansághoz való jogról, mert közérdek fűződik ahhoz, hogy a nyilvánosságot tájékoztassák a közfeladatuk betöltését befolyásoló tulajdonságukról vagy tetteikről. Így egy átlagember dadogását nem szabad nyilvánosan említeni, de egy képviselő beszédhibája már közügy.¹⁸⁷

Egy másik - későbbi - amerikai példában a Reagan elnök által 1987-ben legfelsőbb bírósági bírónak jelölt ultra-konzervatív Robert Bork bíró jelölési kudarcához hozzájárult, hogy a kissé agresszív filmeket tartalmazó videó-kölcsönzési listáját a Washington City Paper egy cikkében

¹⁸⁵ 408/B/2008 AB határozat

¹⁸⁷ S.D. Warren-L.D. Brandeis: *The right to privacy in.: Philosophical Dimensions of Privacy*, szerk.: Ferdinand Schoeman, Cambridge University Press, 1984, 87.o.

közzétették. Az újságíró kifejezetten Bork egy korábbi megjegyzésével mentette fel magát, miszerint az USA-ban nem létezik általános jog a privacy-védelemre, kizárólag konkrét szektorális jogszabályok rendelkezhetnek a magánélet védelmének egyes kérdéseiről. Az eset egyik következményeként 1988-ban megszületett a hasonló listák nyilvánosságra hozatalát szankcionáló Video Privacy Protection Act¹⁸⁸. Ugyanakkor egy pár évvel korábbi bírói döntés egy Jackie Kennedy Onassisra feltűnően hasonlító modellt szerepeltető Dior reklám esetében kimondta, hogy a közszereplőnek el kell tűrnie ugyan adott esetben a személyére irányuló megjegyzéseket és kifigurázást, de azt nem, hogy személyéből mások hasznot húzzanak¹⁸⁹.

- A közszereplő fogalmának teljes jogi kifejtése hiányzik a magyar jogból, azonban továbbra is kiindulópont lehet a Törő Károly-féle definíció, miszerint a közszereplő a helyi vagy országos közügyek alakításában, befolyásolásában meghatározott súllyal részt vevő személy¹⁹⁰. A elhatárolás tartalmára vonatkozóan a Büntető Törvénykönyvben¹⁹¹ szereplő „hivatalos személy”, az elmúlt rendszer titkosszolgálati tevékenységének feltárásáról szóló 2003. évi III. törvény (ügynöktörvény¹⁹²), illetve az említett jogszabályokkal foglalkozó alkotmánybírói határozatok¹⁹³ adnak támpontot. Az Alkotmánybíróság egyértelműen kimondta, hogy a közfunkciót betöltő magánszférája szűkebb, mint a civil polgároké. Ennek egyik oka, hogy a habermasi értelemben vett politikai nyilvánosság kritikai funkcióját csak a közszereplőkkel, mint „közéleti emberekkel” kapcsolatba hozható információk ismeretében képes gyakorolni, másrészt az állami szféra működésébe vetett bizalmat alapvetően szétrombolja a „titkosítás” és „titkolózás” gyakorlata és légköre. Az Alkotmánybíróság az említett két ok mellett – a Magyar Dolgozók Pártja és a Magyar Szocialista Munkáspárt iratanyagának kutathatósága kapcsán – a történelmi kutatások segítségével is célként jelölte meg az információszabadság elveinek érvényre juttatása során: *"Az Alkotmánybíróság állandó gyakorlata, hogy a demokratikus államélet és közvélemény érdekében az állami tisztségviselők és más közszereplő politikusok alkotmányosan védett magánszférája másokénál szűkebb; különösen ki kell tenniük magukat mások kritikájának [legutóbb 36/1994. (VI. 24.) AB*

¹⁸⁸ <http://epic.org/privacy/vppa/>, 2011-02-02

¹⁸⁹ „Because the plaintiff was a public figure, she may be a subject for comments or caricatures, but not a subject for commercial exploitation.” - Jacqueline Kennedy Onassis v Christian Dior- New York Inc and others, 11.01.1984, in. <http://www.law.ed.ac.uk/ahrc/personality/uscases.asp#Onassis>

¹⁹⁰ Törő Károly: A személyiség jogi védelme. Budapest: Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Bp., 1992.

¹⁹¹ 1978.évi IV. törvény a Büntető Törvénykönyvről

¹⁹² 1.§ 13. pontja alapján közszereplőnek minősül az a személy, „aki közhatalmat gyakorol, gyakorolt vagy közhatalom gyakorlásával járó tisztségre jelölték, illetve aki a politikai közvéleményt feladatszerűen alakítja vagy alakította”.

¹⁹³Például: 36/1994. (VI.24.) AB hat : közélet – többnyire közérdek által alakított életviszonyok összessége, 60/1994. (XII.24.) AB hat: közhatalom gyakorlói és a politikai közéletben részt vevő személyek, kulcspozícióban lévő személyek

határozat, ABK 1994. június, 277.] Ehhez azonban személyes adataik ismeretére is szükség lehet, amennyiben azok funkciójukkal vagy közszereplésükkel összefüggenek. A közhatalmat gyakorlók vagy a politikai közszereplést vállalók esetében a személyeknek – különösen a választópolgároknak – a közérdekű adatok megismeréséhez fűződő joga elsőbbséget élvez az előbbieken olyan személyes adatainak védelméhez képest, amelyek köztevékenységük és annak megítélése szempontjából jelentősek lehetnek.” 60/1994. (XII. 24.) AB határozat

A véleménynyilvánítási és a sajtószabadság tehát különleges védelmet élvez akkor, amikor a nyilvánosságra hozott információk a közügyeket és a közhatalom gyakorlását, a közfeladatot ellátó, illetve a közéletben szerepet vállaló személyek tevékenységét érinti. Kiemelkedően fontos alkotmányos érdek az állami és a helyi önkormányzati feladatokat ellátó szervek és személyek tevékenységének nyilvános bírálhatósága, illetőleg az, hogy a polgárok tájékozott módon, bizonytalanság nélkül vehessenek részt a közélet ellenőrzésében, a politikai és társadalmi folyamatokban.

Ezzel a tiszta elméleti kifejtéssel szemben pesszimista nézőpontú kritikaként felvethető, hogy a gyakorlatban a "közélet átláthatósága" jelszavára hivatkozva a manipulatív sajtó visszaélhet a sajtószabadság nyújtotta lehetőségeivel. Ehhez az "agyonhallgatás" és az "agyonfürkészás" módszere is igénybe vehető. Azok a politikusok, akiknek irányzatával a tömegmédiák, vagy az azokat irányító hatalmi körök szemben állnak, vagy soha nem kapnak semmilyen nyilvánosságot, vagy épp ellenkezőleg, agresszív reflektorfény és kritika övezi minden léptüket vagy esetleges botlásaikat. Véleményem szerint - bár a gyakorlatban hasonló visszaélések történhetnek és minden bizonnyal történnek is - ezek olyan kockázatok, melyeket (bizonyos szintig) a közélet szereplőinek el kell viselniük. A hangsúly inkább a határ megvonásán van, hiszen az ízléstelen híradások és a zaklatás ellen kivétel nélkül mindenkinek joga van védekezni.

Az adatvédelmi biztos egy konkrét nyilatkozatában kiemelte, hogy *"a sajtó beszámolhat a politikusok egészségi állapotáról. Álláspontja szerint azonban, ha egy olyan betegségről adnak hírt, amely a politikus tisztségének betöltését nem akadályozza, személyiségi jogsértést követnek el. Az érintett személy ilyenkor pert indíthat a sajtóorgánum ellen. Azt, hogy a konkrét ügyben történt-e jogsértés, a bíróságnak kell eldöntenie....egy politikus akkor sem köteles megmondani az igazat súlyos betegségéről, ha újságírók erről faggatják."*¹⁹⁴

A politikusok betegségeivel kapcsolatban eltérő nemzetközi szokások alakultak ki, a francia elnök, Francois Mitterand például eltitkolta választói elől, hogy halálos betegen kívánja

¹⁹⁴ Nagy Gergely: Titkolózhat a beteg politikus, Népszava 1998. április 21. 1-2.o.

betölteni az államfői tisztet, az amerikai "totális" nyilvánosság - például Reagen elnök bélműtétjéről készített felvételek levetítése - viszont már ízléstelennek minősíthető. Az orosz, illetve a volt szovjet állami vezetők (szenvedély)betegségeit, ha csak lehetett, a végsőkéig - sőt néha azon túl is (például V.I. Lenin esetében, akinek valószínűsíthető nemi betegségét még halála után sem volt szabad említeni) - titkolták. Antall József egykori miniszterelnök betegségéről – részletek említése nélkül - egy orvoscsoport hetente tájékoztatta az MTI-t, így tudomást szerzett a magyar közvélemény arról, hogy mikor milyen orvosi kezelést kapott s mikor nem tudta ellátni miniszterelnöki teendőit. Egyes politikusok megpróbálnak betegségükből erényt kovácsolni, illetve előfordul az is, hogy a közvélemény pozitívan értékeli, ha önként beszámolnak állapotukról. Az Antall Józseffel 1993-ban készített, ún. "pizsamás interjú" után megnőtt a miniszterelnök népszerűsége, Horn Gyula 1994-ben bekövetkezett, súlyos autóbalesete egyes elemzők szerint szintén "használt" a kormányfő és pártja választási eredményeinek.

A közszereplők fontos, és jogi értelemben viszonylag könnyen "kezelhető" csoportja a politikusok köre. Nem szabad ugyanakkor figyelmen kívül hagyni azt a tényt, hogy egyre több nem-politikus közéleti szereplő is már a nyilvánosság előtt éli életét és az ő személyiségi jogvédelmük során aggályos lehet a hivatkozott, kifejezetten politikusi háttérrel rendelkező közszereplőkre szabott alkotmányossági kritériumok alkalmazása¹⁹⁵. Ráadásul kifejezetten bonyolult helyzetek adódhatnak olyan eseteknél, mikor az adott információ egy közszereplő és ugyanakkor egy nem közszereplő tevékenységéhez és életéhez is egyaránt kapcsolódik.¹⁹⁶

A Caroline von Hannover versus Németország ügyben¹⁹⁷ az Európai Emberi Jogi Bíróság 2004-es ítéletében hangsúlyozta, hogy a monacoi hercegnő semmilyen állami tisztséget nem visel, az átlagos családanyaként végzett tevékenysége (piaci bevásárlás, gyermekei iskolába kísérése stb.) közben, engedélye nélkül készített bulvárfotók nyilvánossága mellett nem állnak közéleti érdekek, a tudósítások nem szolgálnak alapjául társadalmi vitáknak, csupán

¹⁹⁵ Dr. Sarkady Ildikó: A közszereplők személyiségvédelme a bírói gyakorlatban, Médiakutató, 2006. ősz, jogi rovat

¹⁹⁶ Például az államfő kegyelmezési jogkörének gyakorlása kapcsán felvetődik, hogy a kifejezetten személyi diszkrecionális jogkörbe utalt hatáskör ellenőrzéséből a köz vajon teljesen ki van-e zárva? Az európai példák általában a kegyelmi kérvényt beadó vagy az államfőtől kegyelemben részesült elítélt személyes adatainak védelmét részesítik előnyben, de Spanyolországban a döntést az elítélt nevével és az elkövetett bűncselekmény megnevezésével királyi rendeletben kell a közlönyben megjelentetni (ugyanakkor a spanyol ombudsman és adatvédelmi hatóság 2008-ban legalább az internetes keresés megnehezítését szerette volna közösen elérni (http://www.defensordelpueblo.es/es/Documentacion/Publicaciones/anual/contenido_1302089599080.html 755.o.) Németországban is főszabály a titkosság, ugyanakkor a német szövetségi elnökök a volt RAF terroristák kegyelmi ügyeiről közleményben tájékoztatták a nyilvánosságot. (http://www.focus.de/politik/deutschland/raf/hintergrund_aid_55442.html)

¹⁹⁷ Case von Hannover v. Germany (*Application no. 59320/00*) *Judgment 24 June, 2004* in: www.cmiskp.echr.coe.int, 2011-02-02

szórakoztatási célból pedig senkinek a magánszféráját nem lehet korlátozni, megrövidíteni. Mindez ellentétes volt a korábbi német bírósági jogértelmezéssel, mely szerint a hercegnő „par excellence” közéleti szereplő. Az ítélet rámutatott arra, hogy az információszabadság és a magánélet védelme közötti konfliktus megítélésében az egyes kultúrák között milyen nagy értelmezési (és tolerancia) különbségek adódnak.

Egy másik, nagy port felvert – legfőképpen a nyilvánosság és a politikai fórumokon zajlott – ügyben 2006 őszén a német Bild magazin leleplező cikket és fotókat közölt¹⁹⁸ Günter Verheugen volt német magas rangú pártpolitikus, akkoriban az Európai Unió iparügyi biztosa magánéletéről. A 62 éves (családos) politikus viszonyt kezdett fiatal, szintén családos beosztottjával, akit kabinetfőnökének nevezett ki és akivel – ahogy a magazin képei tanúsítják – kézen fogva sétált egy litvániai nudista strandon. Verheugen kijelentette, hogy a magánéletéhez tartozó képek nyilvánosságra hozatala sérti személyiségi jogait, ugyanakkor sokan feltették a kérdést: megengedheti-e magának egy magas rangú politikus, az Európai Bizottság oszlopos tagja hogy szabadidejében így viselkedjen? Berlin és Brüsszel – az EU etikai kódexén átlépve – megvédte a biztost és José Manuel Barroso elnök véleményét¹⁹⁹ is szóvivője úgy tolmácsolta, hogy a magánéleti képeket kizárólag az érintett engedélyével lehetett volna nyilvánosságra hozni.

Az eset rávilágít arra a tényre, hogy a közszereplők magánszférájának védelme körében különös jelentősége van az egyedi politikai tényezőknek, így egységes elbírálásra a jogon kívül egyáltalán nem, a jogalkalmazásban pedig csak különös nehézségek árán van lehetőség. Magyarországon a 2009 novemberében elfogadott (de később hatályba nem lépett²⁰⁰) új Polgári Törvénykönyv²⁰¹ kodifikációja során különös hangsúlyt kapott a *közszereplők* sajátos helyzetének és védelmének problematikája, egyértelmű és szabályozással próbálva elejét venni a korábban oly gyakori értelmezési gondoknak. A közszereplők jó hírnévhez való jogának védelme, másrészt a közönségnek a véleményalkotáshoz, a társadalmi ellenőrzéshez való joga érvényesülésének konfliktusában nagy szerepet szánunk a bírói gyakorlatnak, mert az esetek sokfélesége nem teszi lehetővé, hogy akár a közszereplő jogainak korlátozását, akár a jogellenesség alóli felmentést a törvény kategorikusan tartalmazza. Az új szabályozás szerint, ha a közhatalmat gyakorló, közfeladatot ellátó személy vagy közszereplő jóhírnevét és

¹⁹⁸ <http://www.spiegel.de/politik/deutschland/0,1518,680825,00.html> - 2010-07-30

¹⁹⁹ <http://www.telegraph.co.uk/news/worldnews/1563023/EU-backs-commissioner-over-lovers-promotion.html>, 2010-07-30

²⁰⁰ 2010. évi LXXIII. Törvény a Polgári Törvénykönyvről szóló 2009. évi CXX. törvény hatályba nem lépéséről, valamint az ezzel összefüggő törvénymódosításokról

²⁰¹ 2009. évi CXX. Törvény a Polgári Törvénykönyvről

becsületét a közhatalom gyakorlásával, a közfeladat ellátásával vagy közszereplői minőségével összefüggésben sértették meg, a *jogsértés megállapításához szükséges a valótlan tény állítása, híresztelése vagy való tény hamis színben történő feltüntetése és a jogsértő szándékos vagy súlyosan gondatlan eljárása*. A jogsértő mentesül a jogkövetkezmények alól, ha bizonyítja, hogy eljárása nem volt szándékos vagy súlyosan gondatlan. A sértettet terheli jóhírneve megsértésének bizonyítása, a sajtónak azonban módjában áll kimentenie magát bizonyítva, hogy eljárása sem szándékosnak, sem súlyosan gondatlannak nem tekinthető. Szándékosnak minősül a jogsértés, ha az újságíró tudta, hogy a más jóhírnevét sértő közlés, állítása valótlan, tekintet nélkül arra, hogy az olvasó (néző) tudatos félrevezetése a közlés fontos vagy kevésbé fontos részére vonatkozott-e. A sajtóra irányadó alapvető szakmai szabályok, követelmények figyelmen kívül hagyása vezethet a súlyos gondatlanság megállapításához. Ha például a tényfeltáró elemzés – enyhe gondatlanság miatt – tartalmaz ugyan a közlés érdemét nem érintő pontatlanságokat, az írás (műsor) ezen fogyatékoságai nem adhatnak jogi alapot az egyébként a köz érdekét szolgáló közlés készítője elleni sikeres fellépésre.²⁰²

Mivel az új Ptk. hatálybalépését elhalasztották és a kódexet nagy valószínűséggel teljesen felülvizsgálják, kérdéses, hogy mi marad meg az új szabályozásból a jövőben²⁰³.

²⁰² <http://www.parlament.hu/irom38/05949/05949.pdf>, 2010-03-02

²⁰³ Az 1129/2010. (VI. 10.) Korm. határozat ismételten felhatalmazta a Polgári Jogi Kodifikációs Szerkesztőbizottságot az új Polgári Törvénykönyv tervezetének elkészítésére

VIII. A magánjog keretein belüli értelmezés²⁰⁴

A jogok magánjogi-közjogi elhatárolásának problémájáról az információs jogok alkotmányos jellegének tárgyalásánál már szó esett. Az információs jogok alkotmányos alapjogok, tehát közjogi alapúak, ugyanakkor az adatvédelem, mint személyiségi joghoz tartozó jogintézmény alapvető magánjogi jellegű elemeket is hordoz. Ez a „kétarcúság” a jogalkalmazás során jelenthet problémákat, ahogy az alkotmánynak a különböző jogágakban való érvényesülésnek elvi lehetőségeiről jelenleg is több szakmai vita folyik. A német alkotmányjogi logika az alapjogok ún. horizontális hatályának meghatározásánál arra a kérdésre próbál meg válaszolni, hogy az alapjogok magánszemélyek jogviszonyaira is alkalmazhatóak-e? Az 1950-es években a német alkotmánybíróság az ún. Lüth-ügyben nagy horderejű döntést hozott²⁰⁵, mikor a magánjogi viszonyokban az alkotmány közvetett érvényesülését fogadta el (azzal az egyértelmű szándékkal, hogy ne fordítsa maga ellen a polgári bíróságokat és ne kelljen minden alkotmányjogilag releváns viszonyt saját hatáskörben elbírálnia²⁰⁶). Ezt az elvet a magyar Alkotmánybíróság is magáévá tette és lemondott arról a törekvésről, hogy a bírói gyakorlatot közvetlenül felülvizsgálja.²⁰⁷ Természetesen azonban senki által nem vitatott követelmény, hogy az alkotmányos alapjogoknak végső soron a magánjog területén is érvényesülniük kell.

A magánjog „közjogiasodása” az alkotmányos hatás egy korai formája – írja Sajó András.²⁰⁸ Az alkotmányos alapjogok legfontosabb nemzeti jogforrása maga az alkotmány, ugyanakkor a személyhez fűződő jogok részletes jogi szabályozása – ideértve a jogvédelem eszközeit is – alapvetően magánjogi természetű. A törvény által oltalmazott, de külön nem nevesített személyiségi jogok is alapvetően az Alkotmányból vezethetők le, mint ahogy az Alkotmánybíróság is az alaptörvény 54. §-ának (1) bekezdésére hivatkozva tárgyalta döntéseiben az általános személyiségi jog tartalmi elemeit: *„Az Alkotmánybíróság felfogásában az emberi méltósághoz való jog az ún. „általános személyiségi jog” egyik megfogalmazása, azaz a személyiségi jogok „anyajoga”, amely a modern alkotmányokban, illetve alkotmánybírósági gyakorlatban „a személyiség szabad kibontakozásához való jog”, „az önrendelkezés szabadságához való jog”, „általános cselekvési szabadság”, továbbá „a*

²⁰⁴ A magánjogi jogintézmények elemzésénél a Ptk. kommentárjában található definíciókat használtam fel

²⁰⁵ Veit Harlan, német filmrendező filmjei ellen bojkottra hívott fel Eich Lüth, a zsidók és keresztények kibékítésért küzdő polgárjogi aktivista. A német polgári jogi bíróság ezt jóerkölcsbe ütköző károkozásnak minősítette. Lüth szólásszabadságának védelmében az alkotmánybírósághoz fordult, mely szerint a közlés közérdekűségére tekintettel a magánjogi eltiltás nem volt alkalmazható, 15. Január 1958 (BVerfGE 7, 198)

²⁰⁶ Sajó András: Alkotmányosság a magánjogban, Sajó András (szerk.). Complex Kiadó, Bp. 2006, Előszó, 9.o.

²⁰⁷ 57/1991. (XI.8.) AB hat

²⁰⁸ Sajó András: Alkotmányosság a magánjogban, Complex Kiadó Jogi és Tartalomszolgáltató Kft., Bp. 2006, 7.o.

magánszférához való jog” elnevezésekkel szerepel.²⁰⁹ A „magánszférához való jogot” az Alkotmány konkrét, szubjektív alapjogként nem nevezi meg, de a magánélet szabadságához való jog kétségkívül az egyén autonómiájának védelmére szolgáló olyan alapjog, amely az ember veleszületett méltóságából ered, amelynek tehát az általános személyiségi jog - az emberi méltósághoz való jog - szubszidiárius alapjoga.” 56/1994. (XI. 10.) AB határozat

Dr. Petrik Ferenc a Polgári Jogi Kommentárban²¹⁰ kritikai élel jelenti ki: *„Megfigyelhető, hogy az Alkotmánybíróság az emberi méltóság sérelme kifejezést használja, ha azt kívánja kifejezni, hogy a magtartás - a személyiségi jog szempontjából - jogellenes, vagyis az emberi személyiség értékminőségének csökkentésére alkalmas. Ez dogmatikai zavart jelenthet, ugyanis az általános személyiségi jog által védendő kört jelöli ki, a jogellenesség pedig a sérelemnek azt a fokát jelzi, mikor a jog a támadás kivédésére készen áll”* – Ez a kritika álláspontom szerint helytálló, ugyanakkor kivédhetetlen, ha egy olyan jogterületről van szó, melynél óhatatlanul keverednek az alkotmányjogi és egyéb jogági elemek.

VIII.1. A személyiségi jogvédelem helye a magyar jogrendszerben

A személyiségi jog a személyiséget védi, *„a személyiség – jogban is használható fogalma szerint meghatározott életminőséget jelent, nevezetesen azt, hogy (1) az ember szabadon rendelkezik önmaga fölül, továbbá (2) megilletik az emberhez méltó létfeltételek.”²¹¹*

Hasonlóképpen ragadja meg Sólyom László is az alapfogalmat, mikor kifejti, hogy *„az élő személyiségi jogvédelem legjobb formájában is csak arra szolgálhat, hogy egy közelebből meg nem határozott, de az 'emberhez méltó lét' mindenkori közfelfogásához igazodó, tehát leszállított igényű és átlagosított tömegkövetelésnek megfelelő, annak külső előfeltételeit garantálja, és ily módon védelmet nyújtson”* és a személyiségi jogok lényegét a bennük rejlő ellentmondások feltárásával jellemzi: autonóm emberi személyiség megvalósítása integrált, szervezett társadalomban, ezzel összefüggésben a jogi szabályozottság kiterjesztése a jogmentes magánszférára²¹². A személyiségi jogok védelménél a szabályozástól való mentesség helyett a szabályozás garanciális oldalára helyeződött a hangsúly, mert mára az önvédelem esélyei összeszűkültek, a tradicionális jogon kívüli szabályozók (mint erkölcs, szokás, kisközösségi szabályok) ereje meggyengült. Megváltoztak a személyiséget ért támadások is: a személyes sértések helyét a személytelen, technikai fenyegetettség (lehallgató

²⁰⁹ [8/1990. (IV. 23.) AB határozat

²¹⁰ Dr. Petrik Ferenc: A személyhez fűződő jogok in.: Polgári Jog Kommentár a gyakorlat számára, hvgOrac Lap- és Könyvkiadó Kft. 2005.

²¹¹ Dr. Petrik Ferenc: A személyhez fűződő jogok in.: Polgári Jog Kommentár a gyakorlat számára, hvgOrac Lap- és Könyvkiadó Kft. 2005. XI. fejezet 190. o.

²¹² Sólyom László: A személyiségi jogok elmélete, Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó Bp., 1983. 313-314.. o.

berendezések, számítógépes nyilvántartások stb.) foglalja el, amelyekkel szemben az egyén önvédelmi reakciói hatástalanok.

Az adatvédelem jogának a közjog-magánjog elhatárolásának tekintetében „renitens” szerep jutott, hiszen a személyhez fűződő, a személyiséget védő jogok sorában talán először itt történt meg, hogy a horizontális, egymással egyenlő pozícióban lévő és érdekegyenlőséget feltételező felek közötti magánjogi jogviszonyba a jogalkotó közhatalmi eszközökkel beavatkozott és megsegítette a gyengébb információs vagy egyébként kiszolgáltatott helyzetben lévő adatalanyt (a munkavállalót, a beteget, az ügyfelet, a fogyasztót stb.). Napjainkban ennek a tendenciának a megerősödése figyelhető meg nem csak az adatvédelem szűk területén, de az egyenlő bánásmódhoz való jog vagy az emberi méltóság jogának fejlődésénél is. A klasszikus magánjogi viszonyok közjogi behatással történő túlzott „megsegítése” azzal a veszéllyel is járhat, hogy a tulajdonosi és szerződési szabadságon alapuló magánautonómia, vagyis az egyén cselekvési szabadsága meggyengül és ez végső soron a jogállamiság elvére is negatív hatással lehet – szélsőséges esetben egyfajta „emberi jogi anarchiához” is vezethet. Nem véletlen, hogy a polgári jogtudomány képviselői az adatvédelmet polgári jogi alapokon, szűkítő hatályú értelmezéssel, míg a „hivatásos” adatvédők alkotmányos alapokon és kiterjesztő értelmezéssel közelítik meg. Ez az eltérő jogtudományi és jogdogmatikai elveken alapuló különállás a magyar Alkotmánybíróság egyes bírúinak jogértelmezésénél is tetten érhető.²¹³

VIII.2. Az általános személyiségi jogra vonatkozó jelenleg hatályos előírások

Az adatvédelemre is vonatkoztatható általános szabályozás több szinten szerepel a hatályos Polgári Törvénykönyvben²¹⁴, így az univerzális polgári jogi szabályok mellett az **általános személyiségi jogra vonatkozó előírások** egyaránt alkalmazandóak. Ez azt jelenti, hogy adatvédelmi jogsértéseknél is hiányzik a jogsértő magatartások taxatív felsorolása, követelmény a rendeltetésszerű joggyakorlás és a személyiségi jog alanyai nem a saját (esetlegesen az átlagostól kedvezőtlenül eltérő) személyes adottságukhoz vagy pozíciójukhoz igazodva, illetve személyiségük értékelésétől függően, hanem a mindenkivel szemben azonosan alkalmazott mérce alapulvételével jogosultak a védelemre²¹⁵. Az alapvető jogok

²¹³ Lásd a Dr. Lenkovich Barnabás által megfogalmazott különvéleményeket a 67/2011. (VIII. 31.) AB határozat és a 74/2009. (VII. 10.) AB határozat esetében.

²¹⁴ 1959. évi IV. törvény a Polgári Törvénykönyvről (továbbiakban: Ptk.)

²¹⁵ Legf. Bság. Pfv. IV.22 751/2000/3: „Az alperes – bár politikai közszereplő – személyhez fűződő jogai a Ptk. 7.5 §-a szerint ugyanúgy védelem alatt állnak, mint bárki másnak..”

megsértése miatt keletkezett igény és a köteleességek teljesítésével kapcsolatban hozott állami döntések elleni kifogás bíróság előtt érvényesíthető, e perek elbírálása mindenkor az általános hatáskörű bíróság elé tartozik, függetlenül attól, hogy a személyiségi jogi sérelem polgári jogviszony, munkaviszony vagy tagsági viszony kapcsán keletkezett-e.²¹⁶

Az adatvédelmi törvény a bírósági jogérvényesítés szabályait részletesen szabályozza (Avtv. 17. §), jellemzők a soron kívüli eljárás, az adatkezelőt sújtó bizonyítási teher, az adatkezelő székhelye szerinti illetékesség, valamint a 17. § (4-5)-ben leírt speciális jogkövetkezmények alkalmazása:

(4) Ha a bíróság a kérelemnek helyt ad, az adatkezelőt a tájékoztatás megadására, az adat helyesbítésére, törlésére, az automatizált egyedi döntés megsemmisítésére, az érintett tiltakozási jogának figyelembevételére, illetve a 16/A. § (4) bekezdésében meghatározott személy által kért adat kiadására kötelezi.

(5) A bíróság elrendelheti ítéletének - az adatkezelő azonosító adatainak közzétételével történő - nyilvánosságra hozatalát, ha azt az adatvédelem érdekei és nagyobb számú érintett e törvényben védett jogai megkövetelik.

A személyes adatok védelméhez való jog – mint személyiségi jog – csak élő emberekhez fűződik (ez nagy különbség a többi személyhez fűződő jogokhoz képest!), meghalt személy emlékének megsértése miatt kegyeleti jog alapján léphetnek fel a jogosultak. Abban az esetben azonban, hogyha a jogsértő cselekmény nem csak az elhunytal, hanem rajta keresztül élő személyekkel is kapcsolatba hozható (például az egész családot „befeketítik” és név alapján a családtagok azonosíthatóak), a személyes adatok védelméhez való jog alapján – saját jogon - van lehetőség a jogérvényesítésre.

(Egy elhunyt személy fia indított keresetet egy megyei bíróság ellen, mert az – az elhunyt írásának azonosításához – bekérte a büntetőeljárás iratait: „Miután azonban az iratok megtekintése az elhunyt kegyeleti jogát sérthette volna, jogszerűen tagadta meg az eljáró bíró az orvosi kezeléssel kapcsolatos iratokba való betekintést. Álláspontja szerint az I.r. alperes nem sértette meg a személyes adatok védelméről és a közérdekű adatok nyilvánosságáról szóló törvény rendelkezéseit, mert a nyomozati iratok közérdekű adatokat nem tartalmaztak,

²¹⁶ „A jogerős ítélet a felperes keresetét – amelyben azt kérte, hogy a bíróság az alperes hozzájáruló nyilatkozatát a Pénzügyminisztérium által őrzött és az alperes személyére vonatkozó iratokba való betekintéshez ítéletével pótolja – elutasította....Az alperes – bár politikai közszereplő – személyhez fűződő jogai a Ptk. 7.5 §-a szerint ugyanúgy védelem alatt állnak, mint bárki másnak, azaz az alperest is megilleti az a jog, hogy személyes adatait védje: alanyi joga az alperesnek, hogy személyes adatainak nyilvánosságra hozatalát megengedje, vagy azt megakadályozza.” Legf. Bság. Pfv. IV.22 751/2000/3

és nem tartalmaztak olyan adatot sem, amely a felperes személyes adatának minősülne.”
Legf. Bság. Pf. IV.22 772/1997/9)

A kegyeleti jog szabályozásánál ráadásul speciális bírói intézkedés formájában lehetőség van a jogsértés eszközének zár alá vételére (Ptk. 85. § (4)).

Speciális eljárásjogi helyzet, ha az esetleges jogsértő hal meg a per folyamán, de a bírói joggyakorlat szerint személyiségi jogi pereknél ilyenkor akár az adatkezelő jogutódai is tovább perelhetők.²¹⁷

A személyhez fűződő jogokról az érintett - meghatározott törvényi kivételeket ide nem értve - csak személyesen rendelkezhet. Személyes nyilatkozat szükséges tehát például a képmás vagy a hangfelvétel nyilvánosságra hozatalához, illetve az adott magatartás jogellenességét kizáró hozzájáruláshoz, az orvosi beavatkozás elvégzéséhez vagy magántitok körébe tartozó tény vonatkozásában a titoktartás alóli felmentéshez. A személyiségi jogsérelemből származó igényt - meghatározott törvényi kivételektől eltekintve - csak maga a jogosult érvényesíthet, annak azonban nincs akadálya, hogy képviselőt vegyen igénybe. A kifejtettek igazak a személyhez fűződő jog megsértésére alapított, bíróság előtti igényérvényesítés esetében is. Az Adatvédelmi Biztos Irodájához többször érkezett panasz arról, hogy a betegek egészségügyi dokumentációját a kórház a beteg képviselőjének kizárólag közjegyző által hitelesített meghatalmazás ellenében adja ki. Az adatvédelmi biztos állásfoglalásában²¹⁸ kiemelte, hogy *„Az információs alapjogok esetében a joggyakorlásnak nem feltétele a személyes jelenlét, az adatkezeléshez kapcsolódó jogok képviselet útján is gyakorolhatóak... a kérdés alapvetően a polgári jog területére tartozik. Álláspontom szerint azonban az egészségügyi intézmény nem „válogathat” a meghatalmazások között és nem írhatja elő önkényesen azt, hogy a jogosult vagy a képviselője a betegjogok gyakorlásának feltételeként milyen formában nyújtsa be az írásbeli meghatalmazást az egészségügyi dokumentáció másolatának megszerzése érdekében. Mindezt alátámasztja az is, hogy a közjegyzői közreműködésnek minden esetben anyagi vonzata is van, ami a joggyakorlás esetleges ellehetetlenülésével járhat.”*

A **hozzájárulás** fogalma az adatvédelmi jogeseteknél kiemelkedően fontos, az információs önrendelkezési jog elve alapján a jogszerű adatkezelést elsődlegesen megalapozó feltétel. A primátust indokoló elvi alap szerint az érintettnek lehetőséget kell biztosítani arra, hogy személyes adatait ellenőrzése alatt tartsa, ilyen értelemben tehát a hozzájárulás egyaránt

²¹⁷ BH 2007.367: többek között az elhunyt egészségügyi adatai kiadásának megtagadása miatt indítottak pert az elhunyt hozzátartozói a per folyamán szintén elhalálozott orvos és örökösei ellen.

²¹⁸ ABI 1191/A/2005

értelmezhető elsődleges jogalpnak és az adatkezelés korlátjának. A jogellenességet általában a sértett beleegyezése, jogszabály felhatalmazása, a jogos védelem vagy a szükséghelyzet kizárja - ezek közül a Ptk. csak a sértett beleegyezéséről szól. A hozzájáruló nyilatkozat tartalmában joglemondó nyilatkozat is, amelyet kiterjesztően értelmezni nem lehet, a személyhez fűződő jogok megsértését kizáró hozzájárulásnak emellett kifejezettnak kell lennie; azt a jogosult terhére kiterjesztően nem lehet értelmezni.²¹⁹ A jogellenesség kizárásának joghatása azonban csak akkor következik be, ha a hozzájárulás nem sért, illetve nem veszélyeztet társadalmi érdeket – ideértve az érintett korlátozhatatlan alkotmányos jogainak védelmét (például az emberi méltósághoz való jogát) is - , ez utóbbi esetben ugyanis hozzájárulás eleve semmis. Kiegészítésre szorul, hogy az adatvédelmi törvény (az Irányelvet követve) az *érintett jogosult hozzájárulásának kritériumait* pontosan meghatározza. Ez alapján a hozzájárulás az érintett megfelelő tájékoztatáson alapuló önkéntes és határozott akaratnyilvánítása, amellyel félreérthetetlen beleegyezését adja a rá vonatkozó személyes adatok teljes körű vagy egyes műveletekre kiterjedő kezeléséhez. A hozzájárulás (és törvényi vélelmek) egyéb speciális szabályai²²⁰ szerint törvény közérdekből - az adatok körének kifejezett megjelölésével - elrendelheti a személyes adat nyilvánosságra hozatalát (*például közölt személy képmásának televíziós közzétételével*), de minden egyéb esetben a nyilvánosságra hozatalhoz az érintett hozzájárulása, különleges adat esetében (*például homoszexuális párkapcsolat vagy drogfüggőség*) írásbeli hozzájárulása szükséges, kétség esetén a hozzájárulás hiányához törvényes vélelem fűződik. A hozzájárulás vélelmezhető az érintett közszereplése során általa közölt vagy nyilvánosságra hozatal céljából általa átadott adatok tekintetében (*például az utcán interjút ad mikrofon és stáb előtt*). A saját kérelemre indult eljárásban (*például szociális segélyre rászorultság indokolása*) a szükséges adatok kezeléséhez való hozzájárulás vélelmezett, de erre a tényre a figyelmet fel kell hívni. A hozzájárulás az adatkezelővel írásban kötött szerződés keretében is megadható (félreérthetetlen módon az aláírást írásban feltüntetve) a szerződésben foglaltak teljesítése céljából. Ebben az esetben a szerződésnek tartalmaznia kell minden fontos adatkezelési feltételt, így különösen a kezelendő adatok körét, az adatkezelés időtartamát, a felhasználás célját, az adatok továbbítását, adatfeldolgozó igénybevételét.

Ha az érintett fizikai okból vagy cselekvőképtelensége folytán nem képes hozzájárulását adni adatai kezeléséhez (*például eltűnt személy felkutatása*), akkor a saját vagy más személy létfontosságú érdekeinek védelméhez, valamint katasztrófa- vagy szükséghelyzet

²¹⁹ BH2002. 7

²²⁰ Avtv. 3. § (4-8)

elhárításához vagy megelőzéséhez szükséges mértékben sor kerülhet személyes adatainak, beleértve különleges adatait is, kezelésére.

A kézirat lezárása után, 2011. július 13-án fogadta el a 29-es Adatvédelmi Munkacsoport 15/2011 sz. állásfoglalását²²¹ az adatkezelésekhez történő hozzájárulás fogalmáról. Az anyag az Irányelv és az e-privacy irányelv értelmezésénél próbál segítséget nyújtani a hozzájárulás egyértelműségének, a hozzájárulás adatkezelő által történő beszerzésének eljárási, a szükséges tájékoztatás és forrása minőségi kérdéseiről, külön kitérve a kiskorú személyek és a cselekvőképességgel nem rendelkezők speciális helyzetére. A hozzájárulás magánjogi, kontraktuális gyökereiről is szó esik, kiemelve, hogy itt nem jogágak közti ütközésről, sokkal inkább átfedésről vagy kiegészítő szabályok alkalmazásáról van szó (például a hozzájárulás érvényességét, a cselekvőképességet érintő korhatárt vagy a tisztességtelen befolyásolást érintő kérdéseket alapvetően magánjogi alapon kell elbírálni.)

VIII.3. A személyhez fűződő jogok megsértésénél követelhető polgári jogi igények

Az általános személyiségi jogi szabályok közül talán legfontosabb gyakorlati jelentősége az ún. *objektív személyiségvédelmi eszközök* szabályozásának van. A jogkövetkezmények azzal szemben alkalmazhatók, aki a jogsértést okozta, vagy annak bekövetkeztében közrehatott felelősségtől, roszhiszeműségtől függetlenül. Az igény nem évül el, az időmúlás tényét azonban értékelni kell.

a) *jogsértés bírósági megállapítása*: minden esetben feltétele a személyiségi jogsértés miatt tehető intézkedések alkalmazásának, egyben jogvédelmi eszköz és egyfajta marasztalás²²² is. A megállapítást a bírósági ítélet rendelkező részének kell tartalmaznia és pontosan meg kell határozni, hogy milyen magatartás, mikor, hol és mi módon valósította meg a jogsértést (jogertő közlés esetében a közlés tartalmát is rögzíteni kell), hírnévrontás esetén ki kell térni arra, hogy melyek a valótlan, illetve a hamis színben feltüntetett való tények. A jogalkalmazónak ügyelnie kell ugyanakkor arra, hogy a kifogásolt közlés bírói rögzítése ne okozzon ismét aránytalan sérelmet (ismételt megszégyenülés, megszégyenítés) az érintettnek.

b) *jogsértés abbahagyásának követelése és a jogsértő eltiltása a további jogsértő magatartástól, amennyiben a jogsértés megismétlésétől lehet tartani*: ha jogsértő magatartást

²²¹ Opinion 15/2011 on the definition of consent

Forrás: http://ec.europa.eu/justice/policies/privacy/docs/wpdocs/2011/wp187_en.pdf, 2011-09-22

²²² Ezért nem összekeverendő a Ptk. 123.§-ban szabályozott megállapítási (pl. számadási kötelezettség megállapítása) keresettel.

következménye még fennáll, számos esetben a leghatékonyabb szankció az eltiltás (például nyilvánosságra hozott képmás levétele)

c) *elégtétel*: a legfontosabb reparatív igény az erkölcsi jóvátétel szóban, írásban, a nyilvánosság előtt vagy a nyilvánosság kizárásával úgy, hogy az eredeti jogsértésről tudomást szerzett személyek lehetőleg az elégtétel adásáról is informálva legyenek. Feltétel, hogy a jogsértő utólag elismerje cselekményének jogsértő jellegét, vagy a bíróság őt erre ítéletében rászorítsa. Mivel a szöveg tartalmáról a bíróságnak kell rendelkeznie, a szavakat az ítélet rendelkező részébe kell foglalni.

d) a *jogsértést megelőző állapot helyreállítása*: ha a jogsértés eredményeként olyan helyzet vagy állapot állt elő, melynek léte önmagában sérelmes, a jogsértő által vagy az ő költségén el lehet rendelni a jogsértéssel előállott dolog (például plakát) megsemmisítését, illetőleg a jogsértő mivoltától megfosztását.

Az objektív alapú következményeken kívül a sérelmet szenvedett követelheti az okozott kár megtérítését is. A *kártérítésre vonatkozóan* az általános magánjogi kártérítési szabályokon túl az adatvédelmi törvény ismét speciális (eljárási) szabályokat tartalmaz:

Avtv. 18. § (1) Az adatkezelő az érintett adatainak jogellenes kezelésével vagy a technikai adatvédelem követelményeinek megszegésével másnak okozott kárt köteles megtéríteni. Az érintettel szemben az adatkezelő felel az adatfeldolgozó által okozott kárért is. Az adatkezelő mentesül a felelősség alól, ha bizonyítja, hogy a kárt az adatkezelés körén kívül eső elháríthatatlan ok idézte elő.

*(2) Nem kell megtéríteni a kárt annyiban, amennyiben az a károsult szándékos vagy súlyosan gondatlan magatartásából származott.*²²³

A törvény a vétkességtől független kárfelelősség elvét követi, melyet alátámaszt a „veszélyes üzemek analógiája. Az elektronikus adatfeldolgozás kivédhetetlen és befolyásolhatatlan technikai túlerőt képvisel az érintett állampolgárokkal szemben: egy sokáig felderíthetetlen

²²³ „Ezen túlmenően a jogerős ítélet azt is megállapította, hogy az alperes a Ptk. 84. §-a (1) bekezdésének e) pontja és a Ptk. 355. §-ának (4) bekezdése alapján köteles a felperesnek okozott nem vagyoni kártérítést is megfizetni. A jogerős ítélet elfogadta a felperes előadását, hogy a jogsértéssel okozati összefüggésben jelentős hátrány érte, különösen az általa betöltött belügyminiszteri tisztségre tekintettel, mert mind Magyarországon, mind nemzetközi kapcsolataiban magyarázkodásra kényszerült. Az alperes ezért e hátránnyal okozati összefüggésben álló nem vagyoni kártérítést köteles megfizetni azzal, hogy az alperes a felelősség alól nem mentette ki magát, vétlenségét nem bizonyította, sőt súlyosan gondatlanul járt el. A felperes által követelt 5 000 000 forint helyett a jogerős ítélet 1 250 000 forint nem vagyoni kárpótlást állapított meg, amely összeg meghatározásánál figyelembe vette a hasonló tárgyú perekből megállapítható ítélkezési gyakorlatot is. Mindezekre tekintettel a Legfelsőbb Bíróság a jogerős ítéletet a Pp. 275/A. §-ának (1) bekezdése alapján hatályában fenntartotta.” (Legf. Bír. Pfv. IV. 21. 087/2001. sz.).

téves adat jelentős károkat okozhat? Az adattároló könnyen bizonyíthatná vétlenségét, hacsak a bíróság nem támasztana gyakorlatilag az objektív felelősséget elérő gondossági követelményt 'elvárható, hogy ne történjék hiba'. ”²²⁴

Az általános polgári jogi szabályok szerint kártérítés csak akkor ítélt meg, ha a személyhez fűződő jogsérelem vagyoni károsodáshoz vezetett, vagy az azzal összefüggő nem vagyoni kár vagyoni eszközökkel csökkenthető, kiküszöbölhető. A kártérítés tárgyi feltétele, hogy valamely jogellenes, személyhez fűződő jogot sértő magatartással okozati összefüggésben kár keletkezzék. A Ptk. 1977. évi módosításával bevezetett nem vagyoni kár fogalmának megítélése jelentősen változott az idők során, de továbbra is szükséges a jogsértő magatartás és a kár közötti oksági kapcsolat, valamilyen mértékű felróhatóság, valamint, hogy a kárt okozó magatartás valamely személyhez fűződő jog megsértéséből származzék - hiszen a nem vagyoni kártérítés intézményénél nincs vagyoni kár. A jogellenesség alapja ezért ebben az esetben nem is a károkozás, hanem a személyhez fűződő jogsértés. Az Alkotmánybíróság a nem vagyoni kártérítés *„belső ellentmondásoktól és feszültségektől terhes”* intézményének személyhez fűződő jogokkal kapcsolatos viszonya alkotmányos vizsgálatok kimondja, hogy *„a nem vagyoni kártérítés tehát a polgári jogban nem keletkeztetett új felelősségi tényállást, hanem az a személyhez fűződő jogok megsértéséért járó felelősség alakzata, amelynek körében a jogellenesség a személyhez fűződő valamely jog megsértésében áll.”* (34/1992.VI.1. AB hat.)

A személyiségi jog bármely tartalmú sérelme megalapozza a reparációt²²⁵. Nem vagyoni kártérítési igényt a személyiségi jogában sértett érvényesíthet, jogutóda a jogelődöt ért sérelem miatt csak abban az esetben, ha a sérelmet szenvedett személy e kérelmét a bíróság előtt már előterjesztette, tehát a per alatt hunyt el.

Adatvédelmi jogsértéssel összefüggésben okozott polgári jogi kártérítési eljárásokban nagyon ritka, hogy a bíróság az elszenvedett sérelemért anyagilag is kompenzálásra

²²⁴ Sólyom László: Adatvédelem és személyiségi jog in.: Világosság 1988. január

²²⁵ *„Helyesen állapította meg azt is a jogerős ítélet, hogy a felperes kártérítési igénye elbírálására a Ptk. 84. §-a (1) bekezdésének e/ pontja értelmében a polgári jogi felelősség szabályai az irányadók. A kártérítési felelősség alóli mentesülést eredményező okot az Avtv. 18. §-a alapján az alperes nem bizonyította....Köztudomású, hogy ügyfelekkel, ügyfelek vagyoni jogaival, az ügyfelek fizetési kötelezettségét érintő kérdésekkel foglalkozó személyek számára hátrányos helyzetet eredményez, ha az ügyfelek otthonukban telefonon zaklathatják. A zaklatások ismétlődés, az elhangzó fenyegetések a köztudomásnak megfelelően olyan pszichés megterhelést jelentenek, amely már nem vagyoni hátrányt eredményez....A köztudomású tények mellett tehát a perben rendelkezésre álló adatok alapján közvetlenül is levonható volt az a következtetés, hogy az alperes azzal a magatartásával, hogy az adatkezelésre vonatkozó szabályokat megsértette, és a felperes telefonszámát nyilvánosan közzétette, a felperesnek nem vagyoni hátrányt okozott.”*” Pfv.IV.22 167/1999/2)

érdemesnek ítélné²²⁶ (vagy akár korábban a büntetőeljárásban a „jelentős érdeksérelem” megtörténtét kimondta volna) A bírósági gyakorlat annál is inkább elítélhető, mivel az 1992-es alkotmánybírósági értelmezés szerint²²⁷ a személyiségi jogsértés sértettjeit minden esetben egyenlő méltóságú személyként kell kezelni és nem lehet differenciálni a jogsértés következményei szerint sem. A személyi kár bekövetkezte is szubjektív becslésen alapul, ugyanígy nincs objektív mércéje a hátrányos következményeknek sem – vagyis a reparáció megítélését adatvédelmi kártérítési ügyekben nem szabadna a súlyosabb következményektől függővé tenni.

VIII.4. A személyes adatok védelméhez való jog és a Ptk.-ban szabályozott egyes (különös) személyiségi jogok kapcsolata

A magyar alkotmánybírósági gyakorlatban²²⁸ az emberi méltósághoz való jog, az ún. általános személyiségi jog egyik megnyilvánulása, mely az általános személyiségvédelmi funkciójából eredően további külön nevesített jogokat - részjogosítványokat - is magában foglal, így például az önazonossághoz, az önrendelkezéshez való jogot, az általános cselekvési szabadságot, a magánszféra védelméhez való jogot. Az Alkotmánybíróság a külön nevesített jogokkal kapcsolatban hangsúlyozta, hogy az emberi méltósághoz való jog csak az emberi státus meghatározójaként, az élethez való joggal fennálló egységben korlátozhatatlan, az anyajog mivoltából levezetett egyes részjogai azonban korlátozhatóak.²²⁹

A személyhez fűződő jogok a Ptk.-ban nagymértékben lefedik az Alkotmányban biztosított alapjogok, ezen belül a személyhez fűződő alkotmányos jogok területét. A személyhez fűződő jogok sérelmét jelenti - mondja ki a Ptk. 76. §-a - különösen a magánszemélyek bármilyen hátrányos megkülönböztetése nemük, fajuk, nemzetiségük vagy felekezetiük szerint, továbbá a lelkiismereti szabadság sérelme és a személyes szabadság jogellenes korlátozása, a testi épség, az egészség, valamint a becsület és az emberi méltóság megsértése. E felsorolás természetesen korántsem teljes és a kereseti kérelmek sok esetben ugyanarra a tárgyra vonatkozóan is eltérőek lehetnek.²³⁰

²²⁶ „A felperes olyan hátrány bekövetkezését nem állította és nem is bizonyította, amely indokolná javára a nem vagyoni kárpótlás megállapítását.” Legf. Bság. Pf.V.26.432/2001/3.

²²⁷ 34/1992. (VI.1.) AB hat.

²²⁸ 8/1990. (IV. 23.) AB határozat, 23/1990. (X.31.)AB hat., 34/1992.(VI.1.) AB hat

²²⁹ 1234/B/1995. AB hat

²³⁰ „A felperes képviselője a másodfokú tárgyaláson maga nyilatkozott úgy, hogy ingó kiadása iránt indított keresetet az alperessel szemben és nem a személyhez fűződő jog megsértésére alapítottan. Nem tévedett ezért a másodfokú bíróság, mikor a felperes keresetét ezen a jogcímen bírálta el, bár az ügy érdemi megítélése

A következőkben külön is nevesített személyiségi jogok a téma tárgyalásánál azért fontosak, mert adott jogsértés esetében a személyes adatok védelméhez való jog **mellett**²³¹, esetleg eltérő jogalkalmazói értelmezéssel **ahelyett** kerülhetnek megítélésre. A bíróság a bizonyítási eljárás során az egyik jog sérelmére tekintettel is vizsgálhatja a jogsértést (pl. jóhírnév sérelmének megállapítása előtt bizonyítandó, hogy a tájékoztatás, vagyis a személyes adat nyilvánosságra hozatala jogszerű volt-e²³²).

Melyek tehát azok a személyiségi jogok, melyek adatvédelmi jellegű jogsértéseknél a személyes adatok védelméhez fűződő jog mellett, esetleg helyett értelmezhetőek?

1. A becsület és az emberi méltóság megsértése:

A becsület a személy társadalmi (köz)megítélése. A véleménynyilvánítás alkotmányos szabadsága folytán a bíráló önmagában nem jogsértő még akkor sem, ha a vélemény az érintettre nézve negatív értékítéletet tükröz vagy azzal nem mindenki ért egyet. Jogellenesség akkor válik csak, ha a bíráló túllépi a szabad véleménynyilvánítás határait, ennek eldöntése pedig minden esetben komoly bírói mérlegelést igényel. A becsület sérelmével jár a valótlan, vagy a valóságot hamis színben feltüntető tények, illetve az ilyen tényt kifejező értékítélet közlése, ami azonban egyben a jó hírnév sérelmét is eredményezi. Az emberi méltóság az egyedi értékektől függetlenül minden embert megillető anyajog, tilos minden olyan magatartás vagy emberi megnyilvánulás, amely ennek sérelmével jár.^{233 234}

szempontjából ennek ügydöntő jelentősége nincsen. Ugyanis a felperes az iratok által hordozott személyes adatok megismerésére jogosult, amely adatokat hordozó iratok /ingók/ kiadásának megtagadása a személyhez fűződő jogot sérti. Ez a személyhez fűződő jog teremti meg annak jogalapját, hogy a felperes az ingók kiadását kérje.”Legf. Bság. Pfv.IV.22 453/1997/5

²³¹ Például: „A bíncselekményben részt nem vevő családtagokra beazonosítható módon történő utalás ugyanis nevezettek Ptk. 81. §-ban védett magántitkát – személyhez fűződő jogát – sérti, egyúttal a személyes adatok védelméről és a közérdekű adatok nyilvánosságáról szóló 1992. évi LXIII. tv. 3. §-ának /1/ bekezdésében írt rendelkezésbe is ütközik „Pfv.IV.24 719/2000/7.

²³² Egy polgármester szereplésével készült és nyilvánosságra hozott pornográf videokazetta, illetve annak leírása ügyében indult perben például egyaránt felmerült az emberi méltóság (a felperes szexuális aktus közben történt ábrázolása), a magántitok, a személyes adatok védelméhez való jog és a jóhírnév sérelme mellett a képmással való visszaélés is. Az adott ügyben a Legfelsőbb Bíróság végül is úgy döntött, hogy való tények nyilvánosságra hozatalával a jóhírnév nem sérülhet, a magántitok sérelme a tényszerű közlésén való túlterjeszkedés miatt sérült, megvalósult az emberi méltóság megsértése is, a személyes adatok védelméhez való jog nem, „Az ugyanis nem sért személyhez fűződő jogot, ha sajtó egy közvetlenül vagy közvetve megnevezett közszereplő tevékenységéről, tisztségének megszűnéséről és annak okairól tudósít”.Legf. Bság. Pfv. IV.20 081/1999/3

²³³ Legf. Bság Pfv. IV.20 560/2001/8.: A BM Adatfeldolgozó Hivatala „az Avtv. 12. §-ának (2) bekezdésébe ütköző módon az előírt 30 napot meghaladóan tett eleget tájékoztatási kötelezettségének. Jogellenes magatartása mindösszesen ennyi volt. E jogszabálysértés azonban a Ptk. 75. és 76. §-ai alapján a személyhez fűződő jog megsértésének megállapítására nem ad alapot. A személyhez fűződő jogot és ezen belül a felperesek által hivatkozott emberi méltóságot csak az a magatartás sérti, amely kifejezetten és közvetlenül a személy ellen irányult. A hatóság késedelmes eljárása önmagában ennek megállapítását nem indokolja. Adat pedig nem került fel arra – ezt egyébként a felperesek sem állították – hogy az alperes a felperesek „kiszolgáltatót” helyzetével visszaélve késlekedett a kötelezettsége teljesítésével”.

2. A névviseléshez való jog:

A név olyan (személyes) azonosító adat, mely egy személyt az adott közösség többi tagjától megkülönböztet. A névviseléshez való jog megsértése különféle módokon valósulhat meg, az elkövető oldalán a felróhatóságnak nincs jelentősége, mert azt csak a jogellenes névvisseléssel okozott kár megtérítésére irányuló igény esetén kell vizsgálni.²³⁵

3. Jóhírnévhez való jog:

Az Alkotmánybíróság egyértelmű álláspontja szerint²³⁶ a személyiségi jogok alapja az egyenlő emberi méltóság. A magánélet védelméhez, a *privacy*-hez való jog egyik fontos alkotórésze az adott személy társadalmi megítélésének védelme, ezért a jóhírnévhez való jog a személyes adatok védelméhez való joggal szoros kapcsolatban áll. A Ptk 78. §-a alapján a jóhírnév sérelmét jelenti különösen, ha valaki más személyre vonatkozó, azt sértő, valótlan tényt állít, híresztel, utal rá nyíltan vagy burkoltan, vagy való tényt hamis színben tüntet fel. A jóhírnévhez fűződő jogot, a magánszféra különböző területeit (ideértve a szakmai pályafutást vagy tekintélyt is) számtalan megnyilvánulás sértheti, felróhatóságtól, rosszhiszeműségtől függetlenül. A hírnévrontás megállapításának alapja a közlés tartalma, ezért a valótlan vagy valós, de hamis színben feltüntetett tény és a személy hátrányos megítélésére alkalmas közlés megtörténte önmagában jogsértést eredményez, nincs szükség az „eredmény” bekövetkeztére és nincs jelentősége annak sem, hogy a közlés az egyén hírnevének milyen súlyú rombolására volt alkalmas.²³⁷

A sajtóperek tanulsága szerint az állampolgár pedig mindenképpen kiszolgáltatott helyzetben van a tömegkommunikációval szemben.^{238, 239}

²³⁴ Egy másik bírói indokolás szerint „*A beteg gyógykezelésével, műtétjével kapcsolatos okiratok kiadásának megtagadása sérti az emberi méltóságot.*” BH1995. 87.

²³⁵ Egy 2004-es ügyben az adatvédelmi biztos vizsgálat megállapításai szerint a nagypapa és az apa 1945 után nemesi előnevüket névváltoztatás útján nevékhöz toldták, az édesapa házasságkötéshez szükséges okiratában 1999-ben azonban még az eredeti név szerepelt, de helyesbítés helyett névmódosítást kezdeményezett. Ennek következményeképp az unokák is elvesztették születésük óta használt nevüket. A Belügyminisztérium közigazgatási államtitkárának állásfoglalása szerint az anyakönyvi bejegyzésben az eltérést észelve egy hibás adat kijavítása történt, melynek a jogszabályok értelmében nincs időbeli korlátja, de az adatvédelmi biztos közbenjárására soron kívüli eljárást ígért és speciális engedményként az érintetteknek a végleges névváltoztatás engedélyezéséig sem kellett irataikat kicserélni. ABI 1344/A/2004

²³⁶ 8/1990. (IV. 23.) AB határozat, 57/1991. (XI. 8.) AB határozat, 34/1992. (VI.1.) AB hat

²³⁷ BH2002. 261: A jóhírnév megsértését jelenti az érintett személy képmásának, hangfelvételének vagy az általa használt, rá jellemző egyedi köszöntésmódnak reklámtevékenység során engedély nélküli felhasználása. (Knézy Jenő üdvözölte „Jó estét! Jó szurkolást!” felkiáltással a nézőket).

²³⁸ Sólyom László: Adatvédelem és személyiségi jog in.: Világosság 1988. januári szám

²³⁹ „*Azt az alperes maga sem vitatta, hogy az újságcikk nem a felperesek, hanem képzelt személyek szexuális magatartásáról szól. A felperesekre nézve ezért fel sem merült a kifogásolt közlések valóságának bizonyítása. A szexuális viselkedés a magántitok körébe tartozó kérdés, ezért meghatározott személy szexuális magatartásáról szóló közlés önmagában személyhez fűződő jogot sért (Ptk. 81. §) Akkor pedig, ha a közlés - valótlanul - olyan szexuális magatartást ismert, amely Magyarországon nem elfogadott, a közlés különösen sértőnek minősül, és*

4. Képmással, hangfelvétellel való visszaélés:

A képmással, hangfelvétellel való bármilyen visszaélés tilos a Ptk. 80. §-a alapján, az adatvédelmi törvénynél pedig az értelmező rendelkezés tér ki arra, hogy adatkezelésnek minősül a kép- hangfelvétel és fényképkészítés is²⁴⁰. Számos elkövetési magatartás lehetséges, így a kép vagy hang engedély nélküli nyilvánosságra hozatala, de már maga a felvétel készítése is, ha valaki az érintett hozzájárulása nélkül hatol be ily módon a magánszférájába (például rejtett kamerával, titkos lehallgatással készített felvétel²⁴¹). Visszaélés lehet az engedéllyel készült, de az eredeti rendeltetéstől eltérő célú felhasználás vagy nyilvánosságra hozatal is, ha például az ábrázolt személyt ezáltal nevetségessé teszik vagy a tömegből önkényesen kiemelve (egyéniesítve) mutatják. A képmás vagy hangfelvétel nyilvánosságra hozataláról – kivételes, törvényben meghatározott esetektől eltekintve - kizárólag az ábrázolt, illetve a felvételen szereplő személy jogosult dönteni.²⁴² A nyilvános közszereplés esetén nem szükséges az érintetti hozzájárulás, ugyanakkor kérdéseket vehet fel, ha a közszereplő a nyilvános eseményen passzív hallgatóként van jelen. Általános megegyezés szerint ilyenkor azt kell vizsgálni, hogy az adott személy közfeladata ellátása okán vagy címén van-e jelen (például hivatalos ünnepek meghívottjaként az Operaházban) vagy egyszerű magánszemélyként (például egy hangverseny hallgatójaként).²⁴³

a jóhírnév sérelme miatt is személyiségvédelmet alapoz meg. Ezért helyesen állapította meg a jogerős ítélet, hogy az újságcikkben foglaltakkal az alperes a felperesek jóhírnevét megsértette.” Legf. Bír. Pfv. IV. 20.192/2002. sz

²⁴⁰ Avtv. 2 § 9. pont

²⁴¹ EBH2001. 519: A szomszédos lakóépületben folytatott tevékenység engedély nélküli filmrevétele jogsértés bizonyítása végett - ha személyiségi jogot nem is sért - birtokháborítást valósíthat meg. „Az alperesek joggal igényelhetik a magánszférájuk tiszteletben tartását és azt, hogy az életük és magánjellegű tevékenységük színterét kívülállóak semmilyen módon ne zavarják.”

²⁴² Az adatvédelmi biztos korai, 1996-re datálódó állásfoglalása szerint „a MIÉP-rendezvényen a rendőrség jogszerűen helyezett el kamerákat. Erre azonban a rendőri biztosításra vonatkozó rendelkezések alapján nyílt törvényes lehetősége és nem azért, mert úgymond nyilvános közszereplésről volt szó, amiről a résztvevők hozzájárulása nélkül is lehet felvételt készíteni. Az adatvédelmi biztos hangsúlyozza, hogy ez a szabály a rendőrségre - különleges helyzete miatt - nem vonatkozik, mivel a rendőrség eszközei, módszerei adatelemzési lehetőségei az átlagos felhasználóét messze meghaladó következtetések levonását teszik lehetővé. Különösen igaz ez akkor, amikor az érintett politikai véleményére, pártállására nézve vonhatók le helytálló vagy téves következtetések az alapján, hogy részt vett valamely rendezvényen. A rendőrség azonban ezeket a jogszeren készített felvételeket sem őrizheti, mert a kazetták jogsértő cselekményre utaló információt nem tartalmaztak, így hatósági vagy egyéb eljárásban nem használhatók fel. Nem helytálló az a feltételezés - mutat rá az ajánlás -, hogy a gyűlés bejelentési adataival együtt ezek a kazetták is két évig őrzendők, mivel ezek nem alkotnak szerves egységet. A tárolt adatokat tehát törölni kell, mivel gyűjtésük célja már megszűnt. „ABI 118/A/1995

²⁴³ BH2006. 282: A közszereplő képmása csak közszerepléseivel összefüggésben, a közéleti megnyilvánulásai által meghatározott keretben, annak bemutatására használható fel az érintett hozzájárulása nélkül. Az ítélet szerint a volt vezérigazgató képmásának és nevének szerepeltetése a „100 leggazdagabb magyar” kiadványban nincs összefüggésben korábbi közéleti tevékenységével, ezért a fénykép szerepeltetése képmással való visszaélésnek minősül.

5. Magántitok megsértése :

Titoknak minősülnek azok a tények, adatok, következtetések stb., amelyek elleplezéséhez valamilyen méltányolható jogosulti érdek fűződik²⁴⁴. Ez az érdek bizonyos körben társadalmilag elismert védelem alatt áll, érvényesülését jogszabály biztosítja. Ez a fő különbség a személyes adatok védelméhez való joghoz képest, hiszen ez utóbbi adatoknál jogellenesség, vagyis a személyiségi jogsértés „méltányolható érdek” nélkül is megvalósulhat. Eljárási jogilag pedig a keresetindítás joga magántitok megsértése esetén csak a titok jogosultját illeti meg²⁴⁵, aki a személyes adatok „érintettjével” nem feltétlenül azonos.

A számtalan titokfajta közül (állami, szolgálati, hivatásbeli stb.) - az Alkotmány 59. § (1) bekezdésével összhangban - a Ptk. a személyhez fűződő jogok között a levéltitok, a magántitok és üzleti titok megőrzését részesíti védelemben. Annak megítélésénél, hogy a titoksértés és ezzel együtt a személyhez fűződő jog sérelme megvalósult-e, a törvény fenti rendelkezésén túl megfelelően figyelembe kell venni az adott titokfajta megőrzésével kapcsolatos külön szabályokat is. A titoksértés számtalan módon bekövetkezhet, ezért a törvény a taxatív meghatározott titok-körben annak bármilyen magatartással megvalósuló megsértését szankcionálja: a titkok jogosulatlan megszerzésétől, az illetéktelen nyilvánosságra hozatalig egyaránt. A titok megőrzése nem abszolút, minden helyzetben feltétlen érvényesülést kívánó kötelezettség, külön jogszabály ugyanis az ott meghatározott módon és körben lehetővé teszi ezen alapjogok korlátozását²⁴⁶. A titkok közé sorolhatók az üzleti, üzemi titok mellett ún. hivatásbeli titkok (orvosi, ügyvédi stb.) is.²⁴⁷

²⁴⁴ „A per adatai alapján tehát egyértelműen megállapítható volt, hogy a felperes a személyes adatai nyilvánosságra hozatalához nem járult hozzá, és az élettársa sem tett (nem is tehetett/ ilyen nyilatkozatot. Ezért a családi kapcsolat fennálltra, annak későbbi alakulására vonatkozó elképzeléseknek, engedély nélküli nyilvánosságra hozatala magántitkot is sért. Ebből pedig következik, hogy az alperesek akkor, mikor a felperes személyes adatait jogosulatlanul nyilvánosságra hozták, illetve az újságcikk címével a felperes családügyi kapcsolatainak tervezett alakítására utaltak, az Avtv. 3. §-a (1) bekezdésének a/ pontjában leírt rendelkezést és azon keresztül a Ptk. 81. §-ában védett magántitkát, tehát a felperes személyhez fűződő jogát megsértették.” Pfv. IV.22 025/2000/2

²⁴⁵ BH2002. 52., BH2001. 218.

²⁴⁶ például a nemzetbiztonsági szolgálatokról szóló 1995. évi CXXV. törvény 31. § (3) vagy a rendőrségről szóló 1994. évi XXXIV. törvény 17. § (1)]

²⁴⁷ Az adatvédelmi biztos foglalkozott például a gyermekjóléti szolgálatok munkatársainak titoktartási kötelezettségével, és 2004-es állásfoglalásában javasolta, hogy „ A személyes gondoskodást végző személyek adatainak működési nyilvántartásáról szóló 8/2000. (VIII. 4.) SzCsM rendeletben meghatározott, személyes gondoskodást végző személyek körében indokolt volna a polgári- és büntető eljárások során az érintettek tanúszkodásánál a vallomástételi kötelezettség alóli relatív mentességet biztosítani és az egységes jogalkalmazás érdekében erről az eljáró hatóságokat is tájékoztatni, valamint a Gyvt.-be és az Sztv.-be a közoktatásról szóló 1993. évi LXXIX. törvény pedagógusi titoktartásra vonatkozó rendelkezései analógiájára egy titoktartási klauzulát beépíteni Hangsúlyozom, hogy a mentesség gyakorlásánál a gyermekvédelmi szolgálatok munkatársainál szinte abszolút módon a gyermek, a szociális munkásoknál pedig a gondnokolt érdekeit kell

6. Adatkezeléshez, adatfeldolgozáshoz fűződő jogok: (Ptk. 83. §)

A számítógéppel²⁴⁸ vagy más módon történő adatkezelés és adatfeldolgozás a személyhez fűződő jogokat nem sértheti. A nyilvántartott adatokról tájékoztatást - az érintett személyen kívül - csak az arra jogosult szervnek vagy személynek lehet adni.²⁴⁹ Ha a nyilvántartásban szereplő valamely tény vagy adat nem felel meg a valóságnak, az érintett személy a valótlan tény vagy adat helyesbítését külön jogszabályban meghatározott módon követelheti.

A fő különbség a személyes adatok védelméhez való jognak az adatvédelmi törvényben történő leírása, valamint a Ptk.-ban az adatkezeléshez való jogok felől való megközelítések között, hogy míg az előző egy pozitív információs önrendelkezési jogként definiálható, az utóbbi negatív és passzív formulaként szerepel, ezért szükségképpen szűkítettebb tartalmú.

VIII.5. Az adatvédelmi biztos és a bírósági jogértelmezés közötti különbségek

Az „adatvédelem” két fő jogalkalmazó-jogvédő intézménye az adatvédelmi biztos és a bíróságok, az adatvédelmi törvény több helyen utal közös, vagy egymást kiegészítő hatáskörökre²⁵⁰. A jogalkalmazás a tárgyi jogba foglalt általános normatételek egyedi esetre történő vonatkoztatása, a törvény ekkor hatályosul, „kel életre”, a jogszabály „alkotmányosságának” vizsgálata tehát kiterjed a jogalkalmazásra is. Ezt nem csak a strasbourgi bíróság ismerte fel, mikor a jogalkalmazást is ellenőrzése alá vonta, hanem a magyar alkotmánybírósági gyakorlat is²⁵¹.

A két intézmény jogalkalmazása-jogértelmezése között azonban alapvető különbség, hogy a bíróság az állami igazságszolgáltatói tevékenység főszereplője, az adatvédelmi ombudsman ugyanakkor egy közigazgatáson kívüli állami jogvédő intézmény feladatkörében jár el. Feladata elsősorban az adatvédelmi törvényben lefektetett elvek és követelmények gyakorlati érvényesítése. Szerepének megfelelően így a biztos állásfoglalásaiban ritkán jelenik meg

figyelembe venni és a tanú ez alapján dönthetne felelősen a tanúvallomás (részleges) megtagadásáról.” ABI 1900/K/2004

²⁴⁸ Az egyén személyes adatainak gépi feldolgozása során elvárt védelméről a fentiekkel összhangban gondoskodik az egyének védelméről a személyes adatok gépi feldolgozása során, Strasbourgban, 1981. január 28. napján kelt Egyezmény kihirdetéséről szóló 1998. évi VI. törvény is.

²⁴⁹ A közüzemi szolgáltatást nyújtó részvénytársaság adatkezelőnek minősül, ezért adat- és titokvédelem terheli: ügyfele személyes adatainak - hozzájárulás nélküli - nyilvánosságra hozatala személyhez fűződő jogot sért BH2002. 222.

²⁵⁰ Például a jogellenesen kezelt adat törlését az Avtv. 14. § (1) e) pontja alapján bíróság vagy az adatvédelmi biztos is elrendelheti, a 27. § (1) bek. alapján az adatvédelmi biztos nem járhat el, ha az ügyben bírósági eljárás van folyamatban, a 25.§ (5) bek. alapján az adatkezelő az adatvédelmi biztos határozatát jogszabálysértésre hivatkozva bíróság előtt megtámadhatja.

²⁵¹ 9/1992. (I.30.) AB hat. és 34/1992. (VI.1.) AB hat.

adatvédelmen kívüli szempont, míg a bíróságok általában az eset összes körülményeinek mérlegelésével hozzák meg az ügyben döntésüket és jogértelmezésük nem feltétlenül az adatvédelmi törvényen alapszik. További probléma, hogy a bírósági ítéletek igen gyakran egymásnak is ellentmondanak, az ítélkezés kiszámíthatatlan, lassú és költséges. Ennek következtében, valamint az adatvédelmi biztos társadalmi presztízsének és egyre bővülő hatáskörének köszönhetően az érintettek inkább fordulnak panaszukkal, jogértelmezési kérdéseikkel az Adatvédelmi Biztos Irodájához, mint a bírósághoz. Egyes vélemények szerint az adatvédelmi biztos gyakorlata valamennyire a bíróságok jogalkalmazását pótló esetjoggá vált fennállásának egy évtizede alatt.²⁵²

Az adatvédelmi szabályozás egyik alapvető sajátossága, hogy nem precíz, konkrét szabályok jellemzik, mint például a büntetőjogi tényállásokat, hanem a normák alapvető jellegűek, olyan generális követelményeket fogalmaznak meg, melyeket az alkotmánybírósági értelmezés mellett a gyakorlat és a jogalkalmazók töltenek meg tartalommal (például hozzájárulás fogalma, célhoz kötöttség elve stb.). A jogalkalmazásban is nagy előrelépésként értékelhető, hogy 1992-ben megszületett az adatvédelem kódexeként értékelt adatvédelmi törvény, mely az adatvédelmi biztos jogértelmezésének legfontosabb forrása. Az adatvédelmi ombudsman gyakori megnyilatkozásai, társadalmi presztízse miatt az általános jogi kultúrába is az adatvédelemnek ez a – talán valamennyire egysíkú, de mindenképpen – szigorúbb és következetesebb felfogása vált irányadóvá.

A bírói gyakorlat a személyiségi jogvédelem területén mintha elmaradt volna ettől a fejlődéstől. Összefüggésben áll ez az alapvető jogi kultúra „túlságosan elméletinek kikiáltott” megbélyegzésével, a gyakorlati jogászok számára megfoghatatlan elveivel és kiterjesztő, néha szélsőséges értelmezésével. A személyes adatok védelméhez való jog esetében azonban nem szabad elfelejteni, hogy ez a jogterület egyrészt jól átlátható, másrészt az adatvédelmi biztos „esetjogából” kiindulva logikus és kikristályosodott elvek mentén halad és fejlődik.

Adatvédelmi ügyekben – a példák ellenére - meglehetően csekély a bírósági jogérvényesítés gyakorlati lehetősége. Az Alkotmány 70/K. §-a garantálja ugyan az alapvető jogok és kötelezettségekkel kapcsolatban hozott állami döntések bírósági megtámadásának lehetőségét, Magyarországon azonban az ún. alapvető bíraskodás közvetlenül az alkotmány szövegét értelmező gyakorlata nem alakult ki. A rendes bíróságok hajlamosak az alapjogokra csak közvetett módon támaszkodni illetve hivatkozni, és inkább keresnek a tényállásra „kevésbé” illő törvényi vagy rendeleti szabályozást, mint alkalmaznak alkotmányjogi érvelést. A bírák

²⁵² Szabó Máté Dániel-Székely Iván: A privacy védelme a munkahelyen in.: Szabad adatok, védett adatok BME GTK Információ – és Tudásmenedzsment Tanszék, Bp. 2005, 119. o.

lába alatt „biztonságosabb talajt” jelent a védelem alacsonyabb szintjét garantáló Ptk.-beli matéria, mint az adatvédelmi törvény adatkezelésre vonatkozó jogelveiből való kiindulás. Ennek a gyakorlati szempontok mellett természetesen lehetnek tudatos elméleti, dogmatikai okai is, hiszen sok jogtudós kifejezetten károsnak tartja, így Lenkovics Barnabás (volt ombudsman, jelenleg alkotmánybíró) is a „jogrendszer piramisának fejtetőre állításának”²⁵³ nevezi, ha a konkrét életviszonyokra közvetlenül a legabsztraktabb normákat kezdjük el alkalmazni.

Felmerül a kérdés, hogy az inkább polgári jogi megközelítés (például a magántitok, és nem a személyes adat védelmére alapozva) ugyanarra az eredményre vezet-e, mint ugyanazon kérdésben kialakított adatvédelmi biztosítási állásfoglalás? Igazából hosszú gyakorlatot ezen a téren egyik jogalkalmazó sem tudhat maga mögött, de az eltérő jogértelmezésre számos példa akad:

1. A felperes az ellene folyó büntetőeljárásbeli tényállás tisztázása érdekében kérte a volt házastársának telefonjára érkező, de saját hívásainak részletes listáját, kérését a volt házastárs megtagadta. A bíróság *„megállapította ezen belül, hogy az ún. hívásrészletezés adatai az 1992. évi LXIII. tv. hatálya alá tartozó személyes adatnak nem minősülnek, így az adatvédelmi törvény előírásait az alperes nem szegte meg....Az adott polgári jogviszonyra vonatkozó jogszabályi kötelezettségek betartása esetén a személyhez fűződő jog megsértésének megállapítása fogalmilag kizárt.”* Pfv.IV. 20 205/2002/8. szám

vagy

„Helyesen mutatott rá a jogerős ítélet arra, hogy meghatározott természetes személlyel kapcsolatba hozható adatnak minősül a természetes személy lakáscíme, telefonszáma. Az az adat azonban, hogy az előfizető telefonvonaláról mikor, mely telefonszám hívásával és milyen időtartamban került sor telefonbeszélgetésre, meghatározott természetes személlyel már nem hozható közvetlen összefüggésbe. A telefonbeszélgetések időtartama, irányultsága alapján meghatározott természetes személyre következtetés sem vonható le. Ezért a hívásrészletezések adatai nem minősülnek olyan személyes adatnak, amelyekről az adatkezelőnek ingyenesen kellene az érintett részére tájékoztatást adni. Legf. Bság. Pfv. IV.22 757/1998/4

Az idézett jogértelmezések ellentmondanak az adatvédelmi törvényben szereplő személyes adat definíciónak.

2. Hasonló módon ellentétes az alábbi bírói indokolás az adatvédelmi törvényben meghatározott adatkezelő fogalmának:

²⁵³ Lenkovics Barnabás: Alkotmányosság a magánjogban, szerkesztette Sajó András, Complex kiadó, Bp., 2006, 111.o.

„Téves a továbbiakban a felperesnek az a jogi álláspontja is, hogy az V.r. alperes jogsértő magatartása nem csak a magántitkot, hanem a felperes személyes adatainak védelméhez való jogát is sértette. A személyes adatok védelméről és a közérdekű adatok nyilvánosságáról szóló 1992. évi LXIII. tv. alapján a személyes adatok kezelésével kapcsolatos jogsértést a tv 2. §-a 7. és 4. pontja értelmében csak az adatkezelő követheti el. Az V. r. alperes, miután a fegyelmi eljárásnak nem volt részese, a fegyelmivel kapcsolatos adatok tekintetében adatkezelőnek sem minősült, függetlenül attól, hogy a vizsgálati anyag és a jogsértő jelentés a birtokában volt és azt B.J.-nek megmutatta, illetve tartalmát neki feltárta. Adatkezelésnek ugyanis az alkalmazott eljárástól függetlenül a személyes adatok felvétele és tárolása, feldolgozása, hasznosítása minősül. Ilyen tevékenységet az V.r. alperes nem végzett.” Legf. Bság. Pfv. IV.21 407/2005/5

3. Munkahelyi kamera működtetésével kapcsolatos ügyben egy panaszos az Adatvédelmi Biztos Irodájához fordult, mert „A bíróság a keresetet azzal az indokolással utasította el, hogy a kamerák működése azért nem sértette a személyiségi jogokat, mert azok nem az intimszférához tartozó helyiségekben (WC, öltöző stb.) kerültek kihelyezésre.” Az adatvédelmi biztos határozott álláspontja szerint „Munkahelyen kamera a munkavállaló munkavégzésének, illetőleg munkahelyi viselkedésének megfigyelése céljából nem helyezhető el olyan helyiségekben, amelyekben állandó munkavégzés folyik, ebből következően pedig, nem működtethető kamera irodákban, illetőleg munkahelyiségekben. Kivételt képeznek az olyan munkahelyiségek, ahol a munkavállaló élete és testi épsége veszélyben lehet....ha a veszély ténylegesen fennáll és közvetlen, vagy az eshetőleges veszély nem lehet alkotmányosan elfogadható adatkezelési cél.” ABI 1418/A/2005

4. Egy másik példa alapján „A jogellenes adatkezelés azonban nem sértette a felperesek személyiségi jogait. ...A „birtokba jutás” – a fentiek szerint – további cselekmények nélkül nem sért személyiségi jogot, így a közös károkozás szabályai az alperessel szemben nem alkalmazható.” Legf. Bság. Pf. 23.255/1998/3.

5. „Az adatkezelés ilyen módon korántsem azonos a más vagy mások személyi adatainak pusztá birtoklásával, tehát azzal, hogy valaki más vagy mások személyi adatainak birtokába jut, korántsem válik adatkezelővé. Ehhez képest Dr..... nem vált adatkezelővé azzal, hogy dr.-né levélben eljuttatta számára a feljelentő korábbi elítélésére vonatkozó adatokat, mely adatok birtokába dr.-né sem adatkezelőként jutott.” Főv.Főügyészség KÜFO 22069/2004/2

Természetesen akad olyan a bírói jogértelmezésre is példa, mely „A Ptk. rendelkezéseivel összhangban”²⁵⁴ az adatvédelmi törvényt adatvédelmet érintő ügyekben – speciális szabályozási körére tekintettel – elsődleges jogforrásnak tekinti. A kollíziót sikeresen fel lehet oldani olyan esetben is, mikor általános személyiségi jogi jogvédelem nem jöhetne szóba:

A Pfv. IV. 20. 798/2002/3. számú legfelsőbb bírósági ítélet szerint „Az Avt. 17. §-a /3/ bekezdésének második mondata szerint a perben fél lehet az is, akinek egyébként nincs perbeli jogképessége. A Ptk. 75-83. §-aiban védett személyhez fűződő jogok megsértése miatt azonban csak olyan fél ellen indítható kereset, aki perbeli jogképességgel nem rendelkezik. A jelen perben a felperes elsődlegesen a személyhez fűződő joga megsértésének a megállapítását kérte, a személyes adatainak kezelésével kapcsolatban elkövetett jogsértés miatt. A fentiekből következően azonban az I. r. alperessel szemben – perbeli jogképesség hiányában – e jogcímen pert nem indíthatott. Ebből azonban csak formailag következne, hogy a felperes I. r. alperessel szemben előterjesztett elsődleges kereste tekintetében a pert meg kellett volna szüntetni, mert a Pp. 3. §-a /1/ bekezdése értelmében a bíróság a fél által előadott kérelmeket, nyilatkozatokat nem alakoszerű megjelölésük, hanem tartalmuk szerint veszi figyelembe.”

vagy

„Az alperes tehát a felperes személyes adatait a felperes hozzájárulása nélkül hozta nyilvánosságra a sajtó útján. Ez a cselekménye pedig a Ptk. 75. §-ának (1) bekezdése alapján, figyelemmel a Ptk. 83. §-ára is, önmagában alkalmas a személyhez fűződő jog megsértésének megállapítására. Ettől függetlenül az alperes a Ptk. 81. §-ába ütköző módon a felperes magántitkát is megsértette, mert az, hogy a felperes pályázatott nyújtott be – miután a felperes a pályázatával kapcsolatos tények nyilvánosságra hozatalához nem járult hozzá - a felperes magántitkának minősült, amelynek birtokába jutva az alperes azt jogosulatlanul hozta nyilvánosságra. Összefoglalóan tehát az alperes a személyes adatok kezelésével, illetve a birtokába jutott magántitok jogosulatlan nyilvánosságra hozatalával attól függetlenül megsértette a felperes személyhez fűződő jogát, hogy magatartása a jóhírnév megsértésének megállapítását nem alapozta meg.” Legf. Bság. Pfv.IV.21 4832001/4.

Álláspontom szerint egy másik – valósabb - gyakorlati probléma, hogy a jogesetekben és tényállásokban a személyes adatok védelméhez való jog a legritkább esetben szerepel önállóan védendő jogi tárgyként, gyakran ötvöződik vagy pótolják más személyiségi jogokkal (például jóhírnév sérelme).

²⁵⁴ Pf. IV.26.437/2001/4.szám

(„A tájékoztatási kötelezettség az anyagi jogi szabályokra nem terjed ki. Az pedig, hogy a keresettel érvényesített igény a Ptk-nak a személyhez fűződő jogokra vonatkozó rendelkezései, vagy a személyes adatok védelmére vonatkozó törvény rendelkezései, esetleg a Polgári és Politikai Jogok Nemzetközi Egyezségokmányának rendelkezései alapján bírálendő-e el, anyagi jogi kérdés, amelyre a tájékoztatási kötelezettség nem terjed ki.” Pf. IV. 26 094/2001/5.)

Ezekben a bonyolult esetekben is azonban van esély az esetleges jogsértő magatartás megfelelő értékelésére. Erre jó példa az az ítélet, melyben egy sérelmezett újságcikk kapcsán a megfelelő bizonyítási eljárás lefolytatását követően a bíróság először tisztázta, hogy a cikkben valótlan állítás nem történt, vagyis a felperes alaptalanul állította jóhírnéve megsértését, ez után az adatvédelmi törvény alapján a bíróság vizsgálta a személyes adat nyilvánosságra hozatalának törvényi alapját, melyet a rendőrségi törvény és a sajtótörvény alapján megfelelőnek ítélt, végül a megjelent újságcikk tartalmát értékelte úgy, hogy az nem sértette az ártatlanság vélelmének elvét Pfv. IV.22 751/1999/16

Az információs jogokat érintő, Legfelsőbb Bíróság elé jutó ügyeknél azonban általános tapasztalat, hogy sok esetben a bíró vagy nem veszi figyelembe a személyes adatok védelméhez való jog speciális szabályait és inkább más, nevesített személyiségi jogot „húz rá” a tényállásra, vagy általában korlátozó, szűkítő módon alkalmazza a jogszabályi rendelkezéseket és megállapítja, hogy az érintettre vonatkozó információ nem személyes adat, vagy az adatok továbbítása nem adatkezelés. Dogmatikai pontatlanság fedezhető fel például olyan hivatkozásban, miszerint *„Idegenrendészeti ügyekben a külföldivel szemben speciális szabályok érvényesülnek, mely speciális rendelkezések – így az Idtv. és a Vhr. Rendelkezései – eltérő szabályokat tartalmaznak az Alkotmány, illetve a személyes adatok védelméről és a közérdekű adatok nyilvánosságáról szóló 1992. évi LXIII. törvény rendelkezéseire képest”.* Kf.V.29.759/1999.8. szám

Helyesebb volna a két jogalkalmazónak – akár összehasonlító elemzések, akár gyakori konzultációk szintjén – jobban összedolgozni és egymás gyakorlatára – éppen a személyes adatok védelme és az ehhez az alkotmányos joghoz kötődő jogbiztonság érdekében – nagyobb figyelmet fordítani.

VIII.6. Az új – de hatályba nem lépett – Polgári Törvénykönyv

„A Ptk. színvonala mindenkor az adott, polgárinak nevezett társadalom civilizáltságának fokmérője marad.”

Lenkovics Barnabás²⁵⁵

Bár a 2009-ben elfogadott új Ptk. az alkotmánybírói vétót követően nem lépett hatályba, tanulságos néhány, a témához kapcsolódó új elemét ismertetni. Az új Ptk. eredeti koncepciója hangsúlyozta, hogy a magánjogi viszonyokban az alkotmányos elveket nem alapelvi keretek között, hanem a konkrét rendelkezéseken keresztül kell érvényesíteni, ezért felesleges például az emberi méltóság tiszteletére külön figyelmeztetni a jogalkalmazókat. A kodifikáció során különös hangsúlyt kapott a **közszeplők** sajátos helyzetének és védelmének problematikája²⁵⁶. A személyiségi jogok megsértésének vagyoni elégtétellel történő szankcionálását a koncepció egy új szankciófajta, a **sérelemdíj** bevezetésével kívánja rendezni. A sérelemdíj a személyiségi jogok megsértésének közvetett kompenzációja és/vagy pénzbeli elégtételt jelentő magánjogi büntetés, ezért nem a kártérítési jogban, hanem a személyiségi jogvédelem szankciói között szerepel. Sérelemdíj megítélhető olyan esetekben is, amelyekben a személyiségi jogsértés a sértett oldalán nem eredményezett hátrányt, de az eset összes körülményei alapján a sértettnek nyújtandó elégtétel indokolt. Ez a megoldás egyben a *nem vagyoni kártérítés intézményének megszüntetését* eredményezi.²⁵⁷

A **képmáshoz való jog** körében az új szabályozás a bírói gyakorlat eredményeit integrálja, így a tömegfelvételek, a közszeplés, valamint a hatósági felvétel sajátos eseteit, mint a jogellenességet kizáró körülményeket a jogalkotó beiktatja a törvénybe. A **kegyeleti jogokkal** kapcsolatban szintén a bírói gyakorlat hatására a túlélők önálló személyiségi jogaként nyer elismerést az elhunytat ért sérelem, másfelől szélesebb körben ismeri el a bíróság a hozzátartozók fellépését a sérelem orvoslására, a köz érdekében pedig az ügyész is jogosult a meghalt személy jóhírnevét sértő magatartás elleni fellépésre.

A személyiségi jogok megsértésének objektív jogkövetkezményeinél egyetlen lényeges változás a **sajtó-helyreigazítás szabályozásánál** történt. A kodifikációs munka során felmerült egyrészt a szabályozás kibővítése (a vélemény-helyreigazítással), másrészt az intézménynek más törvényben (perrendtartás, sajtótörvény) való szabályozása. A kodifikátorok szerint azonban a sajtó-helyreigazítás a polgári jogi személyiségvédelem egyik fontos intézménye, amelynek segítségével az írott és elektronikus sajtó által közzétett –

²⁵⁵ Lenkovics Barnabás: Alkotmányosság a magánjogban, szerkesztette Sajó András, Complex Kiadó Bp., 2006, 108.o.

²⁵⁶ Lásd részletesen a Közszeplők kategóriája c. résznél.

²⁵⁷ <http://www.parlament.hu/irom38/05949/05949.pdf>, 2010-03-02

személyiségi jogot sért – valótlan vagy hamis közlemények gyorsan orvosolhatók. Fenntartandó a sajtó objektív felelősségére vonatkozó rendelkezés, hangsúlyt adva viszont annak, hogy jogkövetkezmény alkalmazására csak jogellenes magatartás esetén kerülhet sor, vagyis nem történik a sajtó részéről jogsértés, ha a nyilvános rendezvényen elhangzottakról, a nyilatkozó személyének pontos megjelölésével, az elhangzottaknak megfelelően, szöveghűen tudósít, a sajtó számára adott nyilatkozatot tesz közzé, vagy a tudósítás tárgya hivatalos eljárások, döntések vagy határozatok ismertetése.

Álláspontom szerint az új Ptk. legfontosabb, az adatvédelmet közvetlenül érintő elvi módosítása, hogy a polgári jogi-személyiségi jogvédelem keretében – a Polgári és Politikai Jogok Nemzetközi Egyezségokmánya 17. cikkét idézve – először került magyar törvénykönyvben nevesítésre a magánélet védelméhez való jog azzal a fenntartással, hogy ennek a jognak a terét a bírói jogalkalmazásnak és jogértelmezésnek megfelelő tartalommal kitölteni. A legfontosabb gyakorlati változás pedig a sérelemdíj bevezetése lett volna, megkönnyítve az adatvédelmi jogsértéseknél oly jellemző módon bekövetkező nem vagyoni jellegű károkért az érintett számára a kompenzációt.

Nagy kérdés, hogy ezekből a vívmányokból az újabb polgári törvénykönyv mit fog majd átvenni²⁵⁸.

²⁵⁸ Az 1129/2010. (VI. 10.) Korm. határozat ismételten felhatalmazta a Polgári Jogi Kodifikációs Szerkesztőbizottságot az új Polgári Törvénykönyv tervezetének elkészítésére 2011. szeptember 30-i határidő kitűzésével.

IX. Az információs alapjogok büntetőjogi védelme

Minden közösség számára adott, hogy meghatározza azokat az emberi magatartásokat és viselkedési formákat, melyeket a közösség érdekeire nézve veszélyesnek minősít és ezért az elkövetőket – preventív vagy megtorló célból – büntetéssel sújtja. A társadalomba rendezett és állam által vezetett közösség esetén ezt az állam büntető igényének nevezzük.

A büntetés alkalmazása az állam megjelenésével a közhatalom privilégiuma lett, a büntetőjog - a valláserkölcsei és a római jogi *delictum (magánbűncselekmények)* elemek leszakadásával tipikusan a közjog kategóriájába tartozó jogág. A büntetőjogi védelem sajátossága, hogy nem tilalmakat állít fel - „*Ne ölj!*”-, hanem „pozitív módon”²⁵⁹ meghatározza azt a tényállást, melynek tanúsítását szankcióval sújtja - *Aki mást megöl..*”. A polgári társadalom kialakulásának korában a pozitív jog kötőereje már nem a természetjoggal való azonosságon, hanem az állami jogalkotás autoritásán alapul²⁶⁰. A bűncselekmények tényállásait, a büntethetőség feltételeit és az alkalmazható jogkövetkezményeket a büntető törvénykönyv foglalja össze.²⁶¹

A magánjogi elemeket továbbra is bőven tartalmazó adatvédelmi szabályozás egyik nem tipikusan jellemző – *ultima ratio* jellegű - része a büntetőjogi rész. Amíg a személyes adatok védelméhez való jog civilisztikai szabályozása részletes, sőt, „alternatív” megoldásoknak is teret enged az előző fejezetben kifejtettek szerint, addig a büntetőjogi jellegű „háló” ritkásan szövött a két információs jog körül. Mit is értünk ezalatt? Elsősorban a büntető törvénykönyvben megfogalmazott tényállásokat és a szabálysértési jogi alakzatokat, valamint – bár inkább közigazgatási jellegű szankció! – megemlíthetjük az adatvédelmi biztos esetleges bírságolási jogkörét is, ami a magyar rendszerből egyelőre hiányzik ugyan, de más európai országban (pl. Szlovénia vagy Norvégia) nem ismeretlen quasi büntető jellegű szankciónak is minősíthető.

IX.1. Büntető törvénykönyvi tényállások

I. Mivel a védendő jogi tárgyak alkotmányos jogok, a büntető törvénykönyv (1978. évi IV. törvény a Büntető Törvénykönyvről – Btk.) a szabadság és az emberi méltóság elleni bűncselekmények fejezetben külön tényállásokat²⁶² szentel védelmüknek, úgymint *Visszaélés*

²⁵⁹ Dr. Petrik Ferenc: A személyiségi jog védelme – a sajtó helyreigazítás, HvgOrac Lap- és Könyvkiadó Kft., Bp. 2001, 36.o.

²⁶⁰ Ligeti Katalin, Wiener A. Imre: Jogszabálytan in.: Büntetőjog általános rész, KJK-Kerszöv Jogi és Üzleti Kiadó Kft., Bp.2002, 14.o.

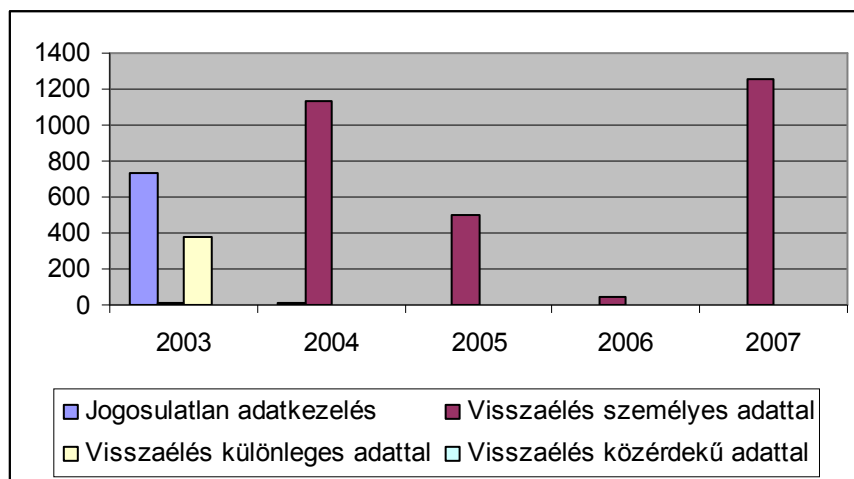
²⁶¹ Fülöp Ágnes: Az állam büntető igénye in.: Alkotmányjogi alapismeretek, Csokonai Kiadó, Debrecen 1996, 135.o.

²⁶² Jelen tényállások hatályos szövegét a 2009. évi LXXX törvény állapította meg, hatályos 2009. 08.09-től

személyes adattal és Visszaélés közérdekű adattal. A bűncselekmények magánindítványra büntethetők, vagyis a jog érvényre juttatja az érintett önrendelkezési jogát, mikor a sértetti megítéléstől teszi függővé az eljárás megindítását, ugyanakkor a vád képviselőt a jog nem bízza magánvádlóra. A sértett (és az ügyész a határozathozatal céljából tartott tanácsülés időpontjáig) a büntetőeljárás során a károkozással összefüggő polgári jogi igényt is érvényesíthet.

5. ábra: Ismertté vált bűncselekmények
(forrás: www.police.hu)

	2003	2004	2005	2006	2007
Jogosulatlan adatkezelés	732	8	1	0	0
Visszaélés személyes adattal	10	1136	503	41	1256
Visszaélés különleges adattal	380	0	0	0	0
Visszaélés közérdekű adattal	2	2	1	3	0

Rendkívül érdekesek az elkövetőkre vonatkozó bűnügyi statisztikák (lásd függelék), melyek alapján megállapítható, hogy az információs bűncselekmények „átlagos” elkövetői legalább középfokú iskolai végzettséggel rendelkező, általában büntetlen előéletű, inkább a magánszektorban tevékenykedő felnőtt férfiak (kb. 75%). A személyes adattal való visszaéléseknél kirívóan magas a rendőr-elkövetők száma, akik foglalkozásuk révén mindenféle hatósági nyilvántartásokhoz könnyen hozzáférnek. A bűnügyi statisztikák természetesen csak a jéghegy csúcsát jelzik, a kis számokból azonban egyértelműen megállapítható, hogy a Btk. tényállások a gyakorlatban igen kevés hatékonysággal használhatók akár bűnmegelőzési, akár büntetési célzattal.

A. Visszaélés személyes adattal

177/A. § (1) *Aki a személyes adatok védelméről vagy kezeléséről szóló törvényi rendelkezések megszegésével jogtalan haszonszerzési célból vagy jelentős érdeksérelmet okozva*

- a) jogosulatlanul vagy a céltól eltérően személyes adatot kezel,*
- b) az adatok biztonságát szolgáló intézkedést elmulasztja,*

vétséget követ el, és egy évig terjedő szabadságvesztéssel büntetendő.

(2) *Az (1) bekezdés szerint büntetendő az is, aki a személyes adatok védelméről vagy kezeléséről szóló törvényi rendelkezések megszegésével az érintett tájékoztatására vonatkozó kötelezettségének nem tesz eleget, és ezzel más vagy mások érdekeit jelentősen sérti.*

(3) *A büntetés vétség miatt két évig terjedő szabadságvesztés, ha a személyes adattal visszaélést különleges személyes adatra követik el.*

(4) *A büntetés büntett miatt három évig terjedő szabadságvesztés, ha személyes adattal visszaélést hivatalos személyként vagy közmegegyezéses felhasználásával követik el.*

A visszaélés személyes adattal bűncselekmény **jogi tárgya** a sértettnek a személyes adatai megismeréséhez és biztonságos kezeléséhez, őrzéséhez fűződő személyiségi joga. A bűncselekmény passzív alanya az adatvédelmi törvény fogalomköréből ismert adatalany, a sértettek száma közömbös, mert halmazat helyett több sértett esetében is törvényi egység valósul meg. A Magyar Köztársaság Legfelsőbb Bíróságának 2007. október 15-i büntető jogegységi határozata (3/2007.BJE.szám) szerint:

„I. Ha az elkövető egy cselekményével valósítja meg a hivatali visszaélés büntettét /Btk. 225. §-a/ és a hivatalos személy által elkövetett személyes adattal visszaélés büntettét /Btk. 177/A. §-a (2) bekezdése/ a bűnösség csak az utóbbi bűncselekményben állapítható meg; az alaki halmazat csupán látszólagos.

II. Amennyiben az ügyészség - a leírt esetben - mind a két bűncselekmény miatt vádat emel, a kimerített vád szerinti magatartást egységesen hivatalos személy által elkövetett személyes adattal visszaélés büntettének kell minősíteni, s e mellett a hivatali visszaélés büntette miatt emelt vád alóli felmentő rendelkezésnek nincs helye.”

A jogegységi határozatra hivatkozik a Szegedi Ítéltábla is, mikor szembehelyezkedett a fellebbviteli főügyészség álláspontjával, amely a 3/2007. BJE határozatban foglaltakra hivatkozással a felbujtóként elkövetett hivatali visszaélés büntetteként történt minősítés helyett a felbujtóként elkövetett visszaélés személyes adattal büntettének a megállapítását indítványozta:

„Az ügyészi indítvány helytálló volt annyiban, hogy a 3/2007. BJE értelmében, amennyiben az elkövető egy cselekménnyel valósítja meg a hivatali visszaélés büntettét, valamint a hivatalos személy által elkövetett személyes adattal visszaélés büntettét, úgy az elkövető bűnössége az utóbbi bűncselekményben állapítható meg, ezen bűncselekmény speciális jellege folytán.

A visszaélés személyes adattal bűncselekményt az követi el, aki a személyes adatok védelméről vagy kezeléséről szóló törvényi rendelkezések megszegésével a) jogosulatlanul vagy a céltól eltérően adatot kezel, és ezzel más vagy mások érdekeit jelentősen sérti [Btk. 177/A.§ a) pontja]. Ezen bűncselekmény materiális bűncselekmény, amelynek alaptényállási eleme az eredmény, vagyis a más vagy mások érdekeinek jelentős sérelme. Jelen tényállás alapján azonban csakis az állapítható meg, hogy az I.r. vádlott cselekménye nem okozott, és a bűncselekmény megvalósulási körülményei folytán nem is okozhatott senki számára jelentős érdeksérelmet. A hivatali visszaélés bűncselekményéhez képest speciális bűncselekménynek minősülő visszaélés személyes adattal bűncselekmény megvalósulására tehát egyáltalán nem kerülhetett sor, így a két bűncselekmény konkurálásának és az utóbbi minősítés megállapításának a kérdése ténylegesen nem merülhetett fel.”²⁶³

Az elkövetési magatartások eltérőek az egyes változatoknál: a célhoz-kötöttség megsértésével vagy jogosulatlan adatkezeléssel megvalósított tényállásokat aktív magatartással, a tájékoztatási kötelezettség megszegését nem-tevéssel (a kötelezettségre vonatkozó előírás megszegésével), az adatbiztonsági intézkedés elmulasztását mulasztással lehet megvalósítani. A személyes adattal visszaélés csak **szándékosan** követhető el, egyenes vagy eshetőleges szándékkal egyaránt, a jogtalan haszonszerzés minősített esetében természetesen az egyenes szándék tényállási elem.

Az előkészület nem büntethető, bármely elkövetési magatartás megvalósításával a cselekmény kísérleti szakaszba kerül, befejezetté csak az adatalanyt vagy akár harmadik, más személy(eke)t érintő jelentős érdeksérelem bekövetkezésével vagy a jogtalan haszonszerzési cél megjelenésével válik. Az elkövetési magatartás megítélésénél – vagylagos tényállási elemként - alapvető fontosságú a jelentős érdeksérelem (ebben az esetben ugyanis materiális bűncselekményről van szó), mely összefügghet a sértett anyagi, társadalmi, családi körülményeivel, és ennek súlyosságát csak a konkrét helyzethez viszonyítva lehet meghatározni. Fontos megjegyezni, hogy a 2009. augusztus 9-én hatályba lépett Btk.

²⁶³ Bf.II.222/2008/7.

módosítás²⁶⁴ előtt a jogalkotó a visszaélés személyes adattal tényállást kizárólag materiális bűncselekményt határozta meg, vagyis kötelező tényállási elem volt a jelentős érdeksérelem bekövetkezése. Ennek egyik fontos következménye volt, hogy a jelentős érdeksérelem hiányára hivatkozva a legtöbb feljelentéssel indult ügyben már a nyomozati szakban a hatóságok megszüntették az eljárást, vagyis a jogtárgy büntetőjogi védelme hiányos és inadekvát volt.

A részletes bűnügyi statisztikák tanulmányozásánál (forrás: Egységes Nyomozó Hatósági és Ügyészségi Bűnügyi Statisztika (ENYÜBS) adatállománya) szem előtt kell tartani a 2003. március 1. után történt törvénymódosítás (szigorítás) tényét is. A 2002-2008 közötti időszakra tanulmányozásánál nyilvánvaló a gyakorlati tapasztalatok beigazolódása, miszerint hiába tesz a sértett feljelentést a nyomozó hatóságnál, az eljárást legtöbbször a jelentős érdeksérelem hiányára hivatkozva megszüntetik. (2007-ben kiugróan nagy számban, 1256 esetben indult „visszaélés személyes adattal” büntetőeljárás esetében is 1192 esetben a nyomozást a nyomozó hatóság megszüntette „büntethetőséget megszüntető egyéb ok” miatt.) Feltűnően magas a különleges adattal történt visszaélés miatt indult eljárások (feltehetőleg feljelentések) száma, ami jelzi, hogy az érintettek jobban odafigyelnek különleges adataik sorsára.

6. ábra: Ismertté vált bűncselekmények (forrás: Egységes Nyomozó Hatósági és Ügyészségi Bűnügyi Statisztika (ENYÜBS) adatállománya)

Btk. §	Megnevezés	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008
177/A§/1/a)	Jogosulatlan adatkezelés vétsége	208	155	7	1	0	0	0
177/A§/1/b)	Jogosulatlan adatkezel. szem. adat jogell.továbbítása	183	572	-	-	-	-	-
177/A§/1/d)	Szem. adat jogosult előtti eltitkolása	0	4	-	-	-	-	-
177/A§/1/e)	Személyes adat meghamisítása	0	1	1	-	-	-	-
177/A§/1	Visszaélés személyes adattal vétsége	0	8	227	34	19	1226	58
177/A§/2/I.f	Visszaél. sz.a. büntett hivatalos személyként elkövetve	0	1	4	12	8	9	6
177/A§/2/II/f	Visszaél. büntett közmegegyezés felhasználásával	0	0	1	1	1	0	2
177/A§/2/III/f	Visszaél. büntett jogtalan haszonszerzés végett	0	0	30	2	1	10	3
177/A§/3	Visszaélés büntett különleges adatra	0	1	874	454	12	11	6

²⁶⁴ 2009. évi LXXX. törvény a Büntető Törvénykönyvről szóló 1978. évi IV. törvény módosításáról

177/A§	Összesen:	391	742	1144	504	41	1256	75
177/B§/1/a-b)	Különleges adattal visszaélés büntette	7	36	-	-	-	-	-
177/B§/3)	Különleg.adat megszerzésének vétsége	17	344	-	-	-	-	-

7. ábra: A jogosulatlan adatkezelés illetve visszaélés személyes adattal elkövetési módszerek (forrás: Egységes Nyomozó Hatósági és Ügyészségi Bűnügyi Statisztika (ENYÜBS) adatállománya)

Elkövetés módszere	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008
Jogosulatlan a.kezeléssel	0	8	1097	496	37	1227	62
Céltól eltérő a.kezeléssel	0	1	6	4	4	25	9
Biztonsági intézk.elmulasztásával	0	0	31	0	0	3	4
Tájék.kötel.elmulaszt.	0	1	2	3	0	1	0
177/A§ össz.:	0	10	1136	503	41	1256	75

8. ábra: Eljárás befejezési módok bűncselekményi oldalon

(forrás: Egységes Nyomozó Hatósági és Ügyészségi Bűnügyi Statisztika (ENYÜBS) adatállománya)

177/A.§	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008
Össz:	391	742	1144	504	41	1256	75
Feljelentés elutasítása: ebből	0	0	1	1	1	0	0
1.Elévülés	0	0	1	1	0	0	0
2.Magánindítvány hiánya	0	0	0	0	1	0	0
Nyomozás megszűnt.össz: ebből	47	25	198	10	10	1226	40
1.Bcs-t nem a gyanúsított követte el	1	2	1	0	8	1	0
2.Nem állapítható meg az elkövető kiléte	7	1	0	0	0	22	34
3.Nem állapítható meg,hogy a bcs-t a gyanúsított követte-e el	5	4	0	2	0	9	2
4.Gyermekkor	0	0	0	0	0	0	1
5.Tévedés	2	0	0	0	0	0	0
6.Magánindítvány hiánya	0	2	0	0	0	0	1
7.Büntethetős.kizáró egyéb ok	1	7	0	1	0	0	0
8.Elévülés	1	2	190	3	0	2	0
9.Cselekm.társ.vesz.megszűnt	1	1	0	0	0	0	0
10.Büntethetőséget megszüntető egyéb ok	0	0	0	0	0	0	0
12.Megrovás	29	6	7	4	2	1192	2
Vádemelés	344	713	936	484	17	30	29
Egyéb befejezés, ebből	0	4	9	9	13	0	6
1.Vádemelés elhalasztása	0	4	0	2	1	0	6
2. Nem állapítható meg az elkövető ki.	0	0	9	7	12	0	0

A jogirodalom is csak néhány kirívó esetet ismer arra, hogy az elmúlt időkből a nyomozás lefolytatása után az ügy bírói szakba kerül és ítélet is születik, például:

- A rendőr főnyomozó vádlott a hivatali visszaélés büntetén kívül megvalósította a különleges személyes adatokkal való visszaélés büntetést, valamint a jogosulatlan adatkezelés vétségét is, mikor hivatali beosztásából adódóan a testvére vállalkozásában levő magánnyomozó iroda

munkáját segitendő a tudomására jutott személyes és különleges adatokat testvérének átadta.(BH2000.384)

A sajtóból természetesen ennél jóval több feljelentésről tudunk, például:

- 2006. március 23-án az Országos Választási Bizottság (OVB) feljelentése alapján nyomozást rendelt el visszaélés személyes adattal vétség gyanúja miatt a Békés Megyei Rendőr-főkapitányság²⁶⁵ a Gyula és Környéke Többcélú Kistérségi Társulásnál lévő számítógépen feltalált személyes adatokat tartalmazó adatbázis ügyében, melyben a híradások szerint több, mint 8.000 választópolgár pártpreferenciájára vonatkozó különleges adatai is szerepeltek.

- A szövevényes „UD Zrt.-ügyben” sok összefüggésben merült fel a személyes adatokkal történt visszaélésgyanúja: az alapügyben tett feljelentés tárgya egy biztonsági cég által végzett jogosulatlan telefon lehallgatás volt, majd egy országgyűlési képviselő 2008 szeptember 29-én feljelentést tett a polgári titkosszolgálatokat felügyelő miniszter ellen nyilatkozatai miatt (*„A dr. Kövér László és Demeter Ervin, illetve Horváth József közötti telefonbeszélgetések tartalma alapján egyértelműen megállapítható, hogy a beszélgetések mindegyike az érintettekhez kapcsolódó személyes adat, a beszélgetések egyike sem veti fel bűncselekmény elkövetésének gyanúját, a beszélgetések tartalma pedig, teljességgel irreleváns az adott ügyben folytatott titkos információgyűjtés szempontjából.... Fenti tényeknek a hatályos jogszabályokkal, így különösen a személyes adatok védelméről és a közérdekű adatok nyilvánosságáról szóló 1992. évi LXIII. törvény, valamint a nemzetbiztonsági szolgálatokról szóló 1995. évi CXXV. törvény rendelkezéseivel való összevetése alapján felvetődik annak gyanúja, hogy a kormány tagja, elkövette a Büntető Törvénykönyvről szóló 1978. évi IV. törvény 177/A. § (2) bekezdésébe ütköző, hivatalos személy által, köz megbízatás felhasználásával elkövetett személyes adattal visszaélés büntettét, illetve a 225. §-ba ütköző hivatali visszaélés büntettét.”*²⁶⁶). 2010 júliusában²⁶⁷ a Központi Nyomozó Főügyészség a volt pártelnököt és a volt országgyűlési nemzetbiztonsági bizottság alelnökét is többek között kétrendbeli személyes adattal való visszaélés vétségével gyanúsította - a nyilatkozatok szerint a jelentős érdeksérelem tényállásbeli elem a sértett politikustárs társadalmi megítélésben való bizalom megingásával és a politikusi pályától való eltávolításával valósult meg - , illetve

²⁶⁵ <http://mti.hu/ciik/127071/>

²⁶⁶ www.fidesz.hu/leToltes.php?letoltesid=5952, 2008-02-02

²⁶⁷ http://index.hu/belfold/2010/07/07/david_ibolya_gyanusítottkent_az_ugyeszsegen/, 2010-07-08

2011-ben elítéltek egy rendőr törzsőrmestert is négy ember mobiltelefonjai híváslistáinak jogosulatlan lekérése és továbbítása miatt.

- 2008 decemberében kétéves adatgyűjtés után aztán a II. és III. kerületi ügyészség a www.kurucinfo.hu című honlap főszerkesztője, M. Balázs ellen vádiratot nyújtott be²⁶⁸. A vád: személyes adattal való visszaélés, valamint nagy nyilvánosság előtt jelentős érdeksérelmet okozva elkövetett rágalmozás. A honlapon rendszeresen közöltek olyan cikkeket, melyben közzétették *"a tüntetőket törvénytelen ávós időköt idézö itéletekkel sújtó, a politikai fogolykínzásokat előmozdító bírák és ügyészek névsorát"*, valamint lakcímüket, telefonszámaikat. Az ügygel a Fővárosi Bíróság elnökének megkeresésére az adatvédelmi biztos is foglalkozott.²⁶⁹

- Külön meg kell itt említeni az ún. spam²⁷⁰-problémát:

A kérértlen elektronikus e-mail mellett a kategóriába beletartozik az összes nem kívánt elektronikus kommunikációs forma, ami nem csak egyének postaládáit, de blogokat, közösségi oldalakat stb. is támad. Már 2009-ben a teljes e-mail forgalom akár 90-95 %-át is elérte a levélszemét áradat, ráadásul könnyen akad bennük vírussal fertőzött vagy kifejezetten adathalász céllal küldött.²⁷¹ A 2002-es e-privacy irányelv alapján a spam küldése, az általános Irányelv szerint a személyes adatok felhatalmazás nélküli gyűjtése önmagában sérti a magánéletet, ezért jogellenes.

A spam-küldés hatékony szankcionálásával az európai országok többségének problémái vannak, ugyanakkor akadnak példák igen nagy összegű bírságokra is Hollandia, Nagy-Britannia vagy Franciaország gyakorlatában.²⁷²

B. Visszaélés közérdekű adattal

177/B. § (1) Aki a közérdekű adatok nyilvánosságáról szóló törvényi rendelkezések megszegésével

a) tájékoztatási kötelezettségének nem tesz eleget,

²⁶⁸http://www.mr1-kossuth.hu/index.php?option=com_content&task=view&id=60777&Itemid=97, 2010-03-02

²⁶⁹ ABI 1578/K/2006

²⁷⁰ A kérértlen elektronikus üzenet „spam” névadása külön történet: az 1937-től gyártott angol löncshús (SPAM) Nagy-Britanniában a második világháború alatti negatív élmények miatt igen népszerűtlenné vált és a Monty Python Repülő Cirkuszának egyik televíziós jelenetében a „mindenáron ránk erőltetett valami” szerepét szimbolizálta.

²⁷¹ 2009-es adatok szerint átlagosan minden 317. e-mail vírusos, minden 404. adathalász célú, forrás.: Legal analysis of a Single Market for the Information Society in.:

http://ec.europa.eu/information_society/newsroom/cf/itemlongdetail.cfm?item_id=7022, 2010-03-22

²⁷² Hollandia: 2009-ben a hírközlési hatóság egy magánszemélyt 21 millió spam kiküldéséért 250 000 Euróra büntetett. forrás: www.opta.nl/nl/download/publicatie/?id=2989, 2010-04-04

b) közérdekű adatot hozzáférhetetlenné tesz vagy meghamisít,
 c) hamis vagy hamisított közérdekű adatot hozzáférhetővé vagy közzé tesz,
 vétséget követ el, és két évig terjedő szabadságvesztéssel, közérdekű munkával vagy
 pénzbüntetéssel büntetendő.

(2) A büntetés büntett miatt három évig terjedő szabadságvesztés, ha az (1) bekezdésben
 meghatározott bűncselekményt jogtalan haszonszerzés végett követik el.

A c) pont esetében az elkövetőnek tisztában kell azzal lennie, hogy az általa hozzáférhetővé,
 illetve közzé tett adat egészében vagy részben nem felel meg a valóságnak. Amennyiben az
 adat meghamisítását más személy valósította meg, akkor is megállapítható az elkövető
 felelőssége, ha tisztában volt az adat hamis mivoltával. Ez utóbbi esetben a hamisító a b) pont
 alapján, míg a hozzáférhetővé vagy közzétevő személy tettesként felel.

A kísérlet az a) pont esetében fogalmilag kizárható.

A bűncselekmény **csak szándékosan** követhető el, egyenes és eshetőleges szándékkal
 egyaránt, kivéve a (2) bekezdésben leírt kizárólag egyenes szándékkal elkövetett minősített
 esetet.

9. ábra: Ismertté vált bűncselekmények (forrás: Egységes Nyomozó Hatósági és Ügyészségi Bűnügyi
 Statisztika (ENYÜBS) adatállománya)

Visszaélés közé.adattal vétsége177/B§/1)	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008
	0	2	2	1	3	0	3

10. ábra: Elkövetési módszerek (forrás: Egységes Nyomozó Hatósági és Ügyészségi Bűnügyi Statisztika
 (ENYÜBS) adatállománya)

Elkövetés módszere	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008
Hozzáférhetetlenné tétellel	0	0	0	0	0	0	2
Meghamisítással	0	0	0	0	0	0	0
Hamis adat hozzáférhetővé/közzétételével	0	0	0	0	0	0	0
Tájék.kötel.elmulasztásával	0	4	2	1	3	0	1
Összesen:	0	4	2	1	3	0	1

11. ábra Eljárás befejezési módok bűncselekményi oldalon (forrás: Egységes Nyomozó Hatósági és
 Ügyészségi Bűnügyi Statisztika (ENYÜBS) adatállománya)

Mód	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008
177/B§ össz.	24	382	2	1	3	0	3
Nyomoz. Megszüntetése, ebből	7	5	0	0	3	0	1
1.Nem állapítható meg az elkövető kiléte	3	3	0	0	1	0	0
2.Nem állapítható meg, hogy a bcs-t a gyanúsított követte el	1	0	0	0	0	0	0

3.Elévülés	2	0	0	0	0	0	0
4.Megrovás	1	2	0	0	2	0	1
Vádemelés	17	344	1	0	0	0	2
Egyéb befejezés ebből	0	33	1	1	0	0	0
1.Nem állapítható meg az elkövető kiléte	0	1	1	1	0	0	0
2.Vádemelés részbeni mellőzése	0	32	0	0	0	0	0

IX.2. Szabálysértési alakzatok

A szabálysértések a társadalomra kevésbé veszélyes jogellenes cselekmények. Az adatvédelmi szabálysértés az ún. kriminális szabálysértési kategóriába tartozik, hiszen hasonló elnevezéssel a Büntető Törvénykönyv is szankcionálja ezt a cselekményt

Korábban a szabálysértési törvény (1968. évi I. törvény a szabálysértésekről) az adatvédelmi szabálysértési tényállást törvényi szinten szabályozta (88/B.§). A jelenleg hatályos rendelkezés szerint azonban az egyes szabálysértésekről szóló 218/1999. (XII. 28.) Korm. Rendelet II. fejezetében, a közigazgatás működésének zavartalanságát veszélyeztető részben kapott helyt – tulajdonképpen változatlan szöveggel – a titokvédelmi szabálysértés után az *Adatvédelmi szabálysértés*

26. § Aki

a) a technikai adatvédelem követelményeinek nem tesz eleget,

b) az érintettet a személyes adatok védelméhez, illetőleg a közérdekű adatok nyilvánosságához való jogának gyakorlásában akadályozza, hatvanezer forintig terjedő pénzbírsággal sújtható.

Az adatvédelmi szabálysértést mind szándékosan, mind gondatlanul²⁷³ el lehet követni, senki nem védekezhet tehát azzal, hogy az adatkezelési szabályokat nem ismerte. Nem materiális, vagyis a szabálysértési alakzatnál nem feltétel az érdeksérelem.

Sajnálatos módon a szabálysértési ügyekről még kevesebb megbízható adattal rendelkezünk, de véleményem szerint a megindított eljárások száma elhanyagolható.

IX.3. A számítógépes bűnözés

Az információs korban a társadalom, a gazdaság és a politika minden szegmense mindennapi, normál működése során egyre inkább függő viszonyba kerül a számítógépekkel és a számítógépes rendszerekkel, ezzel együtt a kiszolgáltatottság és a sebezhetőség is egyenes

²⁷³ A szabálysértésekről szóló 1999. évi LXIX. törvény 5 §-a alapján

arányban nő. A számítógépes bűnözés ellen jogi eszközökkel is fel kell lépni, a büntetőjog azonban ebben az esetben is csak az *ultima ratio* végső eszköze lehet. Az egyes bűncselekményi kategóriák megalkotásánál a törvényhozónak különös óvatossággal kell eljárnia, mert a laikusok sokszor tájékozatlanságuk okán nagy tömegben akár maguk is követhetnek el gondatlanul bűncselekményeket (illegális szoftver letöltések).

A bűnelkövetők rendkívül hamar felismerték a számítástechnikában rejlő lehetőségeket, elsősorban a számítógépes hálózatok előnyeit kamatoztatják nagy sikerrel. Az első ilyen jellegű tömeges cselekmények az 1960-as évektől kezdődtek (jellemző volt a számítógépek jogtalan használata, csalások és adatállományok manipulálása, de akkoriban jelentek meg az első - információszerzési és rombolási céllal kifejlesztett - vírusok és trójai programok is.) A hálózati, távadatos rendszerek kifejlesztéséhez kezdetben még nem társultak biztonsági védelmi rendszerek. (Ebből az időből származik az egyik legjelentősebb kárt okozó csalássorozat 1963-74 között, a los angeles-i Equity Funding Corporation cég több, mint száz alkalmazottja hamis kötvényekkel fiktív kifizetéseket eszközöltek, összesen 2 millió dollár kárt okozva ezzel a cégnek és magánszemélyeknek.²⁷⁴) A jogalkotás a visszaélésekre az ún. első generációs adatvédelmi törvények megalkotásával reagált (USA:1967; Franciaország:1978; Dánia:1970), és az 1970-es évektől megkezdődtek a célzott kriminológiai kutatások is. Az 1980-as évekre a számítógépes bűnözés általános jelenséggé vált, új megjelenési formákkal: adatmanipulálás útján elkövetett számítógépes csalások; számítógépes hamisítások; védett adatbázisok elleni támadások; illegális szoftver-másolás, terjesztés; visszaélés bankkártyával, telefonkártyával²⁷⁵. A tudományos értékelés a 80-as években megváltozott, hiszen akkoriban vált nyilvánvalóvá, hogy a jelenség nem csak a gazdasági bűnözés körébe tartozik, hanem a gazdasági érdekek mellett annál szélesebb körben, akár személyiségi jogokat, politikai vagy más fontos érdekeket is sérthet. A tudományos irodalom mellett a közvélemény igénye is nagymértékben megnőtt a hatékony védelmi megoldások kifejlesztésére és a hatóságok bűnüldöző-bűnmegelőző tevékenységének előmozdítására. A kodifikációk második hulláma során az egyes országok a büntető törvénykönyveikbe foglalták az elektronikus adatfeldolgozással összefüggő bűncselekmények törvényi tényállásait, melyeket a jelenség változásával folyamatosan módosítanak. Az 1990-es évektől a számítógépes bűncselekményekre egyre inkább jellemző az Internet, mint elkövetési hely és eszköz igénybevétele és ezzel együtt a nemzetközivé válás is. Napjainkra jellemző az

²⁷⁴ Dr. Nagy Zoltán: A számítógépes környezetben elkövetett bűncselekmények kodifikációjáról, Belügyi Szemle, 1999/11, 16.o.

²⁷⁵ Dr. Laczi Beáta: A számítógépes környezetben elkövetett bűncselekmények nyomozásának és a nyomozás felügyeletének speciális kérdései, Magyar Jog 2001/12, 726. o.

elkövetők számának folyamatos emelkedése és „fiatalodása”, a gazdasági célok mellett az egyéb (például politikai) célok megjelenése, valamint a gyorsaság; magas látencia; nemzetköziség; technikai és intellektuális jelleg („fehérgalléros bűnözők”); nehéz felderíthetőség és speciális elkövetési területek (gazdasági és pénzügyi világ vagy más fontos adattároló rendszerek). Az új kihívásokra nemzetközi válaszok is születtek: az OECD által 1983-85 között működtetett ad hoc bizottság iránymutatása az egységes kodifikáció érdekében²⁷⁶, az Európa Tanács 1981-es adatvédelmi irányelve és az 1989-ben készített szakértői jelentése²⁷⁷. Az utóbbi jelentés hangsúlyozza az

- a) ultima ratio elvét (a büntetőjog végső eszközként való „bevetése” a magánélet védelme terén)
- b) a pontos szövegezés elvét (a büntetőjogi szabályozásnak pontosnak kell lennie, kerülni kell a generál klauzulákat, illetve a kazuisztikus jogalkotást)
- c) az előző elvvel összefüggésben: a büntetendő cselekményeket pontosan meg kell határozni, kerülni kell pontatlanságokat (egyértelműség elve);
- d) a differenciáltság elvét (a különböző számítógépes bűncselekményeket különbözőképpen kell büntetni)
- e) a szándékosság elvét (a bűncselekmények elkövetőit csak szándékos elkövetés esetén kéne büntetni)
- f.) a panasz elvét (enyhébb magánélet elleni számítógépes bűncselekmények esetében sértett kívánatára büntetendők csak)

A jelentés alapján készített ajánlás²⁷⁸ nem határozta meg a számítógépes bűncselekmény fogalmát, helyette az egyes elkövetői magatartási módozatokat sorolta föl: számítógépes csalás; számítógépes hamisítás; számítógépes adatokban, programokban történő károkozás; számítógépes szabotázs; jogellenes behatolás; jogellenes titokszerzés; védett számítógépes programok jogellenes másolása; félvezető topográfiaák jogellenes másolása, valamint (fakultatív büntetethezőséggel tagállami döntés alapján) számítógépes adatok és/vagy programok megváltoztatása; számítógépes kémkedés; számítógép jogellenes használata; védett programok jogellenes használata.

²⁷⁶ OECD, Computer-Related Criminality, Analyses of Legal Policy in the OECD Area, Report DSTI/ICCP 84.22 of 18 April, 1986

²⁷⁷ Report on computer-related crime elaborated by the European Committee on Crime Problems

²⁷⁸ Council of Europe Committee of Ministers Recommendation No. R (89) 9 On Computer-related Crime, adopted by the Committee of Ministers on 13 September 1989 in: <https://wcd.coe.int>, 2011-02-02

Megemlítendő még²⁷⁹ az 1994-es ENSZ tanulmány az informatikai bűnözésről²⁸⁰ és az Európai Gazdasági Közösség Tanácsának a „Számítógépes Programok jogi védelméről” szóló irányelve (91/250/EGK²⁸¹) - ezt később kiegészítette a Parlament és a Tanács „Adatbázisok védelméről” című irányelve²⁸².

A magyar Btk.-ban a pénzhamisítás vagy készpénz-helyettesítő eszköz hamisításnál explicite szerepel elkövetési magatartásként a számítógépes programkészítés, valamint 2002. április 1-től a számítástechnikai rendszer és adatok elleni bűncselekmény (300/C. §) és a számítástechnikai rendszer védelmét biztosító technikai intézkedés kijátszása (300/E. §) tényállások is, de természetesen egyéb bűncselekményeknél (például lopás, csalás stb.) sem kizárt a személyes vagy közérdekű adatokkal számítógépes bűnözés útján való visszaélés.

A büntetőjogi fejezet összefoglalásaképp tehát megállapítható, hogy az információs jogokat, mint jogi tárgyat érintő szabályozások közül a büntetőjog csak *ultima ratio* jelleggel szerepelhet az elsődlegesen az alkotmányjog, másodlagosan a magánjog által védett jogi hálóban. A büntető törvénykönyvben szereplő tényállások gyakorlati alkalmazhatóságát gyengíti a jelentős érdeksérelem tényállási elemének bizonyítási eljárással összefüggő problémái, így a jogalkalmazó hatóságok és a sértettek ugyanakkor nagy valószínűséggel nem merítik ki a büntető jogszabályok által felkínált lehetőségeket.

²⁷⁹ Mezey Nándor: a számítógépes bűnözés, szakdolgozat, elektronikus megjelenés 2007, [http://www.jogiforum.hu/files/publikaciok/mezey_nandor-szamitogepes_bunozes\[jogi_forum\].pdf](http://www.jogiforum.hu/files/publikaciok/mezey_nandor-szamitogepes_bunozes[jogi_forum].pdf), 2010-03-22

²⁸⁰ Manual on the Prevention and Control of Computer-related Crime

²⁸¹ Council Directive 91/250/EEC of 14 May 1991 on the legal protection of computer programs

²⁸² Directive 96/9/EC of the European Parliament and of the Council of 11 March 1996 on the legal protection of databases

X. Új jogi kihívások

Az információs jogokat illetően számos olyan új kihívás figyelhető meg, melyek folyamatos reakciókra kényszerítik a jogalkotót és jogalkalmazót. Egy-egy eklatáns példa a két információs jogág területéről a jogalkalmazást már jelenleg is folyamatos válaszreakciókra kényszerítő információs szabadság-perек témaköre, és a tartalma miatt különösen fontos biometrikus adatok témaköre, melynek jövőbeni – kiszámíthatatlan – hatása komoly veszélyeket hordoz magában.

X.1. Magyarországi információs szabadság-perек

*“A nagy jelszó, így szól a károkozás,
Melytől az állami paróka
A nép előtt földig hajolna
Hallgasd csak! A – publicitás.”²⁸³*

A korábban kifejtettek alapján a bírói jogalkalmazás az adatvédelem terén nem minősül elég rugalmasnak és felkészültnek, sok esetben kifejezetten dogmatikus jellegű, ugyanakkor az ún. információs szabadság-perек kikényszerítik a gyors reakciót és fejlődést, így hatásuk a jogalkalmazásra nézve kifejezetten serkentő, pozitív. Ebben Magyarországon kezdettől fogva úttörő szerepe van a Társaság a Szabadságjogokért (TASZ) nevű civil jogvédő szervezetnek, mely – az újságírókat is megszégyenítő elhivatottsággal - hivatásszerűen harcol az információs szabadság gyakorlati érvényre juttatásáért, az elmúlt években így több pert is indított állami, államhatalmi szervek ellen közérdekű adatok kiadásáért. A minden esetben polgári bíróság előtt, több bírósági szintet és fórumot is megjáró perек közül három kiemelkedő jelentőségű példa részletesen is ismertetésre kerül az adatkérések elutasításának indokaira tekintettel:

1. A Budapesti Rendőrfőkapitányság ellen 2004-ben indított perben a TASZ a Budapest közterületein működő térfigyelő rendszerekről kért tájékoztatást, ideértve a működésre vonatkozó statisztikákat, a “kamera beültetési térképvázlatokat” és az illetékes helyi önkormányzatokkal kötött működtetési szerződéseket is. A rendőrség bűnüldözési és bűnmegelőzési okokra hivatkozva az adatok kiadását megtagadta, illetve arra hivatkozott, hogy az önkormányzati szerződésekről az önkormányzatoknak kell tájékoztatást adnia. A

²⁸³ “Das grosse Losungswort, das ein jeder kräht Vor dem in ihren Staatsperücken, Sich selbst des Volkes Häupten bücken, Horch auf! Es heisst – Publizität!” Német népi gúnyvers a Nagy Francia Forradalom korából – Radnóti sándor fordítása

Legfelsőbb Bíróság, mint rendkívüli jogorvoslati fórum PFV.IV.20.284/2007/4. sz. ítéletében megállapította, hogy a rendőrségi elutasítás a térfigyelő kamerák helyére vonatkozóan nem jelölt meg konkrét elfogadható indokot, az önkormányzati szerződések vonatkozásában pedig adatkezelőként nem küldheti “tovább” az adatkérőt máshoz, ezért ezeket a közérdekű adatokat köteles kiadni. A meglévő rendőrségi statisztikákat, hatástanulmányokat a TASZ kézhez kapta, a további stratégiák, elképzelések pedig döntéselőkészítő adatnak minősülnek, így ezek kiadását a rendőrkapitányságok vezetői diszkrecionális jogkörükben engedélyezhetik.

2. Egy másik esetben a TASZ a Nemzetbiztonsági Hivaltól azt kérdezte, hogy 2004. január 1-2006. november 28. között mely iratoknak, mikor, milyen jogszabályi felhatalmazással és ki szüntette meg a titkos minősítését. A Legfelsőbb Bíróság Pfv.IV.20.871/2008/9. sz. ítéletében elutasította a felperesi adatkérést arra való hivatkozással, hogy ezek az adatok nem állnak a Nemzetbiztonsági Hivatal rendelkezésére, előállításukra nincs jogszabályi kötelezettsége és egyébként az adatok leválogatása aránytalan munkaterhet jelentene számára. Az egy másik kérdés, hogy az eredeti visszautasítási ok – “nemzetbiztonsági érdek” – megalapozottságának bizonyításánál a bizonyítási terhet a Nemzetbiztonsági Hivatal kellett volna, hogy viselje, de mivel a per során másik indokra “váltottak”, az eredeti hivatkozás vizsgálatát a Legfelsőbb Bíróság mellőzte.

3. A Petrétei József igazságügy-miniszter (Gyurcsány-kormány) által elkészített új Alkotmány szakmai szövegtervezetét csak az országgyűlési képviselő-választások után hozták volna nyilvánosságra, de a miniszter 2006. június végén arról tájékoztatta a közvéleményt, hogy a szakmai tervezet elkészült, további sorsa a kormány döntésétől függ, így addig nem nyilvános. A TASZ ezt követően közérdekű adatkéréssel kikérte az elkészült anyagot, de a miniszter a tervezetet döntés-előkészítő anyagnak minősítette és nem engedélyezte az anyag megismerését. Az adatkérő pert indított az alkotmánytervezet kiadása iránt. Az elsőfokú bíróság a keresetnek helyt adott (Fővárosi Bíróság 19. P. 23. 634/2006/6. számú ítélete) és kötelezte a minisztert a tervezet kiadására. A miniszter fellebbezése nyomán a másodfokú bíróság megváltoztatta az ítéletet, és a keresetet elutasította (Fővárosi Ítéltábla 2 Pf. 21.576/2006/7. számú ítélete.) Az első fokú bíróság tényként kezelte, hogy a tervezet elkészült, és a kormány döntésére vár az Országgyűlés elé történő betérjesztés. A másodfokú bíróság ezzel szemben megállapította, hogy a tervezet nem került államigazgatási egyeztetésre, még kevésbé a kormány elé, márpedig az elektronikus információszabadságról szóló 2005. évi XC. törvény szerint csak a kormány ügyrendje alapján véleményezésre bocsátott jogszabálytervezeteket kell az egyeztetésre bocsátással egyidejűleg a tárca honlapján közzétenni, vagyis nyilvánosságra hozni.

4. A jogi szempontból kuriózumnak számító, Alkotmánybíróság ellen indított per legérdekesebb vonása, hogy 2009-ben a strasbourgi Európai Emberi Jogi Bíróság is ítéletet hozott az ügyben²⁸⁴. 2005-ben a TASZ egy, a Büntető Törvénykönyv alkotmányossági vizsgálatával kapcsolatos, utólagos normakontrollt indítványozó beadvány kiadását kérte, melyet egy országgyűlési képviselő és több magánszemély nyújtott be közösen az Alkotmánybírósághoz. A Legfelsőbb Bíróság Pfv.E.21.872/2005/2. sz. ítéletében a TASZ adatkérését azzal utasította el, hogy a beadvány az indítványozók személyes adatának minősül és *“önmagában azért, mert a normakontroll iránti kérelem alapján az Alkotmánybíróság egy mindenkire érintő jogszabályt vizsgál felül, maga az indítvány és annak tartalma közérdekű adatnak nem tekinthető.”* A strasbourgi bíróság ítéletében megállapította, hogy elsősorban a véleménynyilvánítás szabadságát és a sajtószabadságot sértette az alkotmánybírósági beadvány kiadásának megtagadása, melyről a beadványozó országgyűlési képviselő a nyilvánosságot egyébként már tájékoztatta. Az ő *“magánszférája”* egyébként is szűkebb, mint egy nem közéleti szereplőé, így a személyes adatok védelmére hivatkozás egyfajta *“cenzúrát”* jelentene a közélet nyilvánosságában, ami egy demokratikus társadalomban nem elfogadható. A strasbourgi bíróság nem tulajdonított jelentőséget annak a ténynek, mely szerint az alkotmánybírósági beadványt nemcsak egy országgyűlési képviselő, hanem két olyan személy is aláírta, akik nem minősülnek közszereplőnek, és nem gyakorolnak közhatalmi jogosítványokat sem. A véleménynyilvánítás szabadságának érvényesülésével kapcsolatos bírósági jogértelmezés ezért nem teljes körű, hiszen nem foglalkozik érdemben azzal, hogy egy nem közszereplő, esetlegesen jogi képzettséggel sem rendelkező magánszemély is csak úgy kezdeményezhet alkotmánybírósági eljárást, ha egyben vállalja a beadványában kifejtett véleményének nyilvános (szakmai) megmérettetését, kritikáját is. A bíróság ítéletével kapcsolatos kifogás a személyes adatok védelmének oldaláról is felvethető, hiszen az Avtv. szerint csak a közfeladatot ellátó személy feladatkörével összefüggő adatai közérdekből nyilvánosak, más természetes személy esetében azonban mind az uniós, mind a hazai jog az információs önrendelkezés elsőbbségét hangsúlyozza. Egy több személy által aláírt beadvány esetében pedig a beadvány tartalma valamennyi személy személyes adatának minősül, így nincs lehetőség a közérdekből nyilvános és a nem nyilvános részek elkülönítésére. A bíróság ítélete így nem foglal állást abban a kérdésben, hogy egy közszereplő feladatkörével összefüggő személyes adatainak, véleményének nyilvánosságához fűződő (köz)érdek mennyiben előzheti meg az egyéb természetes személyek ugyanezen adataik feletti

²⁸⁴ Case of Társaság a Szabadságjogokért v. Hungary (Application no. 37374/05) Judgment 14 April 2009

rendelkezési jogát. E körben a bíróság ítélete nem tér ki arra a lehetőségre sem, hogy ilyenkor a beadvány (esetleg részlegesen) anonimizálható-e, hanem a beadvány egészének nyilvánosságra hozatalát látja jogszerűnek.

Az Európai Emberi Jogi Bíróság ítélete tehát minden kérdést nem oldott meg megnyugtató módon az alapjogok kollíziója esetén, de a közszereplők helyzetének megítélésében egyfajta jövőbeli iránymutatással szolgál.

X.2. Biometrikus adatok

A biometrikus adatok külön alfejezetben való tárgyalását fontosnak tartom, hiszen az adatvédelem legújabb kihívásait, új dimenzióját jelentő adatkategória speciális tulajdonságokkal rendelkezik és nem véletlen, hogy a 29-es Munkacsoport a személyes adat fogalmáról szóló 4/2007.sz. véleményében külön is foglalkozik a biometrikus adatokkal²⁸⁵: az adott egyénre vonatkozó információ *tartalmaként* (ezek az ujjlenyomatok XY ujjlenyomatai), és az adott személlyel *kapcsolatot* teremtő információként is egyaránt felhasználhatók (az adott tárgyon hátrahagyott ujjlenyomatok megfelelnek XY-énak; tehát ezt a tárgyat XY érintette meg).

Amennyiben a személyes adatokat jellegük alapján csoportosítjuk, megkülönböztetünk deskriptív, leíró vagy azonosító jellegű adatokat. Az azonosító adatok közül a lehető legbiztosabb találati eredménnyel a testi jellemző alapján, ún. biometrikus adatokkal történő személyazonosítás jár. A biometrikus azonosítási rendszereknél közös az univerzális-állandó-egyedi azonosító elem megléte, ugyanakkor a biometrikus adatok nem feltétlenül szenzitív adatok. Az azonosító elem alkalmazható személyazonosítás-célra („*Ki ez a személy?*”) vagy személyazonosság-igazolásra/hitelesítésre („*Az, akinek mondja magát?*”) egyaránt. Az alkalmazás alapja lehet egy konstans adat felhasználásán alapuló technika, mely az egyén állandó fizikai vagy pszichológiai tulajdonságán alapul (például ujjnyomat, írisz, izzadság, arc/hang stb.), vagy viselkedés-alapú adatot felhasználó technika (például írás-elemzés, testtartás stb.).

A biometrikus alapú azonosítást szolgáló nagy adatbázisok általában két, egymástól elkülönülő funkciójú részből állnak. Az egyik az ún. szakértői adatbázis, melyek a mintákból nyert, azonosításra alkalmas megfelelő adatokat tartalmazzák, ezek alapján a szakértők

²⁸⁵ „Külön utalást kell itt tennünk a biometrikus adatokra. Ezen adatokat meghatározhatjuk biológiai jellegzetességekként, pszichológiai sajátosságokként, életvitelként vagy olyan ismétlődő tevékenységekként, amelyek során e jellegzetességek és/vagy tevékenységek egyaránt egyedülállóak az érintett egyén vonatkozásában, továbbá mérhetőek, még ha a gyakorlatban a technikai mérésükhöz alkalmazott mintákat bizonyos fokú valószínűség jellemzi is.”

in: http://ec.europa.eu/justice/policies/privacy/docs/wpdocs/2007/wp136_hu.pdf, 2010-02-02

elvégezzük az azonosítást. A másik a személyes adatokat és a mintához tartozó egyéb szöveges információkat tartalmazza. Ez utóbbi adatokra a szakértői munkához nincs szükség, ezért személyes adatokkal a szakértő a munkája során (elvileg) nem találkozhat. A mintákat emelkedő sorszámmal látják el, amit a hozzá tartozó személyes adatokat tartalmazó adatbázis is tartalmaz. Találat, azaz azonosítás esetén ezt a számot adja ki a számítógépes rendszer, és ezután a sorszám ismeretében nézi meg az ügy gazdája a mintához tartozó egyén személyes adatait. Az, hogy mi történjen a továbbiakban a személyes adattal, minden esetben törvényi előírások rögzítik.

Adatvédelmi szempontból különösen fontos a mintavétel/tárolás kérdése. A minták tárolhatók a biometrikus eszköz memória-egységében, központi adatbázisban vagy külön adathordozón, például egy plastik kártyán. Az azonosítás-célú alkalmazásnál elengedhetetlen a központi adatbázisban tárolás, de személyazonosság-igazoláskor ez egyáltalán nem szükséges. További fontos adatvédelmi szempont, hogy a mintavétel akár az adatalany tudta nélkül is megtörténhet (egy elhagyott hajszálból, egy használt csészéből), valamint, hogy a mintából sokszor nem csak a mintaadó, de a vele genetikai rokonságban álló meghatározhatatlan számú személyre vonatkozóan is információt lehet nyerni. Mindezen okokból a biometrikus adatok kezelésének kérdéseire különös gondot kell fordítani.

A legelterjedtebb három biometrikus tulajdonságon alapuló, (főleg ismeretlen) emberek azonosítására szolgáló eljárás a fénykép, ujjnyomat és DNS alapú azonosító eljárás.

a) A legismertebb és legrégebben használt ezek közül a **fénykép alapú azonosítás**, mely azonban nem elég hatékony, hiszen a jelenlegi fénykép-adatbázisokhoz nem köthető olyan, általánosan alkalmazott kereső eljárás, amely kiszűri az adott személyről készített különböző fényképek közötti eltérések torzító hatását (a bajusz, a szakáll, a hajviselet, a szemüveg stb. használatából vagy elhagyásából felismerési tévedések adódnak.) A tévedés legfőbb oka a elismerést végző személy szubjektív megítélése. Amennyiben azonban az egyes országok az arcfelismerő rendszerek alkalmazásán alapuló objektív kiértékelési eljárások kutatására még több pénzt és energiát fektetnek, úgy a fénykép alapú azonosítás súlya is várhatóan nőni fog.

b) A fénykép alapú azonosítási eljárással csaknem egyidős az **ujjnyomat** (illetve napjainkra ugyanúgy a **tenyér**) alapú azonosító eljárás is, melyet Magyarországon a kriminalisztikában több, mint száz éve alkalmaznak. Amennyiben egy személy (bűncselekmény valószínűsíthető elkövetője) azonosítására volt szükség, akkor a felvett tízujjas nyomatlapot összehasonlították a meglévő tízujjas adatlappal, az ujjnyomatok azonosságát ki lehetett szűrni az esetleges álnév használatát is. Az 1990-es évek elejétől alkalmazott számítógépes technika lehetővé

tette a tízujjas ujjnyomatlapok számítógépes feldolgozását és a helyszíni ujjnyomatokkal történő összehasonlítását.

Magyarország uniós nemzetközi kötelezettsége az EURODAC rendszerben való részvétel²⁸⁶: a vonatkozó jogszabályok a befogadó országot az Európai Unió tagállamaiba harmadik országból érkező menedékkérők ujjnyomatának vételére kötelezik azonosítási, és a kérelmek többszöri vagy több országban történő benyújtásának megelőzése érdekében. Ezeket az ujjnyomatokat a közös nyilvántartási rendszerben, a hozzátartozó személyes adatokat pedig egy külön nyilvántartásban, az un. Dublini rendszerben tárolják öt évig, az adatokat magyar részről a Bevándorlási és Állampolgársági Hivatal kezeli.

c) Az elmúlt időszakban a molekuláris biológia fejlődésének köszönhetően az élő sejtek **DNS-én alapuló azonosító eljárás** alkalmazása is mindennapos rutinná vált. A genetikai szabályozás Achilles-sarka az adatvédelem, nyugati tapasztalat szerint ugyanis a biztosító társaságok, pénzintézetek, munkáltatók oldaláról egyre nagyobb a nyomás az ügyfelek genetikai adataihoz való hozzáférésre. A genetikai kutatások során az 1990-es évek elejére számos olyan helyet találtak az emberi kromoszómákon, amelyek rendkívüli változatosságot mutatnak, ezeket laboratóriumi módszerekkel jellemezve egyedi tulajdonságok sokasága térképezhető fel. Innen származik a módszer elnevezése, a DNS profil analízis is. Szinte teljesen kizárt, hogy két, véletlenszerűen kiválasztott ember DNS profilja megegyezzen, kivéve az egypetéjű ikreket. A másik fontos momentum, hogy az emberi szervezet sejtjeiben két kromoszóma készlet van: az egyik apai, a másik anyai eredetű. Így az utódokban egy apai illetve egy anyai eredetű kromoszóma kombinációjával keletkezik az utódra jellemző, de a szülőkre is visszautaló DNS profil. 2001-re lehetővé vált az egyéni gén-térkép elkészítése is. A humán biológiai anyagmintákból levonható következtetések – a jövőbeli tudományos, egyelőre még meg sem jósolható fejlődési irányok miatt – sokkal tágabb tárgyi és időbeli körben érintik nemcsak a mintát szolgáltató természetes személyt, hanem hozzátartozóit, egész családját. A vizsgálatok során kiértékelt megállapítások előre jelezhetik az egyének később bekövetkező betegségeit, jelentős hatást gyakorolhatnak (akár a még meg sem született) családtagok gyógykezelésére, betegségmegelőzésére, családtervezésére is. Általános egyetértés uralkodik tehát abban, hogy ezeket a kutatásokat, vizsgálatokat, a genetikai tevékenységek körét, az adatkezelés feltételeit és célját, az érintettek jogait és a biobankokra vonatkozó szabályokat törvényi szinten kell szabályozni. Az emberen és az emberi szöveteken, sejteken végezhető genetikai kutatások és a humán biológiai

²⁸⁶ A részletszabályokat a menedékjogról szóló 2007. évi LXXX. törvény tartalmazza

anyagmintákból levonható genetikai információk jelentőségének értékelése a tudomány, ezen adatok védelme pedig az adatvédelem jelenlegi - jövőbeni kihívásai közé tartozik. Magyarországon a bűnügyi nyilvántartás törvényi²⁸⁷ szabályozása 1999-től főszabályként kimondta, hogy a DNS-profil nyilvántartás célja kizárólag meghatározott, súlyos (például nemi erkölcs elleni bűncselekmények gyermekkorú ellen irányuló, pénz- vagy értékpapír hamisítással kapcsolatos stb.) bűncselekmények elkövetésével gyanúsítottak azonosítása, illetőleg kizárása a büntetőeljárás során. A DNS-profil nyilvántartásból (kizárólag az érintett személy azonosításához nélkülözhetetlen információk vonatkozásában) adatigénylésre jogosult szervek a bíróság, az ügyészség a nyomozó hatóságok a nemzetbiztonsági szolgálatok. 2008-ban (a 2004-es megtorpanást követően) megszületett a humán genetikai adatok védelméről, a humán genetikai vizsgálatok és kutatások, valamint a biobankok működésének szabályairól szóló 2008. évi XXI. törvény, melynek rendelkezéseit a Magyar Köztársaság területén végzett, e törvény szerinti humán genetikai vizsgálat, illetve humán genetikai kutatás céljából történő genetikai mintavételre, és a mintavétel helyétől függetlenül a genetikai adat kezelésére, feldolgozására, továbbá genetikai teszt- és szűrővizsgálatra és humán genetikai kutatásra, valamint a biobankokra kell alkalmazni. Az új törvény az érintett tájékoztatáshoz, önrendelkezéshez való jogát szigorúan szabályozza, de az elfogadáskor (a sajtó által is felkapottan) sok kritika fogalmazódott meg azzal kapcsolatban, hogy a munkáltatók és biztosítók vonatkozásában nem szerepel olyan általános tilalom, mely a szektorális szabályozást (például az életbiztosításoknál nem világos, hogy az egészségügyi vizsgálati eredményekről való beszámolási kötelezettség kiterjed-e a genetikai tesztek eredményére is?) egyértelműen felülírná. A biometrikus adatok kezelése komoly emberi jogi problémákat is felvethet. Így súlyos jogsértésekhez vezetnének például azok a szakmai elképzelések, melyek brit és amerikai bűnügyi nyilvántartásokban csupán etnikai alapon migránsok biometrikus adatait is szerepeltetnék a büntetetteké mellett, vagy olyan gyermekek adatait is felvennék „megelőző célzattal”, akiknél statisztikai elemzés alapján valószínűsíthető a felnőttkorra kifejlődő bűnöző hajlam (a Scotland Yard egyik igazgatójához fűződő utóbbi ötlet 2008 márciusában került nyilvánosságra)²⁸⁸.

²⁸⁷ 1999. évi LXXXV. törvény, melyet hatályon kívül helyezett a bűnügyi nyilvántartási rendszerről, az Európai Unió tagállamainak bíróságai által magyar állampolgárokkal szemben hozott ítéletek nyilvántartásáról, valamint a bűnügyi és rendészeti biometrikus adatok nyilvántartásáról szóló 2009. évi XLVII. törvény

²⁸⁸ In.: Nagarai, Vijay (research director): Modes and Patterns of Social Control - Implications for Human Rights Policy, ICHRP Report, Surveillance, Policing and Data Gathering Technologies, p53
http://www.ichrp.org/files/reports/61/Social_Control_and_Human_Rights_ICHRP_Electronic_Final.pdf, 2011-

XI. Az állami irányítás korlátai – „fékek és ellensúlyok”

Montesquieu újszerűsége a francia felvilágosodás korában részben abból állt, hogy nem jogász érveket keresett, szemlélete inkább a későbbi politikai szociológiához hasonló, mikor a társadalmi szerveződés általános törvényeire hivatkozik. Elméletének lényege, hogy a szabadság abban az államban tartható meg leginkább, ahol egy kormányzati szerv sem monopolizálhatja a hatalmat, és így elkerülhető a despotizmus kialakulása - innen származik a fékek és ellensúlyok formulája. A montesquieu-i elméletet az állami információpolitikára vonatkoztatva leszögezhető, hogy az akár mennyiségileg, akár minőségileg jelentős információ monopolhelyzetet eredményező kezelése, illetve (akár az állami, akár a privátszférában történő) felhalmozása mindenképpen elkerülendő és korlátok (valamint garanciák) közé szorítandó.

Az információkezelés alkotmányos korlátait nemzeti szinten kikényszerítő szervezetek között első helyen az alkotmánybíráskodást és az információs jogokra szakosodott ombudsmant (más helyütt információs biztost vagy hatóságot) kell érteni. „Alulról jövő kezdeményezésként” nem elhanyagolható jelentőségű az adatvédelemi audit vagy a belső adatvédelmi felelősök (*data protection officers*) munkája sem. Európai szintű jogi iránymutatással szolgálnak ugyanakkor az Európai Unió igazságszolgáltatási szervei, az Európai Emberi Jogi Bíróság valamint az Európai Ombudsman és Európai Adatvédelmi Biztos is.

XI.1. Az Európai Bíróság információs jogokkal kapcsolatos ítélkezési gyakorlata²⁸⁹

Az Európai Unió igazságszolgáltatási ága az 1952-ben alapított Európai Bíróságból (*European Court of Justice*), az ún. Elsőfokú Bíróságból (*Court of First Instance*) és a Közszolgálati Törvényszékből (*Civil Service Tribunal*) áll. Az Európai Bíróság²⁹⁰ legfontosabb feladata az uniós jog értelmezése a tagállamokban történő egységes jogalkalmazás érdekében. Eljárást magánszemélyek csak kivételes esetben kezdeményezhetnek (például a semmissé nyilvánítási eljárás során), jellemzőbb a nemzeti bíróságok uniós jogértelmezés iránti kérelme, uniós kormányok ellen kötelezettségszegés miatti eljárás, uniós jogszabályok megsemmisítése iránti kereset, uniós intézmények kötelező

01-06

²⁸⁹ Forrás: <http://eur-lex.europa.eu/>, 2011-04-04

²⁹⁰ akár első, akár másodfokú fórumként eljárva

döntésének elmulasztása vagy az egyes uniós döntések, intézkedések miatt szervezetek vagy magánszemélyek által indított kereset.

A luxemburgi székhelyű Európai Bíróság információs jogokkal kapcsolatos döntései igen nagy horderejűek, hiszen a döntések kötelezőek, emellett kollízió esetén az európai közösségi jog elsőbbséget élvez a nemzeti joggal szemben (Simmenthal-döntés, 1977). Az aktivista szemléletű Európai Bíróság számos ítéletében az alapjogokat a jog általános alapelveiként értelmezte, és mint ilyet, a közösségi jog részének nyilvánította.²⁹¹

Az uniós bírói fórumok legfontosabb információs jogi tárgyú ítéletei (az ügyszámok kronológikus sorrendjében) a következők:

- A Bizottság jogszerűen marasztalta el Luxemburgot, mikor az Irányelvet a belügyminisztérium átszervezésével indokolva késedelmesen ültette át nemzeti jogába. Semmilyen tagállam nem hivatkozhat hazai jogi vagy szervezési nehézségekre a közösségi aktusokban lefektetett határidők elmulasztása esetén. (*C-450/00, Comission v. Luxemburg, 4.10.2001.*)

- Egy európai parlamenti képviselő, Heidi Hautala 1996-ban írásbeli kérésével a Tanácshoz fordult és kérte, hogy adjanak ki számára egy, a hagyományos fegyverek exportjának kritériumaival foglalkozó (munkacsoporti) tanácsi jelentést. Célja annak az álságos helyzetnek a tisztázása volt, miszerint az Európai Unió tagállamai által eladott fegyverekkel emberi jogi jogsértéseket követnek el szerte a világban annak ellenére, hogy az uniós fegyverexport egyik kritériuma pontosan ennek az elkerülése. A Tanács a tanácsi iratok nyilvánosságáról szóló határozatban²⁹² szereplő, a közérdek védelméről szóló kivételre²⁹³ hivatkozva megtagadta a jelentés kiadását. Az Elsőfokú Bíróság figyelmeztetett a közérdekű adatok nyilvánossága kiterjesztésének kötelezettségére és arra, hogy a kivételeket kifejezetten szűken és szigorúan kell értelmezni, a kérdéses adatkérés tehát a valóban nem nyilvánosságra hozható részek kitakarásával is teljesíthető lett volna. A döntést megtámadó tanácsi fellebbezést az Európai Bíróság elutasította. (*C-355/9, Council v. Hautala, 6.12.2001*)

- Az osztrák számvevőszék kötelezte az osztrák közzolgálati rádiót, hogy az alkalmazottaik és nyugdíjasaik részére nyújtott kiemelt szintű anyagi juttatásokról az érintettek nevével, beosztásával és éves fizetésével adjon át egy listát annak érdekében, hogy a parlamentnek szánt saját nyilvános jelentésükben az adatokat feltüntessék. Az állami pénzekkel való

²⁹¹ Winkler, Roland: Die Grundrechte der Europäischen Union, Springer Wien New York, 2006, 87-91.o.

²⁹² Decision 93/731/EC on public access to Council Documents, adopted on 20 December 1993

²⁹³ Article 4 (1) of Decision 93/731 "Access to a Council document shall not be granted where its disclosure could undermine the protection of the public interest (public security, international relations, monetary stability, court proceedings, inspections and investigations)"

átlátható gazdálkodás elve azonban nem sértheti az Irányelv hatálya alá tartozó adatvédelmi jogot. A személyes adatok továbbítása és nyilvánosságra hozatala a magánélethez való jog védelmébe ütközik függetlenül attól, hogy ez az érintettnek okoz-e kellemetlenséget vagy sem. Emellett az ítélet kimondja, hogy minden olyan esetben, mikor az Irányelv rendelkezései feltétel nélküliek és pontosak, a közösségi jogot sértő nemzeti jogszabály helyett lehet közvetlenül is hivatkozni a rendelkezéseire. (*C-465/00., C-38/01. és C-139/01., Rechnunshof v. Osterreichischer Rundfunk, 20.05.2003.*)

- A már idézett Lindquist-ügyben egy svéd háziasszony és önkéntes hitoktató, Bodel Lindquist a svéd protestáns egyház önkéntesi köréről létrehozott egy web-oldalt, ahol a hívekkel való kapcsolattartás megkönnyítése végett közzétette a 18 segítő és a maga adatait (neveket, telefonszámokat, munkahelyeket, de hírt adott a hobbikról és arról is, hogy az egyik hölgy lábsérülést szenvedett és betegszabadságon van). Bár az erre irányuló kérést követően azonnal eltávolította az adatokat az Internetről, mégis adatvédelmi bűncselekmény elkövetésével vádolták és a svéd büntető bíróság pénzbüntetésre ítélte. Az Európai Bíróság megállapította, hogy a személyes adatok Internetre való feltétele adatfeldolgozásnak (és nem adattovábbításnak) minősül, és mivel az adatkezelés nem kizárólag családi vagy egyéni, hanem kifejezetten közösségi célokat (jótékonyág és egyházi munka) szolgált, nem minősül az Irányelv által kivételként kezelt magáncélú adatkezelésnek sem. Az ítélet végül kitért arra, hogy a nemzeti adatvédelmi szabályok lehetnek szigorúbbak az uniós szabályoknál. (*C-101/01, Lindquist, 6.11.2003*)

- 2001. szeptember 11. után az Egyesült Államok jogszabályai arra kötelezik a területére, területéről vagy területén át járatot indító légi utasszállítókat, hogy az Egyesült Államok vámhatóságainak elektronikus hozzáférést biztosítsanak helyfoglalási és ellenőrzési rendszereikben a „*Passenger Name Records*”-nak nevezett, az utasokra vonatkozó személyes adatokhoz (PNR). A 2004. május 14-én született ún. megfeleléségi határozat²⁹⁴ alapján létrejött az USA és az Európai Unió között a PNR adatok átadásáról szóló megállapodás²⁹⁵, melyet az Európai Parlament (az Európai Adatvédelmi Biztos támogatásával) az Európai Bíróság²⁹⁶ előtt megtámadott. A bíróság 2006. május 30-i ítéletében a megfeleléségi határozatot megsemmisítette, mert a közhatalmi jellegű és közbiztonsági célú adatkezelésről

²⁹⁴ Az Egyesült Államok Vámügyi és Határvédelmi Irodája rendelkezésére bocsátott, a légi utasok utas nyilvántartási adatállományában tárolt személyes adatok megfelelő védelméről szóló, 2004. május 14-i 2004/535/EK bizottsági határozat (HL L 235., 11. o.)

²⁹⁵ Az Európai Unió és az Egyesült Államok közötti, a PNR adatoknak a légi szállítók általi feldolgozásáról és az Egyesült Államok Belbiztonsági Minisztériuma Vámügyi és Határvédelmi Irodájának történő továbbításáról szóló megállapodás megkötéséről szóló, 2004. május 17-i 2004/496/EK tanácsi határozat (HL L 183., 83. o.; helyesbítve: HL 2005. L 255., 168. o.)

²⁹⁶ C-317/04. és C-318/04. sz.

nem születhetett volna az Irányelv alapján megfeleléségi határozat, ennek megfelelően a Tanács nem köthetett jogszerűen megállapodást sem az USA-val a PNR adatok átadásáról. A megállapodás célja a továbbított utas adatok USA jogszabályainak megfelelő, közbiztonsági és büntetőjogi állami célok érdekében történő adatfeldolgozás legalizálása és nem az Irányelv hatálya alá tartozó adattovábbítás, így a megtámadott határozatok jogalap nélküliek. (C-317, 318/04, *Parliament v. Council (PNR)*, 30.5.2006)

- Egy spanyol internetszolgáltató megtagadta, hogy a szerzői jogokat védő szervezetnek a felhasználók személyes adatait kiadja. A közösségi jog ebben az esetben nem ír elő adatközlési kötelezettséget, de a tagállami szabályozástól elvárando az alapvető jogok igazságos egyensúlyának biztosítása. (C-275/06, *Productores de Música de España (Promusicae) v. Telefónica de España SAU*, 29.1.2008)

- Írország az adatmegőrzési irányelv²⁹⁷ megsemmisítését kezdeményezte elfogadásának jogellenes jogalapjára hivatkozva – indokolása szerint az adatmegőrzési irányelv leginkább a bűncselekmények/terrorizmus elleni küzdelmet szolgálja és nem a belső piac működését. Az Európai Bíróság szerint azonban a szabályozás fő célja az elektronikus szolgáltatásnyújtók kötelezettségeinek egységes szabályozása, a belső piaci versenytorzulás kiküszöbölése és nem a tagállamok rendőri szervei által végzett adatfeldolgozás, ezért a keresetet elutasította. (C-301/06, *Ireland v. Parliament and Council (data retention directive)*, 10.2.2009)

- Egy Németországban lakó osztrák állampolgár a német idegenrendészeti hatóságtól személyes adatai törlését kérte. Az Európai Bíróság csak a lakcím nyilvántartási és statisztikai adatkezelési célokat vizsgálta és megállapította, hogy a célhoz kötött adatkezelés elvének érvényesülését a nemzeti bíróság ellenőrizheti, de egyébként a nyilvántartás önmagában nem ütközik közösségi jogba. (C-524/06, *Huber v. Germany*, 16.12.2008)

- A finn ombudsman panasza szerint egy szolgáltató cég gazdag emberek jövedelmi és vagyoni viszonyaira vonatkozóan az adóhatóság nyilvános irataiból adatokat gyűjtött és ezeket feldolgozva (település szerint, abc sorrendben ill. jövedelmi szint szerint) egyrészt kivonatolva évente megjelentette az újságban, másrészt különböző formában (CD ROMon illetve SMS szolgáltatásként) bárkinek eladásra felkínálta. Az Európai Bíróság megállapította, hogy ezek a tevékenységek adatfeldolgozásnak minősülnek. Ugyanakkor a sajtóban nyilvánosságra hozott adatok kezelésének célján nem változtat az esetleges pénzszerzési motívum, amennyiben az eredeti szándék az információ nyilvánosságra hozatalánál a

²⁹⁷ Data Retention Directive – A nyilvánosan elérhető elektronikus hírközlési szolgáltatások nyújtása, illetve a nyilvános hírközlő hálózatok szolgáltatása keretében előállított vagy feldolgozott adatok megőrzéséről szóló és a 2002/58/EK irányelv módosításáról szóló, 2006. március 15-i 2006/24 európai parlamenti és tanácsi irányelv

közvélemény tájékoztatása (és a szabad véleménynyilvánítási jog gyakorlása). (C-73/07, *Tietosuojavaltuutettu [Finnish DP ombudsman] v. Satakunnan Markkinapörssi Oy and Satamedia Oy*, 16.12.2008)

- Rendkívül érdekes a német adatvédelmi hatóság függetlenségének tárgyában a Bizottság által Németország ellen tagállami kötelezettségszegés miatt indított kereset - egyes német tartományokban ugyanis a nem állami adatkezelések ellenőrzését ellátó szervezetek állami felügyelet alá kerültek. Az ítélet hangsúlyozza, hogy a függetlenség nem a hatóság, hanem a személyes adatok védelméről szóló jog jogosultjainak érdeke miatt elengedhetetlen és a befolyásmentes, hatékony ellenőrzést szolgálja. „*E függetlenség nem csak az ellenőrzött szervezetek által gyakorolt bármilyen befolyást zár ki, hanem bármilyen összefonódást vagy más, akár közvetlen, akár közvetett külső befolyást is, amely akadályozhatná az említett hatóságoknak a magánélet védelméhez való alapvető jog és a személyes adatok szabad áramlása közötti helyes egyensúly létrehozásában álló feladatai teljesítését.*”²⁹⁸ (C-518/7, *Commision v. Germany*, 9.3.2010)

Az ítélet nem tér ki erre, de fontos megjegyezni, hogy az Irányelv 28. cikke a feladat gyakorlása során biztosított teljes függetlenséget írja elő, és nem szól a megválasztás vagy kinevezés körülményeiről. Így fordulhat elő, hogy Németországban vagy Szlovéniában a hatóság vezetőjét vagy vezető szervét a törvényhozás, Írországban, Luxemburgban a kormány, Dániában, Lettországban az igazságügy-miniszter, Spanyolországban a legfelsőbb egyetemi tanács nevezi ki.²⁹⁹

- A holland adatvédelmi törvény kötelezően előírja, hogy az adatalanyt kérésére a helyi hatóságok egy évre visszamenőleg a rá vonatkozó minden adattovábbításról tájékoztassák. A panaszos magánszemély azonban két évre visszamenőleges tájékoztatást kért és az Európai Bíróság igazat adott neki azzal az indokolással, hogy ha személyes adatait a hatóságok hosszabb ideje kezelik és nem jelent aránytalan terhet az adatszolgáltatás, akkor joga van az egy éven túli időre vonatkozó felvilágosításhoz is. (C-553/0, *College van burgemeester en wthouders van Rotterdam v. Rijkeboer*, 7.5.2009)

- Egy bajor sört exportáló cég nem tudott Angliába sört eladni egy versenyt korlátozó angol rendelet miatt, ezért panaszt nyújtott be a Bizottsághoz. Az eljárás során sor került egy sörfőzői és kereskedői szervezetek közötti találkozóra, és az ott született jegyzőkönyv tartalmát a bajor cég meg akarta ismerni, de kérését több résztvevő tiltakozása miatt

²⁹⁸ <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=CELEX:62007CJ0518:HU:HTML, 2011-04-04>.

²⁹⁹ Data Protection in the European Union: the Role of National Data Protection Authorities, European Union Agency for Fundamental Rights, 2010. 19.o.

elutasították. Az Elsőfokú Bíróság megállapítása szerint egy olyan döntés előkészítő anyagról van szó, mely nem tartozik a Bizottság és Tanács dokumentumainak nyilvánosságáról szóló magatartási kódex³⁰⁰ hatálya alá. Később a Bizottság az öt tiltakozó résztvevő nevének kitakarásával elküldte a kért jegyzőkönyvet, és az Európai Bíróság értelmezése szerint ezzel eleget tett az öt terhelő átláthatósági követelménynek³⁰¹. Mivel a bajor cég nem indokolta meg a kitakart személyes adatokra vonatkozó tájékoztatás szükségességét, az Irányelv rendelkezései szerint az érintettek információ önrendelkezési jogát kellett elsősorban tiszteletben kellett tartani. (*T-194/04, Bavarian Lager v. Commission, 8.11.2007*)

- Az Elsőfokú Bíróság döntése alapján a munkavállaló személyi aktájához hozzáférhető az a munkáltatói figyelmeztetés, mely a belső intranet hálózat nem munkavégzéssel összefüggő információk szétküldésének megszüntetésére szólít fel. (*T-320/02, Esch-Leonhardt and others v. European Central Bank, 18.0.2004*)

- A Nikolau-ügyben - a sajtó megszéllőztetett egy ügyet az Európai Számvevőszék korábbi tagjával kapcsolatban - az Elsőfokú Bíróság megállapította, hogy a személyes adatokat az adatkezelő intézmény jogellenesen szivárogtatta ki, ezért a bizonyítási teher megfordult: nem a károsultnak kellett a jogellenes adatkezelést bizonyítani, hanem az adatkezelőnek az adatátadás meg nem történtét. A nyilvánosság tájékoztatásához ugyanakkor az ügynek ebben a szakaszában még nem fűződött közérdek, ezért a jogellenesség egyértelmű. (*259/03.Nikolau v. Commission, 12.9.2007*)

- A Közszolgálati Törvényszékhez fordult az az uniós tisztviselő, akinek fegyelmi ügyével kapcsolatban nevét kiszivárogtatták a sajtónak. Ebben az ügyben is a bizonyítási teher megfordult és mivel a Bizottság nem tudta bizonyítani, hogy nincs köze a kiszivárogtatáshoz, az adatvédelmi jogsértés ténye megállapítást nyert. (*F-30/08 Nanopoulos v. Commission, 5.8.2010*)

³⁰⁰ A magatartási kódex a HL 1993. L 340., 41. o., a Tanács részéről hivatalosan az utoljára a 2000/527/EK határozattal (HL 2000. L 212., 9. o.) módosított, a Tanács dokumentumaihoz való nyilvános hozzáférésekről szóló, 1993. december 20-i 93/731/EK határozattal (HL L 340., 43. o.) került elfogadásra; a Bizottság részéről pedig a 96/567/EK, ESZAK, Euratom határozattal módosított (HL 1994. L 247., 45. o.), a Bizottság dokumentumaihoz való nyilvános hozzáférésekről szóló, 1994. február 8-i 94/90/ESZAK, EK, Euratom határozattal (HL L 46., 58. o.).

³⁰¹ A személyes adatok közösségi intézmények és szervek által történő feldolgozása tekintetében az egyének védelméről, valamint az ilyen adatok szabad áramlásáról szóló, 2000. december 18-i 45/2001/EK európai parlamenti és tanácsi rendelet és Az Európai Parlament, a Tanács és a Bizottság dokumentumaihoz való nyilvános hozzáférésekről szóló, 2001. május 30-i 1049/2001 európa parlamenti és tanácsi rendelet

-Eleonor Sharpston főtanácsnok asszony a korábban említett, *T-194/04, Bavarian Lager v. Commission*, 8.11.2007 sz. ügyhöz kötődő részletes indítványában felveti, hogy a közösségi jogrendben valóban elkerülhetetlen-e a két információs jog összeütközése? Végző következtetése szerint nem, hiszen ha valaki az információs szabadsághoz való jogát gyakorolva jogszerűen megszerez személyes adatokat tartalmazó dokumentumokat, ez még nem azt jelenti, hogy ezeket a személyes adatokat később korlátlanul nyilvánosságra hozhatja vagy egyéb módon visszaélhet velük. A kérelmeket és a közösségi dokumentumokat is differenciáltan, strukturáltan kell elbírálni: vajon bűjtatott személyes adat kérésről van-e szó az információs szabadság ürügyén vagy valóban közösségi ügyekre vonatkozó érdemi információkról, melyekben csak véletlenszerűen szerepelnek személyes adatok - ez utóbbi esetben pedig alkalmazni kell az Európai Emberi Jogi Bíróság magánéletet érintő szükségesség-arányosság tesztjét.

A példákban is egyértelműen látható, hogy az Európai Unió igazságszolgáltatási szervei igen aktívan vesznek részt a közösségi jogban is nagy súllyal szereplő, a magánéletet és személyes adatokat, valamint az uniós intézmények és eljárások átláthatóságát, transzparenciáját szolgáló szabályok értelmezésében, alakításában. A Sharpston-féle vélemény különösen előremutató, hiszen egy differenciált struktúrába foglalja a két jog esetleges kollíziójának eseteit és gyakorlati felvetésekkel kísérli meg a bonyolult szabályrendszert az adott jog dominanciája alapján értelmezni.

XI.2. Az Európai Emberi Jogi Bíróság információs jogokkal kapcsolatos ítélkezési gyakorlata³⁰²

A Strasbourgban székelő bíróság az 1950-es „Egyezmény az emberi jogok és alapvető szabadságok védelméről”, vagy röviden az Emberi Jogok Európai Egyezménye betartásának felügyeletére létrehozott bíróság. Az Egyezménynek az Európa Tanács mind a 47 tagja részese, így ezen államokkal szemben magánszemélyek vagy a többi részes állam nyújthat be keresetet emberi jogi sérelmek miatt.

Az Egyezmény a személyes adatok védelméhez való jogról közvetlenül nem rendelkezik, de a 8. cikkely a privacy-védelemről igen:

³⁰²Forrás: <http://www.echr.coe.int/ECHR/EN/hudoc>, 2010-03-02

8. cikk a magán- és családi élet tiszteletben tartásához való jogról³⁰³

1. Mindenkinek joga van arra, hogy magán- és családi életét, lakását és levelezését tiszteletben tartsák.

2. E jog gyakorlásába hatóság csak a törvényben meghatározott, olyan esetekben avatkozhat be, amikor az egy demokratikus társadalomban a nemzetbiztonság, a közbiztonság vagy az ország gazdasági jóléte érdekében, zavargás vagy bűncselekmény megelőzése, a közegészség vagy az erkölcsök védelme, avagy mások jogainak és szabadságainak védelme érdekében szükséges.

A Bíróság az Egyezményt alkalmazza és értelmezi is, az értelmezés lehetőségét maga az Egyezmény biztosítja, ennek köszönhető, hogy a 8. cikk fogalmi körébe tartozó esetek köre egyre szélesebbé válik.³⁰⁴ Az adatvédelmi témák ugyanakkor csak nagyon kis szeletét képezik ennek az ügýtípusnak, a mintegy tízezer ügyből csupán 30-35 adatvédelmi tárgyú, de ezek javarészt a 8. cikk alapján kerülnek elbírálásra azzal, hogy minden olyan esetben, amikor a panaszos bizonyos információkhoz kíván hozzáférni, igazolnia kell, hogy az igényelt információk közvetlen és azonnali kapcsolatban állnak magán- illetve családi életével. (Az adatvédelmi tárgyú panaszok így igazából nem is a személyes adatokhoz való hozzáférés jogára hivatkoznak, tekintettel arra, hogy ezt a jogot a nemzeti jogszabályok többé-kevésbé biztosítják.)

- Nem volt nehéz bizonyítani a keresett adatok magánéleti jellegét annak a brit panaszosnak, akinek a brit hatóságok még az általa kezdeményezett bírósági eljárás alapján sem engedtek betekintést az állami gondozásával összefüggő irataiba. A Bíróság hangsúlyozta, hogy a betekintés más érintett személy engedélyétől való függése nem jelent aránytalan beavatkozást a kérelmező magánéletébe. Aránytalan korlátozásnak minősül ugyanakkor az a brit szabályozás, mely arra az esetre, ha az engedélyező személy nem volt fellelhető, megtiltotta a betekintést. Ilyenkor biztosítani kell vagy a betekintést, vagy a bíróság által történő jognyilatkozat-pótlás lehetőségét. (*Gaskin v. the United Kingdom judgment of 7 July 1989, 10454/83*)

- Egy egészen friss ítéletében a Bíróság megállapította, hogy a német bíróságok hibáztak, mikor egy önmagát biológiai apának valló férfi hiába kért rendszeres tájékoztatást a megszületett kisfiúra vonatkozóan. A kisfiú származásának megállapítása iránt senki nem

³⁰³ www.echr.coe.int, 2010-03-02

³⁰⁴ Dr. Grád András: A strasbourgi emberi jogi bíróságról, A Strasbourg Bt. Kiadása, Bp., 2005, 373.o.

indított pert, de ez nem is előfeltétele annak, hogy amennyiben az eset összes körülményének feltárása után kiderül, hogy az esetleges biológiai apával való kapcsolat a gyermek (vagy az esetleges biológiai apa) egyértelmű érdekeit szolgálja, a gyermek életéről az alapvető információkat a gyermeket nevelő szülők megosszák az önmagára apaként tekintő férfival. (*Schneider v. Germany, judgment of 15 September 2011, 17080/07*)

- Nem állapította meg a Bíróság a 8. cikk sérelmét az 1950-es években történt csendes-óceáni atomrobbantási kísérletek miatti sugárfertőzés miatt keresetet indított brit katonák ügyében azért, mert bizonyítottan lett volna lehetőségük hazai bíróság előtt az egyébként nem nyilvános dokumentumok megismerésének kikényszerítésére. A Bíróság határozatában azonban utalt arra, hogy amennyiben az állam a társadalomra vagy annak egyes csoportjaira nézve veszélyeztető tevékenységet végez, úgy az érintetteket megilleti a jegyzőkönyvekhez való hozzáférés joga. (*McGinley and Egan v. the United Kingdom judgment of 9 June 1989, 10/1997/794/995-996*)

- Szintén elutasította a Bíróság annak a svéd panaszosnak a keresetét, aki a hajózási múzeumban egy technikus (közalkalmazotti) állást azért nem nyert el, mert a biztonsági ellenőrzés során a titkosrendőrség által gyűjtött információk ellene szóltak. A Bíróság a svéd szabályozás áttekinthető, alkotmányos garanciákat is tartalmazó rendszerére tekintettel ezt a fajta magánéletbe történő beavatkozást nemzetbiztonsági okokból szükséges és arányos eszköznek tekintette (*Leander v. Sweden judgment of 26 March 1997, 10/1985/96/144*)

- Jellegzetes ügycsoportot alkotnak azok az ügyek, amelyekben hozzátartozók kívánnak hozzáférni eltűnt, elrabolt vagy megölt emberek sorsával összefüggő információkhoz (főleg Törökországból érkeznek ilyen tárgyú panaszok). A Bíróság több esetben kimondta, hogy mindenkinek joga van azokhoz az információkhoz hozzájutni, amely a hozzátartozójának sorsával összefüggésben a hatósági eljárás során keletkezett.

- A veszélyeztető tevékenységekkel kapcsolatos (közérdekű) információkhoz való hozzáférés igénye tipikusan környezetvédelmi ügyekben merül fel:

Dél-Olaszországból származott az a panasz, amelyben egy kisváros állampolgárai az alig egy kilométerre található vegyi üzem által kibocsátott vegyi anyagok összetételére voltak kíváncsiak. Az információkhoz való hozzáféréssel azt szerették volna kideríteni, hogy a város, illetve az állami igazgatás szervei mindent megtettek-e az állampolgárok egészségének védelme érdekében. A Bíróság kimondta, hogy az olasz hatóságoknak kötelességük az ilyen információkhoz való hozzáférés biztosítása, amennyiben ezt a kötelezettséget nem teljesítik, megsértik az Egyezmény 8. cikkét. (*Guerra and Others v. Italy, judgment of 19 February 1998, 116/1996/735/932*)

- Az adatvédelmi ügyek sajátos típusa az orvosi adatok és dokumentumok védelme. Csak kivételes esetekben és garanciákkal körülbástyázott módon van lehetőség arra, hogy orvosi adatok az adatkezelőtől kikerüljenek annak érdekében, hogy az érintettek magán- illetve családi életéhez fűződő joga sértetlen maradjon. A Z. kontra Finnország ügyben dolgozta ki a bíróság azokat a kritériumokat, amelyeket az orvosi adatok védelme során figyelembe kell venni. A tényállás szerint Z. férjhez ment X-hez, akit később erőszakos szexuális bűncselekmények elkövetésével vádoltak meg és az eljárás során fény derült arra, hogy a férj HIV pozitív vírushordozó. Kérdésként merült fel, hogy a cselekmények elkövetésekor a férfi vajon tudott-e fertőzöttségéről? Amennyiben nem, úgy „csak” a nemi bűncselekmények elkövetéséért felel, amennyiben azonban igen, úgy emberölés kísérlete miatt vonják felelősségre. A panaszos egyrészt sérelmezte, hogy az ő kezelőorvosai is kötelesek voltak vallomást tenni a bíróság előtt, másrészt, hogy a hatóságok az orvosi dokumentációit is lefoglalták. Tekintettel arra, hogy a bűnügyi eljárás tárgya a férj által történő megfertőzés vizsgálata volt és az eljárás a nyilvánosság kizárásával zajlott, a Bíróság a nyomós közérdek miatt a beavatkozást arányosnak ítélte meg. Két ponton azonban megállapították a 8. cikkely megsértését: a hatóságok az orvosi adatokat csak 10 évre titkosították (a felső határ 30 év), ugyanakkor nyomós érv nélkül a másodfokú ítéletben a panaszos nevét és a fertőzöttségének tényét nyilvánosságra hozták. (*Z. v. Finland judgment of 25 February 1997, 9/1996/627/811*)

- Egy másik fontos ügycsoport a képmáshoz való jog, valamint a zártláncú televízió-hálózatok (CCTV) működtetésének jogszerűsége. Az Egyesült Királyságban négymillió közterületi kamera működik, ami kiemelkedő szám, és az ügyek vizsgálatakor különös figyelmet kap a felvételek készítésének helye és módja. Ha valaki kilép az otthonából vagy bármely más magánterületről, a magánszféra védelmét továbbra is biztosítani kell számára, ami nem sérül, ha a térfigyelő kamerák nem rögzítik az adatokat. Ha a közterületen működő kamera azonban rendszeresen vagy állandóan rögzít, akkor az adatkezelés érintheti a magánszféra védelmét. (*P.G. and J.H. v. the United Kingdom, 44787/98, Herbecq and Another v. Belgium, 32200/96 and 32201/96, Commission decision of 14 January 1998, DR 92-A, p. 92*),

- A Perry kontra Egyesült Királyság ügyben egy férfi sorozatos rablások gyanúsítottja volt, de többször megtagadta a rendőrség azon kérését, hogy felismerésre bemutatáson vegyen részt. Mivel a rendőrség ennek ellenére fontosnak tartotta, hogy a szemtanúk lássák az arcát, a rendőrségi biztonsági kamera által (tudta és beleegyezése nélkül) készített képét mutatták meg a tanúknak másik 11 férfiről készített felvételek között. A Bíróság végül megállapította az Egyezmény 8. cikkének megsértését. (*Perry v. the United Kingdom, judgment 17 July, 2003, 63737/00*)

- Egy másik esetben egy angol férfi éjjel az utcán öngyilkos szándékkal felvágta az ereit. A térfigyelő rendszer operátora mindezt látta és riasztotta a rendőröket, akik rögtön intézkedtek és az életveszélyes állapotban lévő sérültet kórházba szállították. A jelenetről készült felvételt a helyi televízióadó (350 000 átlag nézői számmal) a férfi arcának kitakarása nélkül nyilvánosságra hozta, amelyet aztán más tévétársaságok is átvettek. A Bíróság megállapította, hogy a felvételek nyilvánosságra hozatala az érintett magánélethez fűződő jogát indokolatlan mértékben megsértette. (*Peck v. the United Kingdom, judgment 28 January 2000, 344647/98*)

- Tipikus ügycsoportot képeznek azok a panaszok, amelyek a titkosszolgálatok által kezelt adatokat érintik. Kérdésként merült fel, hogy mi lehet a sorsa azoknak az információknak, amiket még a rendszerváltozás előtti, nem jogállami rendszerekben gyűjtöttek össze?

- Egy román panaszost 1948-ban államellenes bűncselekmény miatt egy éves szabadságvesztésre ítélték. A rendszerváltást követően kártérítést kért az állami hatóságoktól a diktatúra idején való elítéltetéséért. Az eljárás során derült ki, hogy a szolgálatok valótlán adatokat is tároltak róla, a jogi végzettségű panaszos kérte, hogy ezeket az adatokat töröljék. A történet tovább bonyolódott, amikor kiderült, hogy a panaszos anyagát összekeverték egy másik személy anyagával. A panaszos kifogásolta, hogy ilyen módon becsületét is sérelem érte. A sikertelen hazai jogorvoslati próbálkozásokat követően a Bíróság kifejtette, hogy azok az információk, amelyeket a titkosszolgálatok a polgárokról gyűjtenek, a magánszférához tartoznak, különösen akkor, ha azok az érintett távoli múltjára vonatkozik. A titkosszolgálatok legitim módon működhetnek, de a titkos megfigyelés csak annyiban engedhető meg, amennyiben az szűken értelmezve a demokratikus intézmények védelme érdekében szükséges. Romániát elmarasztalták, mivel az adatok gyűjtésére és tárolására vonatkozó szabályok túl tágak, nem határozzák meg pontosan a megfigyelhető személyek kategóriáit, a gyűjthető információk jellegét, a tárolás időbeli korlátait, a felügyeleti garanciákat. A vonatkozó jog minősége tehát elégtelen. (*Case of Rotaru v. Romania, judgment of May 4 2000, 28341/95*)

(A von Hannover kontra Németország ügyben hozott döntést a közszereplők magánszférájához való jogának tárgyalásakor, a magyar alkotmánybírósági beadványok nyilvánosságával kapcsolatos ítéletet pedig az előző pontban már ismertettem.)

Az Egyezmény 10. cikkelye tartalmazza a véleménynyilvánítás szabadságához fűződő emberi jogot:

10. cikk - Véleménynyilvánítás szabadsága

1. Mindenkinek joga van a véleménynyilvánítás szabadságához. Ez a jog magában foglalja a

véleményalkotás szabadságát és az információk, eszmék megismerésének és közlésének szabadságát országhatárokra tekintet nélkül és anélkül, hogy ebbe hatósági szerv beavatkozhasson. Ez a cikk nem akadályozza, hogy az államok a rádió-, televízió- vagy mozgókép vállalatok működését engedélyezéshez kössék.

2. E kötelezettségekkel és felelősséggel együtt járó szabadságok gyakorlása a törvényben meghatározott, olyan alakszerűségeknek, feltételeknek, korlátozásoknak vagy szankcióknak vethető alá, amelyek szükséges intézkedéseknek minősülnek egy demokratikus társadalomban a nemzetbiztonság, a területi sértetlenség, a közbiztonság, a zavargás vagy bűnözés megelőzése, a közegészség vagy az erkölcsök védelme, mások jó hírneve vagy jogai védelme, a bizalmas értesülés közlésének megakadályozása, vagy a bíróságok tekintélyének és pártatlanságának fenntartása céljából.

A 10. cikkely szintén kiterjesztően értelmezve nem csak a szabad véleménynyilvánításhoz, hanem a közérdekű információk megszerzéséhez és átadásához való jogot is tartalmazza. A Bíróság gyakorlata alapján a 10. cikk az adatot kibocsátó szándéka alapján minősít egy adatot közérdekűnek, vagyis azokhoz a nyilvános adatokhoz segíti a hozzáférést, melyeket eleve a nyilvánosságnak szántak.

- Az *Open Door and Dublin Well Woman v. Ireland* (judgment 29 October 1992, 64/1991/316/387-388) ügyben a Bíróság azért marasztalta el Írországot (és kötelezte hatalmas kártérítés megfizetésére), mert az ír hatóságok az ír abortusz-tilalomra hivatkozva megtiltották, hogy az abortusz-tanácsadást is végző kérelmezők a közeli angliai klinikák címét megadják az asszonyoknak. A Bíróság nem az abortusz-tilalom jogalapját támadta, hanem azt, hogy a közérdekű és nyilvánosságnak szánt információkhoz való hozzájutást korlátozták.

- A *Herczegfalvy v. Austria* (judgment of 24 September 1992, 10533/83) ügyben a magyar származású elmebetegnek megtiltották az olvasást, televízió nézést, rádió hallgatást. A Bíróság az információktól való elzárás kiszámítható és pontosan megfogalmazott jogi alapját hiányolta, hiszen ennek hiánya önkényes jogfosztáshoz is vezethet.

- A Bíróság ugyanakkor a közérdekű információk nyilvánosságra hozatalánál az államok részéről nem követel meg aktív, tevékeny magatartást, így a már említett *Guerra and Others v. Italy* (judgment of 19 February 1998, 116/1996/735/932) ügyben nem a 10. cikkely, hanem a 8. cikkely megsértéséért marasztalta el Olaszországot azért, mert a hatóságok nem tettek meg mindent, hogy egy környezetszennyező üzem működéséről a környező lakosságot tájékoztassák.

XI.2.1. A genetikai adatok kezelésének kérdésköre a strasbourgi bíróság gyakorlatában

DNS-adatokat közvetlenül vagy akár csak közvetett módon érintő ítéletet majd ötven ügyben hozott mostanáig a Bíróság, a kifejezetten a genetikai adatok kezelésével összefüggő ügyek száma ennek egy-ötöde. Az ügyek időbeli eloszlása nem egyenletes, a csúcsot a 2006-os év jelentette (11 ítélet). A legrégebbi ügy 1996-ra (*Case of Saunders v. United Kingdom*), míg a legnagyobb horderejű 2008-ra (*Case of S. and Marper v. The United Kingdom*) nyúlik vissza.

Az egyes legfontosabb konkrét döntések³⁰⁵:

- *Case of S. and Marper v. the United Kingdom (Application no. 30562/04 and 30566/04 JUDGMENT 4 December 2008)*

A panaszosok a 2004-ben indított ügyben az Egyezmény 8. cikkelyének sérelmére hivatkoztak, mivel a brit hatóságok a tőlük származó ujjlenyomat- és biológiai sejtmintákat, valamint a DNS tesztek adatait annak ellenére tovább kezelték a rendőrségi nyilvántartásban, hogy az ellenük indított büntetőeljárások felmentéssel, illetve megszüntetéssel befejeződtek és lezárultak. Az egyik panaszost 11 évesen rablási kísérletben való részvétellel vádolták, ekkor vettek tőle DNS mintákat, majd 5 hónappal később felmentették. A másik panaszos ellen zaklatás volt a vád, de a tárgyalást megelőző eljárásban kibékült a sértettel, így az eljárást vádemelés nélkül megszüntették. Mindkét érintett hiába kérte a brit rendőrségtől, hogy semmisítsék meg a biológiai mintáikat, fellebbezésüket a közigazgatási bíróság is elutasította. A fellebbviteli bírósági döntéshez fűzött indokolásában elhangzik, hogy az ujjlenyomatok és a DNS-profilok csak korlátozott személyes információt tartalmaznak, ugyanakkor a biológiai minták esetleges jövőbeli – egyelőre még tisztázatlan – tudományos és kriminológiai célú felhasználásához jóval nagyobb társadalmi előnyök társulhatnak, mint a személyes szabadságjogok rövid távú garantálásához. A Lordok Háza (a legfelsőbb bíróság fellebbviteli jogkörében eljárva) szintén elutasította a panaszosok jogorvoslati kérelmét. A vezető bíró utalt arra, hogy a minták megőrzéséhez fűződő érdekek statisztikai úton is igazolhatók: az egyébként megsemmisítendő gyanúsított DNS adatok a nemzeti bűnügyi nyilvántartásban információs forrásként való megőrzése konkrét sikereket is hozott már, hiszen 53 gyilkosság, 33 gyilkossági kísérlet, 94 erőszakos nemi közöset, 38 szexuális támadás, 63 betörés (minősített esete) és 56 kábítószeres ügyben sikerült a mintákat azonosítás céljára felhasználni. A bűncselekmény helyszínén talált minták 40%-os találati eséllyel azonosíthatók

³⁰⁵ Forrás: <http://cmiskp.echr.coe.int/tkp197/portal.asp?sessionId=39112612&skin=hudoc-en&action=request,2010-03-02>

a nyilvántartás egyéni profiljaival. A Lordok Háza szerint a minták és DNS adatok tárolása nem sérti a magánélet védelméhez való jogot, de ha mégis, csak kis mértékben.

Az Európai Emberi Jogi Bíróság megvizsgálta a DNS adatok nemzeti (hatósági) nyilvántartásban való tárolásának nemzetközi jogi gyakorlatát is. Több, mint 20 országban - ideértve Magyarországot is – a DNS minták tárolására a jogszabályok lehetőséget adnak. A legtöbb országban (többek között Magyarország, Ausztria, Belgium, Finnország, Franciaország, Németország, Írország, Olaszország, Luxemburg, Hollandia, Norvégia, Lengyelország, Spanyolország, Svédország esetében) a DNS adatok bünyügyi eljárásban való felhasználása azonban nem automatikus, hanem szigorú törvényi feltételekhez kötött. Az Egyesült Királyság (Skócia kivételével - de érdekes módon épp a pozitív példaként emlegetett Skóciában két hónappal az ítélet meghozatalát követően az igazságügy-miniszter javasolta, hogy vegyék le és őrizték azon személyek DNS-ét is, akiket pénzbírságra ítélték vagy akik helyszíni bírságot kaptak³⁰⁶) 2001 óta ebben a sorban kivételnek számít, mert itt a törvény olyan személyek biológiai mintáinak további felhasználását és tárolását is engedélyezi, akik ellen a vádat ejtették, vagy ügyükben felmentő ítélet született. Magyarország, Belgium, Írország, Olaszország és Svédország törvényei ilyen esetekben előírják az *ex officio* azonnali megsemmisítést, tíz ország pedig szűk körben kivételt enged ez alól (Németországban, Luxemburgban és Hollandiában további felhasználás is lehetséges, amennyiben a terhelttel szemben fennmarad bizonyos gyanú, vagy egy másik ügyben az eljáráshoz a minták felhasználása szükséges. Norvégia és Spanyolország szintén fenntartja a lehetőséget, amennyiben a felmentésre beszámíthatatlanság miatt került sor. Finnország és Dánia 1-10 éves nyilvántartási időt enged még, Svájcban 1, Franciaországban 25 évig még nyilvántarthatják a mintákat, de az ügyész hivatalból vagy kérelemre közben bármikor elrendelheti a megsemmisítést.)

A Bíróság (Nagytanácsban eljárva) leszögezte, hogy az ujjlenyomatok, DNS adatok és egyéb sejtminták alkalmas eszközök a bűnözés (és szervezett bűnözés) elleni harcban, ahogy ezt az Európa Tanács már több, mint 15 éve megállapította. A kérdés csupán az, hogy olyan emberek esetében, akiket bűncselekmény elkövetésével meggyanúsítottak, de ez a gyanú valamilyen okból nem igazolódott, nem ütközik az arányosság adatvédelmi elvébe, ha biológiai és genetikai mintáikat és adataikat az alapügy befejezését követően korlátlanul tovább tárolják valamilyen hatósági nyilvántartásban? Az ítélet szerint ez egyértelműen sérti

³⁰⁶ „DNA retention may be extended for minor police stoppages” The Firm February 2009; [ww.firmmagazine.com/news/1349/DNA_retention_may_be_extended_for_minor_police_stoppages.html](http://www.firmmagazine.com/news/1349/DNA_retention_may_be_extended_for_minor_police_stoppages.html).

az érintettek magánélethez való jogát (és ezért „mellesleg” 42 000 Euró kártérítési összeg megfizetésére kötelezték az Egyesült Királyság kormányát.)

A Bíróság látókörébe került esetek többsége az apasági perekhez, az apaság vélelmének megtámadásához vagy a biológiai apa kilétének kiderítéséhez kapcsolódik. Néhány érdekes példa:

- *Case of Jäggi v. Switzerland (Application no. 58757/00, JUDGMENT 13 July 2006)*

2000-ben egy 67 éves svájci állampolgár keresetet indított országa ellen arra hivatkozva, hogy a származás ismeretéhez való jog a magánélet védelméhez való jog központi eleme.³⁰⁷

A panaszos anyja a szülés előtt még 1939-ben egy sikertelen apasági keresetet indított a vér szerinti apa ellen. A panaszos nevelőszülőknél nevelkedett, de ennek ellenére kapcsolatba került biológiai apjával, aki életében sohasem egyezett bele apasági tesztek elvégzésébe. Az állítólagos apa halála után a fiú többször is kérte a bíróságtól a származása megállapítása érdekében az elhunyttól való DNS mintavételt, de keresetét mindig elutasították, többek között az elhunyt emberi méltóságának védelmére és kegyeleti jogokra hivatkozva. A Bíróság ítéletében (több körülményt, így többek között egy 2016-ban esedékes sírmegeváltás miatti exhumálást is figyelembe véve, 5:2 szavazati arányban) elismerte a panaszos jogos igényének elsőbbségét és megállapította ennek alapján a 8. cikkely megsértését.

- *Case of Tavli v. Turkey (judgment of 9 November 2006, 11449/02)*

Egy fiatal török férj Németországban dolgozott, mikor a házasságkötés után 7 hónappal megszületett gyermeke, az apaságot pedig egy vérminta vizsgálati eredményére alapozva a török bíróság megállapította. A gyermek születését követően 16 évvel később egy németországi DNS teszt egyértelműen kiderítette, hogy nem ő a biológiai apa, ezért a panaszos kezdeményezésére a török bíróság is elvégeztetett egy hasonló eredménnyel záruló DNS tesztet. Ennek ellenére a török bíróság eljárási okokra hivatkozva az apaság vélelmének megtámadására nem adott lehetőséget, mert nem fogadta el „új bizonyítékként” a DNS teszt eredményét.

A panaszos fellebbezésében arra hivatkozott, hogy a vérvizsgálat eredménye feltételezésen, míg a jóval biztosabb eredményű DNS teszt tényeken alapszik. A Bíróság ítéletében megállapította a 8. cikk sérelmét és kijelentette, hogy a vélelmezett apának lehetőséget kell adni arra, hogy a tudományos fejlődés eredményét egy új jogi eljárásban felhasználhassa. Erre nem csak neki, hanem az időközben felnőtt gyermeknek is joga van.

³⁰⁷ „He submitted that the right to know one's parentage lay at the heart of the right to respect for private life.”

A gyermek származására vonatkozó ismerethez való jogra hivatkozással állapította meg a Bíróság a 8. cikkely megsértését a *Case of Jevremovic v. Serbia (judgment of 17 July 2007, 3150/05)* vagy a *Case of Mikulić v. Croatia (judgment of 7 February 2002, 53176/99)* ügyekben is. Ha a vélelmezett apa együttműködési hajlandóságát – vagyis a genetikai teszten való részvételt - a bíróság nem tudja kikényszeríteni, akkor alternatív eszközöket kell biztosítani a döntés meghozatal érdekében azért, hogy gyermek saját származásával összefüggésben ne éljen túl hosszú ideig bizonytalanságban.

Számos esetben a Bíróság a DNS tesztekkel összefüggésben nem a 8., hanem a 6. cikkely alapján a hatósági eljárás elhúzódsát vizsgálta (például Case of Szarapo v. Poland, judgment of 23 May 2002, 40835/98)

- Összefoglalásként megállapítható, hogy a strasbourgi bíróság a magánélet védelmén és a szólásszabadság jogintézményein keresztül közelít az információs jogokhoz. A döntésein keresztül jelentőst hatást gyakorol a nemzeti hatóságok és jogvédők jogértelmezésére, ezáltal egy egységes európai gyakorlat kialakulását is elősegíti. Fontos korlátozást jelent azonban, hogy a Bírósághoz csak akkor lehet fordulni, ha állami szervek adatkezeléséről van szó, magánszervezetek adatkezeléseit nem lehet kifogásolni. Egyértelmű tehát a következtetés, hogy a bonyolult eljárási rend miatt a „jéghegy csúcsát” jelentő nemzetközi jogvédelem mindig másodlagos, kiegészítő jellegű, az elsődleges védelmet a nemzeti szintű fórumokon kell, hogy biztosítsák.

XI.3. A német alkotmánybíróság döntései

A *normatív alkotmányosság* követelménye alapján az alkotmány alapelveinek és tételes előírásainak a belső normarendszer minden szintjén érvényesülnie kell. A modern jogrendszerekben az alkotmányellenesség folyamatos kiszűrésének feladatát az alkotmánybíróságok látják el: az alapelvek kifejtése és értelmezése útján elősegítik, hogy azok tartalmilag is áthassák az egész jogrendet, és a konkrét alkotmányellenes előírásokat megsemmisítik.³⁰⁸ Az alkotmánybíráskodás tehát nem szűkíthető le az alapjogvédelmi bíráskodásra, hiszen az alkotmányossági viták eldöntéséhez az alkotmányi értékek alapjogi megfogalmazása mellett tekintettel kell lenni az alkotmányi értékek viszonyára, valós helyzetére, szerepére és tartalmára.

³⁰⁸ Bitskey Botond: Az alkotmányosság alapelvei in: Alkotmányjogi alapismeretek, szerk.: Schanda Balázs, Csokonai Kiadó, Debrecen, 1997, 16.o.

1951-ben kezdte meg működését adatvédelmi szempontból igen aktívnak minősíthető német Szövetségi Alkotmánybíróság, mely a már említett, ún. népszámlálási ítélete óta Európa és Magyarország számára példamutató és igen szigorú értelmezési gyakorlattal szolgál:

A német alkotmánybíróság **1983-as népszámlálási ítéletében** (BVerfGE 65) az európai adatvédelmi jogfejlődést alapvetően befolyásoló hatású döntést hozott. Az alaptörvényben egyébként explicite nem szereplő személyes adatok védelméhez való jogot az általános személyiség-védelem anyajogából vezette le és nem csak önállóan védendő jogintézményként, hanem kifejezetten alkotmányos alapjogként definiálta az információs önrendelkezési jogot. Az ügy tárgya egyébként az 1983-as népszámlálási törvény volt, mely alapján a személyazonosító - foglalkozásra - és munkahelyre vonatkozó adatok összekapcsolhatók lettek a lakcímnnyilvántartással. Az adatokat anonimizált formában ugyan, de közigazgatási szervek is felhasználhatták volna. Az emberi jogi alapú kritikákat és támadásokat minden kormányzati szint (egyetlen kivétel Hamburg szenátusa volt) alaptalannak minősítette, ezért is volt nagy horderejű az alkotmánybíróság egyértelműen elutasító döntése. Eszerint mind az emberi méltóságból fakadó általános személyiségi jogra, ezen belül az egyén önrendelkezési jogára, mind a demokratikus társadalomra veszélyt jelenthet, ha a polgár nem tudhatja, hogy ki, miért, mikor és milyen céllal tájékozódhat róla. Az általános személyiségi jogot értelmezve az ítélet megállapította, hogy az magában foglalja az egyénnek az önrendelkezés eszméjéből fakadó illetékességét annak alapvető eldöntésére, mikor és milyen mértékben fedi fel életének részleteit. Az információs önrendelkezési jog nem abszolút, meghatározott esetekben törvényi korlátozások megalapozottak lehetnek. A német határozat eszmeiségéből és indokolásából a magyar „személyi számos” határozat és a magyar adatvédelmi kódex is jelentős mértékben merít.

- 2006-ban a német alkotmánybíróság úgy döntött, hogy a számítógépes adathordozón (*Festplatte*) tárolt **internetes kommunikációs adatokra** – bár a távközlési titok kategóriáján kívül esnek – érvényesíthető az információs önrendelkezési jog (és mellel a magánlakás sérthetlenségének) védelme. (2BvR 2099/04)

- Szintén 2006-ban a terrorizmus elleni harc jegyében a német jogalkotó módosította a rendőrségi törvényt. A német alkotmánybíróság a preventív célú számítógépes nyomozás (***Rasterfahndung* - gépi nyilvántartások összevetése bűnözői vagy terrorista profilszerzés érdekében**) módszere alkalmazásának észak-vesztfáliai jogi szabályozását éppen azért nyilvánította alkotmányellenesnek, mert a 2001. szeptember 11-e utáni ún. „alvó terrorista ügynökök” felderítése nem kapcsolódott semmilyen konkrét és magasabb rendű jogi tárgy veszélyeztetéséhez. (BVerf.GE 1 BvR 518/02.) Németországban sem egységesen azonban a

vélemények: Evelyn Haas bírónő különvéleményében utalt arra, hogy a legtöbb rekord azonnal újra automatikusan megsemmisítésre kerül, a „*legtöbb érintett személy*” alapját az intézkedés nem érinti, azon személyek esetében pedig, akiket az adatrögzítés és adategyeztetés érint, mindez „*kisebb intenzitású*”³⁰⁹.

- 2007-ben a **titokban végzett apasági vizsgálat** illegális és alkotmányellenes mivoltáról döntött a testület, valamint arról, hogy a nyilatkozattételre jogosult anya (vagy a nyilatkozattételre jogosult érintett gyermek) hozzájárulása nélkül végzett apasági teszt eredménye bírósági eljárásban törvényes bizonyítékként nem használható fel (1BvR 421/05)

- 2008. március 11-i ítéletében az alkotmánybíróság alkotmányellenesnek és a személyiségi jogokat sértő gyakorlatként minősítette³¹⁰ (1 BvR 2074/05) az általános, konkrét cél nélküli, teljes és **automatizált gépjármű-rendszámadatok átvilágítását**, vagyis az összes elhaladó autó rendszámainak válogatás nélküli beszkennelését. Hessen tartományban különösen sokat költöttek 2007-ben a rendszerre (a kilenc új készülék darabja 300 000 Euróba került), de a több, mint egy millió felvétel csupán 300 találatot eredményezett, és ezek két-harmada is csak a gépjármű- kötelező biztosítás hiányát leplezte le.

12. ábra

A német alkotmánybíróság ítéletét követő évben a tagállami szabályozás (Brandenburg és Thuringia tartományok kivételével) még mindig alkotmányellenes. Brandenburg és Thuringia tartományokban az alkotmányos elveknek megfelelő, Berlinben egyértelműen alkotmányértő, a legtöbb tartományban egyes elemekben alkotmányellenes a szabályozás. A fehérrel jelzett helyeken nincs ilyen jellegű norma.

Forrás: <http://www.auto-motor-und-sport.de/service/kommentar-voller-datendrang-1325474.html> (2009. május 22.)

³⁰⁹ Martin H.W. Möllers/Robert Chr. van Ooyen (Hrsg.) *Jahrbuch Öffentliche Sicherheit* 2002/2003, 2003, 265.o., valamint in: *Bull, Datenschutz, Informationsrecht und Rechtspolitik*, 2005, 280.o.-tól

³¹⁰ http://www.bundesverfassungsgericht.de/entscheidungen/rs20080311_1bvr207405.html, 2010-03-02

- 2008-ban a karlsruhe-i testület egy nem kodifikált új alapjogot definiált, amit a köznyelv „IT alapjognak”, „számítógép-alapjognak”, a „digitális intimszféra alapjának” is nevez. Az **informatikai rendszerek on-line átvilágításának** lényege, hogy egy álcázott, ún. „trójai” szoftver alkalmazásával a bűnüldöző hatóságok észrevétlenül hozzáférhetnek a megfigyelt személy számítógépén tárolt adatokhoz (ideértve a merevlemez adattartamát, az installált programok nevét, az internetes böngésző jellemzőit, az operációs rendszer azonosítóit). Az online-házkutatás lehetőségét a 2001. szeptember 11-i terrorcselekmények hatására vezették be az USA-ban és az FBI először 2007. július 19-én alkalmazta egy iskola felrobbantásával fenyegetőző bűnöző azonosítása érdekében³¹¹. A német alkotmánybíróság 2008-ban kimondta, hogy az informatikai rendszerek on-line átvilágítása előzetes bírói engedély nélkül sérti ezen rendszerek működésének integritását és a bizalmi elvet, így a személyiségvédelmi anyajogot és az információs önrendelkezési jogot is (1BvR 370/07 és 1BvR 595/07).

XI.4. A magyar alkotmánybíróság döntései

„...Magyarországon az adatvédelem és az aktanyilvánosság ügye továbbra is a szabadságjogok érvényesülésének kiemelt, szimbolikus területe maradt. A személyi szám eltörlésének – mint a portugál alkotmányban is – elsősorban szimbolikus szerepe volt. Az itt lefektetett alapelvek és attitűd akkor is érvényesek maradnak, és az emberek akkor is számon tartják őket, amikor a technikai fejlődés már rég újabb, és más problémák elé állítja az adatvédelmi jogot. Bár meg kell mondani, hogy Magyarországon az Alkotmánybíróságnak még hosszú évekig küzdenie kellett az állami bürokráciával és a törvényhozással, amely a személyi számmal való adat-összekapcsolásban látta számos társadalmi baj megoldását. Az Alkotmánybíróság már a kezdetekben az európai standardokkal való összehangra ügyelt – az információs önrendelkezési jog definiálásában például a német alkotmánybíróságot követte. Sőt ezt az irányvonalat tartja fenn most is...”

/ Súlyom László köztársasági elnök köszöntője az Európai Adatvédelmi Hatóságok Budapesti Tavaszi Konferenciáján, 2006. április 5-én³¹²/

A normaszöveg és az Alkotmánybíróság az értékhierarchiában kiemelkedő szerepet szán (többek között) az emberi méltóságnak, a véleménynyilvánítás, az információszerzés és az információterjesztés szabadságának.³¹³ Az alapjog-korlátozás legfontosabb módszertani korlátja³¹⁴ a lényeges tartalom sérthetlensége (Alkotmány 8.§ (2) bek.). Az

³¹¹ Mohácsi Barbara: Az elektronikus nyomozási eszközök alkotmányosságának kérdése Németországban in.: Belügyi Szemle 2010/11. 21.o.

³¹² Kézirati forma, OBH

³¹³ Ádám Antal: Alkotmányi értékek és alkotmánybíráskodás, Osiris, Bp., 1998, 72.o.

³¹⁴ Súlyom László az ún. alapjogi teszt mellett megkülönböztet egyéb viszonyítási kritériumokat is pl. jogállamiság, demokrácia, diszkriminációtilalom, egyes ügycsoportokra szabott mércék, minimális standardok, kontextuális követelmények stb. lásd ³¹⁴ Súlyom László: Az alkotmánybíráskodás kezdetei Magyarországon, Osiris kiadó Bp, 2001, 402-441.o.

Alkotmánybíróság az alapjog tartalmát csak kivételes esetben határozza meg abszolút módon (például a halálbüntetés kapcsán az élethez való jog esetében), általában relatív módon történik a megállapítás a korlátozás szükségességének-arányosságának mércéje segítségével.³¹⁵ Így például a vagyonbevallás törvényi szabályozását alkotmányellenesnek mondta ki a testület, mert a törvényhozó által megjelölt célra – az adócsalás megelőzésére – az eszköz alkalmatlan volt, és az ehhez a megjelölt alkalmatlan célhoz képest a magánszférához és a személyes adatok védelméhez való jogot a jogszabály aránytalanul korlátozta volna. 1990 októbere óta az alapjog-korlátozás alkotmányosságának állandó kritériuma, hogy a korlátozásnak kényszerítő okból és arányosan kell történnie, az arányosság követelménye így magába foglalja a legkevésbé korlátozó és legalkalmasabb eszköz igénybevételének kötelezettségét (7/1991. (XII.28.) AB határozat, 8/1991. (III.5.) AB határozat).³¹⁶

A magyar Alkotmánybíróság megalakulása óta számtalan - 1990-2008 között majdnem száz határozatában³¹⁷, nemzetközi összehasonlításban is kiemelkedő mértékben - foglalkozott az információs jogokkal, túlnyomó részben a személyes adatok védelméhez való joggal. Megkönnyítette helyzetét, hogy az információs jogok a rendszerváltást követően a magyar Alkotmányban explicit módon szereplő alkotmányos jogként lettek definiálva. Sólyom László szavai szerint „Az Alkotmánybíróság rendkívüli eréllyel lépett fel az adatvédelmi alapjogok és az információs szabadság mellett. Az adatvédelmi törvény tartalma végül is a személyiszám-határozatot követi. Az Alkotmánybíróság nem adatvédelmi fundamentalista, s tisztában volt azzal, hogy a korlátlanul használható személyi szám alkotmányellenessé nyilvánításának elsősorban szimbolikus jelentősége van.”³¹⁸

A testület határozottan kiáll azon értelmezés mellett, miszerint a két információs jog egymással szorosan összefügg, a személy autonómiájának két, egymást kiegészítő feltétele, melyeket egymásra tekintettel kell értelmezni³¹⁹. A személyes adatok védelméhez való jog

³¹⁵ 2/1990. (II.18.) AB határozat, 64/1993. (XII.22.) AB határozat, 11/1992. (I.30.) AB határozat

³¹⁶ Sólyom László: Az alkotmánybíráskodás kezdetei Magyarországon, Osiris kiadó Bp, 2001, 396.o.

³¹⁷ Lásd függelék

³¹⁸ Sólyom László: Az alkotmánybíráskodás kezdetei Magyarországon, Osiris Kiadó Bp. 2001,468.o.

³¹⁹ 60/1994. (XII.24.) AB hat: „Éppen erre a szoros összefüggésre tekintettel nem mondható ki, hogy az információs szabadság és személyes adat védelméhez való jog ütközésekor az adatvédelemhez való jogot mindig és feltétlenül megszorítóan kell értelmezni. Az Alkotmánybíróság eme egymást kiegészítő alapjogok hierarchiáját a vizsgált jogszabály tárgyára figyelemmel állapította meg. Az eddigi gyakorlat azonban szilárd támpontokat szolgáltat arra, hogy milyen esetekben érvényesülhet az információs szabadságra a kiterjesztő, a személyes adatok védelmére a megszorító értelmezés.”

tartalmának kibontásánál az Alkotmánybíróság – és személy szerint Sólyom László³²⁰ - fontos értelmező szerepet vállalt magára³²¹, mikor az alapjogot a magánélet védelmén keresztül egyrészt az emberi méltóság abszolút, korlátozhatatlan anyajogához kapcsolta, másrészt nem hagyományos védelmi jogként, hanem aktív információs önrendelkezési jogként definiálta, melynek lényege, hogy főszabályként mindenki maga rendelkezik saját adatai felhasználásáról és nyilvánosságra hozataláról. Egy demokratikus jogállamban biztosítani kell az emberi méltóság védelmét és a személyiség szabad kibontakoztatásának lehetőségét, ezért az információs önrendelkezési jog csak egy másik alapjog érvényesülése érdekében közérdekből, törvény alapján korlátozható.³²² A másik oldalon az Alkotmánybíróság állandó gyakorlata szerint a szabad véleménynyilvánítás anyajoga felöleli a közérdekű adatok megismeréséhez való jogot és a közérdekű információk megszerzésének szabadságát.³²³ Az 1992-es, precedens erejű ún. „első gyűlöletbeszéd”³²⁴ – határozatában az Alkotmánybíróság kijelölte a véleménynyilvánítás szabadságához való jog privilegizált helyét a magyar alkotmányjogi rendszerben. Ez a jog nem abszolút, mint az élethez vagy az emberi méltósághoz való jog, ugyanakkor a többi alapjog viszonylatában – különösen, ha a mögöttes jogi tárgyakat csak közvetve (például sajtószerv zavartalan működése) vagy absztrakt módon (például köznyugalom) védi, a korlátozást csak néhány kiemelt alapjoggal szemben lehet megengedni. A határozat levezetése szerint az egyéni vélemény szabadságából fakad a közvélemény szabadsága, ami aztán ismét visszahat az egyének által formált véleményre. Az ideológiai semlegesség kritériuma alapján a vélemény igazsága vagy értékessége mellékes körülmény, hiszen a szabad kommunikáció az a kiemelt alkotmányos érték, ami mindenkifelett védendő³²⁵. A szabad kommunikációhoz vagy más módon megfogalmazva a kifejezés

³²⁰ Első ízben Sólyom Lászlónak a választási ajánlószerződésen szereplő személyes adatokkal foglalkozó 2/1990. (II.18.) AB határozathoz fűzött különvéleményében jelenik meg az információs önrendelkezési jog aktív alapjogként való értelmezése.

³²¹ Chronowski Nóra: „Integrálódó” alkotmányjog, Dialóg Campus, Bp-Pécs, 2005,214.o.

³²² „személyazonosító igazolvány használatáról szóló” 20/1990. (X.4.) AB hat., „személyi számos”- lásd később részletesen 15/1991. (IV.13.) AB hat., „pártdokumentumok iratanyagainak kutathatóságáról szóló” 34/1994. (VI.24.) AB hat., „közszerelők ügynökmúltjára vonatkozó adatai nyilvánosak” 60/1994. (XII.24.) AB hat., „személyi szám használatát meghosszabbító rendelkezések alkotmányellenesek” 46/1995. (VI.30.) AB hat., „házi orvosi törzskarton átadását nem lehet vélelmezni” 56/2000. (XII.19.) AB hat., rendezvényszervező adatait be kell jelenteni” 55/2001. (XI.29.) AB hat., „sporthuligános” 35/2002. (VII.19.) AB hat., „szexuális adat szigorúan célhoz kötötten kezelhető” 65/2002.(XIII.3.) AB hat., „hatósági tanúval szemben is védeni kell az érintett magánéletét” 43/2004. (XI.17.) AB hat. „IBR jogalapja hiányos” 36/2007.(VI.6.) AB hat., „köztisztviselői eszközök nem tartalmazhat vallási meggyőződésre utaló adatot” 47/2009. (IV.21.) AB hat

³²³ 30/1992. (V.26.) AB határozat

³²⁵ A véleménynyilvánítás szabadsága, sajtószabadság és a Közérdekű adatok megismeréséhez való jog in.: Az értelmezett alkotmány, szerk.: Dr. Holló András, Dr. Balogh Zsolt, Magyar Közlöny Lap- és könyvkiadó, Bp. 2010. 863-895.o.

szabadságához³²⁶ való anyajog egyik alkotmányos részjoga a közérdekű adatok nyilvánossága és az adatokhoz való hozzáférés, mely egyrészt a demokratikus jogállamiság alapvető alkotmányos biztosítója, másrészt előfeltétele a szabad véleménynyilvánításhoz való jog gyakorolhatóságának³²⁷.

A számtalan elképzelhető felosztási kritériumrendszer mellett álláspontom szerint a vonatkozó határozatok – tárgyukat és céljukat tekintve - a következő ismérvek alapján is kategorizálhatóak:

A. az információs jogok alkotmányos alapjogi értelmezési keretének megteremtése (pl. „személyi számos” határozat³²⁸)

B. a politikai-jogi rendszerváltással összefüggő elvi döntések (pl. „III/III-as” határozatok³²⁹)

C. az információs jogok részletes jogi értelmezése és elemzése (pl. a szexuális adatokra vonatkozó³³⁰ vagy a bűnügyi nyilvántartással foglalkozó³³¹ határozat), ideértve a Sólyom László által „személyes adatokat védő rutinügyeket³³²”, valamint az önkormányzati nyilvánosság és a közhitelű nyilvántartások nyilvánosságának kérdéseit.

D. a jogalkotással összefüggő kodifikációs kérdések (általában a törvényi szintű felhatalmazást vizsgáló AB határozatok)

Ehhez a rendszerezéshez kapcsolódó néhány reprezentáns konkrét példa:

A. 1. A magyar adatvédelmi jog történetében mérföldkőnek számított az ún. „személyi számos” 15/1991. (IV. 13.) AB határozat³³³, mely alapvetően Dr. Sólyom László, az Alkotmánybíróság első elnökének nevéhez köthető és mely tagadhatatlanul meghatározta az egy évvel később hatályba lépő adatvédelmi törvény kereteit és koncepcióját, mikor kimondta, hogy

- személyes adatot feldolgozni az adatfeldolgozás minden egyes szakaszában csak pontosan meghatározott, bejelentett és közhitelűen rögzített jogszerű célra szabad **(célhoz kötöttség elve)**

³²⁶ Ádám Antal helyesebbnek tartja a véleménynyilvánítás szabadsága helyett a „kifejezés szabadságát” használni, mert az kiterjesztő módon magába foglalja a véleményt egyébként nem tartalmazó kifejezési módokat és eszközöket is (pl. hit, érzés, intuíció stb.) in.: Ádám Antal: Alkotmányi értékek és alkotmánybíráskodás Osiris, Bp. 1998, 122.o.

³²⁷ 37/1994. (VI.24.) AB hat

³²⁸ 15/1991. (IV.13.) AB hat.

³²⁹ 60/1994. (XII. 24.) AB hat, 18/1997. (III. 19.) AB hat, 23/1999. (VI. 30.) AB hat

³³⁰ 65/2002. (XII.3.) AB hat

³³¹ 144/2008 (XI.26.)AB hat

³³² Sólyom László: Az alkotmánybíráskodás kezdetei Magyarországon, Osiris Kiadó Bp. 2001,466.o.

³³³ 983/B/1990, közzétéve a Magyar Közlöny 1991. évi 39. számában

- a személyes adatok meghatározott cél nélküli, tetszőleges jövőbeni felhasználásra való gyűjtése és feldolgozása alkotmányellenes (**készletező adatgyűjtés tilalma**)
- a korlátozás nélkül használható, általános és egységes személyazonosító jel alkotmányellenes (**univerzális személyi szám tilalma**)
- az állampolgár személyére, családi és egyéb körülményeire vonatkozó adatot csak az érintett állampolgár hozzájárulásával, illetőleg törvényben meghatározott esetben lehet nyilvánosságra hozni (**információs önrendelkezési jog**).

Az indokolásból kiemelendő az a nem-jogászok számára is az adott történelmi helyzetben egyébként jól „emészthető” lényegi rész, melyet – véleményem szerint - a közvélemény előtt sajnos nem megfelelően kommunikáltak és amely a személyi szám használatának a magánszférára gyakorolt „zsugorító” hatásával foglalkozik. A különböző nyilvántartásokból „összeollózott” személyiségprofil szükségszerűen torz és igazságtalan döntésekhez vezet: *„A nagy mennyiségű összekapcsolt adat, amelyről az érintett legtöbbször nem is tud, kiszolgáltatja az érintettet, egyenlőtlen kommunikációs helyzeteket hoz létre. Megalázó az olyan helyzet, és lehetetlenné teszi a szabad döntést, amelyben az egyik fél nem tudhatja, hogy partnere milyen információkkal rendelkezik róla.”* Ráadásul, ha az univerzális azonosítót a nem-állami szféra is használhatja, az állam még messzebbre terjesztheti ki az egyén feletti ellenőrzését. A határozat nemzetközi körképet is ad, a mintaadó német példát külön kiemelve.

2. Az azonosító adatok használatával az Alkotmánybíróság később is több határozatában foglalkozott (például 29/1994. (V.20.) AB határozat: két személyazonosító jel használata ugyanarra a célra alkotmányellenes, ezért a személyi számot törölni kell a társadalombiztosítási nyilvántartásokból és nem szerepelhet a szabálysértési határozatokban sem.)

3. Az Alkotmánybíróság a közösség elleni izgatás büntetőjogi tilalmáról szóló 30/1992 (V.26.) AB határozatában (első „gyűlöletbeszéd-határozat”) mondta ki először, hogy az információszabadság a kommunikációs alapjogok közé tartozik, A jog lényeges tartalmát ugyanakkor először az önkormányzati ülések és dokumentumok nyilvánosságáról szóló 32/1992. (V.29.) AB határozatban fejtette ki részletesen: *„A közérdekű információkhoz való szabad hozzáférés lehetővé teszi a választott népképviselői testületek, a végrehajtó hatalom, a közigazgatás jogszerűségének és hatékonyságának ellenőrzését, serkenti azok működését”.*

B. Az egyes fontos tisztségeket betöltő személyek ellenőrzéséről és a Történelmi Hivatalról szóló 1994. évi XXIII. törvény vizsgálatára több esetben is sor került (60/1994. (XII. 24.) AB határozat, 18/1997. (III. 19.) AB határozat, 23/1999. (VI. 30.) AB határozat).

Megfigyelhető, hogy a diktatórikus rendszerek bukását közvetlenül követően az egyik legnagyobb vitát provokáló kérdés a „múlttal való szembenézés”, a titkosszolgálati iratok nyilvánossága. Így volt ez a volt szocialista országokban (pl. Lengyelország) vagy akár a Dél-Afrikai Köztársaságban is, ahol az apartheid rendszer bukása után a biztonsági szolgálatok iratanyagának nyilvánossága tette legjobban próbába az új információs törvényt. A magyar törvény eredeti alapkonceptiója az volt, hogy kötelezővé tette meghatározott állami tisztségviselők és más fontos tisztségek betöltőinek ellenőrzését abból a szempontból, hogy e személyek a jogállam kialakulása előtt végeztek-e (belső reakció-elhárító) állambiztonsági tevékenységet; kaptak-e döntéseikhez az állambiztonsági szervektől adatokat; illetve tagjai voltak-e a karhatalmi alakulatnak, a Nyilaskeresztes Pártnak. Ha a vizsgálat során valakiről ezeket a tényeket megállapítják, akkor az ellenőrzés eredményét nyilvánosságra hozzák, kivéve, ha az ellenőrzött személy tisztségéről lemondott. Mindez azt jelentette, hogy a törvény attól függően minősítette az ellenőrzött személy bizonyos adatait közérdekűvé, hogy a személy a politikai közéletben részt vesz-e, a közvéleményt alakítja-e. Az első alkotmánybírósági határozat 1994-ben ezt az alapkonceptiót kitágította: felvetette az alkotmányellenes nyilvántartások és az ezekben foglalt adatok jogi sorsa általános rendezésének kérdését, és – alkotmányellenességet előidéző mulasztást megállapítva – felhívta a törvényalkotót, hogy mind a megfigyelték, mind az ügynökök információs önrendelkezési jogát biztosítsa. Az 1996-os törvénymódosítás ezt a mulasztást próbálta orvosolni, valamint speciális levéltárként létrehozta a Történelmi Hivatalt. Az 1999-es határozat ehhez képest kimondta, hogy nem minősített adat esetén is, illetve ha az adat nyilvánosságra hozatalát törvény nem is korlátozza, csak a levéltári törvényben meghatározott határidők letelte után hozhatók nyilvánosságra azok a személyes adatok, amelyek a volt állambiztonsági szervek és elődeik "szigorúan titkos" állományú tisztjeinek, illetve hálózati személyeinek nevét, természetes személyazonosító adatait tartalmazzák.

Meg kell még itt említeni az akkor hatályos levéltári jogra gyakorolt „legradikálisabb” hatású 34/1994. (VI.24.) AB határozatot (alkotmányellenes az állami tulajdonba vett pártiratok kutatásának miniszteri engedélyhez kötése), mely együtt és egymásra ható (korlátozó) relációkban vizsgálta a levéltári anyagokban biztosított kutatási szabadságot, a személyes adatok védelméhez való jogot és az információs szabadságot.³³⁴

C. 1. A 65/2002. (XII. 3.) AB határozat a szexuális szokásokra vonatkozó adatokat kiveszi az

³³⁴ Majtényi László: Az információs jogok in: Emberi jogok, szerk.: Halmai Gábor és Tóth Gábor Attila, Osiris Kiadó Bp, 2003, 622.o.

egészségügyi adat kategóriájából³³⁵ és a közegészségügyi-járványügyi érdekből végzett kötelező adatkezelés kivételével a gyógykezelés során történő, szexuális szokásokra irányuló adatfelvételt - a nemi betegségek kivételével - alkotmányellenesnek minősíti. Dr. Németh János párhuzamos indoklásában nem a célhoz-kötött adatkezelés követelményének megsértését, hanem a „szexuális szokás” megfogalmazást is alkotmányellenesnek minősíti. Dr. Harmathy Attila alkotmánybíró – a magánjogi dogmatika védelmének jegyében - különvéleményében az Emberi Jogok Európai Bíróságának gyakorlatára hivatkozva szigorúan elválasztja a személyes adatok és a magántitok védelmét egymástól és negatívan értékeli, hogy „*az Alkotmánybíróság eddigi gyakorlatában nem alakultak ki elvek a magántitok önálló (személyes adatok védelmétől független) védelmére.*”

2. „A személyes adatokat védő rutinügyek közül” Sólyom László módszertanilag példásnak minősítette a pénzmosás megelőzéséről és megakadályozásáról szóló törvény által a pénzintézetek számára a rendőrség felé előírt jelentési kötelezettség szabályozását (24/1998. (VI.9.) AB határozat).

3. Az Alkotmánybíróság a közérdekű adatok nyilvánosságához való jogot kiterjesztően értelmezte (32/1992.(V.29.) AB határozat), mikor egyrészt az adatkört tágította (például az önkormányzati adatoknál³³⁶ az előterjesztések, törzsvagyon, zárszámadási rendelet stb. vonatkozásában), illetve megfordította a bizonyítási terhet az adatok közzétételének megtagadása esetén³³⁷, másrészt kimondta a közhitelű nyilvántartások (ingatlan-nyilvántartás) nyilvánosságának elsőbbségét³³⁸. Az országgyűlési képviselők vagyonyilatkozatáról pedig megállapította, hogy vonatkozik rá a közérdekű adatok nyilvánosságához való jog.³³⁹

D. A kötelező adatkezelést előíró jogi norma szintjének vizsgálatára számos esetben sor került, a **47/2003. (X.27.) AB határozat** külön kiemelte, hogy „*az Alkotmány 59. § (2) bekezdésének tartalmából következően a személyes adatok védelmére vonatkozó jogi szabályozás törvényi szintű rendezést kíván meg. A célhoz kötött adatgyűjtés tilalma, illetve az adatgyűjtés jogosultsága tekintetében fennálló joghézag pedig nem kerülhető meg tényleges adatgyűjtést feltételező módszerekre vonatkozó belső utasítások igénybevételével.*”³⁴⁰

³³⁵ 1049/B/1997, közzétéve a Magyar Közlöny 2002. évi 149. számában

³³⁶ 19/1995. (III.28.) AB hat.

³³⁷ Sólyom László: Az alkotmánybíráskodás kezdetei Magyarországon,, Osiris Kiadó, Budapest, 2001,468.o.

³³⁸ 15/1995. (III.13.)AB Határozat

³³⁹ 30/1997. (IV.29.) AB határozat

³⁴⁰ A gyakorlatot áttekinti: 22/2004. (VI. 19.) AB hat, ABH 2004, 367, 370, 371 és 47/2008. (IV.17.) AB hat. 56/B/1999

XI.5. Az adatvédelmi biztos

Az alkotmánybíróság mellett – igaz, más hatáskörrel és dimenziókban, de – a másik alkotmányos és emberi jogokat védő, emellett tevékenysége során ezeket a jogokat értelmező és elemző demokratikus intézmény az ombudsman intézménye. Magyarországon az információs jogok, mint alkotmányos alapjogok érvényesülését hivatalból nyomon kísérő és felügyelő intézmény az adatvédelmi ombudsman, aki az információs politika alakításában és realizálásában igen fontos szerephez jut.

XI.5.1. Az ombudsman intézménye

„*Ha már ombudsman, akkor rendes közjogi ombudsman legyen*”
Tölgyessy Péter³⁴¹

Már a középkorban – germán törzseknél – is használatos az elnevezés: „közvetítő személy” a bűnös családjától az áldozat családjá felé a bűn megváltását szolgáló értékekkel. A svéd, norvég és dán középkori jogi nyelvben is szerepel az ombudsman megjelölés „jogi ügynök”, „képviselő” tartalommal. A hivatalos jogtörténet XII. Károly svéd király nevét emeli ki, aki az 1709-es poltavai csatavesztés után a török szultán udvarában megismerkedik egy, a közigazgatási panaszok kivizsgálását végző igazságügyi méltósággal.³⁴² A 18. század fordulóján a svéd közigazgatás a király hosszú távolléte miatt a szétesés állapotába került, ezért a király 1713-ban létrehozta a *Kungens Högste Ombudsman* - A Legmagasabb Királyi Megbízott, későbbi nevén az igazságügyi kancellár hivatalát annak biztosítására, hogy a törvényeket és egyéb szabályokat mindenhol betartsák és a hivatalukhoz hűtlen tisztviselőket és bírákat megbüntessék. 1766-tól az igazságügyi kancellárt a parlament nevezte ki, aztán az abszolút monarchia időszakában a kinevezés jogát a király ismét magához vonta.³⁴³ 1809-ben – a világon elsőként - a *Riksdagban* képviselt rendek létrehozták a saját parlamenti ombudsmanjukat és az intézményt belefoglalták a frissen megírt alkotmányba is. A *Justitieombudsmant* ugyanazokkal a jogokkal és kötelességekkel ruházták fel, mint az igazságügyi kancellárt és feladata a király, a királyi hivatalok és a bíróságok parlamenti felügyelete volt. Ezek máig a fő jellemzők azzal a megjegyzéssel, hogy az igazságszolgáltatást a legtöbb európai ombudsman nem ellenőrizheti.

Az intézmény európai elterjedésének három nagy hullámát különböztetjük meg:

³⁴¹ in.: A rendszerváltás forгатókönyve-Kerekasztal-tárgyalások 1989-ben. Bp. 1999. 451.o. főszerkesztő: Bozóki András

³⁴² Varga Zs. András: Ombudsmanok Magyarországon, Rejtjel Kiadó, Budapest, 2004

³⁴³ André, Roles for the Ombudsmen - View from Sweden, in *Rautio (ed)*, Parliamentary Ombudsman , Finland. 80 Years, 2006,36

- skandináv országokban történő meghonosodás (XVIII-XIX.század)
- Nyugat-Európában való elterjedés (XX. század második fele)
- korábbi diktatórikus államok (Görögország, Spanyolország és volt szocialista országok) demokratizálódási folyamatának elősegítésének érdekében életre hívott intézmények (XX. század vége).

A fejlődés, nemzetközi elterjedés jelenleg is intenzívnek mondható, így a XXI. századra már szinte az egész világon³⁴⁴ megvalósult az az alkotmányos elgondolás, mely a közigazgatás független, kötetlen és „puha” kontrolljával nagy köztisztviselőben álló személyeket bíz meg. Az „ombudsman-eszme” mára a demokrácia és jogállamiság elveivel – ezek hatékonysága érdekében - elválaszthatatlanul összefonódott.³⁴⁵ Az emberi jogok védelme és a „jó kormányzás” felelősségének érdekében az ombudsmanok tevékenységének növekvő fontosságát az egész világon elismerik³⁴⁶ és az intézmény – valamilyen formában - megtalálható minden európai jogállamban.³⁴⁷ Az International Bar Association (*Nemzetközi Jogász Egylet*) 1974-es – de a nemzetközi fejlődés miatt még mindig irányadó – **ombudsman-definíciója** a következő:

*„Az alkotmány vagy a parlament által létrehozott intézmény, melyet a törvényhozásnak vagy a parlamentnek felelős független és magas rangú köztisztviselő irányít. Hatóságok, hivatalnokok, munkáltatók vagy egyéb önálló szervezetek eljárása miatt hozzá panasszal forduló személyek sérelmeit vizsgálja saját hatáskörben. Jogosult a sérelmet orvosló intézkedések kezdeményezésére és jelentések kibocsátására.”*³⁴⁸

Ez a meghatározás még ma is pontos és jól összefoglalja a lényegét, hiszen az ombudsman eljárásának legfontosabb jellemzője a függetlenség³⁴⁹, melyről az elmúlt idők során bebizonyosodott, hogy a parlament által történő megválasztás³⁵⁰ szolgál a leginkább. Az európai ombudsman intézmény fontossága és a különféle jogi formában történő elterjedése nagymértékben köszönhető egyedülálló alkotmányos helyzetének: szinte tökéletesen független az államhatalmi ágaktól, melyeket ugyanakkor ellenőrizhet. Hatásköre és jogköre olyan mértékben korlátozott, hogy ez ne okozzon zavart a kényes államhatalmi egyensúlyban.

³⁴⁴ Az Alberta Egyetem (Edmonton, Kanada) Nemzetközi Ombudsman Intézete ma 125 különböző nemzeti jogrend ombudsmanját képviseli, 1976-ban ez a szám még 38 volt.

³⁴⁵ Lásd *Mauerer*, Die parlamentarischen Ombudsmann-Einrichtungen in den Mitgliedstaaten des Europarates, in.: Matscher, Ombudsmann in Europa. Institutioneller Vergleich, 1994, 123

³⁴⁶ Lásd *Reif*, Governance, 55,81; Robertson, National Government and the Ombudsman, in; Reif, Ombudsman Concept, 105

³⁴⁷ Gabriele Kucsko-Stadlmayer: Europäische Ombudsman-Institutionen, 2008 Springer-Verlag Wien

³⁴⁸ Idézet Caidentől, in: International Handbook of the Ombudsman. Evolution and Present Function, 1983,44

³⁴⁹ Lásd IOI by-law, www.law.ualberta.ca/centres/ioi/docs/IOI_Bylaws.pdf (Art. 6b).

³⁵⁰ Lásd Recommendation of the Parliamentary Assembly of the Council of Europe 1615 (2003) 1, No 7 i.i.i.

Hatékonyágának kulcsa függetlenségének biztosítása, valamint kötetlen eljárása, melyet a személyes tekintély és közéleti elkötelezettség táplál. Ezekből az alapvető elemekből kiindulva az ombudsman autonóm, egyéni módon alakíthatja ki saját eljárását úgy, hogy tevékenységével pótolja az adott jogrend hiányosságait a polgárok jogainak védelmében.³⁵¹

Az elmúlt években az intézmény különösen az emberi jogvédelem terén bizonyította fejlődőképességét, elsősorban azokban az országokban, ahol a totalitáriánus rendszerek bukását követően az alkotmányos és demokratikus rendszerek kiépítésénél volt szükség a segítségre. A fejlődés még sehol sem zárult le, hiszen a „jó kormányzás” és „jó közigazgatás” nemzetközi tanai a polgárbarát közigazgatás fejlesztésének számtalan útját célozták meg és ebben aktív szerepet szánnak az ombudsmanoknak is.

A hatáskörök alapján történő osztályozás három **ideáltipikus modellt** eredményez³⁵²:

- a klasszikus (az ombudsman a közigazgatási visszasságok felszámolására saját kényszerítő erejű hatáskörrel nem rendelkezik, céljait egyfajta „puha” nyomásgyakorlással éri el a vizsgálat tényén, saját autoritásán és a nyilvánosság „fegyverén” keresztül),
- a jogállami (az ombudsman a „puha” eszközökön felül több speciális jog- és hatáskörrel van felvértezve pl. alkotmánybíróági normakontroll kezdeményezése vagy részvételi jog bírósági eljárásban) és
- az emberi jogi modellt (speciális hatáskörök az emberi jogi jogsértések orvoslására pl. alkotmányos panasz vagy perindítási lehetőség),

A modellek a maguk „tisztá” formájában persze sehol sem fordulnak elő, a gyakorlati tapasztalatok alapján az ombudsmanok nemzeti-politikai szerepvállalása napjainkra jóval meghaladta a közigazgatás kontrolljára vonatkozó klasszikus elképzelést.

Emellett megkülönböztetünk:

- országos illetékességű, általános hatáskörű
- regionális illetékességű, de általános hatáskörű
- országos illetékességű, speciális feladattal megbízott szakombudsmani intézményeket.

Kelet-Európában a szovjet típusú rendszerek bukása után is megfogalmazódott az igény az ombudsman-intézményének, mint a közjogi rendszer új elemének bevezetésére, Magyarországon azonban – a közállapotok mindenkori színvonalának megfelelően – az intézmény létrehozása és a mindenkori jelöltek megválasztása körül állandó a döntésképtelenség és a zavar.

³⁵¹ Lásd Kelsen: Wesen und Entwicklung der Staatgerichtsbarkeit, VVdStRL5,1929,30

³⁵² Linda Reif és Gabriele Kucsko-Stadlmayer elmélete alapján

X.5.2. Adatvédelmi ombudsman

Az ombudsmanok esetében a személy kiválasztása különös jelentőséggel bír, hiszen ezen jogvédő hivatalok "amorfi" jellege miatt a tisztséget - főleg az első esetben - igen erősen az azt betöltő személy alakítja, formálja személyiségének, felkészültségének és aktivitásának (bátorságának?) megfelelően: „Az ombudsman szikár jogi tevékenysége mögött kell lennie egy személyes értékrendnek, amelyben szükségszerűen kifejeződik, hogy mit gondol a világról és arról a társadalomról, amelynek a problémáival szembesül.”³⁵³

Az információs biztos a jogvédő intézmények sorában – hatósági jellegű jog- és hatáskörének köszönhetően – hatékonyan képes felügyelni az információs jogok érvényesülését. Megválasztását nem csak az adatvédelmi törvény, de az Európai Közösségek joga is előírja (az Irányelv kötelezi a tagállamokat egy független adatvédelmi hatóság létrehozására). Az, hogy a magyar adatvédelmi biztos ombudsmani „köntösbe” bújít, azzal a következménnyel járt, hogy már nem pusztán jogalkalmazó, hanem állásfoglalásaiban képes bizonyos jogon kívüli szempontokat (igazságosság, méltányosság, tisztesség) is érvényesíteni.

Az adatvédelmi biztos hatáskörének szabályozásánál³⁵⁴ a jogalkotó – üdvözlendő, de nem magától értetődő módon – kifejezetten erős jogosítványokkal támogatta meg a különbiztos eljárását, akinek hatásköre az információs alapjogokkal kapcsolatos összes visszásságra kiterjed (egyetlen kivétel, ha az ügyben bírósági eljárás folyik) és az összes magyarországi adatkezelést vizsgálhatja, függetlenül attól, hogy arra a privát- vagy a közzsférában kerül sor. Feladatai ellátása során az adatkezelőtől bármikor tájékoztatást kérhet, bármilyen iratot megismerhet, bárhova beléphet, amennyiben a vizsgálat érdekében ezt fontosnak ítéli.

Az adatvédelmi biztos tehát a két információs jog „őre”, hivatalból vagy panaszbeadványok hatására figyelemmel kíséri azok alakulását, gyakorlását. A vonatkozó jogszabályokat előzetesen véleményezi, de bármikor javaslatot tehet a jogalkotónak jogszabály-módosításra is. Titokfelügyeleti jogkörében eljárva felszólíthat a minősítés megszüntetésére is, egyet-nem értés esetén ilyenkor a minősítőnek kell bírósághoz fordulnia. Hasonló a helyzet, mikor az adatvédelmi biztos a jogellenes adatkezelés megszüntetésére határozatban szólítja fel az adatkezelőt, ennél a közigazgatási jellegű eszköz igénybevételénél is az adatkezelőnek kell a biztosi döntést bíróság előtt megtámadnia. Az információs jogok védelme a hatáskörök alapján a nemzetközi viszonylatban elért legmagasabb szintű kritériumoknak felel meg, köszönhető ez nem utolsósorban az Alkotmánybíróság befolyásának is.

³⁵³ Gönczöl Katalin-Kóthy Judit: Ombudsman 1995-2001, Helikon Kiadó 2002, 69-70. o.

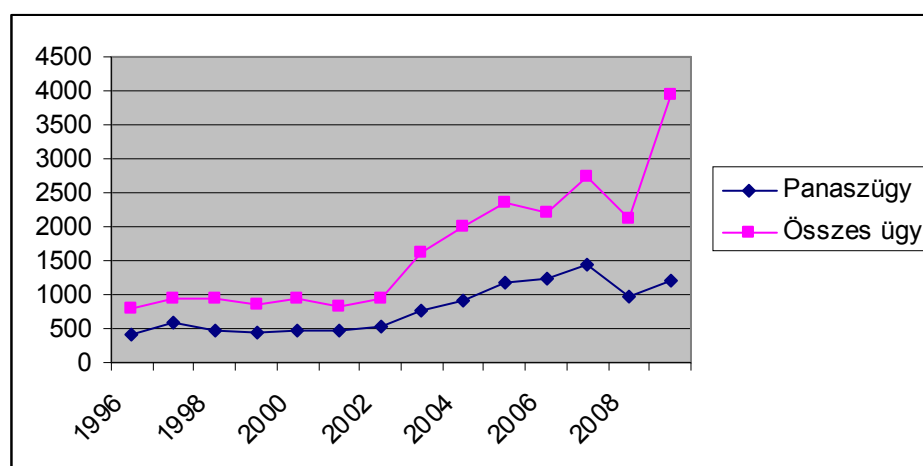
³⁵⁴ Feladat- és hatáskörét elsősorban a személyes adatok védelméről és a közérdekű adatok nyilvánosságáról szóló 1992. évi LXIII. törvény szabályozza, de számos más törvény is tartalmaz felhatalmazó rendelkezéseket pl. minősített adat védelméről szóló törvény, nemzetbiztonsági törvény stb.

A kézirat lezárása után került sor (és ez okból a tények említésén kívüli elemzés már nem illeszthető a jelen dolgozat kereteibe) az alkotmányos reformintézkedések sorozatába illő, az ombudsman rendszer átalakítását célzó jogalkotási eseményekre. A 2011. április 25-i Alaptörvény és a 2012. január 1-én hatályba lépő, az információs önrendelkezési jogról és az információszabadságról szóló 2011. évi CXII. törvény alapján az ombudsman típusú jogvédelem helyett az információs jogok felügyeletét a nemzeti adatvédelmi hatóság fogja ellátni. A hatóság elnökét a miniszterelnök nevezi ki. Az új intézmény a panaszok intézése mellett erős hatósági jogköröket kap (akár komoly bírsággal egybekötve), nagyobb hangsúly helyeződik az adatvédelmi auditra és az adatvédelmi felelősökkel való kapcsolattartásra.

13. ábra: A Magyar Köztársaság adatvédelmi biztosai 1995-2011

1995. június 30 - 2001. június 30: Dr. Majtényi László, első adatvédelmi biztos
2001. július 1 – 2001. december 10: első „interregnum” időszak
2001. december 11 - 2007. december 10: Dr. Péterfalvi Attila, második adatvédelmi biztos
2007. december 11- 2008. szeptember 28: második „interregnum” időszak
2008. szeptember 29 – 2011. december 31: Dr. Jóri András, harmadik adatvédelmi biztos

14. ábra: Az Adatvédelmi Biztos Irodájának ügystatisztikája 1995-2009 (Forrás: ABI)

XI.5.3. Rendszerváltó adatvédelem

*„Köszönettel tartozom Önöknek, kérelmem jóindulatú és segítőkész elintézéséért...Önző módon azt mondom, kár, hogy az Önök intézménye az én szempontomból későn kezdte a működését. Ha Önök nem lennének (egy szegényebb ember) kihez fordulhatna, aki jó ügyvédként képviselve az ügyét, tekintéllyel, hatalommal és befolyással is rendelkezik annak megnyugtató elintézéséhez.”*³⁵⁵

"Díszítőelem vagy tartóoszlop?" vetette fel a kérdést az ombudsmanok alkotmányos helyzetéről Dr. Szikinger István 1996-ban³⁵⁶, aki szerint az országgyűlési biztosok szerepfelfogásától függ, hogy a jogállam díszítőelemei, avagy tartóoszlopai lesznek. Az ún. „első-generációs” ombudsmanok Magyarországon vitathatatlan módon úttörő szerepet játszottak, hiszen a semmiből építették föl hivatalaikat korábbi tapasztalataiknak, előéletüknek, személyiségüknek és szerepfelfogásuknak megfelelően. Majtényi László a panaszokra koncentráló és a hatalomtól deklaráltan távolságot tartó ombudsmanként határozta meg saját szerepét. (Létezik olyan felfogás is, mely szerint az ombudsmannak nem elkerülnie kell a politikai viharokat, hanem az alkotmányos jogok mindenhatóságát hirdetve "bele kellene vetnie" magát mindenfajta csatározásba.) Az "aktivista adatvédelmi biztos" koncepcióját Majtényi a napi munkában is elvetette és azzal is *"elhárítja a kísértést a népboldogító, rossz értelemben megnyilvánuló aktivizmusra, hogy kivételesen, csakis különleges indok alapján folytatott vizsgálatot hivatalból, akkor, ha az alkotmányos jogában megsértett"*³⁵⁷ egyén erre képtelen (pl. "Internetes" állami gondozott gyerekek örökbefogadásának vagy az adóigazolvány gyártása körüli anomáliák vizsgálata).

A hivatal önmeghatározása és külső profilja szerint is rendszerváltó intézményként volt definiálható és működése kezdetétől jelentkező tapasztalata, hogy a magyar társadalomnak az információs jogokkal kapcsolatos érzékenysége sokkal fejlettebb annál, mint amire előzetesen - akár az általános jogi kultúra színvonalához viszonyítva is - számítani lehetett.

Kik fordultak kezdetben az adatvédelmi biztoshoz?

Állampolgárok³⁵⁸, politikusok, híres emberek³⁵⁹ és civil jogvédő szervezetek³⁶⁰ panaszuk „elintézése”, kijárása reményében „tesztelték” az új jogvédő intézményt. Országgyűlési

³⁵⁵ ABI 4/A/96

³⁵⁶ Szikinger István: Díszítőelem vagy tartóoszlop? In.,: Fundamentum 1997/1.sz. , 76-80.o.

³⁵⁷ Az adatvédelmi biztos beszámolója 1995-96, 24. o.

³⁵⁸ Például ABI 81/A/95: a panaszos 1974-es targoncavezetői bizonyítványát elvesztette és a kiállítótól kérése ellenére semmilyen igazolást vagy másolatot nem kapott. Miután az adatvédelmi biztos munkatársa telefonon elintézte az ügyet az „illetékeseknél”, a panaszos személyesen jött be köszönetet mondani.

³⁵⁹ Például ABI 14/V/96 vagy 70/A/90 – gazdag vállalkozók adócsalási ügyének megszűltetése a sajtóban

³⁶⁰ Például ABI 71/A/95: a Hadirokkantak Szövetsége hiába kérte az önkormányzattól a hadigondozottak névjegyzékét.

képviselők rendszeresen közvetítenek a körzetükben jelentkező panasz ügyében³⁶¹. Jelentkeztek feltalálók³⁶², akik informatikai ötleteiket szerették volna megvalósíttatni a hivatalon keresztül, nagyon sok pereskedő kért volna a peréhez segítséget³⁶³. Ezeket a kéréseket a törvény erejénél fogva el kellett utasítani.

Adatkezelő szervezetek saját ill. ügyfeleik védelmében kértek több esetben szakmai állásfoglalást, jellemzően egy-egy gyakorlati probléma felmerülése kapcsán³⁶⁴ - például földhivatali hivatalvezető kezdeményezett konzultációt az ingatlan nyilvántartási szabályok hiányosságairól, ellentmondásairól³⁶⁵. A jó munkakapcsolat, kooperáció kialakítása az állami nagy adatkezelőkkel az első pillanattól kezdve nagyon fontos és pozitív lépés egy szakombudsman hivatali működésében.

Elsőprő többségben érkeztek olyan beadványok, melyek valamilyen aspektusból a rendszerváltáshoz kapcsolódtak, a rendszerváltás politikai, jogi vagy akár a gazdasági következményein keresztül³⁶⁶. Az első hónapok „beadványtermésében” feltűnően sok érzelmessé szorult a panaszokba³⁶⁷, az adatvédelmi biztoshoz fordulás az elkeseredett, politikai vagy gazdasági befolyással nem rendelkező „kisembereknek” az utolsó szalmaszálba kapaszkodás lehetősége volt. Általánosan jellemző, hogy ezek a panaszosok a bírói jogérvényesítés lehetőségét már kimerítették – ügyükben elutasító ítélet született illetve folyik még a per.

A politikai rendszerváltás jellemző ügycsoportja az ún. „megfigyeléses” ügyek kategóriája, amelynek központjában a megfigyeltek információs önrendelkezési joga áll³⁶⁸. A kezdeményezők több esetben a kiterjedt kapcsolatrendszerrel és befolyással rendelkező közéleti szereplők, általában politikusok, újságírók, befolyással rendelkező nagyvállalkozók. A rendszerváltás előtt keletkezett és 1995-ben még különböző állami szervek birtokában lévő titkosszolgálati iratok keletkezésével, a polgárok információs önrendelkezési jogának gyakorolhatóságával, illetőleg az ezen iratok mások általi megismerhetőségével, az

³⁶¹ Például ABI 102/A/95: privatizáció előtt álló cég munkavállalói érzékeny adatokat tartalmazó kérdőívet kell, hogy kitöltsenek

³⁶² Például: ABI 67/V/95

³⁶³ Például ABI 75/A/95: társasház gazdálkodási adataihoz kért hozzáférést „*Tűrhetetlen az, hogy akaratom ellenére szenvedő alanya legyek a pazarló gazdálkodásnak a saját tulajdonomat illetően.*”

³⁶⁴ Például Magyar Biztosítók Szövetsége állásfoglalást kért az APEH biztosítottak azonosító adataira vonatkozó adatkérésről, ABI 1/A/96

³⁶⁵ ABI 108/K/95

³⁶⁶ Például ABI 7/A/95: országgyűlési képviselő panaszja az 1990-95 között bizalmas posztot betöltők nemzetbiztonsági megfigyelésével kapcsolatban

³⁶⁷ A kiszolgáltató helyzetben lévő, megalázott panaszosoktól sokszor sok teleírt oldalnyi kézzel írt levél érkezett, például 87/A/95: „*Dühömben összetéptem a levelet, de már nem tudom megtenni, hogy ne írjak Önöknek. Egyszerűen már az embernek az adatvédelmi biztonsága sincsen biztosítva, s megkárosítanak bennünket és becsapnak, ami felháborító!*”

³⁶⁸ Például: ABI 47/A/95, 136/A/95: nyugdíjas volt politikai közszereplők szerették volna a BM birtokában lévő, róluk gyűjtött információkat megismerni.

információszabadság érvényesülésével összefüggő adatvédelmi biztosi ajánlás³⁶⁹ komoly jogértelmezési munka, mely a különböző érdekek szövevényéből az érintettek információs önrendelkezési jogát emeli ki. A vizsgálatot liberális politikusok kezdeményezték a Nyilvánosság Klub közreműködésével, de tucatjával jelentkeztek más érintettek (egykori disszidensek stb.) is. A megfigyeléses-ügyek másik típusa néhány olyan megrázó beadványban realizálódott, melyek szerzői a lelkiismeret furdalástól gyötört „kényszerbesúgók”, megvilágítva ezzel besúgók és besúgottak jogainak bonyolult, összetett értelmezését³⁷⁰.

A politikai rendszerváltáshoz kötődik az Ellenzéki Kerekasztal (EKA) tárgyalásainak Fekete Doboz által dokumentált videofelvételeinek nyilvánossága kérdésében született állásfoglalás³⁷¹ is, melyben Majtényi László megállapította, hogy az EKA a történelmi események fényében közjogi intézménynek minősül és mint ilyen, az üléseiről készített felvételek főszabályként nyilvánosak.³⁷²

Szintén az információs kárpótlás témaköréhez kapcsolódott a náci korszak zsidóüldözéseivel kapcsolatban keletkezett levéltári anyagok kutathatóságának kérdésköre. Az adatvédelmi biztosi állásfoglalást ez ügyben a jeruzsálemi Yad Vashem Archívum megbízásából egy magyar történész kezdeményezte.³⁷³ A 27 oldalas állásfoglalás legfontosabb „eredménye” a történelmi kutatást lehetővé tevő kétoldalú nemzetközi közjogi megállapodás megkötése lett, mely biztosítja az érintettek és hozzátartozóik számára a tiltakozási jog gyakorlásának lehetőségét is.

A gazdasági rendszerváltáshoz kapcsolódóan új piacépítési eszköz a direkt marketing, új piaci szereplők a direkt marketing cégek, melyek az 1995-ös törvény megszületéséig gátlástalan módon próbáltak maguknak ill. megbízóiknak „piacot szerezni”. A kezdeti figyelem hamar ellenérzésbe csapott az állampolgárok körében, köszönhetően a nem teljesen korrekt és minőségileg is sokszor kifogásolható üzleteknek³⁷⁴ és az „eldugaszolt” postaládáknak. A tipikusan magánszféra körébe tartozó, direkt marketing cégek elleni panaszok tucatjával érkeztek. Zaklatásnak és adatvédelmi szempontból elfogadhatatlannak minősítik az állampolgárok a formailag törvényes megoldást – az 1995-ös törvény ugyanis legalizálta és

³⁶⁹ ABI 27/A/95

³⁷⁰ Például: ABI 10/A/95: „Belső használatra, nem a sajtó részére szántam...Még élnek lelkeim gyilkosai, közel hozzánk, fegyveresen, jó erőben.”

³⁷¹ ABI 466/A/96

³⁷² ABI 466/A/96: „az EKA ülésein az akkor már működő szervezetek, pártszerű alakzatok politikai-közjogi álláspontját tükröző nyilatkozatok, felszólalások megismerhetőek, azaz közérdekű adatnak minősülnek. A nyilvános változat elkészítése az iratot őrző közgyűjtemény feladata.”

³⁷³ ABI 33/A/95

³⁷⁴ Például ABI 55/A/95

törvényes keretek közé szorította a cégek tevékenységét, de úgy, hogy az érintettek önrendelkezési jogának gyakorlását csak negatív módon, a tiltakozás, letiltás jogának gyakorlásával (opt-out) lehet érvényesíteni.

A gazdasági kárpótlás témaköréhez kapcsolhatók a piacgazdaság új szereplői, a befektetési alapkezelők elleni panaszok³⁷⁵, akik magas hozamot ígérnek ugyan a kisbefektetőknek, de ígéreteik teljesítését megelőzően igen gyakran csődbe mennek. Szintén kárpótlással kapcsolatos ügy a földalap árverésekkel kapcsolatos adatok visszatartása – az adatvédelmi biztos állásfoglalása szerint ezek közérdekű, nyilvános adatok³⁷⁶.

Az egyes szabadságjogokhoz kötődő eljárásoknak is voltak adatvédelmet, információszabadságot érintő vonzatai. Erre példa az egészséges környezethez való jog érvényesítése, veszélyes hulladékégető telepítésével kapcsolatos információk elérése által³⁷⁷.

A konzultációs ügyekben jellemzően az adatkezelők igénylik vitás kérdésekben az adatvédelmi biztos segítségét (pl. távközlési társaság jogászának kérdése, hogy rendőrségi megkeresésénél szükség van-e az ügyész előzetes jóváhagyására stb.)

Klasszikusan a magánszféra keretébe tartoznak a családi konfliktusokat, viszályokat eredményező adatvédelmi jogsértések, hibák. Egy alkoholista édesapa lánya apja gyógykezelését kezdeményezte az önkormányzatnál, de a „gondozóból” érkező válaszlevélből kiderült az apa számára lánya „árulása”³⁷⁸. Az adatvédelmi biztos megállapította a titoksértést, de a megtörtént bajon már nem tudott segíteni.

A civil szervezetek, mint az adatvédelmi biztos „partnerei” mindenképpen érdemelnek néhány külön szót, hiszen az egy ad-hoc ill. tartós célra alapult társadalmi szervezet ill. érdekközösség, érdekképviselő működésének kulcsa az információkhoz – elsősorban közérdekű adatokhoz – való hozzájutás³⁷⁹. A „civilek” legitimitását a társadalmi felhatalmazás, a képviselt joga és a tagság támogatása adja. A demokratikus rendszerváltással, az új szabadságjogok megjelenésével ill. kiszélesítésével összefüggésben az érdekképviselői palettán megjelentek ugyan az alulról jövő civil kezdeményezések, de a magyar közéletben sajnos nem tudtak igazán megerősödni. Ehhez elsősorban a tényleges,

³⁷⁵ Például ABI 11/A/95

³⁷⁶ ABI 45/A/95

³⁷⁷ ABI 103/A/95, a képviselő testület zárt ülést rendelt el vagyonhasznosítási (szemétegető kialakítása) ügyben, részlet a panaszból: „Az Alkotmányértő módon, lakosság elől nyilvános adatokat elzáró eljárást törvényesnek minősítve további jogsértésekre bátorítja elkövetőit”. Vagy ABI 3/A/95: „Lehet, hogy végre valaki rákényszeríti a korrump önkormányzati tisztségviselőket, a nekik asszisztáló 'független' bírakat – a két és fél éve hatályban lévő adatvédelmi törvény előírásainak betartására – betartatására?”

³⁷⁸ 35/A/95

³⁷⁹ Például: ABI 93/A/95, reklámtáblákra kiadott közterület használati engedélyek listáját nem adta ki a környezetvédelmi szervezetnek a polgármesteri hivatal

deklarációkon túlmutató politikai, jogalkotói akarat hiányzott ill. az akaratot mozgató szemlélet, mely a nyitott közhatalmi (kormányzati ill. önkormányzati) működést és a civilekkel való együttműködést a politikai közkultúra részeként fogja fel. (Míg a közpénzekből működő közlekedési vállalatok gazdálkodási adatai pl. Nagy-Britanniában vagy Brüsszelben az Interneten keresztül hozzáférhetőek bárki számára, addig a budapesti BKV Rt. gazdálkodási adatait a LAKSZ civil szervezet annak idején nem tudta megszerezni.)

Hasznos lenne, ha a – sokszor kiemelkedően professzionális – szakértői véleményük, a problémákra való gyakorlati reflektálásuk jobban beépülne és helyet nyerne a döntés-előkészítési folyamatokba. Az Adatvédelmi Biztos Irodája több civil szervezettel épített ki jó munkakapcsolatot pl. LAKSZ, TASZ, Helsinki Bizottság stb.

Fontosak a valamilyen sérelem hatására alakult érdekszövetségek, pertársaságok például becsapott kisbefektetők közössége egy „lelkes” vezetővel, aki minden létező fórumot megkeres közös problémáikkal vagy a faluba telepítendő hulladékégető ügyében a falu „szóvivőjének” fellépése.

A hivatal első (és hasonlóképpen a második) periódusának kiemelt ügycsoportja a kormányzati oldalról jelentkező és meg-megújuló támadásként értékelhető ún. "új-centralizációs tervek" megjelenése és elhárítására tett kísérletek sora.

Az információs jogok nyugat-európai megjelenése az 1970-es években összefüggött a technikai fejlődéssel, mely lehetővé tett az automatizált mega-adatbázisok megjelenését és működtetését. Németországban az 1970-es "Nagy Hesseni Terv" c. kiadványában a hesseni kormány a számítógépek révén "funkcionálisan integrált igazgatási rendszert"³⁸⁰ népszerűsíti. Ennek lényege, hogy a társadalom átadja feladatait az államnak és létrejön egy hatalmas információs rendszer, mely minden egyes emberről körülbelül hetven információt tárol. E rendszeren belül személyi számos kereséssel az adatok közvetlenül hozzáférhetőek, így rendszeren belül kommunikálhat egymással pl. a statisztikai hivatal, a rendőrség, az iskola vagy az orvos. A terv Németországban a közvélemény hatalmas mértékű felháborodása miatt megbukott.

Magyarországon 1996-ban a Pénzügyminisztérium előterjesztése alapján - melyet a jelek szerint magáévá tett az egész Horn-kormány is -, a köztartozások beszedésének eredményessége érdekében kidolgoztak egy újcentralista nyilvántartási rendszert, mely fizikailag ugyan nem egyesítené a köztartozásokkal kapcsolatos nyilvántartásokat, de azokat az elérhetőség szempontjából (kapcsolati kódok nélkül) összevonná. A tervek az APEH, a

380 Sólyom László: Egy új szabadságjog: az információs szabadság, in. Valóság 1988/9.sz., 25.o.

Vám- és Pénzügyőrség Országos Parancsnoksága, a Nyugdíjfolyósító Igazgatóság és az Országos Egészségbiztosítási Pénztár, a munkaügyi igazgatás és az önkormányzatok adatkezelését érintette. A terv megvalósulása az adatvédelmi biztos szerint azt jelentené, hogy *"Az állam, illetve az államot működtető mindenkori politikai csoport állandó és erős információs túlhatalomra tenne szert a társadalommal szemben és természetesen merő illúzió lenne azt képzelni, hogy - amilyen érvekkel megpróbálják majd a társadalommal elfogadtatni a terveket - ez a túlhatalom csakis a törvényszegőket fenyegetné. Elég arra gondolnunk, hogy a rendszerbe bekerülő egyetlen téves adat mennyire érintené a polgár életlehetőségeit"*.³⁸¹

2005-ben Gyurcsány Ferenc miniszterelnök „100 lépés programja” keretében, illetve ahhoz csatlakozva ismét felbukkant először koncepció, majd törvénymódosítási javaslat képében az állami közterhek beszédésének javítására szolgáló egységes nyilvántartási rendszer kialakításának terve. A párhuzamos adatszolgáltatások megszüntetésére, a biztosítottak jogainak hatékonyabb érvényesítésére, a járulékkötelezettség teljesítésének korszerű ellenőrzésére szolgáló terv a nagy állami nyilvántartások (APEH, OEP stb.) közötti átjárhatóságot célozza meg annak ellenére, hogy a nemzetközi gyakorlatban kevés példát lehet arra találni, hogy az eltérő céllal létrehozott és működtetett nagy állami adatbázisokat olyan módon kapcsolják össze, ahogyan azt a jelentés javasolja. A személyiségi jogok javaslatból kiolvasható korlátozását ezért mindkét adatvédelmi biztos elfogadhatatlannak tarja.³⁸²

Az **intézmény társadalmi elfogadottsága és ismertsége** az első periódus tapasztalatai alapján jónak mondhatók³⁸³. Elszórtan fordultak csak elő olyan reakciók, melyek szerint "az ombudsman a bűnözők oldalára áll, a többség érdekeivel szemben a kisebbséget képviseli stb". Ezek a megnyilvánulások általában fél- és dezinformáltságon alapulnak. Erre jó példa Hegyi Gyula MSZP-s képviselő felszólalása az adatvédelmi biztos 1997-es beszámolóját követően, mikor a képviselő nevesítetten kifogásolta a lakó-nyilvántartási könyv bevezetésével kapcsolatban megfogalmazott személyes ellenérzését, holott e tárgyról az adatvédelmi biztos soha nem nyilatkozott és e tárgyban semmilyen vizsgálat nem folyt.

A Szonda Ipsos által 1998. decemberében végzett, „Az Országgyűlési biztosok ismertsége és megítélése a lakosság körében” c. tanulmánya érdekes következtetésekre derített fényt. Az 1000 felnőttből álló reprezentatív minta válaszai alapján elszórtan fordultak elő konkrétan az

381 Az adatvédelmi biztos beszámolója 1995-96, ABI Bp. 1997. 29. o.

³⁸² ABI 391/K/2005

³⁸³ „Örülök, hogy Önök is jogellenesnek találták az Elektromos Művek gyakorlatát – ez számomra azt jeleníti, hogy az igazságérzetem a joggal találkozott.” ABI 8/A/96

adatvédelmi biztosra tett utalások. Az aktív ismertség az iskolai végzettség és az anyagi helyzet dimenziója mentén növekszik, csakúgy, mint a magasabb státuszú települések (főváros és megyeszékhelyek) lakóinak esetében. A legfiatalabbak és a legidősebbek a középkorúaknál kisebb arányban nevezték meg az ombudsmanokat, mint jogsértés esetén segítséget nyújtó intézményt. A megkérdezettek 10.8%-a fejtette ki többé-kevésbé pontosan, hogy az adatvédelmi biztos adatok védelmével, az adatvédelmi törvény rendelkezéseinek számonkérésével foglalkozik, ennél is többen használták a személyiségi jogok védelme kifejezést, két fő pedig mindezt az adatkezelő szempontjából fogalmazta meg („*Senkinek sem mondhatunk semmit, csak a felhatalmazottaknak*”). Kifejezett dicséret csak 4 válaszadó szájából hangzott el.

Az összeredmények elemzése azt mutatta, hogy az ombudsmanok tevékenysége összemosódik az emberek fejében, de a válaszok túlnyomórészt a hivatal létének és munkájának helyeslését tükrözik. („*Jó, hogy vannak Ombudsmanok, legalább valaki a hatóságokat is rákényszerítheti a törvények betartására*”” Az Ombudsmanok működése hasznos, hiszen egy demokratikus államban szükség van arra, hogy minél több szervezet biztosítsa az emberek jogainak érvényesülését.”, „*Jó, hogy vannak Ombudsmanok, mert egy hatóság nem teheti meg, hogy nem veszi figyelembe ilyen magas rangú személyek bírálatát*”). – állításokkal a kérdezettek kb. fele teljes mértékben, kb. 20%-a inkább egyetértett.)

Az állampolgárok az elemzés szerint nagyra értékelik azt a tényt, hogy az Ombudsman demokratikus kontrollt biztosít a hatóságok eljárása felett. Az elégedetlenséget tükröző válaszok kisebbségben (11%) maradtak („*Egy nagy kalap szart se ér. Akinek pénze van az a titkosított dolgokat meg tudja vásárolni.*” Vagy „*Nem ér semmit, mindenkinek kiadják az adatokat*” vagy „*Gazdagok, befolyásosok védelmezője*” vagy „*Az egy humbug.*” Vagy „*Nem a tevékenységüknek megfelelő munkát végzik.*”).

A negatív állításokkal való egyetértést az egyes társadalmi-demográfiai csoportok szerint vizsgálva kiderül, hogy ugyanazok a csoportok – a diplomások, a jó anyagi körülmények között élők, a fővárosiak – vetik el legerőteljesebben ezeket az állításokat, akik a pozitív véleményekkel leginkább azonosultak.

A hivatali statisztikák ettől kissé eltérő képet mutatnak. A panaszosok társadalmi helyzetének elemzése során kimutatható, hogy az adatvédelem nem a magasan iskolázott elit "hóbortja", az iránta való érzékenység³⁸⁴ a hivatali statisztikák alapján nem köthető társadalmi réteghez,

³⁸⁴ „*Sajnálatos módon azonban, annak ellenére, hogy rendkívül óvatos vagyok ezen a téren, mégis 'belesétáltam' egy általam nem ismert cég csapdjába*” – tévés nyereményjáték elleni panasz, ABI 1659/A/2004

iskolázottsághoz vagy gazdasági státushoz, az átfogja a munkanélküli hajléktalantól kezdve a multinacionális cégek vezető tisztségviselőin át az egész magyar társadalmat.³⁸⁵

A közérdekű adatok iránt érdeklődők esetében már más a helyzet, egyrészt, mert a közérdekű adatok nyilvánosságára irányuló igény intenzitásában lényegesen elmarad az adatvédelmi panaszok mögött - a sajtó képviselőinek az Iroda által mérhető információéhsége meglehetősen visszafogott -, valamint más a panaszosok összetétele is. Nagy számban jelentkeznek maguk az adatkezelők (polgármesteri hivatalok, jegyzők stb.) jogértelmezési kérdésekkel, kb. 10%-os arányban kezdeményeznek vizsgálatot az érintett civil szervezetek és ezt alig meghaladó mértékben a sajtó képviselői. Egyéni panaszokkal állampolgárok elvétve jelentkeznek csak, akkor is leginkább önkormányzati iratok közérdekűségével kapcsolatban (feltételezhetően személyes érintettség okán). Új jelenség, hogy országgyűlési képviselők „kampányszerűen” bombáznak minisztériumokat közérdekű adatkérésekkel hivatalos (hosszabb) ünnepek táján, ami természetesen nem mentesíti az adatkezelőt törvényes kötelezettségeinek teljesítése alól.

Az Adatvédelmi Biztos Irodájának munkájában a panaszügyek mindig is a tevékenység több, mint három-negyedét teszik ki és a maradék részben is jóval kisebb arányt képvisel mind a jogszabály-veleményezés, mind a titokfelügyelet az "egyéb" ügyekhez (pl. konzultációs tevékenység vagy hivatalból indított vizsgálat) képest.

Az első adatvédelmi biztos vitathatatlan érdeme, hogy hivatalát a „semmitől” megteremtve, kifejezetten ombudsmani keretek között kezdte meg az információs jogok érvényesülését elősegítő munkáját. Az állampolgári panaszokat előtérbe helyezve, tiszta jog- és alkotmányvédő szemlélettel fogalmazta meg állásfoglalásait, ügyelve az információs jogok egymáshoz viszonyított egyensúlyára is. Ekkor kerültek lerakásra azok az elvi alapkövek, amelyeken továbblépve az adatvédelmi biztosi esetjog konzekvens fejlődése megindult.³⁸⁶ Ez különösen annak fényében jelentős eredmény, hogy az egyes életviszonyokra vonatkozó konkrét jogszabályi rendelkezések még ekkor sokszor hiányoztak³⁸⁷.

³⁸⁵ „Az utóbbi időben jónéhány olyan típuslevelet, érdeklődést kapok, amely személyemmel, vállalkozásommal kapcsolatban olyan adatokra kíváncsi, amely nem tartozik rájuk.” 2/A/96

³⁸⁶ Például a Magyar Televízió gazdálkodásával kapcsolatban „Az én jogértelmezésem szerint a televízió vezetőit a közpénzek felhasználása tekintetében tájékoztatási kötelezettség terheli” ABI 16/J/96

³⁸⁷ Így többek között az egészségügyi dokumentáció megismeréséhez való jogot explicite csak az egészségügyről szóló 1997. évi CLIV. törvény mondja ki, ennek ellenére az adatvédelmi biztos már korábban is állást foglalt az iratok kiadása mellett (például: 3 évvel korábban elhunyt felesége boncolási jegyzőkönyvét a panaszos az adatvédelmi biztos segítségével kapta csak meg. 4/A/96)

XI.5.4. Átmenet az ombudsman és hatóság között

„Az idők változtak. A rendszerváltó adatvédelem korszaka lezárult. Péterfalvi Attila, a második adatvédelmi biztos feladata egészen más, mint elődjéé: a hétköznapokban kell csiszolgatnia az adatvédelmi jog dogmatikáját, egy hézagossá kodifikációs munkát tükröző, szakmailag több ponton kifogásolható jogszabálysöveget kell napról napra, esetről esetre alkalmaznia. Kevésbé látványos, de igen nehéz feladat. Ebben az új korszakban a biztosi hivatallal szemben megfogalmazott igények is újak: a rendszerváltó értelmiségiek útkeresése eredményeként lefektetett elvi alapokat követően, ha egy nemzetközi bankcsoport adatkezelésének problémáit akarjuk megoldani, az irodalmi igényű ajánlások helyett a praktikus felhasználhatóság, a jogi szabadság, az eljárási határidők megtartása az, ami számít. A maroknyi, lelkes csapat helyébe jól szervezett hivatalnak kell állnia. Az ombudsman-modell helyébe fokozatosan a hatósági munka logikája lép.”³⁸⁸

Bár a kontinuitást nyíltan vállalja és állásfoglalásaiban gyakran hivatkozik hivatali elődje döntéseire -, Péterfalvi Attila más stílusú ombudsman. *„Elődjénél kevesebb figyelmet fordított az esetjog-építésre, az eseteken átívelő jogértelmezés helyett az adott ügy megoldása tűnt számára fontosabbnak.”³⁸⁹* Ars poetica-ként is felfogható az a válasz(részlet), amit egy konkrét panasz intézése során egy magánszemély panaszosnak adott: *„Bár a levelében kifejezetten kérte, hogy a válaszom egyértelmű „igen”, vagy „nem” legyen, sajnos a kérdés megítélése ennél bonyolultabb. Higgye el, az adatvédelmi biztosi titulusom nem arra predesztinál, hogy semmitmondó, érthetetlen állásfoglalásokkal fárasszam az amúgy is túlterhelt közvéleményt, ellenkezőleg, az adatvédelmi biztosi intézmény lényege éppen az, hogy a viszonylag bonyolult jogállami keretek között világosan, kizárólag a jogszerű/jogellenes kettős mércéjével vizsgáljon és ítéljen meg eseményeket.”³⁹⁰*

Különösen sokat szerepel a nyilvánosság előtt, 2003-ban több, mint 300 alkalommal adott interjút újságíróknak, a hivatal és az adatvédelem-információszabadság kérdései így széles körben válnak egyre ismertebbé. (2005. március 1. – április 7. között például az Adatvédelmi Biztos honlapját 37569 esetben tekintették meg.)

A belföldi hírnév mellett sokat erősödtek az Iroda külföldi kapcsolatai is, a magyar adatvédelmi biztos a nyugati kollégái körében egyenrangú partnerként szerepel minden fórumon, a volt szocialista országok képviselői között³⁹¹ pedig bizonyos értelemben vezető rangot ért el – ez a nemzetközi találkozók, együttműködések során határozottan érzékelhető.

³⁸⁸ Dr. Jóri András. Adatvédelem in.: <http://www.adatvedelem.info>, 2010-04-04

³⁸⁹ Dr. Szabó Máté Dániel: Hatóságilag korlátozott jogvédelem – Az adatvédelmi biztos intézményéről a Magyar Köztársaság huszadik évfordulója ürügyén, in.: Új Magyar Közigazgatás, 2009. okt.-nov. szám, 17.o.

³⁹⁰ ABI: 904/A/2005-3

³⁹¹ A Közép- és Kelet-Európai Adatvédelmi Biztosok 7. találkozóján született ún. „Szomolányi Nyilatkozat” kifejezetten kinyilvánítja a kölcsönös együttműködési készséget

Az adatvédelmi törvény 2004. január 1-től hatályos módosítása fontos lépés volt az adatvédelmi biztos jogállásának meghatározásában: a biztos hatósági jellegű jogosítványt kapott azzal, hogy elrendelheti a jogosulatlanul kezelt adatok zárolását, törlését vagy megsemmisítését, illetve megtilthatja a jogosulatlan adatkezelést vagy adatfeldolgozást, továbbá felfüggesztheti az adatok külföldre továbbítását. Az adatvédelmi biztos intézkedése ellen az adatkezelő a bírósághoz fordulhat. (Erre ez idáig két esetben került sor: az egyik egy kereskedelmi televízió kétes ízlést tükröző műsorával kapcsolatos, kiskorúak adatainak kezelését kifogásoló biztosi döntés miatt³⁹²; a másik esetben a prominens személyeket érintő vadásznaplók kezelését kifogásoló biztosi döntés ellen³⁹³ a közpénzügyi államtitkár fordult a bírósághoz, de utólag a keresetét visszavonta.) A hatósági jogosítványokkal való felruházás az adatvédelmi biztos pozícióját egyértelműen elmozdította a klasszikus ombudsman-szereptől, melynek fő jellemzője a közigazgatáson kívüli (de nem afeletti) pozíció és a gyenge eszköztár (fő fegyver a nyilvánosság és nem az intézkedés).

Az adatvédelmi hatóság irányába történő elmozdulás az ügyeken is lemérhető. Természetesen továbbra is tömegesen fordulnak elő klasszikusnak mondható, állandóan visszatérő panaszok, mint például a személyi igazolvány másolása, direktmarketing cégek elleni kritika³⁹⁴. A második adatvédelmi biztosnak a klasszikus *privacy* és információszabadsággal összefüggő ügyek mellett azonban reagálnia kellett olyan új kihívásokra is, melyeknél inkább aktív szereplő, mint külső ellenőrző volt. Kiemelendő az Információs Társadalom hazai kiépítésének menetében született döntések, intézkedések, kezdeményezések sora, a Magyar Információs Társadalom Stratégia 2003. december végi megszületése és megvalósításának intenzív megkezdése - az adatvédelmi biztos és apparátusa folyamatosan közreműködésével. Új kihívást jelentett Magyarország uniós csatlakozásával az uniós jog alkalmazásának problémaköre. Ezzel kapcsolatban megjegyezhető, hogy számos állami adatkezelőnél – például társadalombiztosítási ügyekben - szinte reflexválasz az adatkezelő részéről „az új uniós elvárásra” való, sokszor megalapozatlan hivatkozás³⁹⁵. Adatvédelmi szempontból – az adekvát védelmi szint biztosítására tekintettel – hazánk már 2000 júniusától uniós tagállamnak volt tekinthető, ezen a területen tehát az európai standardokhoz képest is

³⁹² ABI 565/A/2006

³⁹³ ABI 733/A/2004

³⁹⁴ „Mélységesen felháborít, hogy Magyarországnak Adatvédelmi Biztosa van aki még nem tudta elintézni törvénymódosítási javaslattal vagy bármely más módon, hogy megkérdésünk és bejegyzésünk nélkül bármely magyar állampolgár adatait a BM eladhassa...Megítélésem szerint egy olyan országban ahol bárki megvásárolhatja az adataimat, mert ilyenek a törvényeink, ott nincs szükség Adatvédelmi biztosra és itt kell kezdeni az állam karcsúsítását”ABI, 1342/A/2004

³⁹⁵ Az Európai Egészségbiztosítási Kártya esetében például valójában nem volt uniós előírás az elektronikus változat bevezetésére.

felkészültek voltunk. Ezt támasztja alá a 2002. júniusi „Értékelő misszió (Peer Review) jelentése a magyarországi adatvédelemről”, mely a magyarországi adminisztratív infrastruktúrát értékelte az EU adatvédelmi corpusának meghonosítása szempontjából: „Lenyűgözőnek találtuk, hogy a biztos és munkatársai milyen mélységben ismerik és látják át az adatvédelem kérdéseit. Tisztelettel adózunk az előtt is, hogy milyen komolyan veszik munkájukat, és milyen óriási eredményeket értek el eddig a rendelkezésükre álló eszközök korlátozott volta ellenére.”³⁹⁶

A második adatvédelmi biztos által vizsgált ügyek között kiemelt figyelmet kaptak a szcientológiai egyház adatkezelését kifogásoló állásfoglalás³⁹⁷, és a 2006-os őszi zavargásokkal összefüggő adatkezelések³⁹⁸ (ideértve az erkölcsi érvelést is felvonultató, „hazudhat-e a miniszterelnök?” kérdésre adott válasz.³⁹⁹). Jogértelmezési szempontból nagyon fontos az egészségügyi adatokon végzett kutatással kapcsolatos vélemény, mely arra a kérdésre ad választ, hogy az emberen végzett orvosi kutatás definíciója az azonosítható emberi anyagon/szöveten végzett kutatás mellett vajon egyértelműen magába foglalja-e az azonosítható adatokon végzett kutatást is? Mivel az adatvédelmi biztos válasz egyértelmű igen, az egészségügyi adatokon sem lehet kutatásokat végezni etikai bizottsági engedély nélkül⁴⁰⁰. Az információszabadsággal kapcsolatos ügyek sorában kiemelendő a meteorológiai adatok nyilvánosságáról szóló (és az információszabadság költségeinek kérdését feszegető) állásfoglalás⁴⁰¹, valamint a Kormányzati Ellenőrzési Hivatal ellenőrzési tevékenységének nyilvánosságával kapcsolatos, hat év tapasztalatait és kilenc ügyet átfogó ajánlás.⁴⁰²

- Az adatvédelmi biztos tevékenységének egyik értékmérő mutatója a Szonda Ipsos⁴⁰³ 2008. február 15-21. közötti, személyes megkérdezésen alapuló kérdőíves közvélemény-kutatása

³⁹⁶ A Peer Review jelentése a magyarországi adatvédelemről in Az adatvédelmi biztos beszámolója 2003. 367.o.

³⁹⁷ Az egyház képviselői „lélekgyötrelmek” gyógyítására a tagok nyilatkozattétele során hazugságvizsgálóhoz hasonló eszközt használnak és a szenzitív, esetleg más személyre is kiterjedő kérdéseket-válaszokat dokumentálják. Az egyház a Fővárosi Bíróságon pert indított az adatvédelmi biztos hatáskörének hiányára hivatkozva, de a bíróság megállapította az ombudsman hatáskörét. ABI 732/A/2005

³⁹⁸ ABI 1734/A/2006, 1713/H/2006, 1570/A/2006, 1578/K/2006, 1579/A/2006, 1580/A/2006, 1583/A/2006, 1675/A/2006

³⁹⁹ „a miniszterelnök állami vezetőként köteles a pozíciójához kötődő feladatkörében a magyar társadalmat különösen foglalkoztató kérdésekben a közvélemény rendszeres, pontos és tényszerű tájékoztatására. A tájékoztatási kötelezettség különösen kiterjed az állami költségvetéssel összefüggő közérthető információk és következtetések nyilvánosságra hozatalára. Az adatoknak pontosnak és tényszerűnek kell lenniük. A nyilvánvalóan hamis vagy meghamisított információk ugyanis az állampolgárok félrevezetését, az állam működésének átláthatatlanságát eredményezik, ezáltal a jogállamiság és demokratikus alapelvek, valamint az alkotmányos jogok egyértelmű megsértésével járnak.” ABI 1443/A/2006

⁴⁰⁰ www.obh.hu

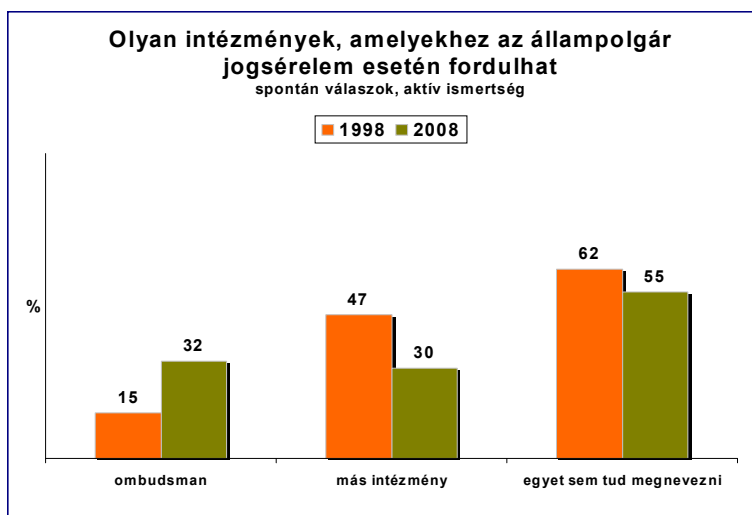
⁴⁰¹ ABI 1584/A/2004

⁴⁰² ABI 2302/H/2005

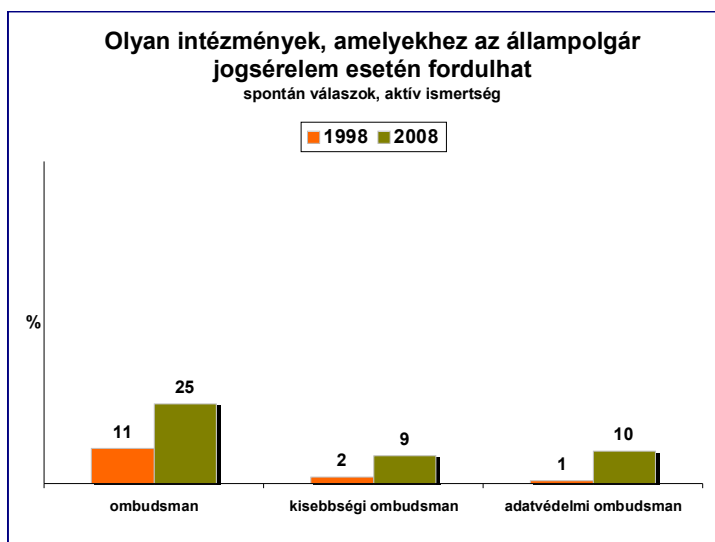
⁴⁰³ Szonda Ipsos kutatási jelentése az országgyűlési biztosok ismertsége és megítélése a magyar lakosságban, 2008. március, rendszeres adatközlési kötelezettsége megtalálható: www.obh.hu, 2010-03-02

1000 magyarországi állandó lakhelyű felnőtt személy bevonásával az ombudsmanok megítélése tárgyában. Itt különösen érdekes az 1998-as adatokkal való összehasonlítás - az adatvédelmi biztos esetében az aktív ismertség körében 4.7-szeres emelkedés volt százalékos arányban kimutatható.

15. ábra: Szonda Ipsos felmérés 1988, 2008: Mely intézményekhez fordulhat jogsérelem esetén az állampolgár? (Forrás: Szonda-Ipsos)

16. ábra Szonda Ipsos felmérés 1998, 2008: Jogsérelem esetén melyik ombudsmanhoz fordulhat az állampolgár? (Forrás: Szonda-Ipsos)

A második adatvédelmi biztos még mindig ombudsmani keretek között, de az adatvédelmi hatóság felé mutató jog- és hatáskörökkel működött. Hozzá kell tenni, hogy ez nem személyes elhatározás, hanem a törvényi szabályozás ténykérdése volt. Ombudsmani mediátori

feladatokat azonban mindig szívesen és hatékonyan vállalt fel, elfogadott és „szalonképes” partner tudott lenni nemzeti és nemzetközi színtereken egyaránt. Ezt különösen fontos eredménynek értékelhető azon a területen, ahol az állami- és nem állami nagy adatkezelési rendszerek (chip-kártya, várólista stb.) szinte feltartóztatlan tankként „nyomulnak előre” (lásd a később biztonság versus szabadság fejezeteket). Az intézmény ismertsége és társadalmi elfogadottsága (de akár népszerűségéről is beszélhetünk) nyilvános szerepléseinek hatására hivatali ideje alatt jutott eddigi legmagasabb fokára.

A harmadik adatvédelmi ombudsman, Dr. Jóri András mandátumának felénél az új alaptörvény rendelkezéseinek megfelelő, az információs önrendelkezési jogról és az információszabadságról szóló 2011. évi CXII. törvény értelmében az adatvédelmi ombudsman intézményi struktúráját 2012. január 1-vel felváltja a klasszikus hatósági formában és hatáskörökkel működő Nemzeti Adatvédelmi Hatóság. A két intézményi forma hatékonyságának, alkotmányos jogvédő szerepének összehasonlítása jövőbeli elemzések tárgya lehet.

XI.6. Az Európai Ombudsman és az Európai Adatvédelmi Biztos

„Openness of the EU public administration, and the resulting strengthening of the legitimacy of the EU public administration, are especially important in those policy areas where the actions of the EU public authorities impact directly on the interests of citizens.”⁴⁰⁴

Az Európai Ombudsman intézményét 1995 szeptemberében azért hozták létre, hogy egy független és pártatlan, de az igazságszolgáltatáson kívül eső szerv vizsgálja ki az uniós intézményeknél, szerveknél és ügynökségeknél előforduló hivatali visszaessék elleni panaszokat. 2010-ben a 326 befejezett vizsgálatból (ebből három hivatalból, a többi panasz nyomán indult) az ügyek 12 %-ban állapított meg valamiféle visszaéssét. Az ombudsmanhoz érkezett panaszok között jelentős számban szerepeltek az uniós szervek működésének átláthatóságával, bizottsági dokumentumok kiadásának megtagadásával kapcsolatos ügyek. Néhány jellemző ombudsmani állásfoglalás⁴⁰⁵:

- A Közös Európai Megfigyelőközpont (*Corporate Europe Observatory; CEO*) egy nem kormányzati szervezet, amelynek célja az átláthatóság előmozdítása az uniós intézmények működésében. 2008. januárban a civil társadalmi szervezet hozzáféréssét kért a kereskedelemért felelős akkori biztos és a Business Europe üzleti szervezet képviselői között lezajlott találkozó

⁴⁰⁴ Részlet az Európai Ombudsman állásfoglalásából in: Draft recommendation of the European Ombudsman in his inquiry into complaint 2493/2008/(BB)TS against the European Medicines Agency

⁴⁰⁵ Forrás:www.ombudsman.europa.eu, 2011-04-03

jegyzőkönyvéhez. A Bizottság megtagadta a teljes körű hozzáférést, a kiadott másolatban a jegyzőkönyv bizonyos részét kitörölte arra hivatkozva, hogy ez nem tartozik a panaszos kéréséhez. Az ombudsman megállapította, hogy az indokolás nem volt elegendő és meggyőző, ezért a Bizottság felülvizsgálta korábbi döntését és kiadta a teljes jegyzőkönyvet. Az ombudsman egy további észrevételt is tett arra vonatkozóan, hogy a dokumentumokhoz való nyilvános hozzáférésről szóló 1049/2001/EK rendelet⁴⁰⁶ keretében az intézmények nem dönthetnek úgy, hogy egy meglévő dokumentum bizonyos része külön „aldokumentumnak” vagy másik dokumentumnak minősül pusztán azért, mert más jellegű vagy típusú információt tartalmaz. A mellékletekre való hivatkozásokat szintén úgy kell kezelni, hogy ezek az érintett dokumentum részét képezik, melyeket nem lehet figyelmen kívül hagyni a dokumentumhoz való hozzáférés iránti kérés elbírálásakor. *1633/2008/DK*

- Egy másik esetben a CEO kérelmet nyújtott be a Bizottsághoz az EU és India, az EU és az ASEAN államok, valamint az EU és Korea közötti kereskedelmi tárgyalásokkal kapcsolatos dokumentumokhoz és információkhoz való hozzáférést kérve. 10 hónap múlva meg is kapta az engedélyt, de a CEO az ombudsmanhoz intézett panaszában sérelmezte az időhúzást. Az ombudsman szerint az 1049/2001/EK rendelet egy kétféle eljárás hoz létre a kérelmek feldolgozására. Ha az intézmény 15 munkanapon belül nem válaszol az eredeti kérelemre, a kérelmező megerősítő kérelmet nyújthat be. Ha a megerősítő kérelmet elutasítják vagy 15 munkanapon belül nem érkezik rá válasz, a kérelmező jogosult a kérdést az Európai Unió Törvényszéke elé vinni, vagy panaszt benyújtani az európai ombudsmanhoz. Ebben az ügyben a panaszos nem nyújtott be megerősítő kérelmet, hanem úgy döntött, megvárja a Bizottság eredeti kérelmekre vonatkozó határozatát. Az eredeti kérelmek tárgyalása során a Bizottság több alkalommal tájékoztatta a panaszost, hogy a kérelmek bonyolultsága miatt az ügyet nem lehet az 1049/2001/EK rendeletben előírt határidőre lezárni. Mivel a panaszos úgy döntött, hogy nem nyújt be megerősítő kérelmet, bár arra jogosult lett volna, az ombudsman arra a következtetésre jutott, hogy a vizsgálat idején nyújtott bizottsági magyarázat kielégítő volt. Megjegyezte azonban, hogy a Bizottság hibázott, mikor nem jelezte a panaszosnak, hogy mennyi időt vesz igénybe az eredeti kérelem elbírálása. A jövőben az lenne a helyes, ha a Bizottság megjelölné ezt az időtartamot, hogy a kérelmező megalapozott döntést hozhasson arról, azonnal benyújt-e megerősítő kérelmet vagy kívár. *1302/2009/TS*

- Egy ír állampolgár fia egy pattanásos bőr elleni gyógyszer beszedését követően azonnal öngyilkosságot követett el és a kétségbeesett apa az Európai Gyógyszerügynökséghez fordult,

⁴⁰⁶ Regulation (EC) No 1049/2001 of the European Parliament and of the Council of 30 May 2001 regarding public access to European Parliament, Council and Commission documents

hogy megismerje a gyógyszer súlyos (nem kívánt) mellékhatásait részletező vizsgálati eredményeket. Az EMA elutasította a kérését arra hivatkozva, hogy a kért információk nem tartoznak a közérdekű információkat tartalmazó dokumentumok nyilvánosságára vonatkozó uniós rendelet⁴⁰⁷ hatálya alá. Az Ombudsman azonban megállapította, hogy ezeknél az adatoknál is főszabály a nyilvánosság és a nem kívánt mellékhatásokkal foglalkozó vizsgálati jelentéseket nyilvánosságra kell hozni. *2493/2008/(BB)(TS)FOR*

- A panaszos az 1049/2001/EK rendeletre hivatkozva betekintést kért az osztrák „zöld energia” törvénnyel kapcsolatos, állami támogatásokra vonatkozó bizottsági vizsgálat igazgatási aktájában lévő dokumentumokba, mert szakértőként Lengyelország számára egy hasonló törvény tervezetén dolgozott. A Bizottság kijelentette, hogy mivel a vizsgálata folyamatban van, nem ad betekintést a kért dokumentumokba, mégpedig az 1049/2001/EK rendeletben előírt mindkét kivételre (a vizsgálatok céljának védelme és döntés előkészítés) hivatkozva. Az ombudsman egyetértett a kérés elutasításával a vizsgálat célja (de nem a döntéshozatali eljárás) védelmének érdekében. *1735/201/MHZ*

- 2008-ban a német panaszos egy német város földterület-értékesítéséről – és jogellenes állami támogatás igénybevételeéről - értesítette az Európai Bizottság Versenypolitikai Főigazgatóságát és később betekintési lehetőséget kért az ügyben keletkezett iratokba. A Bizottság az Európai Bíróság Európai Bizottság kontra Technische Glaswerke Ilmenau GmbH C-139/07 P ügyben hozott, 2010. június 29-i ítéletére hivatkozott, amely elismeri „*egy olyan általános vélelem meglétét, amely szerint az igazgatási aktában meglévő dokumentumok hozzáférhetővé tétele főszabály szerint sérti a vizsgálat céljainak védelmét*”. Az ombudsman megjegyezte, valószínűtlennek tartja, hogy bármely kérelmező valaha olyan helyzetbe kerül, amely lehetővé teszi a fenti vélelem megdöntését, hacsak nem ismeri a hozzáférni kívánt aktában található dokumentumok tartalmát, ezért ez a szabályozás nem megfelelő. *1403/2010/(FS)GG*

- Egy olasz újságíró az Európai Parlament képviselőinek betegség miatti hiányzásairól kért statisztikai kimutatást, amikor a Parlament elutasította a kérelmet, panaszt nyújtott be az ombudsmanhoz. A vizsgálat során az ombudsman konzultált az Európai Adatvédelmi Biztossal, aki úgy ítélte meg, hogy adott körülmények között az egyes EP-képviselőket be lehetett volna azonosítani a kért statisztikák alapján. Az ombudsman felhívta a figyelmet arra, hogy a magánélethez való jog az Alapvető Jogok Chartájában és az Emberi Jogok Európai Egyezményében szereplő alapvető jog és az egyes EP-képviselők egészségügyi okokból

⁴⁰⁷ Regulation (EC) No 1049/2001 of the European Parliament and of the Council of 30 May 2001 regarding public access to European Parliament, Council and Commission documents, OJ 2001 L 145 p. 43.

történt hiányzásainak részletei olyan személyes adatok, amelyeket az adatvédelemről szóló 45/2001/EK rendelet véd. A kért statisztikai kimutatások összeállítása során a Parlamentnek az egyes EP-képviselők egészségügyi okokból történt hiányzásaira vonatkozó adatokat kellett volna összegyűjtenie és ezeket a különleges adatokat felhasználnia a kimutatásokhoz szükséges számítások elvégzéséhez. Véleménye szerint a Parlament nem követett el hivatali visszaélést, amikor elutasította a panaszos kérelmét. 2682/2008/(MAD)(TN)ELB

- Az Európai Adatvédelmi Biztos a vonatkozó uniós rendelet értelmében⁴⁰⁸ 2004 óta az uniós intézmények és szervek által végzett személyes adatok kezelésének gyakorlatát felügyeli. Ezen belül kivizsgálja az uniós tisztviselőktől és más uniós polgároktól érkező adatvédelmi panaszokat, véleményezi az adatkezeléseket érintő uniós jogszabályokat és az uniós intézményeknél előzetes ellenőrzéseket is végez. Az Európai Adatvédelmi Biztos „erőssége” nem kifejezetten a panaszkezelés (a 2009-es éves beszámolóban például csak egyetlen esetet említenek – egy uniós bölcsődének ki kellett volna adnia az elvált, de szülői felügyeleti joggal rendelkező szülőnek a másik szülő által a gyermek elvitelére felhatalmazott személyeket megnevező listát⁴⁰⁹), ennél fontosabb a jogszabály véleményezéssel és az egész Európára kiterjedő szakmai iránymutatással kapcsolatos feladata. Emellett szerepet vállal a különféle programok, cselekvési tervek⁴¹⁰ adatvédelmet érintő részének kidolgozásában és központi szerepe van az Irányelv megújításában is.

XI.7. Az adatvédelmi audit

Az adatkezelő felelős a jogszerű és biztonságos adatkezelésért, ezért köteles megtenni mindazon technikai, eljárási és egyéb intézkedéseket, melyek az adatvédelmi szabályok érvényre juttatásához szükségesek⁴¹¹. Az adatvédelmi audit – ahogy az egyes nagyobb adatkezelőknél alkalmazott adatvédelmi felelősök tevékenysége is – az önszabályozó-önkorlátozó privacy-modell minőségvédelmi eszköze. Európai alkalmazási elve szerint a kidolgozott és követendő adatvédelmi kritériumok a nemzeti adatvédelmi törvény rendelkezésein alapulnak, betartásukról pedig egy független külső szerv gondoskodik (egészen más érvényesülési szabályok uralkodnak az USA-ban, ahol eleve hiányzik az

⁴⁰⁸ Regulation (EC) No 45/2001 of the European Parliament and of the Council of 18 December 2000 on the protection of individuals with regard to the processing of personal data by the Community institutions and bodies and on the free movement of such data (OJ L 8, 12.1.2001, p. 1)

⁴⁰⁹

http://www.edps.europa.eu/EDPSWEB/webdav/site/mySite/shared/Documents/EDPS/Publications/Annualreport/2009/AR2009_EN.pdf, 2011-02-02

⁴¹⁰ 2010: Stockholmi Program és Európa 2020 stratégia

⁴¹¹ Avtv.10.§

alapszabvány és a független ellenőrző hatóság). A lényeg tehát, hogy egy adott (általában gazdálkodó) szervezetnél az adatkezelések rendszerének jogszerűségét, biztonságát és hatékonyságát egy független és professzionális ellenőrző szerv vagy hatóság vizsgálja át és erről véleményt is mond. Az ellenőrzött adatkezelő szervezet az ellenőrzésnek aláveti magát és a megállapításokat magára nézve többé-kevésbé kötelezőnek ismeri el.

Az adatvédelmi átvilágításhoz szükséges feltétel, hogy a vizsgált szervezetnél az adatkezelések vagy az érintett személyek nagy száma (esetleg a tőlük érkező panaszok mennyisége) és minősége elérjen egy bizonyos szintet, ami már indokolhat egy ilyen külön eljárási rendet. Más módon fogalmazva, az érintett adatkezelőnek érdekében áll – vagy a jogalkotó által kötelezett arra, - hogy ezzel a kérdéssel foglalkozzon, erre anyagilag és szervezetenként is áldozzon.

A magyar adatvédelmi törvény az előzetes ellenőrzés címszó alatt foglalkozik a kérdéssel és az adatvédelmi nyilvántartásba történő regisztráció feltételeként – az adatvédelmi biztosi döntésétől függően – írja elő új adatállomány feldolgozását vagy új adatfeldolgozási technológia alkalmazását megelőzően országos hatósági, munkaügyi és bűnügyi adatállományok, pénzügyi szervezetek, közüzemi szolgáltatók és távközlési szolgáltatók ügyfél-nyilvántartásai, valamint külön törvényben meghatározott egyedi statisztikai adatokat tartalmazó adatállományok esetében az előzetes adatvédelmi audit lehetőségét.

Az adatkezelés rendszerének szisztematikus átvilágítása a gyakorlatban a kiterjedt ügyfélkörrel (pl. közüzemi szolgáltató), munkaerő-gazdálkodással vagy marketing tevékenységgel összefüggésben tömeges adatkezelést folytató szervezeteknél indokolt. A minőségbiztosítás körébe tartozó tevékenységre számos önálló kezdeményezés példája is felhozható, így például az Európai Bizottság által adományozható EuroPrise „*privacy seal*”⁴¹² – adatvédelmi címke az egységes adatvédelmi standardoknak való megfelelést tanúsítja számítástechnikai szolgáltatások vagy termékek esetében.

Míg külföldön, elsősorban Nyugat-Európában az adatvédelmi auditnak kialakult intézményei vannak – cégek, tanácsadó vállalkozások, illetve adatvédelmi hatóságok -, melyek akár törvény alapján (például Nagy-Britannia vagy Németország), vagy díj ellenében, akár üzleti alapon –, Magyarországon az informatikai biztonság vizsgálatával számos vállalkozás foglalkozik, de egyelőre többnyire csak technikai szempontból.⁴¹³ Az adatbiztonság nem más, mint az adat integritásának és bizalmas jellegének védelme. Mivel nincs (az adatok, adatkezelések, felmerülő kockázatok, technikai lehetőségek és költségek eltérő tényezői miatt

⁴¹² <http://www.european-privacy-seal.eu/> -2010-09-20

⁴¹³ 2585/H/2007. sz. adatvédelmi biztosi állásfoglalás

nem is lehet⁴¹⁴) egységes szabályozás, eleve gondot jelent az adatvédelmi (általános szintű) jogi kritériumok számítástechnikai (adatbiztonsági) értelmezése, valamint gyakorlati alkalmazása. A problémával és a lehetséges megoldásokkal Szádeczky Tamás adatbiztonsági szakértő *Szabályozott biztonság - Az informatikai biztonság szabályozásának elmélete, gyakorlata és az alkalmazás megkönnyítésére felállított módszertan* c. PhD értekezésében foglalkozik részletesebben.⁴¹⁵

⁴¹⁴ 29/2009 (III.20.) AB hat

⁴¹⁵ http://doktori-iskola.law.pte.hu/files/tiny_mce/File/Vedes/szadeczky/ertekezes_szadeczky_nyilv.pdf, 2011-10-05

XII. Az információs jogok fejlődését érintő társadalmi környezet és egyes társadalmi jelenségek

*„Fütkészni az anyaméhben, a sírban, az álmokban:
mindez a szokásos*

*Szórakozás meg narkotikum s a sajtó csemegéje,
És mindig is az lesz, némelyik éppen olyankor,
Ha bajban a nemzetek és nagy a szorongás.”*

T. S. Eliot: The dry salvages (Vas István fordítása)

XII.1. Az információs társadalom

„...az informatika és a kommunikációs technika folyamatos fejlődése a - bármilyen forrásból származó - információ és az eszmék kifejezéséhez, felkutatásához, befogadásához és átadásához való jog előmozdítását kell, hogy szolgálja, tekintett nélkül a határookra.”

(Nyilatkozat a véleménynyilvánítás és az információ szabadságáról - Európa Tanács Miniszteri Bizottsága, 1982. április 29.)

Politikai elemzők és szociológusok régóta kutatják, hogy hogyan hat a társadalom fejlődésére a telekommunikációs rendszerek fejlődése, az információs iparágak hódítása és a gazdasági globalizáció. Már a posztmodernitás korára is általánosan jellemző volt a globalizálódás, tömegesedés, az integrációs és szeparációs folyamatok szélsőségessége, a folyamatok és jelenségek hálószerű kapcsolódása, a civil szféra és a közhatalom közötti kapcsolatrendszer bonyolultsága, valamint a nyilvánosság tereinek bővülése⁴¹⁶. Mindezen jelenségek napjainkra csak tovább erősödtek és a változások nyomon követhetők egyéni, csoport, regionális, társadalmi vagy akár globális szinten is. A Sárközy Tamás által globális alapú „turbókapitalizmusnak” nevezett rendszer alapja a hihetetlen mértékű technikai fejlődés, mely magával hozta a világgazdasági átrendeződést is. Az emberre a termelésben egyre kevésbé van szükség, a fogyasztás alanyaként viszont szerepe nő. A mindenféle jellegű fogyasztásra ösztönzés eszköze a reklám, a multimédia és a hírközlés, ezért a „látvány”, a díszletek és koreográfiák szerepe minden területen felértékelődik: a „látványpolitika”, „látványsport”, „látvány-istentiszteletek” stb. producerei és rendezői show-műsori keretekben próbálnak eladható módon hatni a tömegekre – vagyis az üzenetek közös kognitív mintába rendeződnek. *„A tömegek számára ugyanakkor a komplex, bonyolult jelenségeket egyszerűsíteni kell. A multimédia ezért nem csak ismereteket terjeszt, hanem debilizál és agresszívvá is tesz.”*⁴¹⁷

A kulturális kifejeződés így egysíkúvá, „vásárvá” válik, hiszen egyébként az üzenetre – függetlenül annak tartalmi értékére - senki sem figyel fel. A sokszínűség fennmaradhat, *„annak azonban, hogy valamely üzenet bekerülhessen a rendszerbe, ára van: alkalmazkodni*

⁴¹⁶ Ádám Antal: Alkotmányi értékek és alkotmánybíráskodás, Osiris, Bp., 1998, 10-16.o.

⁴¹⁷ Sárközy Tamás: Az információs társadalom és a jog in.: Információs társadalom és jogrendszer, Magyarország az ezredfordulón, Információs társadalom. Jog, MTA Társadalomkutató Központ Bp. 2002, 15.o.

kell a rendszer logikájához, nyelvezetéhez, belépési pontjaihoz, valamint kódolási és dekódolási szabályaihoz."⁴¹⁸

A számítástechnika, a telekommunikáció, az Internet technikai fejlődése és az utóbbi negyven évben lezajlott átfogó elterjedése minden országban gyökeres társadalmi változásokat hozott. Az új korszak legfőbb mozgatórugója az informatika, az ismeretek és az adatok sosem látott bősége, korlátlan, világméretű terjedése. Az ipari forradalom mélységét és méretét jelentősen meghaladó paradigmaváltás⁴¹⁹ jelenlegi évtizedeiben az "információs társadalom" kifejezést egyszerre használják az új jelenségek együttesének, valamint az új történelmi szakasz felé mutató céloknak és folyamatoknak a megjelölésére. Ez tehát technológián túlmutató, világméretű, össztársadalmi változás. Az együttműködés új keretei között a társadalmi tevékenységek összességében egyre inkább meghatározóvá válik az új termék (mint áru és mint hozzáadott érték): az információ.

Az információ és az információáramlás a kezdetektől fogva az emberi társadalom fontos szervezőeleme. 1948-ban Norbert Wiener⁴²⁰ és Claude E. Shannon a kibernetika és a matematikai információelmélet keretei között próbálják az információt definiálni, de azóta sem sikerült olyan tudományos meghatározást megfogalmazni, mely mindenki számára elfogadható lenne. Az utóbbi néhány évtizedben minőségi és mennyiségi ugrás következett be az információ sokszorozásában, terjesztésében, rögzítésében, továbbításában, tértől és időtől való független összekapcsolódásában és kiértékelésében, hiszen „*A jelenlegi technológiai forradalmat nem a tudás és az információ központi szerepe jellemzi, hanem a tudás és az információ alkalmazása további tudás és újabb információ feldolgozó és kommunikációs készülékek létrehozására, pozitív visszacsatolási kört képezve az innováció és az innováció felhasználása között*”⁴²¹. A tudás, az információ már nem egyes „kiválasztott” személyek vagy speciális szakértelmet kívánó szakmák privilégiuma, mindenki számára felértékelődik a korszerű ismeretszerzés képessége, az élethosszig tartó tanulás. Az egyének, csoportok, térségek és nemzetek közötti kommunikációs lehetőségek felgyorsulása és bővülése az együttműködés új formáit és hatékonyságának jelentős növelését kínálja a gazdaságban éppúgy, mint a társadalmi és a közéletben. Ezáltal új társadalmi viszonyok, új kultúra és új lehetőségekkel bíró, új típusú ember alakul ki.

⁴¹⁸ Castells, Manuel: A hálózati társadalom kialakulása, Gondolat-Infonia, 2005, 492.o.

⁴¹⁹ Thomas Kuhn nyomán paradigma: egy adott időszakban a tudományos közmegegyezés alapján elfogadott, az adott időszak társadalmi-gazdasági mozgatórugóját jelentő tudományos rend alapja.

⁴²⁰ "Az információ az információ, nem anyag és nem energia" ("Information is information, not matter or energy") in.: Wiener, Norbert (1948) *Cybernetics or Control and Communication in the Animal and the Machine*, Cambridge, Mass., M.I.T. Technology Press, 132.o.

⁴²¹ Castells, Manuel: A hálózati társadalom kialakulása, Gondolat-Infonia, 2005, 68.o.

Az információs társadalom „gyermekével” az internetező emberrel több pszichológiai-szociológiai alapú kutatás foglalkozott már. Ezek sorából kiemelkedik a magyar internetezők értékválasztásával és értékorientációjával is foglalkozó European Values Study 2008-as kutatása⁴²², mely az Internetet használó és az Internetet nem használó emberek közötti gondolkodásbeli különbségekre is rávilágít. A politikai ideológiák központi értékei közül az internetezők többsége (51%) a szabadságot, míg a nem internetezők inkább az egyenlőséget részesítették előnyben. Az egyén-állam szerepvállalásaival kapcsolatos kérdéseknél eldőlt, hogy az internetezők az individualista (pro-kapitalista), a nem internetezők etatista (anti-kapitalista) álláspontokat képviselnek. A normaszegők megítélésénél a nem internetezők szigorúbbak, a különbség ráadásul az erkölcsi alapú szabályszegések (pl. házasságtörés) esetében még szignifikánsabb. A tolerancia és nyitottság egyértelműen jellemzőbb az internetezők esetében (kivételek az „érzelmileg bizonytalan emberekhez”, vagyis „idegbetegekhez való viszonyulás, akiket az internetezők kevésbé tolerálnak).

17. ábra: intolerancia out-groupokkal szemben nem internetezők és internetezők körében, Magyarország (%)

Szomszédjának nem akarja, mert...	nem internetezik	internetezik
más fajú emberek	12	8
érzelmileg bizonytalan emberek	11	16
Muzulmánok	14	8
AIDS-esek	37	24
Homoszexuálisok	35	25

Forrás: Csepeli György-Prazsák Gergő: Internetezők az értékek vonzásában in.: Mit értékelnek a magyarok? Az Európai Értékrend Vizsgálat 2008. évi magyar eredményei, szerk.: Rosta Gergely-Tomka Miklós, OCIFE Magyarország-Faludi Ferenc Akadémia, Bp., 2010, 196. o.

Bár a magyarok többségénél általában gyenge a szociális bizalom, az internetezők nagyobb bizalommal tekintenek a világra (75%), mint a nem internetezők (84%).

18. ábra: Alapvető bizalmi attitűd és az internetezés gyakorlata, Magyarország (%)

	Nem internetezik	Internetezik
A legtöbb emberben meg lehet bízni	16	25
Az ember nem lehet elég óvatos	84	75

Forrás: Csepeli György-Prazsák Gergő: Internetezők az értékek vonzásában in.: Mit értékelnek a magyarok? Az Európai Értékrend Vizsgálat 2008. évi magyar eredményei, szerk.: Rosta Gergely-Tomka Miklós, OCIFE Magyarország-Faludi Ferenc Akadémia, Bp., 2010, 199. o.

⁴²² Csepeli György-Prazsák Gergő: Internetezők az értékek vonzásában in.: Mit értékelnek a magyarok? Az Európai Értékrend Vizsgálat 2008. évi magyar eredményei, szerk.: Rosta Gergely-Tomka Miklós, OCIFE Magyarország-Faludi Ferenc Akadémia, Bp., 2010, 187-204.o.

A rendelkezésre álló kutatási adatok túlbecsülése nélkül is megállapítható, hogy a világhálón kommunikáló és szocializálódó ember – már csak az információk mennyisége okán is – általában érdeklődőbb, „kíváncsibb” és az újdonságok iránt nyitottabb, mint az Internetet nem használó embertársai. Ugyanakkor a főleg gyermekekre koncentrált nemzetközi kutatások⁴²³ eredményei arra is figyelmeztetnek, hogy internetezőknél nagy az ún. kettős morál kialakulásának veszélye. A gyakori internetezők on-line normái megengedőbbek, kevésbé szigorúak, mint az off-line világban ugyanazon személy által elismert szabályok – ez megnyilvánul a rendszeres, jogellenes szoftver-letöltésekben, a durva chat-stílusban, a mások emberi méltóságát sértő kommentekben vagy akár az on-line zaklatásokban, a közösségi hálótársak személyes adataival való visszaélésekben.⁴²⁴

Az új kommunikációs módozatok, az írott szöveg, a képi és hang megjelenés mára egyetlen nyílt és globális interaktív hálózatban futnak össze. 1998. április 14-én Al Gore amerikai alelnök avatta fel az Internet II. második számítógépes világhálót, mely a korábbi átlagos 28-30 000 bit/másodperc sebességű adatátvitelt előbb 622 millió, majd később 2,5 milliárdra növeli. Jelenleg ez a szám a kereskedelmi hálózatokban a 9,6 milliárd bit/másodperc kapacitást is elérheti.⁴²⁵ Fantasztikus, emberi képzeletet felülmúló technikai csodák jellemzik az információrobbanás jelenségét, melynek azonban megvan a maga árnyoldala is.

Ahogy az információnak, úgy az információs társadalom fogalmának sincs általánosan elfogadott definíciója, de a közös alap minden esetben az új, sosem látott gyorsasággal fejlődő informatikai és hírközlési technológia (ICT) alkalmazása. Az informatikai és hírközlési technológiák és megoldások olyan korszerű eszközrendszert kínálnak, amelyekre alapozva kiépíthetők az üzleti élet új megoldásai (korszerű vállalatközi kapcsolatok), új üzleti eljárások (*e-business*), a fogyasztókkal kiépített újszerű kapcsolatok, a piaci szolgáltatások korszerűsítése (*e-commerce*), az üzleti, a civil és a közszféra új típusú együttműködése (*PPP*). A hatások közé soroljuk az információ-szabadság ugrásszerű bővülését is, amely az Internetnek köszönhetően mindenki számára óriási bőséggel és részletességgel nyitja meg a tájékozódás és a folyamatos tanulás lehetőségét és egyben szükségességét (*lifelong learning*),

⁴²³ Isabelle Michelet: *Our Children at Risk Online: The Example of Thailand*, ECPAT International Bangkok, 2003

⁴²⁴ „*a gyakran, hosszú ideig internetező gyerekekből hiányzik az empátia és az arcról olvasás képessége, nem tudják érzékelni az olyan finom jelzéseket, amelyeket az ember nem verbálisan vagy írásban közöl és ez sok konfliktus alapja az offline kommunikáció során.*” in.: Parti Katalin-Virág György: *A szájbergerek és a bicikli. A kelet-európai gyerekek nethasználatának specifikumai*, Kriminológiai tanulmányok 48., OKRIO Bp., 2011, 43.o.

⁴²⁵ http://www.cnri.reston.va.us/what_is_internet.html, 2009-02-02

a kulturális értékek megismerhetőségét (*digitális kultúra*). Ezzel az eszközrendszerrel, tudatos stratégiára építve fejleszthetők ki a modern közszolgáltatások, amelyeket a kormányzati szervezetek és az önkormányzatok kínálhatnak az állampolgárok számára (*e-government*), s így fejlődhet az állampolgárok részvétele a közéletben (*e-democracy*). Mindez szükségessé teszi az informatikai infrastruktúra és a digitális tartalom intenzív fejlesztését és az informatikai biztonságra való odafigyelést (*e-security*.) Végül a változások gyorsasága miatt fontos a lemaradók segítése (*digitális írástudás*), az új munkahelyek megteremtése és az azokra való felkészítés (*e-work*). Ezt a folyamatot összességében nevezzük az információs társadalom kiépítésének, amely elvezet a tudás-alapú gazdasághoz és társadalomhoz. Ezek a folyamatok akkor is rohamosan fejlődnek, ha egy személy vagy akár egy nemzet nem érdeklődik irántuk, vagy nem érzi önmaga számára kiemelten fontosnak.⁴²⁶

A posztindusztriális társadalmat tehát információs társadalomnak tekinthetjük, ahol a népesség többsége az információ termelésével, feldolgozásával és terjesztésével foglalkozik, s ahol a nemzeti jövedelem nagyobb része is ebből a forrásból származik. Az árucikk- és energiaorientált 20. század helyét ad az információ- és tudásorientált, info-kommunikációs infrastruktúrán alapuló 21. századnak. Az információtechnológia a hatékonyság és versenyképesség kulcsa, így a befektetési tőkére is hatalmas a vonzereje, ezt jelzik a gyors kommunikáció megtérülési és profitmutatói is. Az új minőségű társadalmi infrastruktúra segítséget jelenthet társadalmi problémák⁴²⁷ leküzdéséhez, ugyanakkor generál is újfajta konfliktusokat, veszélyeket, melyek a japán példában⁴²⁸ az intenzív és gyors fejlődésnek köszönhetően „sűrítve” nyomon követhetők.

⁴²⁶<http://www.itktb.hu/engine.aspx?page=infotars>, 2006-01-02

⁴²⁷ Érdekes példa: Magyarországon Szirmay Zsuzsa szociológus magányos, idős emberekkel kipróbáltatta a web-kamerás skype használatát, egy idős asszony például Amerikában élő nővérével 30 év után először tudott „szembenézni”. A tapasztalatok szerint ez az eszköz az idősek depresszióját igen jól tudja oldani (lelkileg nagyon készülnek a vizuális kommunikáció általi hívásra, fodrászhoz mennek előtte, külsejüket, környezetüket kicsinosítják). Forrás: Kossuth Rádió, 2010. dec. 22. „Közletről”c. műsor

⁴²⁸ Japánban a személyiség tiszteletének és az információs magánszféra védelmének mélyek a gyökerei (lásd: Vincze Bernadett: *A magánszféra védelme a modern japán információs technológiában in.: Szabad adatok, védett adatok 2, Információs Társadalomért Alapítvány, Bp. 2008, 216-231.o.*), ezért mind kormányzati szinten, mind a szolgáltatók oldaláról nagy figyelmet szentelnek az információs technológia társadalmi hatásairól szóló elemzéseknek. A keleti társadalmakban a túl sok (személyes) információ megosztása a másik emberrel helytelen, udvariatlan és az alkalmatlanság benyomását kelti, ezért Japánban az adatvédelem igen „testhezálló” téma. A japán „én” és ezáltal a társadalmi interakció is kettős arcú: mindennek van egy a kívülágnak szánt – ezért nem is feltétlenül igaz vagy valós - nyilvános (*omote*) és egy magán (*ura*) oldala. Mikor az *ura* elől eltűnik az *omote*, az egyénről hirtelen lefoszlik álarca, ami nem csak kiszolgáltatottá és sérülékennyé teszi, de megszegyenüléssel és egyéb veszélyekkel is járhat.

A nyilvános eseményeken más a viselkedésminta (*soto*), a kommunikáció kötött, fegyelmezett, hierarchikus. A magánéleti viselkedésmintánál (*uchi*) ugyanakkor már megjelenhetnek az érzelmek, személyes gondolatok. A második világháború utáni gyors iparosodás és urbanizáció a tradicionális kommunikációs formák széthullását eredményezte, a személyes interakciók szintje a minimálisra csökkent, ezért az Internet-alapú technológia (ezen belül is a mobil-internet) megjelenése átütő erejűnek minősíthető, hiszen a virtuális térben a kötött szabályok és konvenciók nélküli szabad érintkezés új formáinak gyakorlására nyílik lehetőség. A személyes élmények és érzelmek kifejezése a nyomasztó fizikai közelség hiányában lehetségessé válik, így az információs társadalom magával hozta a magánélet (*kojien* – „az egyedüllét joga”) megélésének lehetőségét. Ezzel párhuzamosan új típusú személyes kapcsolatok alakíthatók ki „bensőséges idegenekkel”, akikkel a személyes gondolatok gátlás nélkül megoszthatók, ugyanakkor – az anonimitás védelmének burkában – az első gyanús jelre a kapcsolat megszakítható. Japán sajátosságok a modern információ technológia használatánál:

- bizalmatlanság az internetes szolgáltatásokkal szemben (webes felületen nem szívesen adnak meg személyes adatokat, az internetes vásárlásokat is szívesebben bonyolítják hitelkártya on-line használat nélkül)
- az SMS-ek hatalmas népszerűsége (alkalmas eszköz a japán konfliktus-kerülő magatartás kiszolgálására)
- internetes naplók, blogok általános anonimitása, a nyilvános netes viták hiánya
- a harmadik legnépszerűbb virtuális közösségépítő honlapon (MiXi) speciális jellemző a teljes anonimitás, valamint, hogy a felhasználó igen egyszerűen nyomon követheti, ki, milyen információkat nézett meg profiljáról
- ún. „ivóközösségek” létrehozása virtuális ismerkedést követően (olyan emberekkel lehet így megismerkedni, akikkel a kapcsolat – a társadalmi tradíciók korlátai miatt - egyébként szinte kizárt, a fizikailag létrejött találkozó során azonban pontos protokoll szerint zajlik a beszélgetés).

Az információs társadalom vívmányai közé sorolható a közszolgáltatások, többek között az orvosi ellátás, az oktatás, a közigazgatás, a katasztrófa-elhárítás és a szállítás területén tapasztalható minőségi színvonal-emelkedés. Az élet- és munkakörülmények is javultak a műholdas technológiát felhasználva, továbbá a szabadidő eltöltését szolgáló újfajta szórakozási lehetőségek egész sorát biztosítják a nagy sáv szélességű, interaktív hálózatok, ami azonban egyértelműen a közvetlen interperszonális emberi kapcsolatok leépülését is magával hozta. Az emberek egyre kevésbé vannak egymásra utalva: a számítógép mellől a lakásból ki sem lépve lehet háztartást vezetni, bevásárlásokat, bankügyeket intézni, utazásokat szervezni, virtuális barátságokat, ismeretségeket kötni. Egy olyan országban, ahol a technika vívmányaira a lakosság érzékenysége és fogadókészsége az elképzelhető legnagyobb mértékű, a fogyasztók kapva kapnak a legújabb technikai csodákon, és a bevezetéstől számított legrövidebb idő alatt élnek is ezekkel a lehetőségekkel. Nem véletlen, hogy a walkman, a discman és társai japán fejlesztések eredményei. A legendásan zsúfolt tömegközlekedési eszközökön a fülhallgató jóvoltából sikerült a külvilágot kizárni, és a tömegben is "magán-szférát" teremteni. Az emberi kommunikáció az emberi hangot is kikapcsolva a telefon helyett mindinkább az sms-ek, az Interneten való csetelés és e-mailezés szintjére tevődik át. A növekvő individualizmus a hagyományos társadalmi kötelékek meglazulásához és végül felbomlásához vezet. Még a híres japán találmány, a *karaoke* is valamennyire illeszkedik ebbe a sorba, hiszen a

hihetetlen módon elterjedt „karaokégép nem igazi hangszer: elnyeli, magába olvasztja az énekest, hogy kiegészítse saját hangját és az általa produkált képeket .Miközben a karaoketeremben egyfajta zenei hipertext részévé válunk, fizikailag belépünk a multimédia rendszerbe, és saját énünket elkülönítjük a barátainkétól, akik türelmesen várják, hogy sorra kerüljenek az előadás lineáris menetében, ami felváltotta a hagyományos kocsmi éneklés rendezetlen kórusát”(Castells, Manuel: *Az információ kora, Gondolat-Infonia, 2005, 487.o.*)

Természetesen ezek a jelenségek és tendenciák minden fejlett ipari társadalomban fellelhetők. A különbség azonban több szempontból is lényeges: egyrészt ezek a változások Japánban nem hosszú évtizedek, hanem tíz-húsz év alatt következnek be; vagyis a változások sebessége meghaladja a társadalmi feldolgozhatóság optimális idejét. Másrészt a változások intenzitásukban és összetettségükben erősebbek voltak, mint más országokban. Japánban az urbanizáció, a technológiai forradalom, a fogyasztói társadalom kialakulása, a hagyományos családszerkezet átalakulása és a társadalmi életkori struktúra megváltozása gyakorlatilag egyidejűleg következett be. Harmadrészt a változások a hagyományos kultúrától és társadalmi értékrendtől alapvetően idegen (USA) elemeket emeltek be a japán életformába, s ezt a társadalom traumaként éli át. Az idegen elemekért sokan a televíziót okolják, amely a nyugati, elsősorban amerikai életformát és értékrendet közvetíti, és ami sokak - főként a fiatalok - számára kritika nélküli követendő ideált is jelent. Márpedig ehhez az ideálhoz felzárkózni a hagyományos értékrend keretei között nem lehetséges, ezért szükségszerűen kialakul az a feszültség, amely jelenleg a japán társadalmi tudat mélyrétegeit is érinti. Kérdés, hogy az alkalmazkodási készségről híres japán társadalom ezzel az értékrend-válsággal és a várható paradigmaváltással miként tud a jövőben megbirkózni. (in.: www.terebess.hu/keletkultinfo/hidasij/html. 2010-07-09)

A privátszféra védelmére szolgáló jogi norma – a technikai fejlődéshez képest - későn született meg: a japán adatvédelmi törvény 2003-tól, de a vállalkozásokra vonatkozó kötelezettségek (a törvény csak az 5000 vagy ennél több személy adatát kezelő cég esetében alkalmazandó) csak 2005. április 1-től hatályosak. Az adatvédelmi felügyeletet az illetékes minisztériumok látják el (a kereskedelmi, belügyi és kommunikációs, egészségügyi munkaügyi és szociális, vidékfejlesztési és infrastrukturális minisztériumok), de az állampolgári panaszokat fogadják az erre felhatalmazott adatvédelmi szervezetek, valamint a vállalatok saját panasz fórumot üzemeltetnek. (in.: www.privireal.org/content/dp/japan/php, 2010-07-09) Az adatvédelmi normák megszegői komoly pénzbüntetéssel vagy akár hat hónapig tartó börtönbüntetéssel is számolhatnak. Az elmúlt években néhány komoly adatvédelmi botrány okozott feszültséget, 2004-ben például a Softbank BB szolgáltatótól 4.5 millió felhasználó személyes adata szivárgott ki illegálisan, ennek ellenére az ilyen jogsértések áldozatainak csupán kevesebb, mint egy százaléka fordult bírósághoz .

(in.: www.pcworld.com/article/120218/japan_tightens_personal_data_protection.html, 2010-07-09)

XII.2. Az Internet

"You already have zero privacy - get over it" Scott McNealy⁴²⁹

A „hálózatok hálózata” a számítógépeknek és hozzájuk csatlakoztatott telefonvonalaknak olyan elméleti szerveződése, amelynek pontjai képesek egymással kapcsolatba lépni. Nincs központ, ahogy nincs egy központi gép sem, így minden, hálózatra kötött gép egyszerre fő- és alállomás. Az eredetileg katonai felhasználásra tervezett hálózat rendkívül gyorsan általános kommunikációs és adattovábbító médiává vált, melyből az emberi kapcsolatteremtés új formái ágaztak ki. Mint oly sok tudományos újítás, az Internet kifejlesztése is katonai célokhoz (és ezek nagyvonalú finanszírozásához) kötődik. 1958-ban merült fel az USA-ban egy olyan kevésbé sebezhető számítógép-hálózat létrehozásának igénye, amelynek részei egy esetleges atomtámadást követően is működőképesek maradnának. Eisenhower elnök a Szputnyik-1 fellövésének hírére elrendelte a DARPA (*Defense Advanced Research Project Agency*) projektügynökség létrehozását a kutatások további finanszírozására. Kidolgoztak egy többközpontú, csomagkapcsolt hálózati kommunikációs rendszert (ún. NCP protokoll), melynek lényege, hogy az adatok továbbítása kisebb csomagokban történik. Ezen az elven kezdett működni 1969-ben az ARPANET (*Advanced Research Projects Agency Network*). 1972-ben megszületett az első e-mail program és 1974-ben bukkant fel először az „Internet” kifejezés egy TCP protokollról szóló tanulmányban. 1983-ban az addig szigorúan kontrollált ARPANET-ből MILNET (*Military Network*) néven leválasztották a hadászati szegmenst és ezzel felszabadult a mai fogalmaink szerinti Internet. A *National Science Foundation* (NSF) felismerte, hogy a hálózat a tudományos fejlődésben döntő fontosságú lehet, ezért igen nagy szerepet vállalt a további fejlesztésben. 1985-86 között építették ki az NSF 6 szuperszámítógép központját és az így kialakult hálózatot összekapcsolták az ARPANET-tel. A gyakorlatban először oktatási intézményeknél (Stanford University – de később a világban is mindenhol először egyetemeken kezdték a rendszerépítést) tesztelt hálózatra egyre több intézmény, szervezet és cég kapcsolódott rá és a szolgáltatást hamarosan a nagyközönségnek is felkínálták. Az elektronikus levelezés (*e-mail*) forradalmi elterjedését gyorsan követte a hírcsoportok (*newsgroup*), majd az egyre újabb és sokoldalúbb információkereső- és továbbító eszközök elterjedése. Ezek a folyamatok 1992-ben az európai részecskefizikai kutatóintézet, a CERN közreműködésével a WWW (*World Wide Web, világháló*) létrehozásához vezettek: innentől az informatikához nem értő laikusok is könnyedén, minden

⁴²⁹ A Sun Microsystems igazgatója, 1999. január

tanulás nélkül csatlakozhatnak a netre. 1998-ra mintegy 300 millióra nőtt a web dokumentumok száma és azóta a napi növekedés is milliós nagyságrendű. A statisztikák szerint az Internet-használók száma mára jóval meghaladta a két milliárdot. A gyors elterjedésből és az egyszerű kezelhetőségből eredeztethető a felhasználó szempontjából ingyenes, nonprofit hálózat kommercializálódása is. Az óriási és egyre növekvő internetközösség hatalmas üzleti lehetőségeket rejt magában.

19. ábra: az internet elterjedésének nemzetközi adatai, 2011.03.31 (Forrás: <http://www.internetworldstats.com/stats.htm>)

	Populáció	Internet használók 2000.12.31	Internet használók 2011.03.31	Lakosság arányában való elterjedés %	Növekedés 2000-2011
Afrika	1,037,524,058	4,514,400	118,609,620	11.4 %	2,527.4 %
Ázsia	3,879,740,877	114,304,000	922,329,554	23.8 %	706.9 %
Európa	816,426,346	105,096,093	476,213,935	58.3 %	353.1 %
Közél-Kelet	216,258,843	3,284,800	68,553,666	31.7 %	1,987.0 %
Észak-Amerika	347,394,870	108,096,800	272,066,000	78.3 %	151.7 %
Latin-Amerika	597,283,165	18,068,919	215,939,400	36.2 %	1,037.4 %
Ausztrália	35,426,995	7,620,480	21,293,830	60.1 %	179.4 %
Világ összesen	6,930,055,154	360,985,492	2,095,006,005	30.2 %	480.4 %

Az Internet jellemzői:

- (+) nyilvános, decentralizált, rugalmas és elvileg mindenki számára elérhető (ebben az értelemben rendkívül demokratikus)
- (+) megkönnyíti a határok és korlátok nélküli gyors kapcsolattartást
- (+) a közérdekű adatokhoz való hozzáférés hasznos eszköze
- (+) sokoldalú és személyes kommunikációs fórumként a gondolkodás- és véleménynyilvánítás szabadságát szolgálja

ugyanakkor

- (-) adatbiztonsági szempontból meglehetősen sérülékeny
- (-) pontatlan és hamis információk forrása lehet
- (-) a kommercializálódás irányába mozdul
- (-) illegális tevékenységek terepeként (például demokráciaellenes tevékenység) és eszközeként (például személyes adatok ellopása) is felhasználható

A legfontosabb Internethez köthető társadalmi újdonság az egyének és csoportok közötti új kommunikációs és kapcsolati formák megjelenése, melyekre – a régebbi formákhoz viszonyítva – minden esetben jellemző a gyorsaság, közvetlenség és bizonyos értelmű kontroll nélkülség, nem véletlen, hogy a civil társadalom intézményei a korai felhasználók⁴³⁰ között találhatók. A társas kapcsolatok közül az ún. sokszoros gyenge kapcsolatok kifejlesztéséhez nyújt megfelelő táptalajt, melyek alacsony ráfordítással elsősorban információszerzésre használhatók⁴³¹. További előnyöket jelent az adatbázisok közötti szabad barangolás, az információk gyors elérhetősége, a tér- és időkorlátok lebomlását. Az Interneten könnyen és gyorsan publikálhatók a kutatási eredmények, gyorsan és hatékonyan gyűjthetők adatok (például korai figyelmeztető rendszerként működhet a környezeti károk esetében is hasonlóan ahhoz, ahogyan járványok kitörését jelzi⁴³²). A személyközi kommunikáció új lehetőségekkel bővült az elektronikus levelezés térnyerésével, mely nem a személyes találkozást, inkább a telefonálást helyettesíti. A másik fontos tényező a szólás- és véleménynyilvánítás szabadságjogainak fórumaként szolgáló tér robbanásszerű megnövekedése. Ehhez kapcsolható a közérdekű információk terjesztésének és felhasználásának határtalan lehetősége is. A politika szintén felfedezte magának az új terepet, egyrészt politikai propagandaanyagok célzott szétküldéséhez (főleg választási kampányok során), közérdekű kérdések megvitatásához (például Amszterdamban a Digital City programnál a jogtalan betelepülés témakörében) másrészt spontán szerveződések

⁴³⁰ John Naughton: Vitatott terület: az internet és a globális civil társadalom in.: Globális civil társadalom, szerkesztette Helmut Anheier, Marlies Glasius, Mary Kaldor Typotex Bp. 2004, 217.o.

⁴³¹ Castells, Manuel: A hálózati társadalom kialakulása, Gondolat-Infonia, 2005, 471.o.

⁴³² A blogokat, videókat, online híreket és egyéb interneten megjelenő információkat automatikusan szűrő program jelentéktelennek tűnő adatokból téma szerint csoportosítva fontos jelzéseket állíthat fel például a globális felmelegedés, szennyezések, az erdők pusztulása vagy a túlhalászás témaköreiben. Egy kanadai fejlesztésű programot (GPHIN) hasonló elvek alapján már sikeresen alkalmaznak járványok felfedezésére: a program betegségekről gyűjt össze „jelentéktelen” információkat a világhálóról, évente 40 %-ban először figyelmeztetve azokra a jelekre, melyeket az Egészségügyi Világszervezet később 200-250 esetben járványnak minősít in. http://index.hu/tech/net/2009/03/19/az_internet_jelezheti_a_kornyezetvedelmi_veszelyeket_, 2009-03-19

megszervezéséhez (erre nagyon eklatáns példa az Internetnek a 2011-es arab forradalmak kirobbanásában játszott szerepe).

Veszélyt jelenthet ugyanakkor:⁴³³

- az információk hitelességének, forrásának és minőségének kérdésessége,
- az információ-függőség (web-függőség) kialakulása,
- a személyközi kapcsolatok csökkenése, elszigetelődés,
- a valóságtól való elszakadás (különösen az internetes játékok vagy a virtuális „második világhoz” kapcsolódás esetében)
- visszaélések, bűncselekmények (különösen a gyermek- és fiatalkorúak válhatnak könnyen áldozattá)⁴³⁴

Az információs jogok viszonylatában megállapítható tehát, hogy a személyes adatok védelme az Internet „korlátlanága” miatt sérülékenyebb, míg a közérdekű adatok nyilvánossága teljesebbé vált. Az interneten történő adatkezelések kérdésköre igencsak feszegeti a klasszikus joghatóság-jogérvényesítés- illetékességi szabályok kereteit, hiszen a technológia lehetőséget nyújt arra, hogy idegen állam területén, fizikai jelenlét nélkül valaki adatkezeléseket végezzen. (Az Európai Bíróság 2010. december 7-i ítéletében magánjogi keresetek tárgyában mondta ki, hogy a kereskedelmi szolgáltatást felkínáló internetes cég nem elég, ha egy adott országban felkínálja termékét vagy szolgáltatását, az illetékesség megalapozásához az is szükséges, hogy a cég kifejezett szándéka szerint az adott országban ténylegesen létre is jöhessen a fogyasztó és a szolgáltató közötti szerződéses viszony.⁴³⁵)

A kollíziós és egyéb nemzetközi egyezmények sok esetben nem nyújtanak igazi segítséget, hiszen a véleménynyilvánítási szabadság határait tipikusan az adott állam alkotmányos, politikai és kulturális tradíciói határozzák meg és ez rendkívül eltérő lehet. Tipikus helyzet áll elő az antiszemita és neonáci tartalmú honlapok esetében, melyeket általában az USA-ban található szerverről üzemeltetnek. Az Interneten közzétett jogsértő tartalom fizikai értelemben ahhoz az országhoz köthető, ahol a tároló szerver található. Ilyenből akár több is lehet, de az is előfordulhat, hogy ehhez az országhoz sem a jogsértő, sem a sértett félnek egyébként nincs köze és jogi értelemben – egyelőre – nincs jelentősége annak, hogy a jogsértő tartalom melyik országból került feltöltésre. A fent jelzett problémák miatt is a nemzetközi jogon belül a

⁴³³ Lénárd András: Az Internet veszélyei a 10-14 éves korosztályra in.: <https://nws.niif.hu/ncd2000/docs/kivonat/ahu-43.htm>, 2010-03-02

⁴³⁴ Nagy Lajos: Közösségi portálok veszélyei 2007.szept.4. in.: <http://pcworld.hu/kozossegi-portalok-veszelyei-20070904.html>, 2010-03-02

⁴³⁵ „the trader must have manifested its intention to establish commercial relations with such consumers” in.: Court of Justice of the European Union Press Release No 118/10 Luxembourg, Judgment in Joined Cases C-585/08 and C-144/09 , www.curia.europa.eu – 2010-12-12

nemzetközi internet-szabályozás konszenzusos kialakítása még várat magára és jogi korlátok helyett jelenleg csak a technikai védelem (pl. szűrők használata) eszközei vehetők hatékonyan igénybe.

XII.2.1 Hálózati közösségek

Az internetes jelenségek közül – viharos gyorsaságú elterjedése és a magánéletre gyakorolt hatása miatt – kiemelendő a virtuális közösségeként formálódó közösségi hálók szerepe. A közösségi hálók fogalmát a modern szociológia dolgozta ki és a fogalmat az elmúlt száz évben más tudományágak is átvették a társadalmi rendszerek egyes elemei közötti kapcsolatok leírására. Ugyanakkor a személyes kapcsolatok elemzésével már az ókori Kínában is foglalkoztak, hiszen pontosan számon tartották (*guanxi*), hogy az adott falusi vagy városi közösségen belül ki kire számíthat, ki kinek a lekötelezettje.

Az internet-alapú közösségi hálók (*Social Networks*) lényege, hogy valamilyen közös csoportismérv (iskola, foglalkozás, hit, hobby stb.) alapján ismeretlenek vagy ismerősök online kapcsolatba kerüljenek egymással kapcsolatépítés vagy szolgáltatás-nyújtás céljából. Az internet-alapú közösségi hálózat alapvető kritériumai⁴³⁶:

- a felhasználók publikus vagy fél-publikus profiloldalhoz hozhatnak maguknak létre
- a felhasználók között biztosított az összeköttetés
- a felhasználók saját és mások kapcsolati hálóját is megismerhetik

Az első ilyen közösségi oldal 1995-től az USA-ban üzemel *classmates.com* néven és célja osztálytársak, munkatársak, katonatársak felkutatása volt. Az első olyan oldal, ahol a felhasználók profiloldalakat is létre tudtak hozni és kapcsolataikat áttekinthették, a *SixDegrees* volt 1997-ben (a név utal a „hat lépés távolság – *Six degrees of separation* elméletre, mely szerint a földön bárkivel kapcsolatba hozhatók vagyunk úgy, hogy közöttünk összekötőként maximálisan öt személy van), az oldal egyébként 2000-ben bezárt, mert üzletileg nem hozott sikert.

⁴³⁶ „We define social network site as web-based services that allow individuals to (1) construct a public or semi-public profile within a bounded system (2) articulate a list of other users with whom they share a connection and (3) view and traverse their list of connections and those made by others within the system”. In Boyd, Danah M és Ellison, Nicole B: Social Network Sites: Definition, History, and Scholarship, Journal of Computer-Mediated Communication, Publisher: Morgan Kaufmann Publishers, 2008, Volume 13, Issue 1, 210. o.:

2003-tól a világon mindenhol megjelennek ilyen közösségi oldalak: Indiában az *Orkut*, Japánban a *Mixi*, Svédországban a *Lunarstorm*, Hollandiában a *Hyves*, Lengyelországban a *Grono*, Dél-Amerikában a *Hi5*, angolszász területeken a *Bebo*, Észak-Amerikában a *Facebook stb.* A 2002-ben indult legnépszerűbb magyar közösségi oldal a *wiw (who is who)*, mely 2005-ben felvett az *iwiw* nevet.

A profiloldalak nyilvánossága szolgáltató-függő, van, ahol teljes a nyilvánosság, előfordul, hogy csak a regisztrált tagok nézhetik meg az adatokat, és van, ahol korlátozások külön-külön is beállíthatók. A hálózatban a „felhasználói lét” a személyes adatok megadásával kezdődik: minimális adatszolgáltatási követelmény az érintett neve, életkora, lakhelye, érdeklődési köre, egy kis kötetlen bemutatkozás, és bármi, amit az érintett még magáról fontosnak tart, általában elvárás a fénykép feltöltése is. Formálisan tehát nincs is gond az adatkezelés jogszerűségével és mégis: a milliós nagyságrendben nyilvánosságra hozott személyes adatok tömege egyrészt igen sérülékeny magánszférát eredményez globális mértékben meghatározott teljes - elsősorban fiatal – generációk vonatkozásában. Különösen érintettek a tizenéves lányok, akik divatból és meggondolatlanul nagy előszeregettel küldenek mobiltelefonon vagy raknak fel „szexis” képeket magukról – nem gondolva az akár sok évvel később jelentkező kellemetlen következményekre⁴³⁷.

Európai kutatások eredményei⁴³⁸ megerősítik, hogy a hálózati kapcsolatépítés különösen népszerű a fiatalok körében: a 9-12 éves gyerekek 38%-a, míg a 13-16 évesek 76 %-a tagja valamilyen hálózati közösségnek (a 9-16 évesek harmada a Facebook-hoz kötődik – ebből is látható, hogy a 13 éves korlátozás mennyire komolytalan) és a fiatalabbak egyben óvatlanabbak is: egyértelműen nagyobb százalékban engednek személyes adataikhoz (akár lakcímükhöz, telefonszámukhoz) hozzáférést idegeneknek. A magyarországi *iwiw*-adatok e tekintetben Európában a legrosszabbnak mondhatók.

20. ábra: Gyermek-és fiatalkorú közösségi oldalhasználók milyen arányban állítják be profiladataikat publikusnak? (Forrás: <http://www2.lse.ac.uk/media@lse/research/EUKidsOnline/ShortSNS.pdf>)

Ország	Hálózati közösségi oldal	% 9-12 éves tagok	% 13-16 éves tagok	% 9-16 éves tagok
Magyarország	<i>iwiw</i>	70	52	60
	<i>Myvip</i>	55	53	53
Bulgária	Facebook	35	26	27

⁴³⁷ <http://www.guardian.co.uk/business/2007/jul/16/usnews.news-2010-04-04>

⁴³⁸ EU Kids Online - Social Networking, Age and Privacy Sonia Livingstone, Kjartan Ólafsson and Elisabeth Staksrud kutatásai in.: <http://www2.lse.ac.uk/media@lse/research/EUKidsOnline/ShortSNS.pdf>, 2011.

Csehország	Facebook	37	30	32
Lengyelország	Nasza-Klasa	41	39	40
Románia	Hi5	40	35	37
Ausztria	Facebook	25	17	19
Németország	SchülerVZ	11	24	21
Franciaország	Facebook	16	20	19
Nagy-Britannia	Facebook	9	11	10
Átlag		29	27	27

A virtuális térben kontroll nélkül keringő személyes adatokat az adatalany eredeti szándékától vagy mindenkori akaratától független célokra is könnyen fel lehet használni. Az érintettől tudomása nélkül bármikor digitális dossziék (*digital dossiers aggression*)⁴³⁹ készíthetők, listázva például a hobbjait vagy a barátnői nevét. Nem elhanyagolható az (adat)biztonság kérdése: számos visszaélés fordul elő azzal kapcsolatban, hogy valaki más nevében „kreál” profiloldalakat, tölt fel (akár kompromittáló, kellemetlen) fényképeket vagy egyéb információkat. A Lindqvist-ügyben hozott európai bírósági ítélet⁴⁴⁰ lényege pontosan az volt, hogy még teljesen jóhiszemű célból, egyházi karitatív munkában részt vevő személyek adatait sem lehet bejegyzésük nélkül egy web-oldalon nyilvánosságra hozni. Az emberek emellett gyakran elfeledkeznek arról, hogy minden adat, ami egyszer a világhálóra kerül, onnan többé tökéletesen már soha nem távolítható el. Már Magyarországon is a munkáltatók vagy munkaerő-közvetítéssel foglalkozó „fejvadász-cégek” bevett gyakorlata, hogy a pályázóknak „utánanéznék” a közösségi oldalakon és gyakran előfordul, hogy vicces vagy inkriminált helyzetekben készült fotók, esetleg szövegek alapján utasítják el az egyébként „komoly” jelentkezéseket. Szintén észben kell tartani, hogy minden adat, ami rólunk az Internetre kikerül, az adathalászok számára is megszerezhetővé válik. A legkönnyebb számukra az e-mail címek begyűjtése, melynek kellemetlen következménye postaládánk kérértlen küldeményekkel való elárasztása. A felhasználók ismerősei a kapcsolati hálón keresztül könnyen lenyomozhatóak, így bárkiről megszerezhetőek személyes adatok. A magyar *iwiw* a Nemzetbiztonsági Hivatal figyelmét is felkeltette⁴⁴¹. Egy NBH-ból származó levél 2006-ban arra hívja föl az állami vezetők figyelmét, hogy az *iWiW*-en tárolt adataik kockázatot jelenthetnek az országra nézve, mivel titkosszolgálatok és szervezett bűnözői körök juthatnak így bizalmas információkhoz. Az *iWiW*-en több vezető politikus is aktívan szerepelt (például Demszky Gábor vagy Kóka János). Az adatvédelmi biztos is látott veszélyeket a rendszerben, hiszen a tisztviselők és politikusok adatainak egy része nyilvános, de például a

⁴³⁹ G. HOGBEN (ENISA), ENISA Position Paper No.1 Security Issues and Recommendations for Online Social Networks, October 2007, 8.o.

⁴⁴⁰ C-101/01 *Lindqvist* [2003] ECR I-12971

⁴⁴¹ <http://abiweb.obh.hu/abi/index.php?menu=mediaszemle/aktualis/2006/05/19&dok=11286>, 2010-03-02

kapcsolatrendszereik ezen a módon lényegesen átláthatóbbá válhatnak, illetve ha valaki megszünteti a regisztrációját, az nem biztos, hogy eltűnik az Internetről, hiszen az adatokat korábban bárki archiválhatta. Az ezzel kapcsolatos adatvédelmi aggályokat úgy tűnik, a magyar felhasználók nem veszik komolyan, aminek jele a felhasználók számának napi emelkedése, illetve a fiatal korosztályok Facebook-hoz kötődő függő viszonya⁴⁴². A hálózati előnyök segítségével nem csak új közösségeket lehet létrehozni, hanem meglévőket is lehet erősíteni, modernizálni. Jó példa erre az egyes egyházak (például Magyarországon a Krisna Tudatú Hívők Közössége) vagy szekták nemzetközi elterjedése, amelyek tanaikat és az egyes, a nagy földrajzi távolságok miatt egyébként szükségszerűen elszigetelt közösségek közötti kapcsolattartást az Internet segítségével új alapokra helyezték.

XII.3. Az információrobbanás társadalmi veszélyei

Az információrobbanás oldalán nem csak előnyök léteznek, a generációk közötti elidegenedés, a kommunikációs csatornák beszűkülésének veszélye az emberi lét minőségét veszélyezteti. A veszélyek megértésénél fontos a történeti háttér ismerete, melynek Z. Karvalics László⁴⁴³ eszmefuttatása szerint legfőbb jellemzője a kiegyensúlyozatlan és földrajzi értelemben igen megosztott fejlődési trend, ezen belül pedig az amerikai hegemonia⁴⁴⁴. Az amerikai hegemonia előzménye a második világháborút követő időszak, mikor az ipari tömegtermelés "kifutása" után az amerikai gazdasági prosperitás és hegemonia alapja az elektronizációban elért vezető pozíció lett. Ez kezdetben az elektronikus-tömegtermékek gyártására és alkalmazására, az 1980-as évektől a távközlési világpiacra és a szoftvergyártásra vonatkozott, a harmadik szakasz pedig a tömegkommunikációs eszközök (újság, televízió, film) "feloldódása egy informatikai szuperrendszerben", amely nagy sikereket és óriási profit ígérte a XXI. században. A szereplők számára a legfontosabb szempont, hogy az infrastruktúra üzemeltetésének és az információs szolgáltatások birtoklásának jogát egyszerre szerezhessék meg, a legnagyobb profitra ugyanis az számíthat, aki egyszerre kínálja a hálózati infrastruktúrát és az arra telepíthető nagymennyiségű szolgáltatást (tele-vásárlás, telebank, távoktatás, adatbázis-elérések, elektronikus levelezés, adózás, elektronikus új-bázis elérések, interaktív szórakozás,

⁴⁴² Magyar tizenévesek beszélgetéseinek állandó témája a „mennyi időt voltam fent a Facebook-on” és „ott milyen izgalmas információkat fedeztem fel ismerőseimről” – forrás: saját tapasztalat

⁴⁴³ A BME-UNESCO Információs Társadalom-és Trendkutató Központjának (ITTK) alapító-igazgatója, az információs társadalom témakörének kiemelkedő szakértője

⁴⁴⁴ Z. Karvalics László: Az információtörténeti gondolkodás ágazatai, kiindulópontjai és kezdetei, Világtörténet, 1996. ősz-tél

filmkölcsönzés stb.). Az amerikai recept az összes szolgáltatás egy szervezetten belül történő megszervezése, a különféle médiumok interaktív integrálódása. Az így létrejövő amerikai info-óriások jelentős tőkével és ezért nagy befolyással is rendelkeznek. A hatalmas vállalatok számára az egyetlen hozzájuk méltó kihívás a globális expanzió, ami ráadásul üzleti okokból leginkább a szórakoztatóiparhoz köthető, hiszen itt garantált az óriási és biztos profit anélkül, hogy a tartalom minőségére bárki is különösebben igényes lenne. A tőke szabad áramlásának, a verseny szabadságának és szellemi tulajdonjog védelmének a nevében az amerikai informatikai birodalom szabadon terjeszkedhet és privatizálhatja a nemzeti távközlési és információs szektorokat. Úgy tűnik, hogy semmilyen más vetélytárs - ideértve a japánokat illetve az Európai Uniót is - nem képes már sem megállítani, sem részt követelni az agresszív térhódításból. Amerika ráadásul nagy súlyt fektet arra, hogy meg is ideologizálja e téren mutatkozó monopol helyzetét, holott a tisztán üzleti szempontok mögött igazából csak az információs szakadék elmélyüléséről van szó. Az elmaradást a kevésbé fejlett országok az egyre inkább felpörgő technológiai fejlesztéssel szemben mind materiális, mind immateriális okok miatt (pl. *"brain drain"*-szellemi tőke elszívás) képtelen behozni, így a különbség hatványozottan jelentkezik. Ez a nyugat-európai demokráciákra majdhogynem ugyanúgy érvényes, mint Kelet-Európára, hiszen a fejlesztésbe önerővel már nem lehet bekapcsolódni, így tulajdonképpen mindenki egyre kiszolgáltatottabbá válik és alárendelt, függő viszonyba kerül az USA-val szemben. A fejlődő országok esetében az elmaradás szinte behozhatatlan. Már 1976-ban a colomboi csúcserkezeslet politikai nyilatkozatának 161-es szakasza is deklaráta, hogy *"Az el nem kötelezett országok aggodalommal veszik tudomásul a mély és egyre növekvő szakadékot az el nem kötelezett országok kommunikációs lehetőségei és a fejlett országok lehetőségei között, ami a gyarmati múlt öröksége. Ez a függés és dominancia helyzetét teremti meg, amelyben az országok többségének pozíciója az eltorzított, helytelen és előítéletekkel teli információ passzív átvevőinek szerepére redukálódott."*

A legfontosabb társadalmi hatások és változások közé tartozik, hogy az USA és az elmaradottabb országok viszonyának analógiájaként egy társadalmon belül is sor kerül a gazdagok-szegények, vagyis információs hatalommal rendelkezők- illetve abból kizártak konfliktusára. Egy szűk, kiválasztott mérnökökből, jogászokból, tervezőkből illetve pénzügyi szakemberekből álló privilegizált réteg alkotja a jövő társadalmának szűk elitjét, ahová "kívülállónak" a bejutás minden eddiginél nehezebb lesz. Elfogadott kiindulópont, hogy az új társadalomban új hatalmi sémák és elosztási viszonyok fognak érvényesülni. Nem eldöntött kérdés azonban, hogy a változások az egyén nagyobb szabadságát és autonómiáját eredményezik-e és esetleg egyfajta közvetlen demokráciához való visszatérést (*ún. athéni-*

modell) hoznak-e, vagy éppen ellenkezőleg, megvalósul Orwell 1984-e. A piac- és profitorientáció megakadályozza egy központi diktatórikus hatalom létrejöttét, de ettől még a különböző szinteken történő erőszakos befolyásolás veszélye nem csökken. Itt újra külön ki kell emelni a média szerepét és felelősségét is, hiszen a média által történő torz tudatformálás miatt a tömegek hamis képet kaphatnak a világról, a töredékes, összefüggéseiből kiszakított, a rendezőelvektől megfosztott, előzmények nélküli és a történelmi folyamatokra való bármiféle utalástól elvonatkoztatott információ pedig aláássa a megértési képességet és olyanná formálja az információs környezetet, amelyben a hatékony (politikai) cselekvés képessége végzetesen meggyengül.

Az információs társadalmakban a kommunikációs analfabetizmus ellen kell felvenni a harcot: meg kell tanítani az embereket arra, hogy értékesen használják fel a kommunikáció új eszközeit, lehetőségeit életük gazdagítására. A World Internet Project kutatásai arra világítanak rá, hogy az Internet használatától való idegenkedés sokszor nem feltétlenül a szegénységre, hanem a restségre, tájékozatlanságra, technofóbiára, az újdonságokkal szemben megmutatkozó közömbös viselkedésre vezethető vissza.⁴⁴⁵ Társadalmi mértékben ezek a tulajdonságok a lemaradást determinálhatják, pedig az információs társadalom által generált tudásra és fejlődésre mindenhol szükség lenne.

Másik strukturális probléma, hogy az információgazdaság, mint legdinamikusabban növekvő szektor, objektív akadályok miatt képtelen felszívni a más ágazatokból kiáramló munkanélküli tömegeket. Ennek oka a kisebb kereslet, valamint a nem megfelelő minőségű kínálat. Az alsó középosztály alatt elhelyezkedő társadalmi rétegeknek, valamint az idősebb munkavállalóknak semmilyen kilátása nincs arra, hogy akár szakmai, akár mentális oldalról idomulni tudjanak az új elvárásokhoz - az alsóbbrendűség és feleslegesség tudata pedig mentálisan is megerősíti a társadalmi perifériára szorulást. Ugyanakkor a képzett és fiatalabb munkavállalók is állandó feszültség alatt élnek, hiszen a pozíciószerzés és megtartás feltétele az állandó tanulás és megújulás.

Szociológusok már felhívták a figyelmet arra, hogy az információtechnika hatalmas tempójú fejlődési üteme nem új társadalmat, hanem csak új minőségű működés- és kapcsolati kódokat generál, s az a fajta közösség, amit a globális információs társadalom előrevetít, nem hozható kapcsolatba a klasszikus és tradicionális közösségi hagyományokkal. A munka világának nagy horderejű fejleménye az ún. távmunka (*teleworking*) megjelenése, ami megteremtette az

⁴⁴⁵ Csepeli György-Prazsák Gergő: Internetezők az értékek vonzásában in.: Mit értékelnek a magyarok? Az Európai Értékrend Vizsgálata 2008. évi magyar eredményei, szerk.: Rosta Gergely-Tomka Miklós, OCIFE Magyarország-Faludi Ferenc Akadémia, Bp., 2010, 87.o.

új korszak új munkavállalóját, a *telecommutert*, a számítógéppel, faxmodemmel és telefonmellékállomással felszerelt otthondolgozó alkalmazottat. (Az USA 150 milliós aktív munkaerőállományának 1/3 része ma már távmunkás, és a jelenlegi világgazdasági válságra adott egyik reakció, hogy nyugat-európai vállalatok előszeretettel vezetik be a „*home-office*” munkaszervezési formát.) A kényelmi és időmegtakarítási következményeken túl azonban számolni kell a humán relációk leépülésével és a távmunka elidegenítő hatásaival is.

A veszélyekre több forrásból is érkezik jelzés, M.D. Kirby "Információs Tízparancsolatának" első parancsa is erre figyelmeztet, mikor arról beszél, hogy "*korunk technológiai vívmányai veszélyeztetik az emberi jogokat és a polgári szabadságot, ezért társadalmi - ezen belül jogi - válaszokat tesznek szükségessé.*"⁴⁴⁶ A tömegek agymosását és manipulálását látványos erőszak alkalmazása nélkül, észrevétlenül és alattomban is el lehet végezni, hiszen a totalitárius törekvések egyre leplezetlenebbül jelennek meg a kommunikáció világában is. A holnap háborúit pedig már nem rakétákkal, hanem a cyberspace multimediális eszközeivel fogják vívni.⁴⁴⁷

1994 januárjában, Honoluluban a McBride-kerekasztal nyilatkozata már vészjóslóan figyelmeztet arra, hogy az információs pályák tovább mélyítik a szakadékot az információban gazdagok és szegények között, mind az egyes országokban, mind a világ gazdag és szegény régiói között - mégpedig olyan mértékig, hogy ez a belátható jövőben áthidalhatatlanná válik. Sor került ellenstratégiák kidolgozására is, ám ezek ereje és hatékonysága (elsősorban a költségek nagyságrendje miatt) megkérdőjelezhető:

Japánban 1994-ben a távközlési tanács kidolgozta a felzárkózáshoz szükséges reformokat és a postaügyi és távközlési minisztériumot bízta meg ezek koordinálásával. 1995-ben Brazília új elnöke (foglalkozására nézve szociológus) meghirdette az egész kommunikációs rendszer átvilágítását. Európa az 1995-ös Bangemann-jelentés⁴⁴⁸ tükrében hozzákezdett egy egységes európai info-piac létrehozásának megtervezésére, melynek eszközei az egységesítés, standardizáció és a magánszektor finanszírozási feladatainak kidolgozása, de a munka még

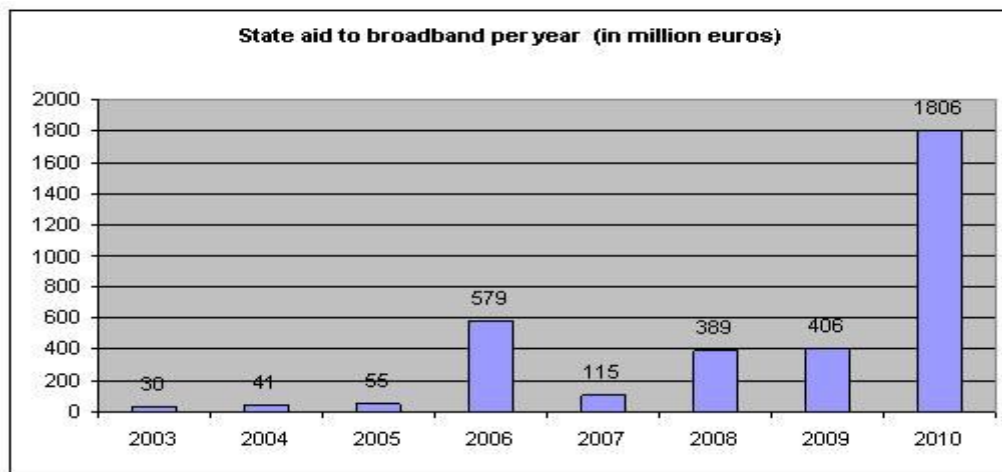
446 M.D.Kirby: Információs tízparancsolat, Világosság, 1992. évi 11. szám

447 Lukács László (1997): Egyház és kommunikáció: szövetségesek vagy ellenfelek? Európai szemmel 1997/1 in.: Média és etika. Ökumenikus tanulmányi füzetek. 14. sz.

⁴⁴⁸ A jelentést a Martin Bangemann által elnökölt felső szintű szakértői csoport készítette el az Európai Tanács 1994. június 24-25 között sorra kerülő ülésére "Európa és a Globális Információs Társadalom. Ajánlások az Európai Tanácsnak" címmel. A jelentés maga egy fontos nyilatkozat, amely megfogalmazza a célokat és körvonalazza a globális információs társadalomban betöltendő európai szerep megvalósításához szükséges eszközöket. Forrás: www.iif.hu, 2011-05-05

mindig csak a tervezés fázisáig jutott annak ellenére, hogy hihetetlen mennyiségű uniós pénzeket áldoznak a széles sávú Internet bevezetésének támogatására.

21. ábra: Uniós éves támogatás a szélessávú Internet bevezetésére az egyes országokban

Forrás: <http://europa.eu/rapid/pressReleasesAction> 2011-01-20

Magyarország és a régió számára a francia és a japán tervezési modellhez hasonló, részlegesen privatizált gazdasági rendszer sokkal vonzóbb távlatokat kínálhat, amint az „anakronisztikus piaci liberalizmus”, félő azonban, hogy a stratégiakereséskor a "mintakövetés" reflexe és a jól elhelyezkedő lobbycsoportok nyomása erősebbnek bizonyulhat a hosszú távú megfontolásoknál.

Összefoglalásként megállapítható, hogy az információ-jelenség társadalomelméleti feldolgozása nem nyúlik régi alapokra vissza. A kognitív pszichológia, a szociológia, a könyvtár- és dokumentáció-tudományhoz kötődő információelmélet és kommunikációelmélet még azt a fogalmi hálót sem dolgozta ki, amelynek segítségével az információs intézmények és folyamatok elemezhetők. Az elemzés és főleg az új társadalmi jelenségekhez kötődő veszélyekre való figyelmeztetés azonban rendkívül fontos, hiszen ezzel kapcsolatban az emberek tudatlanok, felkészületlenek és ezért védtelenek is. Hasznos lenne a témáról minél többet beszélni, ellenkező álláspontokat ütköztetni illetve a felmerülő problémákra közös megoldásokat keresni. A tanácskozások, stratégiák kidolgozásában, a viták moderálásában – piaci és politikai szempontból független pozíciója okán - az adatvédelmi biztos akár központi szerepet is vállalhatna.

XII.4. Biztonság versus szabadságjogok?

„Elég jól „eladható” az a gondolat, hogy kevesebb szabadságot több biztonságért: ez az eszme ma a világon nagyon jól propagálható eszme. Nyilván szükség van arra, hogy legyenek olyan emberek, legyenek olyan szervezetek, amelyek ennek a hamis árunak (mert én hamis árunak tartom egyébként), talmi voltáról is beszélnek; nem kell a szabadságunkat eladni a biztonságért, a szabadságunknak azt a jelentős részét, amit a biztonságunkért kérnek tőlünk, nem kell odaadnunk. Itt ugyanis fennáll az a veszély, hogy szinte észrevétlenül veszítjük el azt a szabadságot, amely egyébként életünk lételeme.”⁴⁴⁹

Hankiss Elemér szerint a nyitott társadalom egyik jellemzője a más kultúrák elfogadása mellett, hogy a hatalom birtokosainak el kell tűrniük a kritikát is, azonban mindez 9/11 után veszélybe került. Újra kiderült, hogy a demokráciát a nagy szegénység, a súlyos gazdasági válság, a kirívó társadalmi egyenlőtlenségek és a politikai osztály korrupciója mellett a félelem rombolja leginkább. Az információtechnológia helyes alkalmazása az információk gazdagsága miatt kitágíthatja, de az eszközök helytelen célokra történő felhasználása bőrtönné szűkítheti a modern ember életterét. Ezt a civilizációt pedig már könnyűszerrel elsöpörheti egy más típusú fundamentalizmus.⁴⁵⁰

Dr. Majtényi László gondolatai szinkronban vannak az előbbiekkal: *„Nagyon népszerű dolog ma, hogy különösen a terrorizmus által fenyegetett világban korlátozni kell a szabadságot és ennek az ellenértéke a nagy biztonság lesz... Amikor a rendőrségek többlet-felhatalmazásokat kérnek maguknak, akkor rendszerint a szabadság sérül, hiszen elképesztő mennyiségű személyes adatra tesznek szert, ugyanakkor nem tudnak ezzel mit kezdeni, olyan adattömeg kerül a birtokukba, amelyet nem tudnak megfelelően felhasználni. És van egy alapvető alkotmányos probléma, ezek a felhatalmazások ténylegesen kvázi bűnözőként kezelik az emberek sokaságát, hiszen alapos gyanú nélkül kutatnak bűnösök után.”⁴⁵¹*

A modernizációs kor emberének – a tények szerint hamis – biztonságérzete 2001. szeptember 11. után megroppant. Az egyének, illetve a kormányok különböző reakciókat mutatnak: „Amerika új háborúja” a terrorizmus elleni küzdelem jelszavával legitimálja a bezárkózást, az újfajta izolációs politikát és az emberi jogok egyoldalú korlátozását. Erre „jó” példa a már említett „utaslista-ügy”⁴⁵². A 29-es Munkacsoport 7/2010.sz. véleményében⁴⁵³ kifejti:

⁴⁴⁹ „Rajtunk a világ szeme” in Kossuth Rádió Tizenhat óra, 2003. május 9. Dr. Majtényi László

⁴⁵⁰Hankiss Elemér 2001. szeptember 11.: Fordulópont?, Magyar Tudomány 2002/6.szám

⁴⁵¹ „Rajtunk a világ szeme” in Kossuth Rádió Tizenhat óra, 2003. május 9. Dr. Majtényi László

⁴⁵²Lásd az Európai Bíróságról szóló részben az Európai Unió-USA közötti PNR adatok átadásáról szóló megállapodás története

„Elképzelhető, hogy a bűnüldöző hatóságok számára valóban megszokottá vált, hogy rendelkezésükre állnak a PNR-adatok, azonban önmagában ez a tény nem bizonyítja a PNR-adatok gyűjtésének és felhasználásának a politika vagy a közvélemény általi elfogadottságát, és annak szükségességét sem igazolja.” A magyar adatvédelmi biztos hasonló szellemű állásfoglalása évekkal évvel korábbi.⁴⁵⁴

Hasonló gondok jelennek meg azokban az európai – az uniós polgárok biztonságára hivatkozó – tervekben is, amely szerint minél több (lehetőleg biometrikus) azonosítóval ellátott okmányokat kell kiadni, és nagy központi nyilvántartásokat kell létrehozni, holott sokan tudják, hogy ezek az eszközök távolról sem mindenhatóak a terrorizmus elleni harcban. Erre hívja fel a figyelmet az európai adatvédelmi biztosok 29-es munkacsoportjának 2003 júniusában kiadott állásfoglalása is, melyben hangsúlyozzák, hogy a terrorizmus elleni küzdelemben biztosítani kell az egyének alapvető szabadságjogait, ideértve a magánszféra védelmét és a személyes adatok védelmét is. Az Egyesült Államoknak a belső biztonság iránti jogos igénye nem sértheti az Európai Unió alapvető szabadságjogait. Bármely korlátozás az adatkezelés tekintetében a közérdek védelmében csak akkor lehetséges, ha a demokratikus társadalom elveit nem sérti, a korlátozás feltétlenül szükséges és, olyan formában, hogy a közérdekre hivatkozás eseteit kimerítően és megfelelő jogszabályi szinten szabályozzák.⁴⁵⁵

XII.4.1. Szeptember 11. – új világrend vagy új világrendetlenség?⁴⁵⁶

2001. szeptember 11-én egy New York és Washington ellen irányult összehangolt terrorista merényletsorozat romba döntötte az amerikai gazdaság és hatalmi erő jelképének is nevezhető World Trade Center ikertornyait és egyben megrengette az egész világot. 1812 óta nem volt példa ellenséges támadásra az USA területén, és az amerikai társadalom a támadás okozta sokkból érezhetően azóta sem tudott magához térni. Az elemzők eltérő véleményeket fogalmaznak meg az okokkal és következményekkel kapcsolatban, Jürgen Habermas például a kultúrák közötti kommunikáció eltorzulását okolja, melyet a média még inkább összezavar,

⁴⁵³ 7/2010. számú vélemény az utas-nyilvántartási adatállomány (PNR) adatainak harmadik országok részére történő továbbításával kapcsolatos általános megközelítésről szóló európai bizottsági közleményről, Elfogadás időpontja: 2010. november 12. in.: ec.europa.eu/justice/policies/privacy/docs/wpdocs/2010/wp178_hu.pdf, 2011-03-03

⁴⁵⁴ ABI 268/A/2003

⁴⁵⁵ Opinion of the European Data Protection Authorities On the Transfer of Passenger's Data to the United States, 17.6.2003, http://ec.europa.eu/justice/policies/privacy/docs/wpdocs/2003/2003-06-23-prn-apis_en.pdf, 2011-03-03

⁴⁵⁶ Hankiss Elemér: 2001. szeptember 11.: Fordulópont? In. Magyar Tudomány 2002/6

Baudrillard pedig az eseményt a globalizáció ellen folytatott „negyedik világháború harcaként” értékeli, melyben a terror a média által válik „könyörtelen színházzá”.⁴⁵⁷

A „terror” latin eredetű szó, eredetileg rémületet jelent. A „társadalomra erőltetett rettegés” jelentésváltozatként először a Nagy Francia Forradalom jakobinus terrorjára alkalmazták, de ebben a formában jól használható napjaink leírására is azzal a megjegyzéssel, hogy a globalizmus jegyében az ideológiákhoz kötődő terrorizmus⁴⁵⁸ helyét felváltja a globálisan szervezett, ideológiákhoz csak lazán köthető terrorizmus.

Általános azonban az egyetértés, hogy a 9/11-ként (mely megjelölés érdekes módon megegyezik az USA-ban használt segélyhívó telefonszámmal!) hivatkozott történelmi esemény egy új világrend paradigmaváltó napját is jelenti. A hidegháborús korszak vége után – a szocializmus csapdájából kiutat kereső kelet-európai rendszerváltások idején – tanúi lehettünk az egyéni szabadságjogok rövid, de intenzív felvirágzásának, aminek kiteljesedését azonban váratlanul befagyasztotta a terrorizmus és az antiterrorizmus egymásnak feszülő hadüzenete.

G.W. Bush⁴⁵⁹ 2006 március 16-án közzétett nyilatkozata Amerika „hadban állásáról” beszél, ugyanakkor kiemeli az amerikai történelmi eszmék iránti elkötelezettségét, mint szabadság, demokrácia és emberi méltóság. Az elnöki nyilatkozatból egyértelműen fény derül az amerikai társadalom és politika „tudathasadásos mivoltára” a demokrácia és az emberi jogok témáját illetően.

Az eleve eltérő és más elvek mentén szerveződő privacy-szabályozás erejét még inkább térdre kényszerítette a 9/11 utáni jogalkotás számos aktusa. A Fehér Ház kezdeményezésére kongresszusi vizsgálóbizottság alakult 9/11-es Bizottság (*9/11 Commission*) névvel a tragédia okainak és következményeinek elemzésére öt Demokrata és öt Republikánus képviselő részvételével. A Bizottság 12 közmeghallgatást követően 2004. augusztus 21-én fejezte be működését ajánlások megfogalmazásával⁴⁶⁰. Indítványozták többek között a közlekedési biztonsági ellenőrzési listák kibővítését, a hatósági nyilvántartások (pl. jogosítványok, anyakönyvek) biztonsági előírásainak szigorítását az adatlopások elkerülésére és az USA állampolgárok részére kötelező biometrikus útlevelek használatát.

A konkrét jogszabályi rendelkezések közül néhány példa:

⁴⁵⁷Mindkét hivatkozás in: Bakcsi Botond: A post mortem történelem vége? Világosság 2006/1

⁴⁵⁸ Neal A. Pollard, Co-Director, Terrorism Research Center: TRC Analyses, The future of terrorism in.: <http://www.terrorism.com>, 2009-02-02

⁴⁵⁹ Az Amerikai Egyesült Államok 43. elnöke 2001-2009 között.

⁴⁶⁰ <http://www.911commission.gov/report/911Report.pdf>, 2011-02-02

a) Patrióta Törvény (*Patriot Act - Uniting and Strengthening America by Providing Appropriate Tools Required to Intercept and Obstruct Terrorism Act of 2001*⁴⁶¹):

A törvény a terrorizmus elleni harc jegyében a jogalkalmazó szerveknek könnyített hozzáférést enged telekommunikációs, internethasználatra vonatkozó, egészségügyi vagy pénzügyi személyes adatokhoz. Az FBI 1978 óta rendelkezik egy olyan biankó-jellegű felhatalmazással (*National Security Letters*), ami alapján nyomozásához bármilyen nyilvántartásból személyes adatot igényelhet. A Patrióta Törvény 2001-ben ennek a felhatalmazásnak a körét nagymértékben kiszélesítette, sőt, az FBI mellett már a Belbiztonsági Minisztérium, a CIA és a Pentagon is (2006. márciusi módosítása óta ügyészi jóváhagyáshoz kötve ugyan, de) kibocsáthat ilyen adatkérő határozatot. Az esetek pontos számáról nincsenek adatok, de a New York Times 2007. januári értesülése szerint⁴⁶² egy belső FBI jelentés beismerte, hogy 2002-2006 között több, mint 1000 esetben volt szabálysértő, több, mint 20 esetben pedig kifejezetten jogsértő az adatkérés.

b) Homeland Security Act, 2002⁴⁶³:

A törvény a végrehajtó szerv, a Belbiztonsági Minisztérium (*Department of Homeland Security*) fő feladatai közül egyértelműen az USA terrorizmus/terroristák elleni harcát emeli ki. Ez a hatalmas (2006-ban már 4.1 milliárd dolláros) költségvetéssel működő kormány szerv széles körű információszerzési jog- és hatáskörrel van felruházva, de saját működését annál inkább homály fedi.

A Belbiztonsági Minisztérium egyik nagy projektje a 2002-es „*Total Information Awareness*” (TIA) – később nevet változtatva „*Terrorism Information Awareness*” program, mely a Defense Advanced Research Projects Agency keretében működött 2003-ig John Poindexter admirális (!) vezetése alatt⁴⁶⁴.

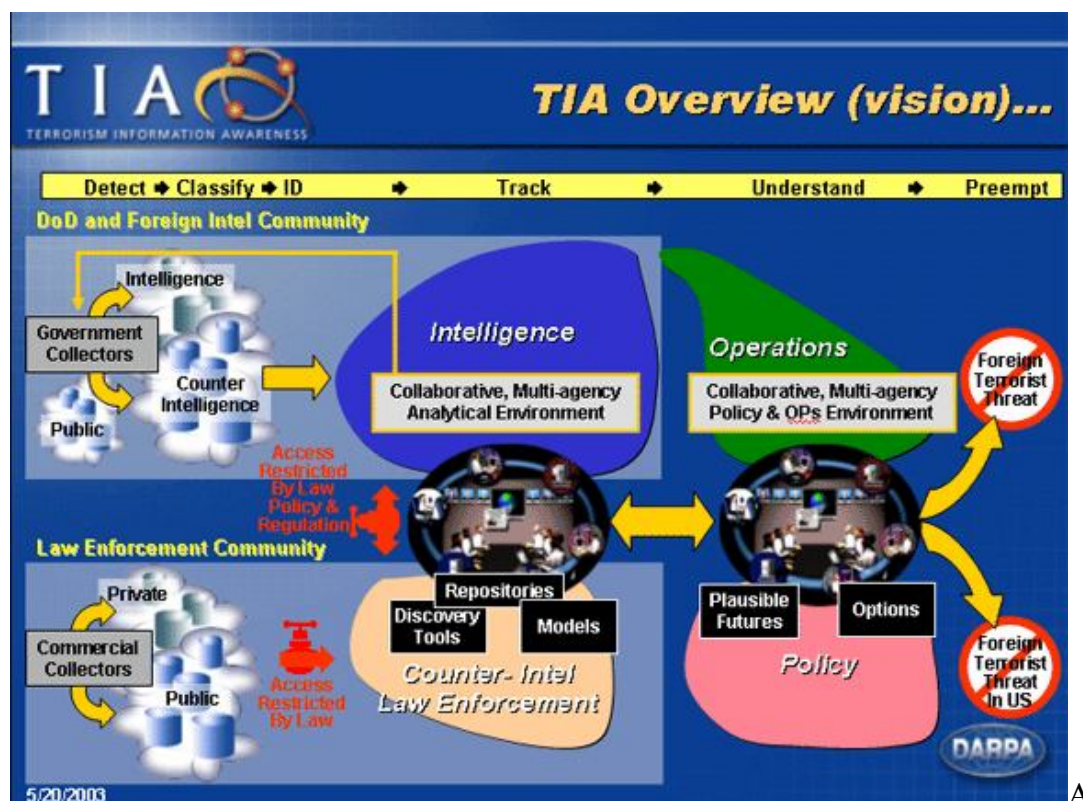
⁴⁶¹ PUBLIC LAW 107-56- Uniting and Strengthening America by Providing Appropriate Tools Required to Intercept and Obstruct Terrorism Act of 2001 (USA PATRIOT ACT) ACT OF 2001

⁴⁶² <http://www.nytimes.com/2007/01/14/washington>, 2007-01-15

⁴⁶³ Homeland Security Act (HSA) of 2002, (Pub.L. 107-296, 116 Stat. 745, enacted November 25, 2002, http://epic.org/privacy/homeland/homeland_security_act.html, 2007-01-15

⁴⁶⁴ Forrás: www.iwar.org.uk, 2011-01-02

22. ábra: A TIA képi modell- a terrorista kézjegyekre vonatkozó információ útja

Forrás: <http://www.iwar.org.uk/news-archive/tia/total-information-awareness.htm>, 2011-03-03

A TIA feladata a hiper-nagy adatbázisokban a személyes adatok között „terrorista kézjegyek” felkutatása volt. Bár a program a politikai és a közvéleménytől érkező kritika hatására 2003-ban tulajdonképpen „elvézett”, továbbra is cél maradt az ún. adathalász központok kialakítása.

A 380 millió dolláros költségvetésből működtetett adathalász központok nagy állami és nem-állami nyilvántartásokból (ideértve a magáncégeket vagy akár lóverseny fogadóirodákat is) „halásznak” személyes adatokat a potenciális terroristák kiszűrésére, a nyilvánosság számára követhetetlen kritériumok alapján és módon.

c) Lone Wolf Amendment of Foreign Intelligence Surveillance Act (FISA), 2004⁴⁶⁵:

Bármilyen nem USA-beli állampolgárt meg lehet figyelni, aki nemzetközi terrorista előkészületekben esetleg részt vesz, a terrorizmussal való kapcsolatot még valószínűsíteni sem kell.

A New York Times 2005. decemberi száma nyilvánosságra hozta Bush elnök 2002-es utasítását, melyben a Nemzetbiztonsági Szolgálatot felhatalmazza a saját állampolgárok

⁴⁶⁵ Foreign Intelligence Surveillance Act of 1978 ("FISA" Pub. L. No. 95-511, 92 Stat. 1783, enacted October 25, 1978, 50 U.S.C. ch.36, S. 1566

megfigyelésére is. Bírósági eljárás során az igazságügy-minisztert felszólították azoknak a dokumentumoknak a bemutatására, amik az elnök utasítási jogkörét alátámasztják, de a felszólítás eredmény nélkül maradt. 2007 augusztusában a Kongresszus által elfogadott törvénymódosítás a szolgálat működését felügyelő bíróság hatáskörét ellehetetlenítette, és az amerikai állampolgárok korlátlan lehallgatására is lehetőség nyílt abban az esetben, ha a kommunikáció másik résztvevője az USA-n kívül tartózkodik. Az elektronikus lehallgatásnak ezt követően nincsenek jogi korlátai, a technikai megfelelést a telefontársaságok pedig már 1994 óta kötelesek biztosítani.

d) REAL ID Act, 2005⁴⁶⁶.

A jövőbeli terroristákat meg kell akadályozni abban, hogy hamis okmányokra tegyenek szert az USA-ban – állapította meg a 9/11-es Bizottság, ezért kongresszusi vita és bizottsági meghallgatások nélkül gyorsan megszületett az a törvény, mely az államokat arra kötelezi, hogy az okmányok kiadásánál (különösen a jogosítványok esetében) a hatóságok több azonosító alapidokumentumot – és egymástól független hatósági nyilvántartást - is ellenőrizzenek. Amennyiben az államok ellenszegülnek a törvény rendelkezéseinek és ezáltal megakadályozzák egy egységes, személyazonosító igazolványként is használható jogosítvány-forma országos elterjesztését, a nem megfelelő jogosítványok gazdái kieshetnek számos szociális juttatásból és akár a repülőre való felszállásuk is megakadályozható. Ennek ellenére 16 állam törvényhozása – elsősorban a magas költségek okán – visszautasította a REAL ID törvény alkalmazását.⁴⁶⁷

e) CAPPS II (Computer Assisted Passenger Prescreening System II., 2004) és Secure Flight program:

A légiutasokra vonatkozó biztonsági kockázat-felmérésre irányuló program különböző kereskedelmi és hatósági nyilvántartásokból „adathalász” technológiákat használva kategorizálja az utasokat, akiket aztán az ez alapján kimutatott biztonsági kockázatra hivatkozva le is szállíthatnak a repülőgépről. A CAPPS II-t váltó Secure Flight program⁴⁶⁸ pedig az utasok nevét hasonlítja össze a tiltólistán szereplő nevekkkel, a programot a Közlekedésbiztonsági Hatóság (*Transportation Security Administration*) üzemelteti. Nagy

⁴⁶⁶ REAL ID Act of 2005, Pub.L. 109-13, 119 Stat. 302, enacted May 11, 2005

⁴⁶⁷<http://www.privacyinternational.org/articéle.shtml?cmd{347}=x-347-559478> és Privacy & Human Rights, an international survey of privacy laws and developments, 2003 by the Electronic Privacy Information Center and Privacy International, 2007-01-15

⁴⁶⁸ www.tsa.gov, 2011-04-01

botrányt okozott, hogy – törvénytörő módon – 2004 júniusában 43 000 utas nevének kb. 200 000 variációjával majd negyed millió ember utazását hiúsították meg „biztonsági” okokra hivatkozva. 2006 februárjában a Nemzeti Terrorelhárító Központ (*National Counterterrorism Center*) nyilatkozata szerint 325 000 ember szerepelt a figyelőlistákon, egy év múlva a Közlekedésbiztonsági Hatóság vezetőjének tájékoztatása szerint a listán szereplő nevek felét törölték (a nyilvánosság számára nem követhető kritériumok alapján). Az mindenesetre megállapítható, hogy sok ezer ember szabadságát, mozgását, jó hírnevét sértették meg törvényellenes módon. 2004 júliusában a közlekedésbiztonsági hatóság egy tesztprogramot indított 10 000 önkéntessel, akik a „megbízható utasok” nyilvántartásába kerültek be ujjlenyomat- és íriszmintával, de ennek a programnak a használhatóságát nem sikerült bizonyítani.⁴⁶⁹

f) A US-VISIT (United States Visitor and Immigrant Status Indicator Technology) Program⁴⁷⁰: A program az USA-ba érkező külföldieket próbálja 2001. szeptember 11-ét követően hatékonyabban megszűrni, így az amerikai vízum előfeltétele a konzulátuson készült fénykép és ujjnyomat-vétel. A mintát aztán több mint húsz amerikai hatósági adatbázison szűrik át és az USA-a való belépéskor újból mintát kérnek, hogy meggyőződjenek arról, ugyanaz a személy lépett-e be az országba, mint aki a vízumot elnyerte.

A Visa Waiver Program-ba felvételt nyert országok állampolgárainak (turisták) beutazása vízummentes ugyan, ennek azonban szigorú előfeltételei vannak. Magyarországgal az USA 2009-ben egy egyetértési nyilatkozatot kötött, adatvédelmi szempontból azonban fontosabbak ennél a felvétel feltételeként szabott egyéb egyezmények megkötésének kikényszerítése a terrorista-gyanús és egyéb, súlyos bűncselekményeket elkövető személyek adatainak átadásáról, valamint a nemzeti hatósági nyilvántartásokhoz való közvetlen kapcsolat kiépítéséről.

g) Video-megfigyelés és arcfelismerő rendszerek alkalmazása:

Az amerikai jog az arcfelismerő rendszerek működését semmilyen módon nem szabályozza, a Védelmi Minisztérium által megrendelt szakértői tanulmányok szerint egyébként a rendszerek

⁴⁶⁹ Egy belső, igazságügy minisztériumi vizsgálat megállapításai Forrás: Report of Cathleen A. Berrick, Director, Homeland Security and Justice Issues United States Government Accountability Office regarding privacy issues related to testing of the secure Flight Program in: <http://www.gao.gov/new.items/d05864r.pdf>, 2011-03-03

⁴⁷⁰ „US-VISIT supports the Department of Homeland Security's mission to protect our nation by *providing biometric identification services to federal, state and local government decision makers* to help them accurately identify the people they encounter and determine whether those people pose a risk to the United States.”in: <http://www.dhs.gov/files/programs/usv.shtm>, 2011-02-02

hatékonysága igen rossz (kb. 54%-os pontossággal működnek), ennek ellenére a kísérleteknek se szeri, se száma.

New York önkormányzatának tervei szerint például a külvárosi utcák megfigyelésére újabb 3000 kamerát és rendszám-leolvasó készüléket szerelnének fel. A projekt 90 millió dolláros költségvetéséből 10 milliót a Homeland Security alapok, 15 millió dollárt a város adna, a további részt pedig az autósok által befizetett díjakból fedeznék.

A másik oldalon a polgári szabadságjogok védelmére a jogalkalmazóknak független testületeket kell létrehozni elnöki felügyelet alatt. Ez meg is történt, létrejött a *Privacy and Civil Liberties Oversight Board*, aminek öt tagját az elnök nevezte ki (2007 óta a kinevezéshez már szenátusi megerősítés is szükséges), ugyanakkor a testület teljes mértékben az elnöki végrehajtó hatalom felügyelete alatt áll. Függetlensége és eredményessége ezáltal erősen megkérdőjelezhető.

És mit szólnak mindehhez az amerikai állampolgárok? „things will never be the same”– minden megváltozott, semmi sem marad a régi. Szeptember 11. sokszerű nyomot hagyott az emberek tudatában, így magától értetődő, hogy számos közvélemény-kutatás, felmérés tárgya az amerikai közvélemény 9/11-el kapcsolatos reakcióinak, elvárásainak elemzése⁴⁷¹, Természetes reakciónak tűnik a biztonság iránti vágy megerősödése és az ezzel kapcsolatos kormányzati erőfeszítések feltétlen támogatása, ami a 2001-2006 közötti közvélemény-kutatási adatok szerint a lakosság hangulatát általánosan jellemezték.

A Harris Interactive közvélemény-kutató cég⁴⁷² felmérése szerint 2006 júliusában a megkérdezettek fele gondolta azt, hogy a biztonság-szabadságjogok egyensúlyáról a Bush-kormányzat általában megfelelően gondoskodik, az alábbi adatok szintén ezt a vélekedést támasztják alá a konkrét kérdésekben is:

23. ábra Az amerikai közvélemény reakciója 2001-2006 között utcai kamerázás-internet hatósági ellenőrzése-mobiltelefonok és e-mailek hatósági lehallgatása tárgyában (forrás: Harris Interactive)

		%	Támogat	Ellenez	Bizonytalan/ nincs válasz
Utcai kamerázás közterületen	2006 július	%	70	28	2
	2006 február	%	67	32	1
	2005	%	59	40	1

⁴⁷¹ Robert C. Power: Changing expectations of privacy and the fourth amendment, 2006 Widener University School of Law, 16 Widener L.J. 43

⁴⁷² http://www.harrisinteractive.com/harris_poll/printerfriend/index.asp?PID=690, 2007-02-02

		június				
		2004	%	60	35	4
		szept.				
		2004	%	61	37	2
		febr.				
		2003	%	61	37	1
		febr.				
		2002	%	58	40	2
		márc.				
		2001	%	63	35	2
		szept.				
Internet használat	hatósági ellenőrzése	2006	%	62	34	3
		július				
		2006	%	60	39	1
		február				
		2005	%	57	40	4
		június				
		2004	%	59	37	5
		szept.				
		2004	%	50	45	6
		febr.				
		2003	%	54	42	4
		febr.				
		2002	%	55	41	4
		márc.				
		2001	%	63	32	5
		szept.				
Mobiltelefonok,	e-mailek,	hatósági				
lehallgatása		2006	%	52	46	3
		július				
		2006	%	44	55	1
		február				
		2005	%	37	60	4
		június				
		2004	%	39	56	5
		szept.				
		2004	%	36	60	4
		febr.				
		2003	%	44	53	4
		febr.				
		2002	%	44	51	4
		márc.				
		2001	%	54	41	4
		szept.				

24. ábra Az amerikai közvélemény véleménye a terrorizmus-elleni lépésekhez szükséges kongresszusi felhatalmazás szükségességéről, 2006. július (forrás: Harris Interactive)

				Kongresszusi felhatalmazás nélkül	Csak kongresszusi felhatalmazással	Bizonytalan/nincs válasz
Telefontársaságoktól	terrorista-gyanús	2006	%	38	59	3
személyek hívásadatai	begyűjtése	július				
Terrorista-gyanús	személyek mobil	2006	%	35	62	2
telefonjainak,	e-mail-jeinek	július				
lehallgatása						
Terrorizmus-finanszírozás	eszközeinek	2006	%	35	63	2
felkutatása	nemzetközi bankoktól és	július				
monitorozással						
Internet - forgalom	tartalmának	2006	%	31	66	3
megfigyelése		július				

25. ábra: *Hogyan minősíti a Bush-kormányzat terrorizmus ellenes harcát?* (forrás: Harris Interactive)

	2004 február	2004 szeptember	2005 július	2006 február	2006 július
	%	%	%	%	%
Pozitív (NET)	70	62	57	52	45
Kiváló	33	29	23	25	13
Jó	37	33	34	27	32
Negatív (NET)	30	37	41	47	54
Elfogadható	20	22	23	29	24
Nem megfelelő	10	15	18	19	30
Bizonytalan/nincs válasz	Kevesebb, mint 0,5 %	1	2	Kevesebb, mint 0,5 %	1

2006 óta a helyzet annyiban változott, hogy – a főleg civil szervezetek által megfogalmazott - éles kritikai észrevételek a polgárokat is egyre inkább elgondolkoztatják: a hatalom valóban az ő érdekükben korlátozza-e szabadságjogaikat és megéri-e a védett magánszféra területének folyamatos csökkenése az állítólagos biztonsági előnyökért cserébe?

A tájékoztatás terén is kifejezetten nagy a zűrzavar, a „terroristalistán” (*Terrorist Watch List*) szereplő nevek számát a New York Times értesülése szerint az *American Civil Liberties Union* (szabadságjogokat védő civil szervezet) egy millióra becsüli, míg kormányzati források néhány tízezres nagyságrendről beszélnek⁴⁷³. Ilyen helyzetben nehéz korrekt párbeszédet folytatni és még nehezebb tárgyilagos nézőpontot elfoglalni a biztonság kontra szabadság vitájában.

Sok biztonsági szakértő szerint egyébként az USA ellen „szent háborút” hirdetett terroristák következő támadása már az „információs hadviselés” színterén fog lezajlani⁴⁷⁴. „Az információs hadviselés a hadviselés egy új formája, amikor is az információ, illetve támadások az információ, és az információs rendszerek ellen a hadviselés eszközeivé válnak.”⁴⁷⁵ Hét fő területe: vezetési hadviselés, hírszerzés alapú hadviselés, elektronikai hadviselés, pszichológiai hadviselés, „hackerhadviselés”, gazdasági információs hadviselés, kibernetikai hadviselés. Vagyis gyakorlatilag az élet minden területét támadják, ami

⁴⁷³ Joe Sharkey: The Terrorist Watch List, Jumbled in Translation, New York Times 2008.sept.2., <http://www.nytimes.com/2008/09/02/business/02road.html?>, 2009-02-02

⁴⁷⁴<http://www.mr1-kossuth.hu/Közelről, A számítógépes kalózkod az egész világot megbéníthatják,>: 2008-09-02 15:15:01

⁴⁷⁵ Information Warfare Site (www.iwar.org.uk), 2008-09-02

különösen bénítóan hathat olyan fejlett országok esetében, amik erősen rá vannak utalva az infokommunikáció használatára.⁴⁷⁶

Kérdéses, hogy egy ilyen jellegű támadás következményeire az amerikai biztonságpolitika és az amerikai közvélemény mennyire van felkészülve-felkészítve és a mostanáig tett lépések mennyiben minősíthetők felesleges áldozatnak ennek fényében.

- Európában „9/11” szintén nagymértékben hatással volt a személyes adatok védelmére⁴⁷⁷ - uniós szinten kialakult az egységes információcsere és adathozzáférés politikája. Az uniós akciótervekben kifejtett európai terrorizmusellenes politika egyik legfontosabb területe a rendőrségi és igazságügyi együttműködés erősítése, melynek konkrét követelménye az érintett európai szervezetek közötti fokozott információcsere, különféle közös „terrorista-listák” vezetése, valamint az EUROPOL és a tagállamok közötti egyéb szisztematikus adatcserék erősítése a terrorista cselekményeket illetően. Célként fogalmazódik meg a tagállamok közötti információk és bűnüldözési operatív információk cseréje és a nemzeti bűnüldöző szervek európai információs rendszerekhez való hozzáféréseinek egyszerűsítése. Ennek alapján bocsátotta ki az Európai Unió Bizottsága Közleményét⁴⁷⁸ a bűnüldözési információkhoz való hozzáférés növeléséről, mely kitér az ún. **„emberi jogi kihívásra”**: egyrésztől figyelemmel kell lenni az adatvédelem és az egyéb alapvető jogok garantálására, másrésztől eredményesen kell felhasználni a bűnüldözési információkat a legfontosabb állami érdekek (mint például a nemzetbiztonság, bűnmegelőzés, a bűncselekmények felderítése, vádemelés) szolgálatában. Itt jelenik meg először az emberi jogok azon újfajta, elsősorban politikusok által képviselt értelmezési kísérlete, mely szerint ***az élethez való alapvető emberi jog részét képezi a terrorizmus elleni védekezéshez való jog, ezért ez utóbbi az egyéni élet (ezen belül a privacy és a személyes adatok) védelméhez fűződő joggal azonos védelmet élvez.*** Így az ennek eszközeként használandó korlátlan adathozzáférési jog a személyes adatok védelméhez való jog aránytalan sérelmének okán nem kifogásolható, mivel az Unió és polgárainak védelme

⁴⁷⁶ <http://index.hu/tech/biztonsag/storm4734/>, 2008-09-02

⁴⁷⁷ Dr. Szurday Kinga: 2001. szeptember 11-e következménye a személyes adatok védelmére vonatkozó politikára az Európai Unióban, in.: Az információs jogok kihívásai a XXI. században, ABI.2009, 115.o.

⁴⁷⁸ 52004DC0429 a Bizottság közleménye a tanácsnak és az Európai Parlamentnek a bűnüldözési ügynökségek információhoz való hozzáféréseinek növeléséről (Az EU tájékoztatási politikája) in: <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=CELEX:52004DC0429:HU:HTML>, 2011-02-02

közös felelősséget jelent. Ezen értelmezés ellen egyebek között a jogvédők mellett az Európai Adatvédelmi Biztos is kritikusan lépett fel.⁴⁷⁹

Ezek a tendenciák ellentétesek mind az alapvető adatvédelmi elvekkel, mind a gyakorlati szempontokkal, de az egységes szabályozásra irányuló európai uniós célt sem szolgálják. Maga az Európai Unió is jogsértő lépéseket tesz, amikor a légiutasok adatainak cseréje tekintetében nemzetközi szerződéseket köt harmadik országokkal, holott az Európai Bíróság kimondta, hogy erre az első pillér keretében nincs felhatalmazása. Pozitív jel azonban, hogy a Lisszaboni Szerződés egységes adatvédelmi szabályozás kidolgozására ad felhatalmazást, ami lehetővé teszi ugyan a rendőrségi és igazságügyi együttműködés specialitásainak figyelembe vételét, de az önálló harmadik pilléres szabályozás lehetőségét nem tartja fenn. Az adatvédelmi szabályozás erősítése és az egységes szabályozás igényének állandó napirenden tartása azért is elengedhetetlen, mert a különböző tragikus következményű terrorista cselekmények (Madrid, London) egyre jobban erősítik a határokon átnyúló adatcserére, adathozzáférésre, adatok tárolására és esetleges közös adatbázisok létrehozására vonatkozó törekvéseket. Ide tartozik egyebek között az európai egységes légiutas-nyilvántartás (PNR) szabályozás és az európai egységes határvizsgálati rendszer kialakítása. Ez utóbbi kezdeményezések már gyakorlatilag a polgárok általános megfigyelését és adataik elemzés útján történő átvilágítását eredményezik. E fejlemények ellen mind az Európai Adatvédelmi Biztos, mind az uniós adatvédelmi hatóságokból álló 29. Munkacsoport számtalanszor felemelte szavát, sajnálatos módon azonban ennek sem a tagországok, sem pedig az Unió vezetői szemében nincs fogantatja. Jelenleg csupán az Európai Parlament próbál meg adatvédelmi érdekeket érvényesíteni (például az Európai Bíróság előtt), erre azonban még a nincs kellő erejű hatásköre.

⁴⁷⁹ „In 2005, the consultative practice of the EDPS has been almost exclusively focused on the area of freedom, security and justice. The background of most of the interventions of the EDPS had to do with growing needs for exchange of information across the internal borders of the Member States for purposes of combating terrorism or other (serious) crime and/or for purposes related to the entry of third-country nationals into the EU territory.” in *EDPS Annual Report 2005*, 45.o. www.edps.europa.eu, 2011-03-03

XII.4.2. Bekamerázott társadalom

„A kamerával történő megfigyelés a jogszabályok és más normák érvényesítésének költségkímélő eszköze. Ennek azonban az az ára, hogy olyan emberek is megfigyelés alá kerülnek, akik a megfigyelés legitimáló céljával (pl. személy- és közbiztonság) és a megfigyelt eseménnyel, tevékenységgel semmiféle kapcsolatban nem állnak. Emellett a megszerzett információkból következtetést lehet levonni a megfigyelték magánszférájára, ahol a megfigyelőnek – kevés kivételtől eltekintve – már semmi keresnivalója sincs. A kamerás megfigyelés hatékony lehet, ám biztosan veszélyes, mert totális kontrollt jelenít meg.”⁴⁸⁰

Adatvédelmi szempontból a mega-nyilvántartásokkal operáló terrorizmus-elleni nemzetközi harc nemzeti leképezése a bűnözés elleni harc, melyben a bűnüldöző szervek és a politikusok a „kamerázás” csodafegyverét vetik be legszívesebben mindenhol. A „kamerázással”, mint jelenséggel nem csak adatvédelmi, de tág értelemben vett emberi jogi szempontból is sokat foglalkoznak a kortárs társadalomtudományi elemzések⁴⁸¹. A fürkészés, kukkolás mozgórugója a (sokszor beteges⁴⁸²) emberi kíváncsiság, a megfigyelés (*surveillance*) mögött azonban minden esetben valamilyen hatósági-jogalkalmazói eredményorientáltság áll, mely a normaszegőkkel vagy a hatalommal szembenállókkal szemben próbál meg technikai eszközökkel fellépni. A kockázat-elemzésre épülő bűnügyi- és biztonságpolitika információéhsége határtalan, hiszen az adatgyűjtést a prevenció céljaként és eszközeként értelmezi anélkül, hogy feltételül szabná a klasszikus büntetőjogi tényállás akár nulladik elemének – az előkészületnek – a megvalósítását. Ráadásul a társadalmi kontroll egyéb, kriminológiától távol eső területein is az ilyen jellegű információgyűjtés egyre inkább bevett gyakorlattá válik.⁴⁸³ Az elmúlt évek tapasztalatai szerint az ún. zárt láncú televíziós megfigyelő rendszerek (*Closed Circuit Television* vagy *CCTV*) elterjedése szinte megállíthatatlan. Az eredetileg szűk körben (pl. stadionokban) alkalmazott térfigyelő rendszer napjainkban már közterületeken, középítményekben is egyre általánosabbak, Budapesten

⁴⁸⁰ 35/2002. (VII.19.) AB határozathoz fűzött, Dr. Kiss László és Dr. Kukorelli István alkotmánybírák különvéleménye

⁴⁸¹ „An increasing proportion of security-related activities are focused on non-crime related matters, especially in surveillance of persons and spaces based on the assumption that more data is better.” In.: Nagari, Vijay (research director): *Modes and Patterns of Social Control - Implications for Human Rights Policy*, ICHRP Report, *Surveillance, Policing and Data Gathering Technologies*, p50 in.: http://www.ichrp.org/files/reports/61/Social_Control_and_Human_Rights_ICHRP_Electronic_Final.pdf, 2011-01-06

⁴⁸² „Ez az átépített rádió rettentő kínzóeszközzé vált számomra. Mikrofonja olyan erős volt, hogy képes volt szobám összes zörejét közvetíteni a ház felső részébe. Mostantól a gyerekrabló minden előzetes figyelmeztetés nélkül behallgathatott az „életembe”, minden másodpercben ellenőrizhette, hogy betartom-e az utasításait. Hogy lekapcsoltam-e a tévét. Hogy szóle-a rádió. Hogy a kanalam végigkarcolja-e a tányéromat. Hogy lélegzem-e. Kérdései még a takaróm alá is bekúsztak...” in.: Natascha Kampusch: *3096 nap*, Scolar Kiadó Bp, 2010.105.o.

⁴⁸³ „Social relations and social power are organised in part through surveillance strategies” In.: Lyon, David. *Surveillance Studies: An Overview*, Polity Press, 2008. “Surveillance, Security and Social Sorting: Emerging Research Priorities” *International Criminal Justice Review*, 17, No. 3, (2007a), pp. 161–170.

már is több, mint 700 térfelügyelő kamera figyelő mozgásunkat és ez a szám megállíthatatlanul növekszik. A rendszer használatának érdekes példájával találkozunk az iszlám kultúrában: Szaúd-Arábiában a nőket először 1962-ben engedték egyetemre és a női főiskolák azóta is szigorúan elkülönítettek. Az előadótermet CCTV rendszerrel és telefonnal szerelték fel, hogy a női hallgatók is hallhassák a férfi professzorok előadásait és telefonon kérdést is intézhessenek hozzájuk anélkül, hogy a férfiak tekintete „beszennyezné” őket.⁴⁸⁴

A kamerák sok esetben távirányítással mozgathatók, éjszakai infrafelvételeket is készíthetnek, a felvételeket pedig a kezelők rögzítik. Sokan a bűnözés elleni leghatékonyabb eszköznek tartják ezeket a „figyelő szemeket”, hiszen alkalmazásuk a bűnözéssel „szennyezett” helyeken sok esetben látványos javulást hozott, a polgárok biztonságérzete pedig növekedett.⁴⁸⁵ Sokan azonban vitatják ezeknek a statisztikáknak a megbízhatóságát⁴⁸⁶, illetve arra hivatkoznak, hogy az ún. „displacement effect” nem megszünteti, csak kiszorítja a bűnözést más területre. Ez pedig oda vezethet, hogy egyre nagyobb településrészt „kameráznak be”.

Persze itt is léteznek elfogadható kompromisszumok, amire gyakorlati példát a német vasúttársaság (DB) müncheni video-megfigyeléses rendszere szolgáltat.⁴⁸⁷ mind a 105 tervbe vett szerelvényt (az összesen 238 gyorsvasútból) egyenként 16 kamerával szerelték fel. A kamera belső rendszerében rögzített adatok 72 óra elteltével automatikusan törlődnek, kivéve, ha az adott időszakban a szerelvényben vészjelzés (vészfék meghúzása vagy segélyhívás) történt. Azonban ez is még csak az automatikus törlést akadályozza meg, a felvételeket még ekkor sem lehet senkinek megtekinteni, ennek törvényes feltétele, hogy az elkövetett bűncselekmény miatt a tett elkövetésétől számított 72 órán belül az áldozat a rendőrségnél feljelentést tegyen. A célhoz kötött adatkezelés „szép példája” tehát viszonylag egyszerűen kivitelezhető és megvalósítható.

A zárt láncú televíziós rendszerek eredményét is „felülmúlja” a repülőtereken alkalmazott test-szkennerek működése, mely az utasokat a szó szoros értelmében pőrre vetkőzteti a biztonsági emberek szeme előtt, ráadásul úgy, hogy a képek valós mivoltáról az érintetteknek általában nincs is tudomása.⁴⁸⁸ A meztelen képeket készítő szkennert az angliai Heathrow repülőtéren 2004-2008 között sikeresen tesztelték, majd 2009-ben a manchesteri repülőtér II.

⁴⁸⁴ Geraldine Brooks: Az iszlám nők rejtett világa, Magyar Könyvklub Bp. 1996, 156.o.

⁴⁸⁵ <http://www.privacyinternational.org/article.shtml>, 2008-02-02

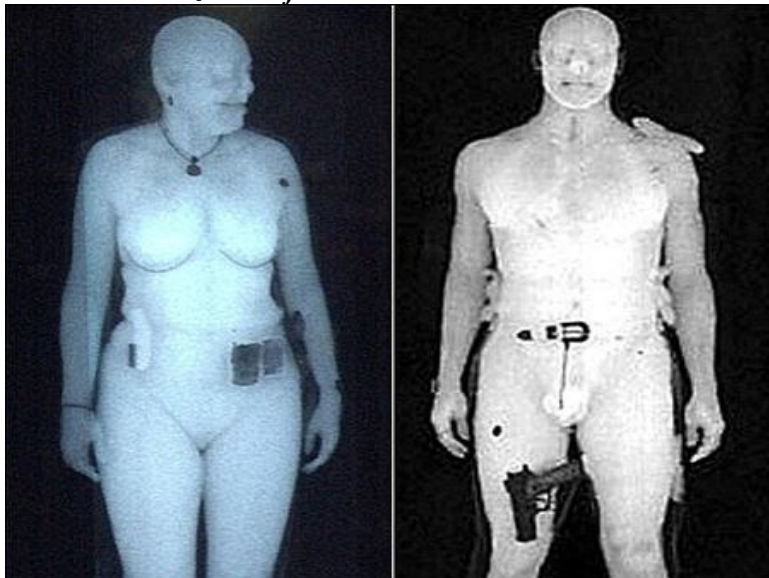
⁴⁸⁶ www.privcom.gc.ca/speech/02_05_a_020207_e.asp

⁴⁸⁷ Videozeichnung Sicherheitskonzept: Über 100 S-Bahnen mit Kameras ausgestattet in.: Die S-Bahn München, Ausgabe Juli/August 2009, 5.

⁴⁸⁸ http://index.hu/kulfold/2009/10/13/csupasz_kepeket_keszito_eskozzel_vizsgaljak_a_repteri_utasokat/, 2009-10-13.

terminálján állították forgalomba, az USA-ban 2007 novembere óta 19 reptéren, 40 ilyen gép található. A felvétel megmutatja a rejtegetett fegyvereket, robbanóanyagokat és a piercingeket, mellimplantátumot is, sőt, a nemi szervekről is fekete-fehér körvonalat ad. A manchesteri reptér képviselője szerint a képek nem nevezhetők pornográfának és azonnal megsemmisítik őket, egyébként is „ügyfélbarát megoldásról” van szó, hiszen az utasokat megkímélik a hagyományos testi motozás kényelmetlenségeitől. A szkennert 80 ezer fontba, vagyis 22,8 millió forintnak megfelelő összegbe kerül és elektromágneses sugarakkal vizsgálja az álló utasokat. Egy virtuális, háromdimenziós képet alkot és a reptér szóvivője szerint a sugárzás szintje "szuper biztonságos". Az amerikai jogvédők mindenesetre tiltakoznak: az *Electronic Privacy Information Center* egy civil koalíció országos felvilágosító kampányt indít azért, hogy minden utas tisztában legyen vele, milyennek is látszik a monitoron. A kampány célja emellett az, hogy a Belbiztonsági Minisztérium függessze fel az átvilágítást, amíg a vonatkozó adatvédelmi protokollt ki nem dolgozzák. Az ACLU szabadságjogi szervezet jogásza szerint nem kéne úgy tenni, mintha csak „a végigfogdosás és a lemeztelenítés” között lehetne választani. A kormány szerinte senkit ne alázzon meg a biztonság nevében, és mint mondja, abban sem kéne túlzottan bízni, hogy a képek mindig titkosak maradnak.⁴⁸⁹

26. ábra: A test-szkennert felvételei

Forrás: http://index.hu/kulfold/2009/10/13/csupasz_kepeket_keszito_eszkozzel_vizsgaljak_a_repteri_utasokat/

Végül, de nem utolsósorban ne felejtjük el, hogy az új információs technológiák, kamerák és „chipkártyák” bevezetésében komoly üzlet rejlik – különösen a biztos állami megrendelésekre

⁴⁸⁹ http://index.hu/kulfold/2009/05/19/a_jogvedok_felfuggesztenek_az_utasok_virtualis_vetkoztteteset/, 2009-05-19

„indulnak rá” a piaci szereplők és a meggyőzés minden eszközét bevetik a hatalmas profit elnyerése érdekében. Az érintetteknek – és az információs jogaikat védő jogvédőknek – ezzel is tisztában kell lenniük az egyes ügyek vizsgálatánál.⁴⁹⁰

⁴⁹⁰ Zombor Ferenc: Új hatalmak, alattvalók in.: Az odaáttra nyíló ajtó ABI 2001, Budapest

XIII. Összegzés: a kiegyensúlyozott állami információpolitika szerepe a demokratikusan működő állam- és társadalom viszonyrendszerében

*"A szabadelvű jogállam intézményi keretet ad a polgári szabadság számára, ereje azonban soha nem mutatkozik úgy meg, mint a diktatúra hatalma. A jogot, hogy valósággá váljon, ki kell nyilvánítani"*⁴⁹¹.

Az információs technológia ugrásszerű fejlődése meghatározza az emberek közötti újfajta interaktív kommunikációt (legyen szó egyéni vagy csoportos, spontán vagy szervezett érintkezésről), a kommunikáció pedig elemi módon közvetíti a kultúrát. Az emberi kultúra napjainkban ezért globális szinten óriási átalakuláson megy keresztül úgy, hogy az újfajta kommunikáció magánéletre és demokráciára gyakorolt esetleges veszélyeivel az érintettek általában semmilyen szinten nem foglalkoznak.

Magyarországon ennyi évvel a rendszerváltás után is még tapasztalunk értetlenséget, nem ritkán ellenérzéseket, mikor az adatvédelem és információszabadság kérdései szóba kerülnek. Hosszú távon azonban - remélhetőleg - a magyar társadalom és az állami vagy egyéb szervezetek képviselőinek tudatában is még jobban be fog épülni, illetve ki fog kristályosodni az igény és tisztelet e két szabadságjog iránt. Ehhez azonban véleményem szerint szükséges, hogy az elméleti (társadalom)tudomány oldaláról még több elemző-alapozó munka szülessen, míg a gyakorlatban az információs jogok védői az érintett állampolgárok „megszólításakor” az elméleti kutatás üzeneteit hatékonyan legyenek képesek közvetíteni és kommunikálni.⁴⁹² Meggyőződésem szerint ez utóbbi nemes feladat teljesítésére elsősorban a Magyar Köztársaság adatvédelmi biztosa (vagy később helyette az információs jogok felügyeletével megbízott egyéb intézmény) hivatott.

Az elméleti kutatások azonban mit sem érnek a társadalom demokráciába vetett hitének és bizalmának megerősödése nélkül, aminek alapfeltétele a kirívó társadalmi egyenlőtlenségek és az általános elszegényedés felszámolása. Wesselényi Miklós szavaival megfogalmazva: „*A szegényedés az elnyomottság csíráját hordja magában, s az elszegényedést rabság követi*”.⁴⁹³

491 Az adatvédelmi biztos beszámolója 1995-96. 24.o.

⁴⁹² A tudatformálásnak az információs jogok viszonylatában óriási a szerepe: 1990 áprilisában az USA-ban egy konzorcium 120 millió személy adatait (többek között név, cím, kor, jövedelmi és megtakarítási adatok) kívánta egy kereskedelmi adatbázisba („Lotus Marketplace: Households”)gyűjteni és utána eladni, de a hatalmas tiltakozás (30000 levél stb.) hatására a vállalkozástól elálltak. Forrás: Helen Nissenbaum: Protecting Privacy in an Information Age: The Problem of Privacy in Public, Law and Philosophy 17, 1998, 563.o.

⁴⁹³ forrás: Lenkovics Barnabás: A fenntartható tulajdoni alapokról, Andrassy úti esték, Civil Akadémia Alapítvány, Bp.

A társadalmi bizalom és a politikai nyilvánosság által biztosított megfelelő mennyiségű és minőségű információk birtokában lévő polgároktól pedig elvárható a közügyek iránti érdeklődéssel együtt járó felelős polgári aktivitás is: *dictum tua res agitur* (mert ez a dolgod) - alapon⁴⁹⁴.

A kiegyensúlyozott állami információpolitika szabályai nem kőbe vésett parancsok, a mozgástér minden esetben az adott állam kulturális, politikai és jogi tradíciói, valamint az adott történelmi-politikai helyzet által determinált. A dolgozatban elemzett filozófiai-jogi és társadalmi tényezők és következmények ismerete azonban rendkívül fontos az információpolitika alakításáért felelős döntéshozók és azt befolyásolni akaró egyéb tényezők (például adatvédelmi biztos, sajtó vagy civil szervezetek) számára. Az információs társadalom korában az egyes társadalmi alrendszerek működésének legfontosabb mozgatórugója az információ, melynek megfelelő mederbe terelése az állami információpolitika feladata. A posztmodern modellben a személyhez kötődő személyes adatok és a közösség működéséről szóló közérdekű adatok törvényes kezeléséért az államhatalom – elsősorban a jogalkotás és jogalkalmazás felügyeletén keresztül – felelős. A felelősségére a jogvédő szervek és a sajtó képviselői szükséges is, hogy időről-időre emlékeztessék. A diktatúra torzult és korlátozott nyilvánosságának káros hatása hosszú távon mérgezi a köztudatot, ez a magyar rendszerváltás politológiai elemzésénél, a hamis nosztalgiára épülő kiábrándultság és reményvesztettség okainak elemzésénél (és végső soron a parlamentáris demokrácia legitimációs válságánál) napjainkban is egyértelműen tetten érhető.

A politikai szabadság és demokrácia, mint elsődleges, alapvető politikai értékek mögött a leszámraztatott értékek sorában előkelő helyet foglal el a politikai nyilvánosság és a személyes adatok védelme⁴⁹⁵. A politikai rendszerhez kötődő értékek a társadalom politikai kultúrájának részei. Az egységes és koherens értékrendszer a cseppkőhöz hasonlítható, mely "nyugodt" körülmények között lassan és biztosan fejlődik, épül, de külső beavatkozással vagy torzítással igen könnyen elpusztítható. Az alapértékek minden esetben történetileg, organikus módon kialakuló objektivációk, de az egyes korok és generációk számára jelentéstartalmuk kisebb-nagyobb mértékben szükségszerűen módosul. A véleménynyilvánítás és az információ szabadsága szükséges minden ember társadalmi, kulturális és politikai fejlődéséhez, valamint feltétele a társadalmi és kulturális csoportok, nemzetek és a nemzetközi közösség harmonikus fejlődésének. A másik oldalon a privátszféra védelme, az egyes emberekre vonatkozó

⁴⁹⁴ Negt, Oskar: *Der politische Mensch – Demokratie als Lebensform*, Göttingen, Steidl Verlag, 2010

⁴⁹⁵ „*Der Privatsphäre ist ein wesentlicher Indikator für den Freiheitsgrad jeder Gesellschaft und der erste Anspruch, der kollektiven Interessen zum Opfer fällt*”. In: Maximilian Hotter: *Privatsphäre, der Wandel eines liberalen Rechts im Zeitalter des Internets*, Campus Verlag GmbH, Frankfurt am Main, 2011, 208.o.

információk tisztességtelen és illetéktelen felhasználásának megelőzése és tilalma az
individumok életének és a személyiség egészséges fejlődésének kulcsa. A megfelelő
információs egyensúlyt az információs jogok és a speciális jogvédő intézmények⁴⁹⁶
biztosítják.

⁴⁹⁶ Megjegyzés: az adatvédelmi biztos és az adatvédelmi hatóság munkájának, eredményességének összevetése
akár már 2013-ban is egy jogi komparatív tanulmány tárgya lehet.

Irodalomjegyzék:

- Adatőrségen – Történetek a Tüköry utcából, szerk.: Javorniczky István és Majtényi László, Emberi Jogi Információs és Dokumentációs Központ, Bp., 1999
- Ádám Antal: Előszó in: Alapjogok és alkotmányozás, az emberi jogok szabályozása az új alkotmányban, szerk.:Ádám Antal, Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, MTA Állam- és Jogtudományi Intézet, Bp., 1996
- Ádám Antal: Az alapjogokra vonatkozó alkotmányi rendelkezések továbbfejlesztésének lehetőségei, Hanns Seidel Alapítvány, Budapest, 1994
- Ádám Antal: Az emberi és állampolgári jogokról, Alkotmányjogi füzetek, Emberi és állampolgári jogok, szerkesztő: Dr. Kilényi Géza, kiadja az Építésgazdasági és Szervezési Intézet, Bp., 1989
- Ádám Antal: Alkotmányi értékek és alkotmánybíráskodás, Osiris, Bp., 1998
- Adatvédelem, bűnüldözés, Schengen, szerk.: Dr. Laukó Károly, BM Kiadó Bp., 2004
- Adatvédelem és információszabadság a gyakorlatban, főszerk.: Dr. Jóri András, Complex Kiadó Kft, Budapest, 2010
- Az adatvédelmi biztos beszámolója 1995-2010, Adatvédelmi Biztos Irodája, Budapest
- Az egykori állambiztonsági szervek és azok iratai Németországban és Magyarországon, Az 1997. október 8-i konferencia jegyzőkönyve, 1956-os Intézet, Bp. 1998
- Az emberi jogok értelmezése, Emberi jogi nevelési portál, http://kompsz.balzac.zpok.hu/kompsz/az_emberi_jogok_ertelmezese, 2010-04-04
- Alkotmánytan, szerk.: Kukorelli István, Bp. 1992
- Altman, Irwin: The Environment and Social Behaviour, Belmont, Wadsworth Publishing Co, 1975
- Arendt, Hannah: Vita activa oder Vom tätigen Leben, Piper, München, 1981
- Az értelmezett alkotmány, szerk.: Dr. Holló András, Dr. Balogh Zsolt, Magyar Közlöny Lap- és könyvkiadó, Bp. 2010
- Balogh Zsolt György: Jogi informatika, Dialóg Campus Kiadó, Budapest-Pécs, 1998
- Bahrtdt, H.P.: Von der romantischen Grosstadt kritik zum urbanen Städtebau. Schwizer Monatshefte, 1958.
- H.P. Bahrtdt: Die moderne Grosstadt, Rowohlt, Hamburg, 1961
- Banisar, David: A privacy védelmének modelljei in: Az odaát nyíló ajtó, ABI Bp. 2001, 9-31.o.
- Barakat, Halim. The Arab World: Society, Culture, and State. Berkeley: University of California Press, 1993
- Barber, Benjamin: A passion for democracy, Princeton University Press, , Princeton, 1998
- Barbier, Frédéric – Catherine Bertho Lavenir: A média története, Osiris kézikönyvek, Osiris kiadó, Budapest, 2004
- Bárd Petra: Az S. és Marper ügy, Az Emberi Jogok Európai Bíróságának ítélete a bűnügyi célú genetikai adatbankok megengedhetőségéről in.: Jogesetek Magyarázata 2010/4. szám,70-87.o.
- Bayer Judit: A háló szabadsága, Kommunikáció és média 2. Új Mandátum Tankönyvkiadó, ZSKF Budapest, 2005
- Bennett, Colin J. – Charles D. Raab: The governance of privacy, The MIT Press, Massachusetts Institute of Technology, 2006
- Bentley, Kristina and Calland, Richard: Using Access to Information Legislation to Advance Social and Economic Rights in South Africa – in Pursuit of a New Theory of the Right of Access to Information. Draft paper in Symbols or Substance? Socio-economic rights strategies in South Africa to be published by the Norwegian Centre for Human Rights in late 2010 (közvetlenül a szerzőtől)

- Bergkamp, Lucas: Data Protection Policy: The Privacy Fallacy: Adverse Effects of Europe's Data Protection Policy in an Information-Driven Economy, *Computer Law & Security Report* Volume 18, Issue 1, 31 January 2002, Pages 31-47 in.: <http://www.sciencedirect.com/science?>, 2010-12-12
- Bergkamp, Lucas: The costs of privacy: Paradoxical and adverse effects of Europe's misconceived data protection policy in an information-driven economy, presented at the seminar *Data Flows and Individual Autonomy: The Benefits of Free Flow and the Cost of Privacy*, Brussels, May 22, 2001
- Bergkamp L., Dhont J.: Data protection in Europe and the Internet: An Analysis of the European Community's Privacy Legislation in the Context of the World Wide Web = *EDI Law Review* 2000, pp. 71-114.
- Berlin, Isaiah.: Négy esszé a szabadságról, Európa Könyvkiadó, 1990
- Bibó István: Az európai társadalomfejlődés értelme, Válogatott tanulmányok, 3. kötet, Magvető Kiadó, Bp. 1986
- Bibó István: Az európai egyensúlyról és békéről in.: Válogatott tanulmányok, Bp., 1986. i. 372.o.
- Bihari Mihály - Pokol Béla: Politológia, Nemzeti Tankönyvkiadó Bp., 1992., X. fejezet
- Bitskey Botond: Az alkotmányosság alapelvei in: Alkotmányjogi alapismeretek, szerk.: Schanda Balázs, Csokonai Kiadó, Debrecen, 1997
- Boyd, Danah M és Ellison, Nicole B: Social Network Sites: Definition, History, and Scholarship, *Journal of Computer-Mediated Communication*, Morgan Kaufmann Publishers, 2008, Volume 13
- Brandeis, Lewis D. – Warren, Samuel: The Right to Privacy. 4 *Harvard Law Review* 193/1890
- Breiger, Ronald L. :. "The Analysis of Social Networks." in *Handbook of Data Analysis*, edited by Melissa Hardy and Alan Bryman. Sage Publications, London,. 2004 , 505–526. o.
- Brunner, Georg: Az új alkotmánybíráskodás Kelet-Európában Alkotmányfejlődés és jogállami gyakorlat, Hanns Seidel Alapítvány, Budapest, 1994
- Brysk, Alison and Shafir, Gershon (ed.): National insecurity and human rights – Democracies Debate Counterterrorism, University of California Press, London, 2007
- Bugovics Zoltán: A torz(itó)szülött – Médiakritikai megközelítés, Gondolat Kiadó Bp., 2004
- Castells, Manuel: A hálózati társadalom kialakulása, Gondolat-Infonia, 2005
- Dr. Czifra Rudolf - Dr. Tóth Ádám: Mindennapjaink alkotmánya, alkotmány a mindennapokban, Magyar Jogászegylet kézikönyvtára „Jogról mindenkinek” sorozat, Budapest, 1992
- Chronowski Nóra: „Integrálódó” alkotmányjog, Dialóg Campus, Bp-Pécs, 2005.
- Csepeli György-Prazsák László: Internetezők az értékek vonzásában in.: Mit értékelnek a magyarok? Az Európai Értékrend Vizsgálat 2008. évi magyar eredményei, szerk.: Rosta Gergely-Tomka Miklós, OCIPE Magyarország-Faludi Ferenc Akadémia, Bp., 2010, 187.o.
- Data Protection Handbook, szerk: Susan Singleton, Reed Elsevier (UK) Ltd, 2001
- Data Protection in the EU: the role of National Data Protection Authorities - Strengthening the fundamental rights architecture in the EU II - tanulmány, European Union Agency for Fundamental Rights in.: http://fra.europa.eu/fraWebsite/research/publications/publications_per_year/pub_data_protection_en.htm, 2010-09-27
- Elton G.R.: The Tudor Constitution – Documents and Commentary. Cambridge, 1960. 254.
- Encyclopedia of Data Protection, szerk.: Simon N.L. Chalton, Shelagh J. Gaskill, J.A.L. Sterling, Sweet and Maxwell, London, 1984
- Forrest, Dave: Barát vagy ellenség? A totális kontroll forgatókönyve, Focus Kiadó, Budapest, 2005

- Franklin, Charles E.H.: Business Guide to Privacy and Data Protection Legislation, ICC Publishing S.A., Kluwer Law International, the Hague, 1996
- Fried, Charles: Privacy, in.: Yale Law Journal 77 (1968)
- Fülöp Ágnes: Az állam büntető igénye in.: Alkotmányjogi alapismeretek, Csokonai Kiadó, Debrecen 1996, 135.o.
- Füzes Oszkár: Munkába állt az Internet II, Népszabadság 1998. április 15. 28.o.
- Gönczöl Katalin-Kóthy Judit: Ombudsman 1995-2001, Helikon Kiadó, Budapest, 2002
- Dr. Grád András: A strasbourgi emberi jogi bírászkodás kézikönyve, A Strasbourg Bt. Kiadása, Bp., 2005
- Guizot, Francois: The History of the Origins of Representative Government in Europe, Liberty Fund, Indianapolis, 2002
- Habermas, Jürgen: A társadalmi nyilvánosság szerkezetváltozása. Vizsgálódások a polgári társadalom egy kategóriájával kapcsolatban, Századvég. Gondolat Budapest, 1993
- Halmai Gábor: A vélemény szabadság határai, Atlantisz, 1994
- Hance, Olivier: Üzlet és jog az Interneten, Panem-McGraw-Hill, 1997
- Hankiss Elemér 2001. szeptember 11.: Fordulópont?, Magyar Tudomány 2002/6
- Holló András: Az emberi és az állampolgári jogok alkotmányozása, a francia Deklaráció, mint elévülhetetlen örökség in.: Emberi és állampolgári jogok, Alkotmányjogi füzetek, felelős szerkesztő: Dr. Kilényi Géza, Építésgazdasági és Szervezési Intézet, Bp. 1989, 3.o.
- Hollós János: Hírek a kommunikációban, Magyar Rádió Budapest, 2004
- Hotter, Maximilian: Privatsphäre- der Wandel eines liberalen Rechts im Zeitalter des Internets, Campus Verlag GmbH, Frankfurt am Main, 2011
- Információs forradalom és jogrendszer – Magyarország az ezredfordulón, MTA Társadalomkutató Központ, Bp. 2002
- Jelentések könyve, szerk.: Argejő Éva, Új Mandátum Könyvkiadó, Bp., 1998
- Jóri András: Adatvédelmi kézikönyv, Osiris kézikönyvek, Osiris Kiadó, Bp., 2005
- Kállai Gábor: A közjog alapjai, Új Mandátum Könyvkiadó, Zsigmond Király Főiskola, Bp., 2005, 39-42.o.
- Katona Csaba–Rácz Attila: Hangulatjelentések a fővárosból 1988 októberétől 1989 októberéig. Bp., 2010. Budapest Főváros Levéltára, Magyar Országos Levéltár. 320 p. (Budapest Főváros Levéltára Forráskiadványai XI. ISBN 978-963-7323-81-2) Bevezető tanulmány. 7-29.o.
- Keane, John: Média és demokrácia, Helikon Kiadó, 1999
- Kerekes Zsuzsa és Zombor Ferenc: Az információs jogok és a sajtó. A média lehetőségei és határai, INDOK, Bp., 1999
- Kirby, M.D.: Információs tízparancsolat, Világosság, 1992. évi 11. szám
- Klein, E.: Az alapjogok meghatározása az alkotmányban Alkotmányfejlődés és jogállami gyakorlat, Hanns Seidel Alapítvány Bp. 1994
- Kluxen, K.: Das Problem der politischen Opposition, München, 1956
- Komanovics Adrienne: Információs szabadság Európában: Az Európa Tanács egyezménye a közérdekű adatot tartalmazó iratokhoz való hozzáférésről, in.: Közjogi Szemle 2010/2, 17-25.o.
- Könyves-Tóth Pál: Az adatvédelmi törvény metamorfózisai in.: Fundamentum 2010/2.sz.
- Könyves-Tóth Pál: A nyilvántartás nyilvánossága, Világosság, 1992. évi 11. szám
- Krovovay Zsolt: Médiaetika, L'Harmattan, Budapest 2003
- Kucsko-Stadlmayer, Gabriele: Europäische Ombudsman-Institutionen, Springer-Verlag Wien, 2008
- Lambert, Laura: Der öffentliche Raum als soziale und politische Sphäre von Öffentlichkeit in.: Studentische Untersuchungen der Politikwissenschaften & Soziologie, Jg. 2, Heft 1, April 2010

- Lenkovics Barnabás: Alkotmányosság a magánjogban, szerk.. Sajó András, Complex Kiadó, Bp. 2006,107-130.o.
- Lenkovics Barnabás: A fenntartható tulajdoni alapokról, Civil Akadémia Alapítvány, Bp.
- Lessig, Lawrence: The Architecture of Privacy in: 1 Vanderbilt Entertainment Law and Practice 56-65, 1999
- Ligeti Katalin, Wiener A. Imre: Jogszabálytan in.: Büntetőjog általános rész, KJK-Kerszöv Jogi és Üzleti Kiadó Kft., Bp.2002, 14.o.
- Lukács László: Egyház és kommunikáció: szövetségesek vagy ellenfelek?, Médiakritika Osiris Kiadó MTA-ELTE Kommunikációelméleti Kutatócsoport, Bp. 1997
- Lyon, David. Surveillance Studies: An Overview, Polity Press, 2008. "Surveillance, Security and Social Sorting: Emerging Research Priorities" International Criminal Justice Review, 17, No. 3, pp. 161–170.
- Lyon, David (szerk.): Surveillance as Social Sorting: Privacy, Risk and Digital Discrimination, Routledge, London, 2003.
- Majtényi László: Adatvédelem, információszabadság, sajtó, Alkotmány és Jogpolitikai Intézet (COLPI), 1997
- Majtényi László: A titkaink in.: <http://www.nol.hu/archivum/archiv-507933> 2010-08-13
- Majtényi László: Az információs szabadságok - adatvédelem és a közérdekű adatok nyilvánossága, Komplex Kiadó Jogi és Üzleti Tartalomszolgáltató Kft., Budapest 2006
- Majtényi László: Az adatvédelem joga, Jogi informatika 1996, ELTE ÁJK Statisztikai és Jogi Informatikai Tanszék
- Majtényi László: Ombudsmann – Állampolgári Jogok Biztosa, KJK, Budapest, 1992
- Mayer-Schönberger, Viktor: Beyond Privacy, Beyond Rights – Toward a „Systems” Theory of Information Governance, California Law Review, 2010, 1853-85.o.
- Mazzoleni, Gianpetro: Politikai kommunikáció, Osiris, Budapest, 2002
- Mezey Nándor: a számítógépes bűnözés, szakdolgozat, elektronikus megjelenés 2007 , [http://www.jogiforum.hu/files/publikaciok/mezey_nandorszamitogepes_bunozes\[jogi_forum\].pdf](http://www.jogiforum.hu/files/publikaciok/mezey_nandorszamitogepes_bunozes[jogi_forum].pdf), 2008-04-04
- Mohácsi Barbara: Az elektronikus nyomozási eszközök alkotmányosságának kérdése Németországban in.: Belügyi Szemle 2010/11.
- Nagarai, Vijay (research director): Modes and Patterns of Social Control - Implications for Human Rights Policy, ICHRP Report, Surveillance, Policing and Data Gathering Technologies, p50-56 in.: http://www.ichrp.org/files/reports/61/Social_Control_and_Human_Rights_ICHRP_Electronic_Final.pdf, 2011-01-06
- Nagy Gergely: Titkolózhat a beteg politikus, Népszava 1998. április 21. 1-2. o.
- Naughton, John: Vitatott terület: Az internet és a globális civil társadalom, in.: Globális civil társadalom , szerkesztette: Helmut Anheier, Marlies Glasius, Mary Kaldor, Civil szellem sorozat, Typotex, Budapest, 2004, 217-317.o
- Negt, Oskar: Der politische Mensch – Demokratie als Lebensform, Göttingen, Steidl Verlag, 2010
- Nissenbaum, Helen: Privacy as Contextual Integrity, Washington Law Review, Vol. 79, No.1., 2004
- Nissenbaum, Helen: Privacy in Context, Technology, Policy, and the Integrity of Social Life, Stanford University Press, 2009
- Nissenbaum, Helen: Protecting Privacy in an Information Age: The Problem of Privacy in Public, Law and Philosophy, Vol. 17. 559-596.o. 1998
- Nyilvánosság rendszerváltása, szerk.: Vásárhelyi Mária és Halmai Gábor, Új Mandátum, Bp., 1998
- Nyíri Tamás. A filozófiai gondolkodás fejlődése, Szent István Társulat, Bp., 1973

- Peterson, Chris: Losin Face: An Environmental Analyses of Privacy on Facebook, Social Science Research Network, January, 1-38.o.
- Dr. Petrik Ferenc: A személyiségi jog védelme – a sajtó helyreigazítás, HvgOrac Lap- és Könyvkiadó Kft., Bp. 2001
- Pokol Béla: Médiahatalom, Windsor Kiadó Budapest, 1995
- Pokol Béla: A Magyar Köztársaság alkotmányának szabályozási elveiről, Politikatudományi szemle 1996/3.sz. 117.o.
- Politikai filozófiák enciklopédiája, Kossuth Könyvkiadó 1995
- Pozsgay Imre, Polgár Tibor: A rendszerváltás (k)ára, Kossuth Kiadó, 2003
- Principles of Administrative Law Concerning the Relations Between Administrative Authorities and Private Persons (Európa Tanács Jogi Igazgatóságának Közigazgatási Kézikönyve), Council of Europe, Directorate of Legal Affairs, Strasbourg, 1996
- Reformokkal a 21. század intellektuális társadalmá felé - Mi a jövő? Az információs társadalom és a magyar kezdeményezések, OMFB, ORTT, HÉA Stratégiai Kutató Intézet, 1998
- Sajó András: Alkotmányosság a magánjogban, Complex Kiadó Jogi és Tartalomszolgáltató Kft., Bp. 2006
- Sárközy Tamás: Az információs társadalom és a jog, in.: Információs társadalom és jogrendszer, Magyarország az ezredfordulón, Információs társadalom.jog Bp. 2002.MTA Társadalomkutató Központ
- Schaar, Peter: Das Ende der Privatsphäre- der Weg in die Überwachungsgesellschaft, Bertelsmann Verlag, München, 2007
- Schoeman, Ferdinand D.: Philosophical Dimensions of Privacy: An Anthology. Cambridge University Press., 1984
- Sieber, Ulrich: Legal aspects of Computer-Related Crime in the Information Society – COMCrime Study, prepared for the European Commission, University of Würzburg, 1st January, 1998, <http://www.oas.org/juridico/english/COMCRIME%20Study.pdf>
- Sólyom László: Az ombudsman „alapjog-értelmezése” és „normakontrollja”, in.: Az odaátra nyíló ajtó, ABI Budapest, 2001
- Sólyom László: Egy új szabadságjog: az információs szabadság, in.: Valóság 1988/9.
- Sólyom László: Adatvédelem és személyiségi jog, in.: Világosság 1988. január
- Sólyom László: Az alkotmánybíráskodás kezdetei Magyarországon, Osiris Kiadó, Bp., 2001
- Somogyvári István: Magyar alkotmányozás 1988–2008 in: Magyarország politikai évtuszdakönyve: A magyar demokrácia kormányzati rendszere (1988-2008) megjelent CD-n, Demokrácia Kutatások Magyar Központja Alapítvány, szerkesztő: Sándor Péter, Stumpf Anna, Vass László, 2009
- Szabadság és adatvédelem, szerk.: Dr. Laukó Károly MeH EUKF kiadásában, Bp., 2005
- Szabó Máté Dániel: Hatóságilag korlátozott jogvédelem – Az adatvédelmi biztos intézményéről a Magyar Köztársaság huszadik évfordulója ürügyén, in.: Új Magyar Közigazgatás, 2009. okt-nov. szám, 17.o.
- Szakértői Javaslat az új Polgári Törvénykönyv tervezetéhez, szerkesztő: Vékás Lajos, Complex Kiadó Jogi és Üzleti Tartalomszolgáltató Kft. Bp., 2008
- Székely Iván: Az egyén és az információs hatalom, in.: Világtörténet, 1996. ősz-tél
- Székely Iván: A magánélet védelme és az információs jogok, in.: Eszmélet 27. sz. 124.o.
- Szikinger István: Díszítőelem vagy tartóoszlop? In.: Fundamentum 1997/1.sz. , 76-80.o.
- Tamás Pál: A hatalmi viszonyok átalakulása a szerkesztőségekben Médiakritika Osiris Kiadó MTA-ELTE Kommunikációelméleti Kutatócsoport Bp., 1997
- Tilley, Alison: The Usage of the Promotion of Access to Information Act Experiences: Achievements and challenges
in:

- http://www.opendemocracy.org.za/index.php?option=com_content&view=category&layout=blog&id=29&Itemid=74, 2010-09-15
- Tízéves az Adatvédelmi Biztos Irodája 2006, Adatvédelmi Biztos Irodája, Budapest, 2006
 - Tölgyessy Péter: Az alapjogok valóban állami szabályozásáról, in.: Emberi és állampolgári jogok, Alkotmányjogi füzetek, felelős szerkesztő: Dr. Kilényi Géza, Építésgazdasági és Szervezési Intézet, Bp. 1989
 - Trócsányi Sára: Forradalom az irattárban. Az információs kárpótlás jogi aspektusai, Holnap Kiadó, 2007
 - Trócsányi Sára: Adatvédelem és/vagy nyilvánosság, Az egykori állambiztonsági iratok kezelése Németországban, www.jogiforum.hu, 2005-01-09
 - Turner, M. A. "The Impact of Data Restrictions On Consumer Distance Shopping," 2001. in.: <http://www.privacyalliance.org/resources/turner.pdf>, 2010-12-12
 - Varga Zs. András: Ombudsmanok Magyarországon, Rejtjel Kiadó, Budapest, 2004
 - Vasak, Karel: A 30 Year Struggle: The sustained Effort to give Force of Law to the Universal Declaration (1977 UNESCO Serial Article) in.: <http://unesdoc.unesco.org/>, 2010-12-10
 - Várhegyi István és Makay Imre: Információs korok, információs háború, biztonsgkultúra, Országos Műszaki Információs Központ és Könyvtár, Bp., 2000
 - Védett adataink, szerk.: Szabó Máté Dániel, TASZ, Bp., 2003
 - Vincze Bernadett: A magánszféra védelme a modern japán információs technológiában In.: Szabad adatok, védett adatok 2., sorozatszerkesztő: Dr. Kiss Ferenc, Információs Társadalomért Alapítvány, Budapest, 2008
 - Whitman, James Q.: The Two Western Cultures of Privacy: Dignity versus Liberty , Yale Law Journal, Vol. 113, April 2004 in.: http://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=476041, 2010-07-07
 - Wiener, Norbert (1948) Cybernetics or Control and Communication in the Animal and the Machine, Cambridge, Mass., M.I.T. Technology Press
 - Winkler, Roland: Die Grundrechte der Europäischen Union, Springer Wien New York, 2006, 87-91.o.
 - Z. Karvalics László: Az információtörténeti gondolkodás ágazatai, kiindulópontjai és kezdetei, in.: Világtörténet, 1996. ősz-tél
 - Zombor Ferenc: Új hatalmak, alattvalók, In.: Az odaátra nyíló ajtó ABI 2001, Budapest
 - Zombor Ferenc: Drágán keveset - A magánszféra korlátozása és a sikeres bűnüldözés. In.: Fundamentum, 1998. 4. sz.

Függelék:

I. ábrák jegyzéke

1. *Az információpolitika egyes modelljei*
2. *Négy pontoszlop az óra, három a dátum és három a sériaszám rögzítésére. (Forrás: <http://www.heise.de/newsticker/meldung/65010>, valamint <http://www.eff.org/news/#004063>, 2010-03-02)*
3. *A közjog és magánjog összehasonlítása (saját forrás)*
4. *Nemzetközi kitekintés: az adatvédelem és információs szabadság alapjogként szerepel-e az alkotmányban?(saját gyűjtés)*
5. *Ismertté vált bűncselekmények (forrás: Egységes Nyomozó Hatósági és Ügyészségi Bűnügyi Statisztika (ENYÜBS) adatállománya)*
6. *Ismertté vált bűncselekmények (forrás: www.police.hu)*
7. *A jogosulatlan adatkezelés illetve visszaélés személyes adattal elkövetési módszerek*

- (forrás: *Egységes Nyomozó Hatósági és Ügyészségi Bűnügyi Statisztika (ENYÜBS) adatállománya*)
8. Eljárás befejezési módok bűncselekményi oldalon (forrás: *Egységes Nyomozó Hatósági és Ügyészségi Bűnügyi Statisztika (ENYÜBS) adatállománya*)
 9. Ismertté vált bűncselekmények (forrás: *Egységes Nyomozó Hatósági és Ügyészségi Bűnügyi Statisztika (ENYÜBS) adatállománya*)
 10. Elkövetési módszerek (forrás: *Egységes Nyomozó Hatósági és Ügyészségi Bűnügyi Statisztika (ENYÜBS) adatállománya*)
 11. Eljárás befejezési módok bűncselekményi oldalon (forrás: *Egységes Nyomozó Hatósági és Ügyészségi Bűnügyi Statisztika (ENYÜBS) adatállománya*)
 12. A német alkotmánybíróság ítéletét követő évben a tagállami szabályozás (Brandenburg és Thuringia tartományok kivételével) még mindig alkotmányellenes. (forrás: <http://www.auto-motor-und-sport.de/service/kommentar-voller-datendrang-1325474.html>, 2009. május 22.)
 13. A Magyar Köztársaság adatvédelmi biztosai 1995-2009 (forrás: saját)
 14. Az Adatvédelmi Biztos Irodájának ügystatisztikája 1995-2007 (forrás: ABI)
 15. Szonda Ipsos felmérés 1988,2008: Mely intézményekhez fordulhat jogsérelem esetén az állampolgár? (forrás: Szonda-Ipsos)
 16. Szonda Ipsos felmérés 1998,2008: Jogsérelem esetén melyik ombudsmanhoz fordulhat az állampolgár? (forrás: Szonda-Ipsos)
 17. Európai értékrend Vizsgálat 2008: intolerancia out-groupokkal szemben nem internetezők és internetezők körében
 18. Európai Értékrend Vizsgálat 2008: alapvető bizalmi attitűd és az internetezés gyakorlata
 19. Az internet elterjedésének nemzetközi adatai, 2011.03.31
(forrás: <http://www.internetworldstats.com/stats.htm>)
 20. Gyermekek-és fiatalok közösségi oldalhasználók milyen arányban állítják be profiladataikat publikusnak?
(Forrás: <http://www2.lse.ac.uk/media@lse/research/EUKidsOnline/ShortSNS.pdf>)
 21. Uniós éves támogatás a szélessávú Internet bevezetésére az egyes országokban (forrás: <http://europa.eu/rapid/pressReleasesAction> 2011-01-20)
 22. A TIA képi modell- a terrorista kézjegyekre vonatkozó információ útja
 23. Az amerikai közvélemény reakciója 2001-2006 között utcai kamerázás-internet hatósági ellenőrzése-mobiltelefonok és e-mailek hatósági lehallgatása tárgyában (forrás: Harris Interactive)
 24. Az amerikai közvélemény véleménye a terrorizmus-elleni lépésekhez szükséges kongresszusi felhatalmazás szükségességéről, 2006. július (forrás: Harris Interactive)
 25. Hogyan minősíti a Bush-kormányzat terrorizmus ellenes harcát? (forrás: Harris Interactive)
 26. A test-szkenner felvételei (Forrás: http://index.hu/kulfold/2009/10/13/csupasz_kepeket_keszito_eszkozzel_vizsgaljak_a_repteri_utasokat/)

II. Szépirodalmi idézetek:

- Böll, Heinrich: Katharina Blum elvesztett tisztessége, Európa Könyvkiadó Bp., 1976
- Gyulai Pál: A népszerűség, „Idézetek könyve”, Officina96 Kiadó, Bp. 1991
- Illyés Gyula: Egy mondat a zsarnokságról, Nap Kiadó, Bp. 2009
- József Attila: Levegőt!, Osiris Kiadó, Bp. 2005
- Kampusch, Natascha: 3096 nap, Scolar Kiadó, Bp. 2010

- Kosztolányi Dezső: Beírtak engem mindenféle könyvbe, Kosztolányi Dezső versei, Sziget Könyvkiadó, 2005
- Orwell, George: 1984. Európa Könyvkiadó Bp.,1989

III. Statisztika

A jogosulatlan adatkezelés, visszaélés személyes adattal illetve különleges személyes adattal visszaélés (Btk. 177/A., 177/B. §) adatai a 2002 - 2008. években

2. számú tábla

Az elkövetés módszere	Ismertté vált bűncselekmény a						
	2002*	2003*	2004	2005	2006	2007	2008
	években						
Jogosulatlan adatkezeléssel	0	8	1 097	496	37	1 227	62
Céltól eltérő adatkezeléssel	0	1	6	4	4	25	9
Biztonsági intézkedések elmulasztásával	0	0	31	0	0	3	4
Tájékoztatási kötelezettség elmulasztásával	0	1	2	3	0	1	0
177/A. § összesen:	0	10	1 136	503	41	1 256	75
Hozzáférhetelenné tétellel	0	0	0	0	0	0	2
Meghamisítással	0	0	0	0	0	0	0
Hamis v. hamisított adat hozzáférhetővé vagy közzétételével	0	0	0	0	0	0	0
Tájékoztatási kötelezettség elmulasztásával	0	4	2	1	3	0	1
177/B. § összesen:	0	4	2	1	3	0	3
Mindösszesen:	0	14	1 138	504	44	1 256	78

*: 2003. március 1. napjáig nem volt kiemelt bűncselekmény, illetve a Btk. módosítással új bűncselekmény kódok léptek be a rendszerbe.

Forrás: az Egységes Nyomozó hatósági és Ügyészségi Bűnügyi Statisztika (ENYÜBS) adatállománya

A jogosulatlan adatkezelés, visszaélés személyes adattal illetve különleges személyes adattal visszaélés (Btk. 177/A., 177/B. §) adatai a 2002 - 2008. években

7/A. számú tábla: Bűnelkövetők megoszlása iskolai végzettség szerint

Év	Btk. 177/B. § bűnelkövetők összesen	ebből			
		általános iskolát végzett	középiskolát végzett	egyetemet, főiskolát végzett	egyéb, nincs adat
2002	7	1	2	2	2
2003	5	0	1	4	0
2004	2	0	1	1	0
2005	0	0	0	0	0
2006	2	0	0	1	1
2007	0	0	0	0	0
2008	4	0	0	4	0

8. számú tábla: Bűnelkövetők megoszlása előélet szerint

Év	Btk. 177/A. § bűnelkövetők összesen	ebből		
		büntetlen	büntetett	visszaeső
2002	37	37	0	0
2003	27	22	5	1
2004	30	26	4	0
2005	20	18	2	1
2006	11	11	0	0
2007	24	22	2	0
2008	30	26	4	0

8/A.. számú tábla: Bűnelkövetők megoszlása előélet szerint

Év	Btk. 177/B. § bűnelkövetők összesen	ebből		
		büntetlen	büntetett	visszaeső
2002	7	7	0	0
2003	5	5	0	0
2004	2	2	0	0
2005	0	0	0	0
2006	2	2	0	0
2007	0	0	0	0
2008	4	3	1	0

Forrás: az Egységes Nyomozó hatósági és Ügyészségi Bűnügyi Statisztika (ENYÜBS) adatállománya

A jogosulatlan adatkezelés, visszaélés személyes adattal illetve különleges személyes adattal visszaélés (Btk. 177/A., 177/B. §) adatai a 2002 - 2008. években

9. számú tábla: Bűnelkövetők megoszlása életkor szerint

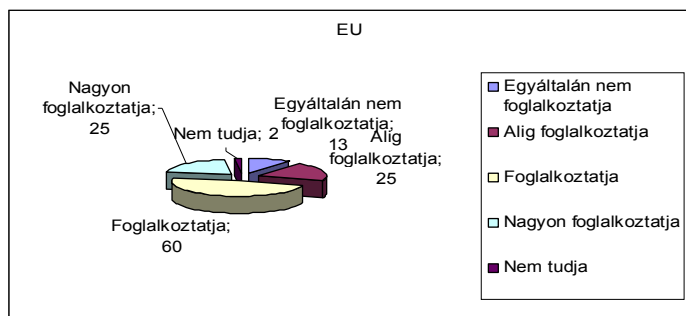
Év	Btk. 177/A. § bűnelkövetők összesen	ebből		
		fiatalkorú (14-17)	fiatal felnőtt (18-24)	felnőtt (25 és több)
2002	37	0	5	32
2003	27	0	3	24
2004	30	1	2	27
2005	20	0	2	18
2006	11	1	2	8
2007	24	1	2	21
2008	30	1	3	26

9/A.. számú tábla: Bűnelkövetők megoszlása életkor szerint

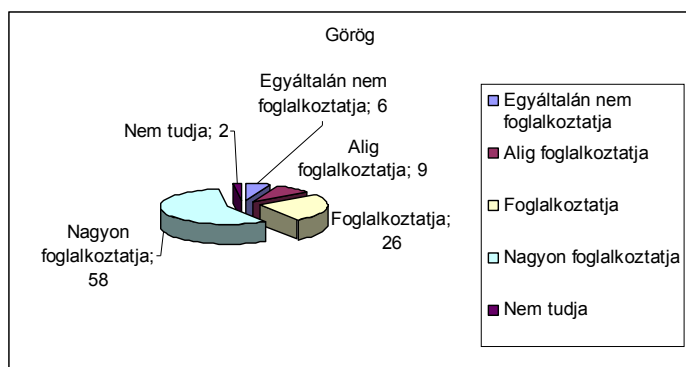
Év	Btk. 177/B. § bűnelkövetők összesen	ebből		
		fiatalkorú (14-17)	fiatal felnőtt (18-24)	felnőtt (25 és több)
2002	7	0	0	7
2003	5	0	1	4
2004	2	0	0	2
2005	0	0	0	0
2006	2	0	0	2
2007	0	0	0	0
2008	4	0	0	4

Forrás: az Egységes Nyomozó hatósági és Ügyészségi Bűnügyi Statisztika (ENYÜBS) adatállománya

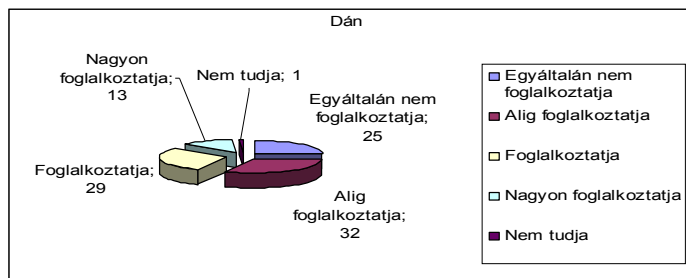
2003-as Eurobarometer felmérés: Mennyiben foglalkoztatják az uniós állampolgárokat az adatvédelem kérdései?

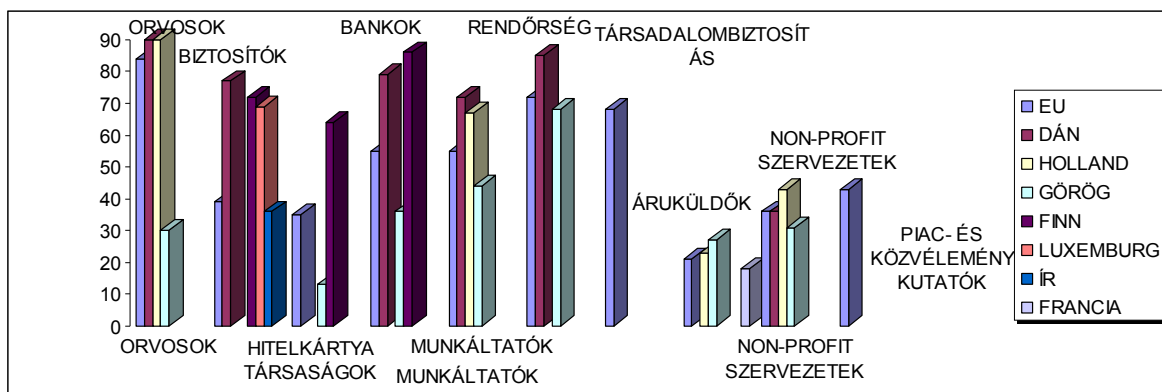
2003-as Eurobarometer felmérés: Mennyiben foglalkoztatják a görög állampolgárokat az adatvédelem kérdései?

2003-as Eurobarometer felmérés: Mennyiben foglalkoztatják a dán állampolgárokat az adatvédelem kérdései?

2003-as Eurobarometer felmérés: Bizalmi mutatók az egyes adatkezelők felé

Forrás: Flash Eurobarometer Series #225 Data Protection in the European Union - Citizens' Perceptions Survey conducted by the Gallup Organization, Hungary upon the request of Directorate-General Justice, Freedom and Security, 2003, saját fordítás

IV. Jogi normák

A. Hazai:

- 1949. évi XX. törvény: A Magyar Köztársaság Alkotmánya
Kihirdetve: 1949. VIII. 20., legfontosabb módosítások: 1972. évi I. törvény és 1989. évi XXXI. törvény
- Magyarország Alaptörvénye, 2011. április 25., hatályos: 2012. január 1-től
- 1992. évi LXIII. törvény a személyes adatok védelméről és a közérdekű adatok nyilvánosságáról (Avtv.), kihirdetve: 1992. XI.17., legfontosabb módosítások: 1999. évi LXXII. törvény, 2003. évi XLVIII. törvény, 2005. évi XIX. törvény
- 2011. évi CXII. törvény az információs önrendelkezési jogról és az információszabadságról, hatályos 2012. január 1-től
- Az egészségügyi és a hozzájuk kapcsolódó személyes adatok kezeléséről és védelméről szóló 1997. évi XLVII. törvény (Eüak.), kihirdetve: 1997. június 5.
- 2008. évi XXI. törvény a humán genetikai adatok védelméről, a humán genetikai vizsgálatok és kutatások, valamint a biobankok működésének szabályairól, hatályos: 2008. július 1-től
- 2005. évi XC. törvény az elektronikus információszabadságról, kihirdetve: 2005. július 14.
- 2003. évi C. törvény az elektronikus hírközlésről (Ehr), kihirdetve: 2003. november 27.
- 2009. évi XLVII. törvény a büntügyi nyilvántartási rendszerről, az Európai Unió tagállamainak bíróságai által magyar állampolgárokkal szemben hozott ítéletek nyilvántartásáról, valamint a büntügyi és rendészeti biometrikus adatok nyilvántartásáról, hatályos: 2009. június 30.
- 1959. évi IV. törvény a Polgári Törvénykönyvről, kihirdetve: 1959. augusztus 11.
- 1993. évi LIX. törvény az állampolgári jogok országgyűlési biztosáról, kihirdetve: 1993. június 22.
- 2011. évi CXI. törvény az alapvető jogok biztosáról, hatályos: 2012. január 1-től
- 1995. évi LXV. törvény az államtitokról és a szolgálati titokról, hatályos: 1995. július 1-től
- 2009. évi CLV. törvény a minősített adat védelméről, kihirdetve: 2009. december 29.
- 1978. évi IV. törvény a Büntető Törvénykönyvről, kihirdetve: 1978. december 31.
- 1994. évi XXXIV. törvény a rendőrségről, kihirdetve: 1994. április 20.
- 1990. évi LXV. törvény a helyi önkormányzatokról, kihirdetve: 1990. augusztus 14.
- 1996. évi CXII. törvény a hitelintézetekről és a pénzügyi vállalkozásokról, kihirdetve: 1996. december 12.
- 1986. évi II. törvény a sajtóról, kihirdetve: 1986. április 22.
- 1995. évi LXVI. törvény a köziratokról, a közlevéltárakról és a magánlevéltári anyag védelméről, kihirdetve: 1995. június 30.
- 1999. évi LXIX. törvény a szabálysértésekről, kihirdetve: 1999. június 28.
- 218/1999. (XII. 28.) Korm. rendelet az egyes szabálysértésekről, hatályos: 1999. június 29-től
- 1994. évi XXIII. törvény egyes fontos, valamint közbizalmi és közvélemény-formáló tisztségeket betöltő személyek ellenőrzéséről (hatályos: 1994. július 1-től, hatályon kívül helyezte a 2003. évi III. törvény)
- 2003. évi III. törvény az elmúlt rendszer titkosszolgálati tevékenységének feltárásáról és az Állambiztonsági Szolgálatok Történeti Levéltára létrehozásáról, kihirdetve: 2003. január 14.
- 2004. évi CXL. törvény a közigazgatási hatósági eljárás és szolgáltatás általános szabályairól, kihirdetve: 2004. december 28.
- 1996. évi I. törvény a rádiózásról és televíziózásról, kihirdetve: 1996. I. 15.
- 2007. évi LXXX. törvény a menedékjogról, hatályos: 2008. január 1.

B. Nemzetközi:

- Polgári és politikai jogok nemzetközi egyezségokmánya

Az egyezményt az Egyesült Nemzetek Szervezetének Közgyűlése fogadta el 1966. december 16-án, 1976. március 23-án lépett hatályba, kihirdette az 1976. évi 8 törvényerejű rendelet, 1976. IV.22.

- Egyezmény az egyének védelméről a személyes adatok gépi feldolgozása során, Strasbourg, 1981. január 28. (*Convention for the protection of individuals with regard to automatic processing of personal data*), kihirdette az 1998. évi VI. törvény, 1998. II. 27.

- Az Európai Parlament és a Tanács 1995. október 24-i 95/46/EK Irányelve a személyes adatok feldolgozása vonatkozásában az egyének védelméről és az ilyen adatok szabad áramlásáról (Adatvédelmi Irányelv) (*Directive 95/46/EC of the European Parliament and of the Council of 24 October 1995 on the protection of individuals with regard to the processing of personal data and on the free movement of such data*)

- Az Európai Parlament és a Tanács 2002/58/EK irányelve (2002. július 12.) az elektronikus hírközlési ágazatban a személyes adatok kezeléséről, feldolgozásáról és a magánélet védelméről (Elektronikus hírközlési adatvédelmi irányelv) *Directive 2002/58/EC of the European Parliament and of the Council of 12 July 2002 concerning the processing of personal data and the protection of privacy in the electronic communications sector (Directive on privacy and electronic communications)*

- Az Európai Parlament és a Tanács 97/66/EK irányelve (1997. december 15.) a távközlési ágazatban a személyes adatok feldolgozásáról és a magánélet védelméről (*Directive 97/66/EC of the European Parliament and of the Council of 15 December 1997 concerning the processing of personal data and the protection of privacy in the telecommunications sector*)

- Az Európai Parlament és a Tanács 2006/24/EK irányelve (2006. március 15.) a nyilvánosan elérhető elektronikus hírközlési szolgáltatások nyújtása, illetve a nyilvános hírközlő hálózatok szolgáltatása keretében előállított vagy feldolgozott adatok megőrzéséről és a 2002/58/EK irányelv módosításáról (*Directive 2006/24/EC of the European Parliament and of the Council of 15 March 2006 on the retention of data generated or processed in connection with the provision of publicly available electronic communications services or of public communications networks and amending Directive 2002/58/EC OJL 105 13.04.2006*)

- Az Európai Parlament és a Tanács 45/2001/EK rendelete (2000. december 18.) a személyes adatok közösségi intézmények és szervek által történő feldolgozása tekintetében az egyének védelméről, valamint az ilyen adatok szabad áramlásáról (*Regulation (EC) 45/2001 of the European Parliament and of the Council of 18. December 2000 on the protection of individuals with regard to the processing of personal data by the Community institutions and bodies and on the free movement of such data*)

- Az Európai Parlament és a Tanács 97/66/EK irányelve (1997. december 15.) a távközlési ágazatban a személyes adatok feldolgozásáról és a magánélet védelméről *Directive 97/66/EC of the European Parliament and of the Council of 15 December 1997 concerning the processing of personal data and the protection of privacy in the telecommunications sector*)

V. Vonatkozó alkotmánybírósági határozatok

I. magyar alkotmánybírósági határozatok

67/2011. (VIII. 31.) AB határozat
104/2010. (VI. 10.) AB határozat
104/2009. (X. 30.) AB határozat
74/2009. (VII. 10.) AB határozat
62/2009. (VI. 16.) AB határozat
47/2009. (IV. 21.) AB határozat
408/B/2008. AB határozat
29/2009. (III. 20.) AB határozat
144/2008. (XI. 26.) AB határozat
87/2008. (VI. 18.) AB határozat
83/2008. (VI. 13.) AB határozat
55/2007. (IX. 26.) AB határozat
47/2008. (IV. 17.) AB határozat
28/2008. (III. 12.) AB határozat
36/2007. (VI. 6.) AB határozat
2/2007. (I. 24.) AB határozat
62/2006. (XI. 23.) AB határozat
42/2006. (X. 5.) AB határozat
32/2006. (VII. 13.) AB határozat
3/2006. (II. 8.) AB határozat
45/2005. (XII. 14.) AB határozat
37/2005. (X. 5.) AB határozat
36/2005. (X. 5.) AB határozat
1/2005. (II. 4.) AB határozat
44/2004. (XI. 23.) AB határozat
26/2004. (VII. 7.) AB határozat
25/2004. (VII. 7.) AB határozat
22/2004. (VI. 19.) AB határozat
14/2004. (V. 7.) AB határozat
12/2004. (IV. 7.) AB határozat
8/2004. (III. 25.) AB határozat
38/2003. (VI. 26.) AB határozat
31/2003. (VI. 4.) AB határozat
16/2003. (IV. 18.) AB határozat
65/2002. (XII. 3.) AB határozat
61/2002. (XI. 28.) AB határozat
39/2002. (IX. 25.) AB határozat
37/2002. (IX. 4.) AB határozat
35/2002. (VII. 19.) AB határozat
30/1997. (IV. 29.) AB határozat
23/1997. (IV. 25.) AB határozat
20/1997. (III. 19.) AB határozat
4/1997. (I. 22.) AB határozat
38/1996. (IX. 25.) AB határozat
26/1996. (VII. 3.) AB határozat
12/1996. (III. 22.) AB határozat
78/1995. (XII. 21.) AB határozat
75/1995. (XII. 21.) AB határozat
65/1995. (XI. 10.) AB határozat
46/1995. (VI. 30.) AB határozat
58/1995. (IX. 15.) AB határozat
56/1995. (IX. 15.) AB határozat
50/1995. (VII. 12.) AB határozat
36/1995. (VI. 2.) AB határozat
19/1995. (III. 28.) AB határozat
15/1995. (III. 13.) AB határozat
1/1995. (II. 8.) AB határozat
60/1994. (XII. 24.) AB határozat
34/1994. (VI. 24.) AB határozat
30/1994. (V. 20.) AB határozat
29/1994. (V. 20.) AB határozat
21/1994. (IV. 16.) AB határozat
19/1994. (IV. 1.) AB határozat
13/1994. (III. 2.) AB határozat
32/1992. (V. 29.) AB határozat
30/1992. (V. 26.) AB határozat
25/1991. (V. 18.) AB határozat
15/1991. (IV. 13.) AB határozat
13/1991. (IV. 13.) AB határozat
20/1990. (X. 4.) AB határozat
11/1990. (V. 1.) AB határozat
2/1990. (II. 18.) AB határozat

II. Német alkotmánybírósági határozatok

BVerfGE 65, 2BvR 2099/04,

BVerfGE 1 BvR 518/02

1BvR 421/05, 1 BvR 2074/05

1BvR 370/07 és 1BvR 595/07